TOPLUMSAL

Tarih

262
EKİM
2015

Dimitrios Kalumenos'un 6-7 Eylül Fotoğrafları

Söyleşi: Ömer Turan, Serdar Korucu, Elçin Macar

Mezhepçilik ve Oryantalizm

"1860 Cebel-i Lübnan ve Şam Hadiseleri"nin tanığı Iskander Abkarius gelişmeleri kaleme alır. 1920'de Hollandalı Scheltama, Abkarius'un elyazmasını gün yüzüne çıkarır ve olayları tekrar yorumlar. Murat Bozlulcay'ın yazısı. Sayfa 40

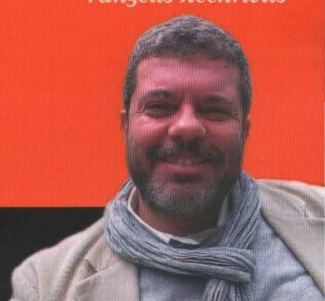
Nazilerin Türkiye'de "Yandaş" Hükümet Kurma Planı: Orient Stern Harekâtı

Rıfat N. Bali

Postkolonyal Eleştirilerin Gözüyle Geç Dönem Osmanlı Çalışmaları

Vangelis Kechriotis

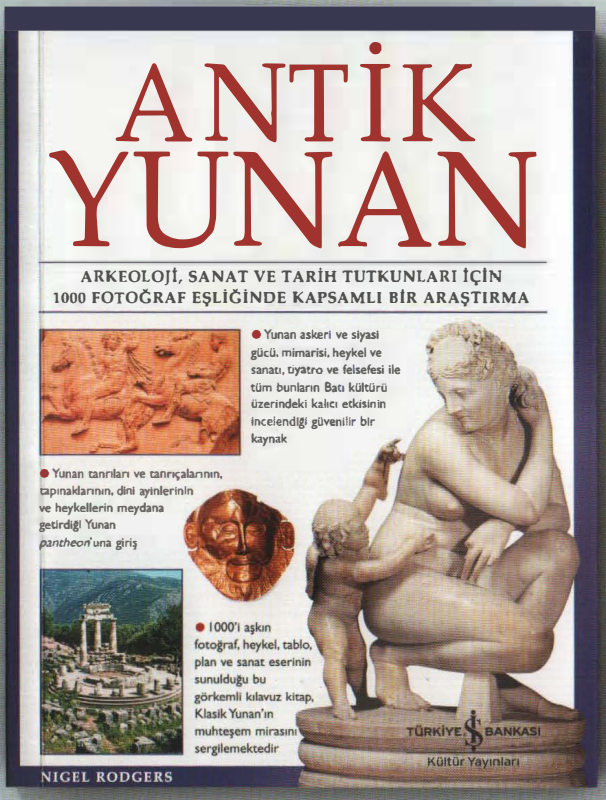

Vangelis Kechriotis'i kaybettik

TOPLUMSAL TARİH | ALTI AYLIK TARİH DERGİSİ | TARİH VAKFI TARAFINDAN YAYIMLANIR | Fiyatı: 10 TL. (KDV Dahil) | ISSN: 1300-7025

SAVAŞLARDAN SİYASETE MİMARİDEN TOPLUMSAL YAŞAMA TÜM YÖNLERİYLE ANTİK YUNAN

Yunan askeri ve siyasi gücü, mimarisi, heykel ve sanatı, tiyatro ve felsefesi ile tüm bunların Batı kültürü üzerindeki kalıcı etkisinin incelendiği güvenilir bir kaynak

•

Olympos tanrıları Zeus ve Athena, Apollon ve Aphrodite'nin mitleri ve efsaneleri; Platon, Homeros ve Aristoteles dahil olmak üzere büyük yazarların ve tarihçilerin eserleri ve hayatları

•

Tapınakların, sarayların ve arkeolojik alanların ayrıntılı açıklamalarıyla Antik Yunan'ın Rönesans mimarisi ve sanatındaki ve Klasisizm'in yeniden dirilişindeki etkisi

•

Atina ile Sparta arasındaki rekabet, Pers savaşları ve Büyük İskender'ln seferleri de dahil olmak üzere, Antik Yunan'ın yükseliş ve çöküş dönemlerinde askeri tarihe ilişkin muharebe planları ve haritalar

•

1000'i aşkın fotoğraf, heykel, tablo, plan ve sanat eserinin sunulduğu bu görkemli kılavuz kitap, Klasik Yunan'ın muhteşem mirasını sergilemektedir

Antik Yunan
Nigel Rodgers
çev. Ülke Evrim Uysal
512 sayfa, 70 TL

Konya kitabevimiz açıldı.
İnsaniye Mah. Mühendisimbaşı Sok. Konevi İş Merkezi No: 3/C Selçuklu - Konya
Tel: (0332) 351 15 07

Kitabevlerimiz: İstanbul - Kadıköy, Tel: (0216) 348 97 84 Eminönü - Müze, Tel: (0212) 511 13 37 Caddebostan, Tel: (0216) 386 65 62 Beşiktaş, Tel: (0212) 258 77 43 Bakırköy, Tel: (0212) 571 20 32 Nişantaşı, Tel: (0212) 234 80 71 • **Ankara** - Yenişehir, Tel: (0312) 430 33 66 Tunalı Hilmi, Tel: (0312) 324 10 73 **İzmir** - Karşıyaka, Tel: (0232) 364 71 42 • **Diyarbakır** - Ofis, Tel: (0412) 228 42 16 • **Eskişehir** - Tepebaşı, Tel: (0222) 220 49 13 • **Trabzon** Merkez, Tel: (0462) 326 98 39 • **Mersin**, Tel: (0324) 238 18 14 **Samsun** Çiftlik, Tel: (0362) 233 38 30

Kurucusu olduğumuz İş Bankası Kültür Yayınları yeni kitaplarla büyümeye devam ediyor.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

ODRYSES'TEN NİLÜFER'E ULUSLARARASI NİLÜFER SEMPOZYUMU

13-15 Kasım 2015-Bursa

KATILIM İÇİN: www.nilufer.bel.tr

Elektronik posta: nilufersempozyum@nilufer.bel.tr

1-Tarihsel Süreçte Nilüfer
Antik Dönemde Nilüfer
Roma ve Bizans dönemi
Osmanlı dönemi
İşgal Dönemi
Milli Mücadele Dönemi
Cumhuriyet Dönemi

2-Nillüfer'de Halk Kültürü
Geleneksel yemekler
Ziraat ve hayvancılık
El Sanatları
Sosyal ve Kültürel Yaşam
Birlikte Yaşama Kültürü, İnançlar
Yörük, Göçmen ve Mübadele Kültürü

3- Ekonomi ve Turizm
Tarım ve Hayvancılık
Sanayi ve ticaret

4- Demografik ve Sosyal Yapı
Demografik Özellikler
Göç Hareketlerinin Karakteristiği
Eğitim

5- Kentleşme Sorunsalları
Kentleşme, Kent Hayatı ve Yaşanılabilirlik
Depremsellik
Ekoloji

NİLÜFER BELEDİYESİ
BURSA

444 1603 | nilufer.bel.tr NiluferBel

MERHABALAR,

Ağustos'un son günlerinde Eylül sayısını matbaaya yollamışken Vangelis Kechriotis'in hayatını kaybettiği haberi geldi. Hasta olduğunu biliyordum tabii, ama yine de ölümü kandırmanın bir yolu belki vardır diye umutlanıyordum... Vangelis'i ilk kez Karaköy'deki Osmanlı Bankası'nın üst katındaki toplantı salonunda İzmir Rumlarıyla ilgili bir toplantıda görmüştüm, sonra Hrant Dink'le ilgili birçok toplantı ve yürüyüşte. Bildiklerini kolayca paylaşan, hemencecik konuya giren, konuşmaya davet eden bir tarzı vardı... Eski sayıları karıştırdım; *Toplumsal Tarih* yayın kuruluna Ağustos 2011'de girmiş. Sonra tabii Gezi; o hareketli günlerde o kadar heyecanlı ve tez canlıydı ki, "Yahu Vangelis vatandaş bile değil, polise düşse sınır dışı ediverirler" diye korktuğumu hatırlıyorum. Vangelis, düşüncelerini söylemek için Tarih Vakfı'nı seçti, burada rahat etti. Tarih Vakfı'nı bütün enerjisini, zamanını, elindeki imkânları karşılıksız verecek kadar çok sevdi. *Toplumsal Tarih*'e çok güzel yazılar verdi. Her sene 8 Mart'ta kadınlara ve 1 Mayıs'ta herkese kırmızı karanfil getirdi, masamıza bıraktı. Eğer o günlerden birinde yurtdışında ise mutlaka ilk fırsatta bu kazayı telafi etti... Aracılık ettiği yazılarda ve dosyalarda birçok anlaşmazlık yaşadık. Yukarıda belirttiğim gibi, onun tarzında bana biraz tez canlı olduğunu düşündüren bir şey vardı. Ama işte demek ki bilmediğimiz bir acelesi varmış... Başımız sağ olsun.

Ahmet Akşit

04 L'ILLUSTRATION'DAN SEÇMELER
1 HAZİRAN 1896 HAMİDİYE ALAYLARI
Hazırlayan: Edhem Eldem

08 OSMANLI BASININDA YÜZ YIL ÖNCE BU AY
Hazırlayan: Emel Seyhan

12 JAMANAK GAZETESİ 1915
Hazırlayan: Aylin Koçunyan

16 "TUZLU SU"YA DAİR...
Nilay Özlü

18 I. DÜNYA SAVAŞI'NA KATILAN ÜLKELERDEN MESAJ VAR!
Nalan Balcı - Zeynep Adıgüzel

24 VANGELİS KECHRİOTİS İÇİN "UĞURLAMA"
Hazal Özdemir
Bülent Bilmez
Büşra Ersanlı
Çiğdem Kafescioğlu

29 TEHCİR ANLATILARI
Ayşe Hür

32 POSTKOLONYAL ELEŞTİRİLERİN GÖZÜYLE GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇALIŞMALARI
Vangelis Kechriotis

40 "1860 CEBEL-İ LÜBNAN VE ŞAM HADİSELERİ" MEZHEPÇİLİK VE ORYANTALİZM
Murat Bozluolcay

48 NAZİ ALMANYA'SININ TÜRKİYE'DE YANDAŞ HÜKÜMET KURMA PLANI: ORIENT STERN (ŞARK YILDIZI) HAREKÂTI
Rıfat N. Bali

56 TÜRKİYE'DE SOSYALİZMİN BAHARI: TİP VE YAYINLARI (1961-1971)
Mehmet Öznur Alkan

66 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA AKDENİZ TÜRK ŞİLEPLERİNİN DÖNÜŞ MACERALARI VE DIŞ SEFERLER
Murat Koraltürk

72 6-7 EYLÜL POGROMUNUN 60. YILINDA DİMİTRİOS KALUMENOS'UN FOTOĞRAFLARI
Söyleşi: Ömer Turan
Serdar Korucu
Elçin Macar

76 MALTA'DA TÜRK İMAJI
Akın Öge

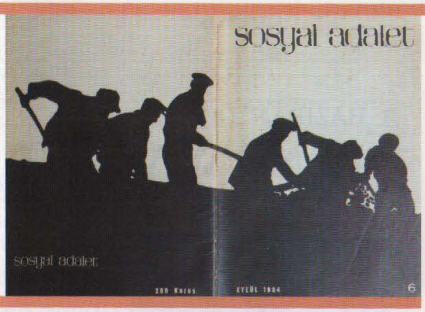
84 "BÜYÜK SOPA" OSMANLI SULARINDA ABD-OSMANLI İLİŞKİLERİNDE 1903-1904 KRİZİ
Adil Baktıaya

94 YERVANT SIRMAKEŞKHANLIYAN (1870-1915) VE KÜÇÜK ASYA'DAN
Aylin Koçunyan

56

TÜRKİYE'DE SOSYALİZMİN BAHARI VE TİP YAYINLARI

Mehmet Öznur Alkan, Türkiye İşçi Partisi'nin 1961-1971 yılları arasındaki yayınlarını inceliyor; bu yayınlarda ağırlık verilen konular üzerinden partinin izlediği demokrasiden yana, emek eksenli, bağımsızlıkçı çizgiye vurgu yapıyor.

66

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA AKDENİZ, TÜRK ŞİLEPLERİNİN DÖNÜŞ MACERALARI VE DIŞ SEFERLER

Murat Koraltürk, II. Dünya Savaşı'nda gemilerin seyir güvenliğinin riskli hale gelmesi üzerine, tarafsız kalan Türkiye'nin kendi denizlerinde nasıl bir tavır izlediğini Müttefiklere kiralanan şileplerin öyküleri eşliğinde anlatıyor.

76

MALTA'DA TÜRK İMAJI

Akın Öge, Osmanlı Devleti ile Malta arasında yaklaşık iki buçuk asır boyunca süren mücadelenin eğitime, sanata, gündelik hayata, sözlü kültüre yansımalarını ve Malta'da ortaya çıkan "Türk imajı"nı ele alıyor.

84

ABD-OSMANLI İLİŞKİLERİNDE 1903-1904 KRİZİ

Adil Baktıaya, 23 Ağustos 1903'te Beyrut'taki Amerikan konsolos vekilinin bir saldırıyla öldürüldüğü haberinin ardından ABD ile Osmanlı arasında başlayan krizin izini sürüyor; krizi ABD dış politikasındaki değişimle ilişkilendiriyor.

TOPLUMSAL TARİH
Aylık Tarih Dergisi
Sayı: 262, Ekim 2015

TARİH VAKFI ADINA SAHİBİ
Bülent Bilmez

TARİH VAKFI
Zindankapı Değirmen Sokak No: 10
Eminönü 34134 İstanbul
(0212) 522 02 02
www.tarihvakfi.org.tr

YAYIN KURULU
Mehmet Ö. Alkan, Adil Baktıaya, Murat Belge, Fatmagül Berktay, Bülent Bilmez, Aydan Çelik, Doğan Çetinkaya, Esra Danacıoğlu, Edhem Eldem, Ahmet Ersoy, Nurşen Gürboğa, Murat Güvenç, Mehmet Hacısalihoğlu, Murat Koraltürk, Elçin Macar, Mustafa H. Sayar, İrvin Cemil Schick, Canay Şahin, Oğuz Tekin, Taner Timur, Meltem Toksöz, Zafer Toprak, Mete Tunçay, Ömer Turan, Nuran Yıldırım

S. YAZIŞLERİ MÜDÜRÜ VE YAYIN YÖNETMENİ
Ahmet Akşit

YAYIN YÖNETMENİ YARDIMCISI
Nihal Boztekin

DERGİ VE KAPAK TASARIMI
Rauf Kösemen

KAPAK, SAYFA TASARIM/UYGULAMA
Hilal Rakıcı

İLETİŞİM
(0212) 513 52 35 (Dahili 11)
(0212) 513 54 00 (Faks)
aaksit@tarihvakfi.org.tr
cansuk@tarihvakfi.org.tr

BASKI
Portakal Basım Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Huzur Mah. Tomurcuk Sk. No: 5/1 4.Levent Şişli/İstanbul
Tel: (0212) 332 28 01
www.portakalbasim.com.tr

BASKI TARİHİ
Eylül 2015

DAĞITIM
Dünya Süper Dağıtım
(0216) 681 18 00

YAYIN TÜRÜ
Yerel Süreli Yayın

ANKARA TEMSİLCİLİĞİ
(0312) 424 05 10
(0312) 424 00 50

ABONELİK
Tarih Vakfı
(0212) 522 02 02 (35)
(0212) 513 54 00 (fax)

YAYINCI SERTİFİKA NUMARASI
12102

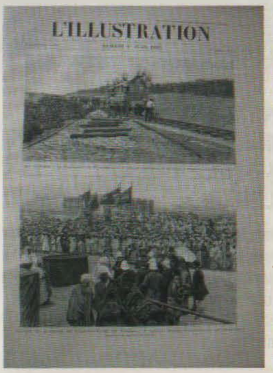
MATBAA SERTİFİKA NUMARASI
12376

BİR YILLIK ABONE BEDELİ
100.00 TL.

© Toplumsal Tarih Yazı İşleri'nden ve ilgili yazardan izin alınmaksızın alıntı yapılamaz. İzin çerçevesinde yapılacak alıntılarda Toplumsal Tarih'in ilgili sayısını ve yazar ismini belirtmek zorunludur.

1 HAZİRAN 1896

HAMİDİYE ALAYLARI

"Bir zamandır kamuoyunun ilgisini çekmekte olan Anadolu'daki olaylarla ilgili sık sık Osmanlı hükümeti tarafından düzenlenip Kürt aşiretlerinden oluşturulan yeni süvari birliklerinden bahsedilmektedir. Okurlarımızı bu konuda bilgilendirmek üzere yapabileceğimiz en iyi şey, kısa bir müddet önce uzun seyahatler yapmış olduğu Anadolu'dan gelmiş ve Kürdistan konusunda uzmanlaşmış bir kâşif olan Bay S. Ximénez tarafından bize verilmiş olan notları ve fotoğrafları yayımlamaktır."

L'Illustration dergisinin 1 Haziran 1895 tarihli ve 2727 numaralı sayısının kapağında, 1881 yılında Osmanlı hükümranlığından Fransız himayesine geçmiş olan Tunus'la ilgili iki resim yer almaktaydı. Bunların ilkinde, ülkede seyahat etmekte olan Fransız Tarım Bakanı Antoine Gadaud'yu (1841-1897) taşıyan trenin Bir-el-Hafayed isimli yerde raydan çıkması, ikincisinde ise aynı bakanın Suvasi kabilesinin reisini (kaid) bir madalyayla onurlandırması görüntülenmekteydi

Derginin içinde iki sayfaya yayılmış bir makalede ise II. Abdülhamid döneminde Doğu Anadolu'da asayişi korumak için Kürtlerin katılımını sağlayarak 1890-1891'de oluşturulan meşhur Hamidiye alayları ele alınmaktaydı. Bölgede hem Kürtlerin devlete yakın bir konuma çekilmesi, hem Ermeni nüfus üzerinde hâkimiyet kurulması ve olası ayaklanmalara mani

Diyarbekir kışlasında bir Hamidiye süvarisinin yazılması.

olunması için düşünülmüş olan bu düzensiz veya yarı düzenli oluşum, devletin başka bölge ve zamanlardaki başıbozuk birliklerine benzer bir girişimdi. Hamidiye alaylarının asayişten çok bölgede özellikle Ermenilere yönelik bir zulüm aracına dönüştüğü bilinmektedir. Fakat burada Hamidiye alaylarının tarihçesini vermeye yeltenmeyeceğiz. Onun yerine, makalede yer alan bilgilerin kaynağı olan ilginç kişilik üzerinde yoğunlaşacağız.

Makalede "Kürdistan uzmanı" ve "kâşif" olarak tanımlanan Saturnino Ximenez, 1852 yılında doğmuş İspanyol –daha doğrusu Katalan– bir arkeolog ve seyyahtı 1890'larda Doğu Anadolu ve Mezopotamya'da bolca seyahat etmiş, özellikle bölgenin nüfusu ve halklarıyla ilgilenmişti. *L'Illustration* dergisindeki bu yorumlarını yayımladığı tarihlerde özellikle Kürtler ve bir dereceye kadar Ermenilerle ilgili birçok yazısı çıkmıştı. Bunların biri 1895'te Londra'da yayımlanan 16 sayfalık *Kurds and Armenians* başlıklı bir kitapçıktı.[1] Aynı yıl, Fransa'da çıkan *Revue de l'Islam* dergisinde de benzer konularda iki kısa yazısı yayımlanmıştı.[2]

Revue de l'Islam'ın Osmanlı taraftarlığından ve *l'Illustration*'daki yazının genel tavrından Ximenez'in Abdülhamid'in bu politikalarına arka çıktığı, Hamidiye alaylarının Doğu Anadolu'daki istikrarsızlığa çözüm getireceğine inandığı anlaşılmaktadır.

Ximenez'i ilginç kılan, gayet maceracı bir hayat yaşamış olmasıdır. Hakkındaki kıt bilgilere bakılırsa Kahire'de tanışmış olduğu Rus prensesi Natalia Nikolaevna Turbina (1876-1969) ile evlenmiş, Rusya'ya yerleşmişti; fakat orada da Bolşevik devrimine yakalanmış, kaçmak zorunda kalmıştı.[3]

Ximenez'in ilginç bir başarısı daha, 1920'de Çehov'un *Vişne Bahçesi*'ni İspanyolcaya tercüme etmiş olmasıdır. 1922'de İspanyol siyasetçi Francisco Cambó ile birlikte tekrar Anadolu'ya gelen Ximenez, Yunan işgal kuvvetlerinin geri çekilmesine de şahit olmuş, o ortamda Türk ordusunun girişti̇ği yıkımla ilgili izlenimlerini "Harabe Halindeki Anadolu" adını verdiği bir kitapta toplayarak yayımlamıştır.[4]

Ximenez ile ilgili tespit edebildiğimiz en ilginç bilgi ise, son Osmanlı padişahıyla çok yakın dostluk kurduğu ve onun için İstanbul'u görmüş olduğu ilk ve son boğa güreşini düzenlemiş olduğudur.[5] Sultan Vahideddin'in bu kadar derdın arasında boğa güreşiyle ilgilenmiş olması başta olmak üzere bu hikâye pek inandırıcı gelmiyorsa da bu rivayeti burada aktarıp meseleyi araştırmak isteyeceklere bırakmak herhalde en doğrusu olacaktır

HAMİDİYE SÜVARİ ALAYLARI

Bir zamandır kamuoyunun ilgisini çekmekte olan Anadolu'daki olaylarla ilgili sık sık Osmanlı hükümeti tarafından düzenlenip Kürt aşiretlerinden oluşturulan yeni süvari birliklerinden bahsedilmektedir. Okurlarımızı bu konuda bilgilendirmek üzere yapabileceğimiz en iyi şey, kısa bir müddet önce uzun seyahatler yapmış olduğu Anadolu'dan gelmiş ve Kürdistan konusunda uzmanlaşmış bir kâşif olan Bay S. Ximénez tarafından bize verilmiş olan notları ve fotoğrafları yayımlamaktır.

"Son zamanlarda Ermeniler çok konuşuldu; ama Kürtlerden yeteri kadar bahsedilmiyor, bahsedildiğinde ise onlar Küçük Asya Hıristiyan nüfusunu yağmalamaktan başka işi olmayan vahşi hırsızlar gibi tanıtılıyor. Bir bölgeden diğerine Çingene gibi gezindikleri ve yaklaşık otuz yüzyıldır yaşadıkları ve en az Ermeniler kadar yerlisi oldukları Toros'ların geniş platosuna yabancı oldukları düşünülüyor. Aslında Ermeniler tüccar olup yerleşik düzene geçmiş Kürtlerden başka bir şey değiller.

Kürtler, Kuzey Anadolu'nun yerli nüfusunun çoğunluğunu oluşturuyorlar. Osmanlı hükümranlığına tabi Kürtlerin sayısını 1.644.860 olarak tahmin ediyorum. Diğer ırklara mensup Müslümanlar her bir Kürde 3,4 oranında mevcutlar; ona mukabil Kürtler ise her bir Ermeniye 1,7 oranında bulunuyorlar. Resmi verilere

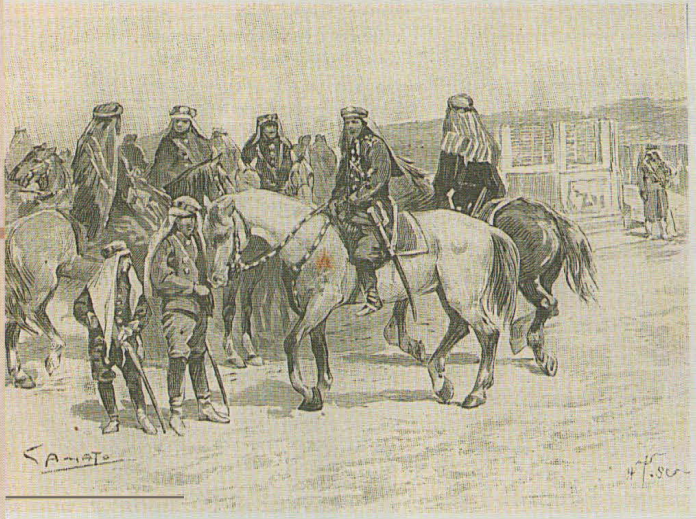
Beyazıt'ta Hamidiye alayları kumandanı Hakkı Paşa.

dayalı aşağıdaki rakamlar, Karadeniz, Marmara Denizi, Akdeniz ve Mezopotamya ile İran ve Rusya sınırları arasında kalan on iki vilayetteki durumu açıkça vermektedir.

Müslümanlar (Türk, Arap, Iranlı, vs.)	4.782.360
Kürtler (Kızılbaşlar dahil)	1.644.860
Ermeniler (Gregoryen, Katolik ve Protestan)	962.700
Diğer halklar (Latin, Rum, Keldani, Kıpti, Yezidi vs.)	944.080
	8.334.000

Kürt ve Ermenilerin büyük yoğunluğu Sivas, Erzurum, Mamuretülaziz, Van, Diyarbekir ve Bitlis isimli altı vilayettedir:

Kürtler	1.300.260
Ermeniler	664.930

Milli aşireti Kürt süvarileri.

Asıl Osmanlı Kürdistan'ı şüphesiz burasıdır. Çeşitli defalar Kürtler Türk hükümetinin başına dert açmışlardır. Sırf Bedirhan ve Ubeydullah ayaklanmaları Şark meselelerine dikkat edenlerin iyi bildikleri olaylardır. Babıâli her zaman bu ayaklanmaların ya cebren ya da Kürt aşiret reislerine sağladığı imtiyazlarla üstesinden gelmiştir. Kuvvetli, cesur, başına buyruk ve bölgenin topografyasının koruduğu bu halkı oluşturan bir buçuk milyon kişinin bir bakıma Türkiye için bir tehdit oluşturduğu kesindir. Kaybolmaya yüz tutan bu gücü kullanmak, ama bir de fazlaca sıklaşan krizlerin tekrarlanmasına mani olmak gerekiyordu. Yerine getirilmesi gereken hem toplumsal, hem stratejik çifte bir amaç söz konusuydu.

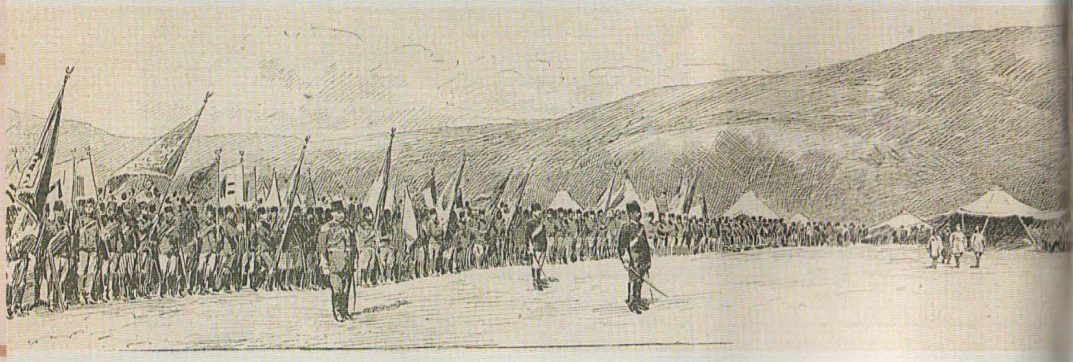
Bunun yolu Kürtleri yedek süvari birliklerine kaydetmekte bulundu. Sultan Abdülhamid'in onuruna "Hamidiye" adı verilen bu kurum şimdiye kadar epeyce itiraz ve tenkide neden oldu. Bunu hemen belirtmekle beraber, en huysuzca eleştirenlerin kurumun üzerine inşa edildiği ilkeye karşı çıkmaya cesaret edemediklerini ilave edeyim. Dördüncü Kolordu adı geçen altı vilayetle Trabzon vilayetinde mevzilenmiştir ki bu da 353.000 km²'lik bir alana tekabül etmektedir. Birdenbire savaş çıkacak olsa bu geniş alanın dört bucağında anında hareket geçebilecek yerel bir süvari ordusu, ilk darbeyi karşılayacak olan Dördüncü Kolordu'ya muntazam destek birliklerini bekleme vakti verir. Her türlü disipline karşı çıkan Kürtler, göçebe toplumların uyabildiği tek düzen olan askeri nizama mükemmelen uyum gösteriyorlar. İşte böylece teorik olarak bir düzen garantisi bulunuyor.

İstenen neticeye varmak için nasıl hareket edildiğini incelemeyeceğim.

Yer darlığından ve fazla gevezelik etmekten korktuğumdan fazla ince ayrıntılara da girmeyeceğim. Alayları oluşturan aşiret reisleri yarbay rütbesi alarak altlarındaki bütün görevleri istedikleri gibi dağıtıyorlar. Dördüncü Kolordu kumandanı tasarlanan alayın nizami at ve süvarilere sahip olduğunu tespit eder etmez İstanbul'a yazıp oradan alayın oluşumunu onaylayacak olan fermanın, sancağın, daima asıl orduda görevli olan albayın ve eğitim yüzbaşısının gönderilmesini sağlıyor. Her birlik 500 askerden oluşuyor; subaylar da eklenince yaklaşık 540'a çıkıyor. Devlet sadece silahları sağlıyor ve sancakla beraber bunlar üs niteliğindeki kentteki askeri yönetimin kontrolündedir. Bu amaçla bir aşiretin veya aşiret grubunun kontrol ettiği arazinin merkezindeki bir yer seçiliyor.

Bu şekilde, dördü Beşinci Kolordu'ya tekabül eden Halep vilayetinde olmak üzere altmış kadar alay tertip edildi; Van vilayetindeki Hartuşiler gibi. Diğerleri kışın Musul civarında (Altıncı Kolordu) bulunuyorlar, ama hepsi merkezi Erzincan'da bulunan Dördüncü Kolordu'ya bağlıdır. Tay halkından Şeyh Abdurrahman'ın Mezopotamya'nın kuzeyinde mevzilenen alayı bunların arasındaki tek Arap alayıdır.

Erzurum'da birkaç Hamidiye alayına sancak verilişi.

Bohtan'da Mustafa Paşa'nın emrinde olan ve merkezi Dicle üzerindeki Cizre'de bulunan Miran aşiretinin veya merkezi Fırat ovasında Urfa'da olan İbrahim Paşa'nın Milli aşiretinin alayları gibi çok parlak birlikler biliyorum. İbrahim Paşa'nın iki alayının biri damızlık, diğeri ise kısrak olmak üzere safkan Arap atları kullanmaktadır. Hartuşilerde ise Arap ile İran sınırının dağ atlarının birleşmesinden oluşan gerçek Kürt atına rastlanmaktadır. Şerafan aşireti bu atlardan binlercesine sahip ve tek başına birkaç alayın tedarikini sağlayabilir. Şerafan reislerinden Hacı Bey'in Van Gölü'nün güneyindeki Faraşın'deki alayını görme fırsatım oldu; düzensiz bir birlik olarak gayet mükemmeldi. Alayın harekete geçirilmesi gayet kolay oluyor, zira aşiretin tamamı mevsimlere göre hep aynı belirli alanda hareket halinde bulunuyor. Bu alayın toplanma noktası Dicle'ye dökülen Habur Nehri kıyısındaki Zaho'dur. Kendisine birdenbire sefer emri gelse hareket geçmek için ne kadar vakte ihtiyacı olacağını sorduğumda Hacı Bey cevap vermek yerine ayağa kalkıp vadide yankılanacak şekilde bağırdı. Kırk beş dakika sonra bütün alayı önümde dizilmiş duruyordu.

Erzurum'un güneyindeki Yukarı Aras dağlarındaki Tekman'ın Sirekli Kürtlerinin oluşturduğu iki alay da ilginç kezidir. Kürt yoğunluğu en yüksek olan Türkiye'nin kuzeydoğusundaki Beyazıt kazasında (10.000 Ermeniye 40.000 Kürt, o kadar ki Kürtçeden başka lisan konuşulmuyor) Tuğgeneral Hakkı Paşa'nın kumandasında on dört alay bulunmaktadır. Beyazıt'taki eli silah tutan bütün Kürtlerin Hamidiye alaylarında olduğunu söylemek mümkündür.

Erzincan'a giden bütün istekler karşılansa, iki yüzün üzerinde alay oluşturulabilirdi. Her aşiret reisi bir alay oluşturabileceğini düşünüyor. Fakat Dördüncü Kolordu kumandanı Ferik Zeki Paşa, kendisine yapılan teklifleri İstanbul'a aktarmadan evvel her türlü tedbiri alacak kadar Hamidiye alaylarıyla gurur duyuyor. Bu kuruma sorgusuz sualsiz inanıyor ve artık Kürtlerle çatışmaların sona erdiğini düşünüyor.

Kürtler ise onun kumandasına girmekten gayet memnunlar. Onlarda bir tür hayranlık uyandırıyor. Aşiretler arasındaki anlaşmazlıklarda ona sık sık hakem olarak müracaat ediliyor ve herkes kararına riayet ediyor.

Zeki Paşa'nın Kürtler nezdindeki şahsi itibarından istifade edebileceğini ümit etmek lazım. Böyle bir başarı, bu büyük askeri Osmanlı Devleti'nin başlıca desteklerinden biri yapacaktır, zira şu an Kürdistan'daki aşiretlere dayanmak gerekiyor. Onları hor görerek veya kaale almayarak büyük bir hata yapılır. Zeki, dayanıklı, cesur ve yozlaşmanın henüz girmediği bir ırk oluşturuyorlar. Bu bakımdan Şark'taki en kabiliyetli halklardan biridir. Kısa bir zaman öncesine kadar muğlak bir ifade olan Kürdistan bugün önemli bir rol oynamaktadır. Arnavut ve Boşnakları hafife alan Avrupa güçleri Kürtleri hafife alamayacaklardır, bundan eminim.

S. Ximénèz

Diyarbekir'de Milli aşireti Hamidiye alayının sancağının kutsanması.

DİPNOTLAR

1 Saturnino Ximenez, *Kurds and Armenians* (Londra: The Dorè Printing Co., 1896).

2 Saturnino Ximenez, "Notes sur le Kurdistan", *Revue de l'Islam*, 1 (1895-1896), s. 2-4; "En Mésopotamie", *Revue de l'Islam*, 1 (1895-1896), s. 36-38.

3 "1918 fue un año grande y terrible. Memoria del unico español superviviente de la Revolución Rusa" *ABC*, 26 Aralık 1992, s. 28.

4 Saturnino Ximénèz, *L'Asie Mineure en ruines* (Paris: Plon, 1925); *Asia Minor in Ruins* (London: Hutchinson & Co., 1925).

5 "1918 fue un año grande y terrible. Memoria del único español superviviente de la Revolución Rusa" *ABC*, 26 Aralık 1992, s. 28.

Bir İngiliz Generali Esir

3 EKİM 1915

İKDAM

Berlin— İngiltere'nin resmi zayiat cedvelinde fırka kumandanı Kont Longford'un Suvla Limanı muharebatında asakir-i Osmaniye tarafından esir edildiği bildirilmiştir.

İzmir Şimendifer Mektebi

3 EKİM 1915

İKDAM

Şimendifer Mektebi ilk hatve-i muvaffakiyetini atmıştır. Bu kere icra edilen imtihanlar neticesinde 270 kadar talebeye mezuniyet şahadetnamesi verilmiş ve bunların Aydın hattında muhtelif hizmetlerde tavzifleri mukarrer bulunmuştur.

Avrupa'ya Talebat İzamı

3 EKİM 1915

TANİN

Dişçilik ve mürebbiyelik öğrenmek üzere Avrupa'ya gönderilecekleri yazılan dört hanım İzmir'de münteşir Köylü refikimizden okunduğuna göre yol masraflarını alarak geçen gün yola çıkmışlar ve bunlardan Suat Hanım dişçilik öğrenecek ve Utârid ve Süeda ve Zübeyde hanımlar mürebbiye olacaklardır. Hanımları İstanbul'dan Avrupa'ya götürecek Maarif Nezareti memuru için İzmir Vilayeti'nden ayrıca bin franklık havale verilmiştir.

5 Mart 331 Levhaları

4 EKİM 1915

TANİN

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden: Mefahir-i milliyemiz meyanında ebediyen yad edilecek olan 5 Mart 331 muzafferiyet-i uzemasının hatıra-i kıymetdarını teşkil etmek üzere muktedir ressamlarımızdan İsmail Hakkı Bey'e tersim ettirilen altı parçadan müteşekkil olup Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Mebusan-ı Millet'e ihda olunan tablo Mebusan Dairesi'nin heyet-i umumiye salonuna talik ve Meclis-i Mebusan kararıyla Müdafaa-i Milliye Cemiyeti heyet-i muhteremesine tezkere-i mahsusa ile beyan-ı memnuniyet ve takdirat edilmiştir. İsmail Hakkı Bey tarafından vücuda getirilen levhalar Çanakkale mefahirini tesbit eden asar-ı bedia-i Osmaniye'dendir.

Ayvalık İtalyan Konsolosu'nun Ailesi Telef Oldu

7 EKİM 1915

TANİN

22 Eylül— Ayvalık'a gelen bir İngiliz gemisinden şehre atılan toplardan bir mermi İtalya Konsolosu'nun evine düşerek altı nüfustan ibaret olan tekmil ailesini itlaf etmiştir.

Moskova'da İğtişaş

8 EKİM 1915

İKDAM

Berlin— (Petersburg'dan) 27 Eylül'de Moskova sokaklarında memurin-i zabıta ile ahali arasında vukua gelen müsademata dair neşrolunan bir tebliğ-i resmide ahalinin evvelemirde taht-ı tevkife alınan sarhoş bir askeri zabıtanın elinden kurtarmak üzere polislere hücuma başladıkları bildiriliyor. Ahali ba'de bir tramvay arabasını durdurduktan sonra sokaklardaki kanepelerle bir set vücuda getirerek yolu kâmilen kapamışlardır. Zabıta, ahaliyi dağıtmaya uğraşsa da muvaffak olamamıştır.
Zabıtandan bazısı nümayişçiler tarafından ağır surette yaralandıktan sonra zabıta nihayet istimal-i silaha mecbur kalmıştır. Memurin-i zabıtanın hizmet-i askeriyeden istisnası ahali beyninde hoşnutsuzluk tevlid eylediği Rus tebliğ-i resmisinde beyan olunuyor.

Berlin Kurbunda Enver Paşa Köprüsü

9 EKİM 1915

İKDAM

Berlin 7— Berlin kurbundaki Teltow şehri belediyesi hem Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın mezaya-yı şahsiyesine bir nişane-i takdir ve hürmet teşkil, hem de Osmanlı-Alman silah arkadaşlığının teyid-i hatırasını temin etmek üzere Teltow Kanalı üzerindeki köprünün Enver Paşa Köprüsü namıyla tevsiine karar vermiştir. Köprünün başına Enver Paşa Köprüsü ibaresini havi tunç bir kitabe vaz' olunmuştur. Bilahare işbu resm-i tevsiin için merasim yapılacaktır.

Futbol Müsabakaları

9 EKİM 1915

İKDAM

Futbol mevsimi hulul etmesine mebni teşrinievvelden itibaren birlik müsabakalarına başlanacaktır. İdman Kulübü müntesibi gençlerden ekserisi asker olduğundan yerleri yeni yetişenlerle doldurulacaktır. [...] Bu cihetle her bir kulübün yeni yetiştirdiği gençlerin idman hayatında göstereceği kabiliyet nokta-i nazarından, futbol müsabakaları bu sene başka bir kıymeti haiz olacaktır. Hâl-i harpte olmamızla beraber yine mevsiminde müsabakalar tertibi ve şu suretle şehrimizde idman hayatına germi verilmesi hakikaten şayan-ı takdirdir. Mesmuatımıza nazaran bu sene İstanbul Futbol Birinci Birliği'nde üç sene İstanbul şampiyonluğunu ihraz eden Fener Bahçe Kulübü'yle Galatasaray, Anadolu, Altınordu, İdman Yurdu Süleymaniye kulüpleri bulunacaktır.

İstanbul'a Doğru

14 EKİM 1915

TANİN

Berlin— Frankfurter Zeitung gazetesi "İstanbul'a Doğru" serlevhasıyla yazdığı bir makalede diyor ki: "Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Meclis-i Mebusan'da irad olunan nutuk yalnız Türklerin bütün kuvvetlerini müdrik olarak iş bu harp esnasında ibraz etmiş oldukları besaletin parlak bir tarz-ı ifadesi olmakla kalmayıp düşman kuvvetinin kökünden imhası imkânını da isbat etmektedir. Enver Paşa'nın beyanatından Çanakkale sergüzeştinin muhacimlerin mağlubiyeti ve Şark'ta nüfuzlarının imhasıyla neticelendiği anlaşılmaktadır. Türkiye elyevm en

iyi zamanlarında olduğu gibi kemal-i kuvvet ve salabet ile muhafaza-ı mevki etmektedir. [...]

Girit'teki Hadisat

15 EKİM 1915

TANİN

Girit'ten matbaamıza yazıldığına göre, Bulgaristan'ın seferberlik ilan ettiği haberi Yunanistan'a aksedince, Girit'teki Rumlar, İslamlara hücum ederek camileri zapt etmişlerdir. Yunan rahipleri, derhal zapt olunan camilere azimet ile ayinlerde bulunmuşlardır.
Venizelos kabinesinin daha re's-i kârda bulunduğu esnada İslamlara, İslam müessesat-ı diniyesine karşı vaki olan bu tecavüzatını seyretmek için seferberlik münasebetiyle, camilere vaz'-ı yed etmeye muztar kaldığını beyan eylemiş ise de, Girit'in bir tahaşşüdat karargâhı olamayacağı nazar-ı itibara alınır ise, bütün bu mazeretlerin Girit'teki camileri zapt etmek maksadına matuf bulunduğuna hiç şüphe yoktur. [...]
Girit'teki İslam camilerine karşı vaki olan bu taarruz, Siroz'da da icra edilmiştir. Oradaki memurin-i hükümet dahi, seferberlik münasebetiyle askerlerin ikame ve iskânı için kışlalar mevcut bulunmadığını bahane ittihaz ederek Siroz Cami-i Kebiri'ni zapt etmek istemişlerdir. Müftü bu harekete mümanaat etmek istemiş ise de tevkif edilmiş ve Siroz'daki bütün camilere va'z-ı yed edilmiştir.

Müze-i Askeri Sineması'nda Fevkalade Temaşa

17 EKİM 1915

SABAH

Teşrinevvelin dördüncü pazar ve bayramın dördüncü günü verilecek temaşa hasılatıyla (mehterhane) denilen eski milli musikamız ihya edilecektir. Program: Suriye'de Osmanlı vakayi-i seferiyesini ihtiva eden en yeni dört Harb-i Umumi kordelası, tepelediğimiz İngiliz donanmasının Çanakkale'deki harbi ve karaya asker dökmesi, İngiliz Kralı'nın Delhi'deki tetevvücü, bozgun Fransızların en son ateşli muharebe manevraları, Hindistan'da Brahmanlar, Siyam garaibi, İtalya'da cevelan ve irtisamla: Yunan ordusu, Rus-Japon harbi gösterilecektir.

Viyana'da Tezahürat

17 EKİM 1915

SABAH

Viyana 15 Teşrinevvel– Bulgaristan'ın harbe girmesi münasebetiyle dün gece Bulgar Sefarethanesi önünde muazzam bir nümayiş icra ve nutuklar irad olunduktan sonra Viyana'ya muvasalat eden Paris Bulgar Sefareti erkânı da beraber bulunduğu halde nümayişçiler sefaret-i seniyye pişgâhına gitmişlerdir. Orada muzika Marş-ı Sultani'yi terennüm etmiş ve hazırun kemal-i ihtiram ile istima eylemiştir. Oradan Alman Sefarethanesi'ne, sonra da Harbiye Nezareti'ne gidilmiş, "Yaşasın Alman İmparatoru, yaşasın Almanya, yaşasın Alman ordusu! Yaşasın Avusturya İmparatoru! Yaşasın Avusturya-Macar ordusu!" nidaları tekrar olunmuş ve bu muazzam nümayiş bu suretle hitama ermiştir.

Avusturya'da Cami İnşası

27 EKİM 1915

SABAH

Viyana 24 Teşrinevvel– Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasında mevcut muhadeneti tes'id için dün bir cemiyet teşekkül eylemiştir. Cemiyet şimdiden iki milyon kuronluk bir sermayeye malik olup başlıca maksadı bir cami-i şerif vücuda getirmektir.

Kurban Bayramı

19 EKİM 1915

TANİN

Zilhicce'nin gurresi pazar gününden mazbut olmasına binaen onuncu gününe müsdadif olan bu günkü salı günü id-i said-i adha (kurban bayramı) olacağına dair tanzim edilen ilam irade-i seniyeye iktiran etmiştir.
Bu münasebet ile dün gece cevami ve mesacid-i şeife kandiller ile tenvir edilmiş ve mevaki-i muayenedden top endaht olunmuştur.
İd-i said-i adha alayı, Yıldız'da kain Hamidiye Cami-i Şerifi'nde icra buyrulacak, mütcakiben muayede resm-i âlisi merasim dairesinde yapılacaktır.
Nefs-i hümayuna mahsus olarak zebh edilecek olan ve sâyâ ocaklarında yetiştirilen kurbanlar dün Yıldız Saray-ı Hümayunu'na getirilerek manzur-ı hilafet-penahi buyurulmuştur.

Çanakkale Mağlubiyetinin Avustralya'da Gösterdiği İnfial

20 EKİM 1915

TANİN

Bern 18 Teşrinevvel– Stampa gazetesinin Londra muhabiri gazetesine atideki malumatı ita etmiştir:
"Çanakkale seferinden sarf-ı nazar edilmesi Avustralya matbuatında bir takım acı şikâyata bais olmuştur. Avustralya gazeteleri mezkûr darü'l-l harpte yüz binlerce Avustralya efradının beyhude yere feda edilmiş olmasından dolayı izhar-ı infial etmekte ve mezkûr sefer için kâfi derecede ihzaratta bulunulmamış olmasına mebni müsebbiplerinin ibret-amız bir surette tecziyesini talep etmektedirler.

İngilizler Gelibolu'dan Çekiliyorlar

21 EKİM 1915

TANİN

Viyana 19– London News gazetesi İngilizlerin Gelibolu şibh-i ceziresinden çekildiklerini iş'ar ediyor. İngiltere sansürü bu haberin neşrine müsaade etmiştir.
Berlin 19– Sakolo gazetesi müttefiklerin Çanakkale'deki harekâtının artık katî bir hezimetle neticelendiğini beyan ederek duçar oldukları zayiat-ı azimeyi yegân yegân ta'dad ediyor.

Mezkûr gazete Çanakkale hareketinden vazgeçmek kabil olacağını dermeyanla bu meşum teşebbüsün fevkalade müşkilatını ve işlenen hataların teessüfle yad edileceğini beyan eyliyor.

Mühim Bir Kütüphane

21 EKİM 1915

İKDAM

Evkaf Nezareti Müessesat-ı İlmiye Müdüriyeti'nce, İstanbul cevami-i şerifesi ile hususi vakıf kütüphanelerinde dağınık surette mevcut olan Şark, İslam ve Türk müelliflerin asarından coğrafya ve tarihe ait takriben dört bin cilt kitap derc ve cem' edilerek Nuruosmaniye Kütüphanesi binası dahilinde bir daireye yerleştirilmiştir [...]

Moskova'da İhtilal

22 EKİM 1915

İKDAM

Sofya 21— Moskova'da hâl ve mevkiin son derece kesb-i vahamet ettiği buraya varid olan haberlerle teyid etmektedir. Sulh taraftarları isyan çıkarmak suretiyle harbin devamına muhalefet göstermişlerdir. Rus Hükümeti hareket-i isyaniyeyi bastırmak için pek şiddetli tedabire müracaat etmiş ve sulh lehindeki cereyanları idare eden zevatı tevkif etmiştir. Mevkufin meyanında Rus muharririn-i meşhuresinden Maksim Gorki de bulunmaktadır.

Berlin'de Bayram Namazı

23 EKİM 1915

TASVİR-İ EFKÂR

Berlin 21 Teşrinevvel— Dün sabah Türkiye'nin Berlin Sefiri Hakkı Paşa ve Sefarethane erkânı ve imamı maiyetinde olduğu halde üsera karargâhına azimetle orada mevkuf bulunan Müslüman esirleriyle birlikte bayram namazını edâ eylemişlerdir. [...] Bayram namazı ba'de-l-eda imamlar Türkçe ve Türkmence vaazlar icra eylemişlerdir. Öğleden sonra Osmanlı Sefarethanesi'nde id-i said-i adha münasebetiyle bir resm-i kabul icra olunmuştur. [...]

Askerlerimize Hedaya

24 EKİM 1915

İKDAM

Viyana 22— Cephe-i harpte bulunan müttefik Osmanlı askerleri namına hedaya derc etmek üzere Sefir Hilmi Paşa ile Sefaret Müsteşarı Reşat Bey'in refika-i muhteremelerinin taht-ı himayesinde bir cemiyet teşkil edilmiştir. Viyana mahafili, bu tasavvuru memnuniyet-i azime ile telakki etmiştir. Gelecek hafta zarfında askerlere mahsus ilk hedayanın irsaline başlanılacağı melhuzdur. Osmanlı Harbiye Nezareti'ne irsal kılınacak olan bu hediyeler askerler için en müfid eşyayı ihtiva edecek ve Viyana'nın meşhur ticarethaneleri canibinden ita olunacaktır. Viyana ahalisi de pek çok hediyeler gönderiyor.

Darülfünunumuz

25 EKİM 1915

TANİN

İstanbul Darülfünunu'na tayin edilmiş olan Alman profesörlerinin yakında şehrimize muvasalat edeceklerini haber alıyoruz. Maarif Nazırı Şükrü Beyefendi'nin delaleti sayesinde Darülfünunumuz yeni bir devre-i irfana girmiş, ilim ve irfan âleminde bu kadar büyük eserler vücuda getiren Alman âlem-i irfanının refakat ve muavenetini kazanmış oluyor.

Bura Darülfünun müdavimlerini Alman usul-i fenniyesine aşina kılmak için profesörler nazari derslerden ziyade müzakerat ve münakaşat-ı ilmiyeye, ameliyat ve tatbikat-ı fenniyeye atf-ı ehemmiyet edeceklerdir. Her bir ders için tesis edilecek müzakere saatlerinde, derslerde geçen mebahis ariz ü amik münakaşa edilerek mesail-i ilmiyenin istihsal edilen netayicin sıhhat ve isabeti tetkik edilecektir. Her bir talebeye sualler irad edileceği gibi talebeler dahi bizzat sual irad ve kendi fikir ve kanaatlerini izhar ve müdafaa edebileceklerdir. [...]

Tebliğ-i Resmi

31 EKİM 1915

SABAH

17 Teşrinevvel 331 tarihiyle Karargâh-ı Umumi'den tebliğ olunmuştur. Çanakkale cephesinde bu gün (Turkuaz) ismindeki Fransız tahtelbahiri Çanakkale'de topçularımız tarafından batırıldı, iki zabitle 24 neferden ibaret olan mürettebatı esir edildi.

Sene-i Devriye

31 EKİM 1915

SABAH

Rus donanması tarafından hazırlanan taarruz üzerine Harb-i Umumi'ye iştirak ettiğimizin sene-i devriyesine müsadif olmak münasebetiyle Osmanischer Loyd neşrettiği bir makalede diyor ki: Rusların Kara Deniz'de Osmanlı sularında Osmanlı donanmasına taarruzda bulunmaları üzerine Türkiye'nin Almanya ve Avusturya-Macaristan ile birlikte harbe iştirake karar verdiğinin bu günler sene-i devriyesidir. O zamandan beri Türk orduları ale'l-ekser gayrı müsait şerait dahilinde İtilafçıların muhtelif taarruzlarına karşı emsalsiz bir besaletle harp eyledi. Bilhassa Çanakkale Cephesi'nde Türk askeri vazifesini hakkıyla ifaya muktedir olduğunu isbat etti. [...] Türk ordusu mahir ve azimkâr bir idare altında Hint yolunun en mühim merhalesine karşı bir taarruz icra etti. Bu taarruz Nil Nehri'nin suladığı İngiltere'nin en mühim bir istinat noktasına karşı daha şedid ve etraflı bir hücumun mukaddimesi addolunabilir. Henüz ehemmiyetsiz bazı Osmanlı toprağı düşman yedinde kalmış ise de bunların istirdadı pek karibdir [...] Bu bir senelik harp İngiliz-Fransızların şarktaki nüfuz ve haysiyetini duçar-ı zaaf etmeye hizmet eyleyen muvaffakiyet-i askeriye ile maliyedir. Alman ve Avusturya-Macaristan ordularının muvaffakiyeti yanında Çanakkale müdafaa-i kahramananesi de Balkan hükümatının politikasını tayin etmiş ve yeni bir vaziyet-i askeriye ve siyasiye vücuda gelmesine, Tuna ile İstanbul arasında emin bir vasıta-i münakale tesis eylemesine hizmet etmiştir. [...]

ALFA®

editör

UMBERTO ECO

ORTAÇAĞ

Ortaçağdan bize ne kaldı?

ORTAÇAĞ
Katedraller, Şövalyeler, Şehirler
Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı
910 sayfa

ORTAÇAĞ
Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar
Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı
960 sayfa

ORTAÇAĞ
Şatolar, Tüccarlar, Şairler
Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı
1088 sayfa

ORTAÇAĞ
Keşifler, Ticaret, Ütopyalar
Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı
1040 sayfa

www.alfakitap.com /alfakitap /alfakitap /alfakitap

1 EKİM

Dâhili Haberler

Bulaşıcı ve salgın hastalıklara yönelik nizamname uyarınca, kolera, veba, lekelihumma, tifo, frengi, difteri, hayvan ısırığının yol açtığı kuduz ve sıtma hastalıklarından biri meydana geldiğinde, meydana gelmesinden kuşku duyulduğunda veya bu hastalıklar nedeniyle ölüm vuku bulduğunda, ilgililer en yakın polis veya belediye merkezine haber vermeye veya hastayı başka bir yere nakletmeden 24 saat önce polis ve belediyeye bildirmeye mecburdur. Örneğin tedaviyi yapan doktor, aile reisi, hemşire ve ebeler, hastayla birlikte ikamet eden ev sahipleri, apartman kapıcıları, han kâhyaları, otel sahipleri ve kiracılar, dükkân sahipleri ve ölü yıkayanlar, kanuncn bu hastalıkları haber vermeye mecburdurlar. Bu kişilerin hastalıkları polis ve belediye memurlarına hemen haber vermeleri tekrar ilan edilir. Kendi hastalarının yukarıda zikredilen hastalıklardan birine yakalandığı konusunda en ufak şüphe taşıyan doktorlar, hemen haber vermelidirler. Aksi takdirde, haber vermeyenler hakkında kanuni takip yapılacaktır.

3 EKİM

Şeyhin Kehaneti

Hicri takvime göre, önümüzdeki 1334 senesi için, tanınmış gökbilimci Şeyh Ahmet Fazlullah Feleki, "Tâle-i Cihan" adıyla "Cemiyet Kitabevi" (Bâb-ı Âli Caddesi'nde) aracılığıyla, bir yıl içinde hangi önemli olayların meydana geleceğini anlattığı bir kitapçık yayımladı. Kitapçık, Müslüman hemşeriler arasında büyük kabul gördü ve zaten fiyatı bir kuruş olmak üzere dördüncü baskıya ulaştı.

İşte bu kitapçığın tercümesi:

Ay yılı esasına dayanan Hicri takvime göre, 1334 senesi Muharrem ayından itibaren, şeyhin kehaneti meydana gelecek olayları aşağıdaki şekilde sunmaktadır:

* Başka devletlerin elinde bulunan Müslüman şehirleri, bu yıl zarfında, tekrar Müslüman hükümdarların boyunduruğu altına girecek. Böylece İslamiyet yayılacak ve onlar doğuya ve batıya hükmedecek.
* Bu yıl, Kuzey Afrika'da tekrar bir İslam devleti kurulacak ve bu hükümet Avrupalıların kalbine önemli darbeler vuracak. Bu hükümet, kısa zamanda İslam dünyası için çok büyük yararlılıklar göstererek, olağanüstü denecek derecede hızla ilerleyecek.
* Arap şeyhlerden biri ölecek ve onun kaybı her yerde acı verecek.
* İslamiyet'in krizi ve sıkıntısı sadece 1333 yılının sonuna kadar sürecek ve bir yıl zarfında İslamiyet olağanüstü şekilde ilerleyecek.
* İslam ülkelerinde buğday ve yiyecek bol olacak ve gerekli ihtiyaçlar yüzünden sıkıntı çekilmeyecek.
* Mısır, İngilizlerin boyunduruğundan kurtularak doğrudan Osmanlı Devleti'nin yönetimine geçecek ve bundan çok yararlar sağlanacak.
* Müslüman milletler ve ırklar arasında ihtilaf çıkarmak isteyen bazı kötü kimseler başarılı olmayacak ve karşıtlık ve nefret yerine sevgi ve kardeşlik hüküm sürecek.
* Umumi harp son bulacak ve bütün İslam dünyası için iyilik ve barış dönemi başlayacak. Günden güne İslamiyet'in şanı artacak ve İslam dini daha çok yayılacak ve onun ışığı ufku kaplayacak.
* Osmanlı memleketlerinin bazı yerlerinde bol yağmur yağacak. Belki küçük seller vuku bulacak ancak zarar meydana getirmeyecek.
* Bu yıl kış biraz sert geçecek. Kar çok yağacak ancak yakacak bulunacağından halk sıkıntı çekmeyecek, ama biraz pahalı olacak.
* Bu yıl, Osmanlı memleketlerinde bolluk diğer yıllardan birkaç misli fazla olacak. Çiftçiyle birlikte bütün halk sevinecek.
* İslam ülkelerinde toprak ve gayrimenkul fiyatları artacak; para sevdasına toprak ve gayrimenkulleri elden çıkarmayanlar bir süre sonra büyük kazançlar elde edecek.
* Afrika'da İngiliz kolonisinde isyan meydana gelerek bağımsızlık ilan edilecek ve orası bir İslam şeyhinin yönetimi altına girecek.
* Hindistan'da veba görülecek ve büyük zararlar meydana gelecek. Bu nedenle, Hindistan ticareti büyük zararlara maruz kalacak.
* Trablusgarp, İtalyanların elinden çıkarak tekrar Osmanlı Devleti'nin yönetimine geçecek.
* Trablusgarp'taki savaşçıların bu süreci Tunus ve Cezayir'e kadar yayılacak ve en sonunda bu iki ülke de Fransa'nın boyunduruğundan kurtularak bir Arap emiri tarafından yönetilecek.
* Fas hükümeti yeniden bağımsız bir yönetime sahip olacak ve Avrupa etkisine son vererek eski şanına kavuşacak.
* Zanzibar'daki İslam hükümeti, İngiltere yönetimi ve boyunduruğundan kurtulacak. İngiltere'nin bu hükümete karşı yapacağı tüm girişimler sonuçsuz kalacak.
* Osmanlı hükümeti umumi harpten muzaffer çıkacak; eski şan ve ihtişamına yeniden kavuşarak memleketlerini genişletecek ve bütün İslam dünyası onun koruması altında mutlu bir şekilde yaşayacak.
* Umumi harpten sonra, Akdeniz'de düşmanlarımızın işgali altında bulunan adalar tekrar Osmanlı yönetimine dönecek ve Osmanlı'nın şanlı bayrağı kalelerde dalgalanarak Akdeniz'e hükmedecek.
* Umumi harpten muzaffer çıkan Osmanlı hükümeti, çok yakın bir zaman sonrasında büyük bir donanmaya sahip olacak ve komşularından bazıları kendisiyle hep dost kalmaya mecbur olacak.
* Doğuda İslam dini daha fazla yayılarak, binlerce ve hatta milyonlarca kişi İslamiyet'i kabul edecek.
* Batıl inançları olanlar azalacak ve bazı münasebetsizliklere son verilerek İslamiyet kurumsallaştırılacak. Bilime doğru önemli adımlar atılacak.
* Aynı yıl zarfında İran'da Gilan, Taberistan ve Sircan taraflarında, yabancıların tahriki sonucunda isyan çıkacak ancak bastırılacak.
* İran'ın güney ve güneydoğu taraflarında yağmur az yağacağından ürün ürünleri diğer yıllara oranla belki az olacak ancak

açlıktan korkulmayacak.
* İran'da meyveli ağaçlara zarar verecek bir hastalık meydana gelecek.
* İran dış müdahaleden kurtularak genişleyecek ve umumi harpten çok büyük faydalar sağlayacak. Halkçı parti yönetimi, uzun zaman devam edecek ve hükümete ve millete önemli yararlılıklar gösterecek. Anayasa kök salacak.
* Belki Afgan emiri bir ara hasta olacak ancak ölüm korkusu yok.
* Buhara'daki İslam hükümeti Rus baskısından ve tutsaklıktan kurtulacak; özgürlük ve bağımsızlık elde edecek.
(devam edecek)

6 EKİM

Sırbistan'daki Müslümanlar

Sırplar, Makedonya'daki Müslüman ve Bulgar halkı son derece sıkmaya ve onlara kötü davranmaya başlamışlardır. Sırbistan'dan kaçanların sayısı günden güne artmaktadır. Sırp ordusuna ait Bulgarlar da Bulgaristan'a sığınarak Bulgar ordusuna kaydolmaya devam etmektedir.

7 EKİM

Türk-Alman İttihadı Komitesi

Hamburg'daki *Deutsche Levante Zeitung* gazetesi, Dostluk Yurdu'nun kurulması vesilesiyle, Türk-Alman İttihadı konusunda şunları yazdı: "Türk-Alman İttihadı Komitesi, 11 Şubat 1914'te Berlin'de kuruldu. Başkanlık görevini Dr. Helferich üstlendi. Kendisinin daha sonra Almanya Maliye Bakanı seçilmesinin ardından, başkanlık unvanı Deutsche Bank müdürü von Gwinner'e geçti. Komitenin yönetimi Dr. Yek'e teslim edilmiştir. İttihadın ana amacı, eğitim kurumları, hastaneler ve bilimsel kütüphaneler kurmak; Türk okul ve hastanelerine Alman öğretmen ve doktorlar göndermek; Alman bilim, edebiyat ve tiyatro eserlerini yaymak; kendi eğitimini Almanya'da tamamlamak isteyenlere yardım etmek; sıkı bir Türk-Alman yakınlaşması için vasıtalar bulmak; Alman ekonomisi için yeni, değerli ve verimli ortamlar yaratmaktır. Belki Türk-Alman İttihadı Komitesi bir buçuk yıl faaliyet göstermiş ve savaş nedeniyle bir dönem faaliyetlerine ara vermiştir; ancak birçok başarılı işler yapmıştır. Komite, Bağdat ve Kudüs'teki Alman okullarına büyük meblağlar tahsis etmiş; Adana'da 188 öğrencinin gittiği bir zanaat okulu açmış; Nişantaşı, Bursa ve Konya'daki okullarda Alman kursları için yıllık tahsisat ayırmış; Enver Paşa'nın babası Ahmet Paşa'nın katkısıyla kurulan Beşiktaş'taki Türk okulunda Almanca için Alman bir öğretmen tahsis etmiştir. Türk-Alman İttihadı Komitesi, Haydarpaşa'da bir köşk arazisini satın almış ve orada Alman Okulları Cemiyeti'nin okulunu kurmuştur. Aynı şekilde, Alman okulunun kurulması için gerekli arazinin satın alınması için, Halep'teki Alman Okulları Cemiyeti'ne yüksek meblağla kredi açmıştır. İttihat, Dr. Müllens aracılığıyla bir inceleme yaptıktan sonra, Anadolu ve Suriye'nin kuzeyine ait yerlerde sıtmanın önüne geçmeye karar vermiştir. Bu konunun incelenmesi uzman doktorlara bırakılacaktır. İttihadın ricası üzerine, şimdiye dek Alman çalışma metotlarını öğrendikleri Alman fabrikalara 26 zanaatkâr kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, Erzurum'dan gönderilen yüksek sayıdaki zanaatkâr, derici ve çiftçiyi Almanya'ya ulaştırmış ve onlara yardım etmiştir. Alman bilim, edebiyat ve tiyatro eserlerinin yayılımına gelince, İttihat Komitesi şu kitapları Türkçeye tercüme etmiştir: "1888'den 1913'e Almanya'nın Refahı", yazar Helfrich; "Alman Üretim Endüstrisi", yazar Bints; "Alman Halkının ve Ordusunun Ruhu", yazar emekliye ayrılmış Albay Paul Kreutzinger; Maarif Nazırı danışmanının "Alman Tedrisatı". Bunların dışında İttihat, Türk-Alman "Millet" Tiyatrosu'na kuvvet vermiş ve Türkiye'de kendi menfaatleri yararına temsiller yapmaları için pek çok Alman aktörü İstanbul'a getirmeye karar vermiştir. Aynı şekilde, Toybner Kitabevi, yakın zamanda piyasaya sürülecek Türkçe-Almanca ve Almanca-Türkçe bir sözlük hazırlamaktadır. Takip edildiği gibi Türk-Alman İttihadı, önemli ve yararlı bir faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyet, Türkiye ve Almanya arasında, iktisadi ve ticari açıdan bir menfaat uyumu bulmak açısından başarılı sonuçlar vaat etmektedir".

Darülfünun'un Alman Profesörleri

Berlin basını, Darülfünün'da görev alacak Alman öğretim üyeleri için şu ilginç açıklamaları vermektedir: Hamburg Enstitüsü'nden psikoloji ve pedagoji dersleri. Dr. Ançüb sadece ders vermekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'deki milli eğitim işiyle de ilgilenecek ve özellikle de Darülmuallimat-ı Âli'nin müdüriyetiyle ortaklaşa çalışacak. Okulları ziyaret edecek ve gerektiğinde seyahatler yapacak. Maarif Nezareti, bir psikoloji laboratuvarı ve kütüphaneyi onun emrinde bulunduracak. Dr. Ançüb, 1886'da Brunschwig'de doğdu. Münih, Leipzig ve Wurzburg'da felsefe, psikoloji ve pedagoji okudu. Uzun süre Paris'te kaldı; kendi araştırmalarını Alfred Rivey'in yanında tamamladı ve onun başlıca eserlerini Almancaya tercüme etti. Almanya'ya dönüşünde, tanınmış Profesör Wilhelm Wundt'un psikoloji enstitüsünde deneme çalışmaları yaptı. Dr. Ançüb'ün eserleri şunlardır: "Psikolojinin Metotları", "Teorik ve Pratik Psikoloji". Darülfünün'da görev alacak profesörler arasında, Berlin'deki eski üniversitenin tarih hocası Dr. Carl Lehman Haupt da bulunmaktadır. İstanbul'da tarih dersleri verecektir. Kendisi, 1861'de Hamburg'da doğmuştur. Son kez, Liverpool Üniversitesi'nde antik Yunan dersleri verdi. Savaşın ilan edilmesinden sonra, bu görevini bıraktı. Lehman Haupt, araştırma amacıyla, kraliyet müzesinin Mısır kısmında da çalışmış; Babil ve Anadolu, Mısır ve Yunan tarihleri hakkında çeşitli çalışmalar yayımlamıştır.

11 EKİM

Savaş Mahkemesinden Süre

İç huzuru bozmak maksadıyla mevcut hükümete karşı kışkırtıcı cemiyet kurmak ve dağ ve ovaları silahlı çetelerle kuşatmakla suçlanarak Çatalca'dan Savaş Mahkemesi'ne gönderilen ve isimleri belli şahısların yargılanmasına başlanacak. Bunlardan kaçak olan ve Karacaköy'de ikamet eden Strancalı kömürcü Kalfa Yani; Ermeniköylü olup bazen Karadeniz'in Stefanos köyüne giden solak Anjel ve diğer ismiyle Temistokli oğlu Yanko ve Çiftlikköy'de Vlakho'nun yanında bulunan Strancalı kömürcü Kiraz ve diğer ismiyle Kireako adlı şahıslara, mahkeme başkanı tarafından 10 gün süre tanınmıştır. Bu süre içinde, bu şahıslar İstanbul Savaş Mahkemesi'ne şahsen başvurmadıkları takdirde, ceza kanunu hükümleri uyarınca gıyaplarında yargılanacak ve vatandaşlık haklarından mahrum bırakılacaklar, gayrimenkullerine haciz koyulacak ve bu konuda mahkemeye başvurmaya hakları olmayacaktır. Zikredilen şahısların bulundukları yerleri bilenler haber vermeye ve polisler onları tutuklamaya mecburdurlar.

13 EKİM

Son Durum

Sırp cephesinde çarpışmalar sürmektedir. Berlin'den iletilen bildiriye istinaden, Avusturya-Almanya ordusu Belgrad'ın güneyinden bir tepeyi işgal etmiştir. Şimdiye kadar Almanlar 14 Sırp subay ve 1542 askeri esir almışlardır. Ayrıca ikisi büyük ve beşi süratli olmak üzere 17 top ele geçirmişlerdir. Viyana'dan ulaşan bir bildiri şunları yazmaktadır: "Belgrad'ın işgali sırasında, Avusturya-Almanya ordusu 9 top, 26 cephe topu, bir mayın tüneli, birçok silah, büyük miktarda mühimmat ve başka savaş malzemesi ele geçirmiştir. Ayrıca 10 Sırp subayı ve 600 askeri esir almıştır. Düşman büyük kayıplar vermiştir. Tuna'daki donanma, Rus denizaltı torpidolarını ve karadaki mayınları kaldırmıştır."

Avusturya-Almanya saldırıları hem kuzeyden hem de batıdan gerçekleştirilmektedir. Oysa İngiliz basını, önceden bilindiği gibi, bu saldırıların kuzeydoğu yönünden olmasını ve Bulgaristan'ı Macaristan'dan ayıran o küçük toprak parçasının ilk önce işgal edilmesini bekliyordu. Son Alman bildirisine göre, muharebeler Orsova'ya kadar yayılmaktadır. Belki de kuzeyden ve batıdan gelen bu saldırılar, sadece Sırp ordusunu meşgul etmek için yapılmaktadır ve gerçek saldırı, işte o küçük toprak parçasına yönlendirilecektir. Atina'dan iletilen bilgilere göre, Bulgar kuvvetlerin büyük bir kısmı oradaki sınıra gönderilmiştir.

Milli ajanstan ulaşan bir telgraf, Selanik'ten karaya çıkarılan İngiliz ve Fransız kuvvetlerin ivedilikle Sırbistan'a gönderildiğini bildirmektedir. Aynı ajanstan başka bir telgraf, İtilaf devletlerinin Romanya hükümetine başvurarak kendilerine verilen sözün gerçekleştirilmesini talep ettiklerini duyurmaktadır. Ancak Başbakan Bratianu şimdi durumun temelde değişmiş olduğu ve bu nedenle sözlerinin sonuçsuz kalacağı cevabını vermiştir. Yunanistan'ın tarafsızlığını koruması gibi, Romanya'nın da tarafsız kalacağını söylemiştir.

Osmanischer Lloyd, Müttefiklerin Avrupa'daki savaşa katılması için ikna etmek üzere yine Japonya'ya başvuracaklarını duyurmaktadır. Ancak İtilaf basını, bu konuda verilen kararı henüz yeni yayımladı. Japon Dışişleri Bakanı Jishi, İngiliz kolonilerinde İngiltere tarafından Japonya'ya yapılacak iktisadi katkılara tenezzül etmemekle yetinmemiş, aynı zamanda Tokyo hükümeti Rusya'ya mühimmat gönderimini sonlandırmaya karar vermiştir.

Alman gazetesi, Japonya'nın başka türlü davranamayacağını, çünkü Çin hükümetinin Amerikan fabrikalarına yaptığı 100-200 denizaltı siparişinin kendisini tabii ki düşündürdüğünü yazmaktadır.

Doğu cephesinde Ruslar kendi saldırılarına devam etmektedir. Berlin ve Viyana'dan ulaşan bildiriler, geri çekilişlerinin sürdüğünü yazmaktadır.

Batı cephesine gelirsek, Kambana, Joffre'un niyetinin büyük saldırıyı ekimde yapmak olduğunu, ancak Balkanlardaki olayların onu bu girişimi hızlandırmaya mecbur ettiğini yazmaktadır.

Müzayede

Beyoğlu Sulh Mahkemesi'nden ilan edilir: 4 Ekim Pazar günü, öğleden önce saat 10'da Beyoğlu Büyük Sokak'ta, Bazard Allemand'a (Alman Pazarı) yakın, 414 numaralı apartmanın ikinci katında, eski Simon Fotoğrafhanesi'nde, haczedilen ve satılmasına karar verilen şu mallar müzayede ile satılacaktır: ayna, yazıhane, saat, kadife kaplı banket, duvar halıları, mermer konsol, paravan, masa, demir soba, banket, sandalye, tüm aparatlarıyla koltuk, fotoğrafhane perdeleri, elektrikli lambalar, telefon aparatı, merdiven, slayt projektörü, fotoğraf şasileri, vitrin, gazyağı sobası ve fotoğrafçılıkla ilgili birçok edevat. Arzu edenler aynı gün yukarıda zikredilen yerde hazır bulunsunlar.

Rusya'da

Rus Sinodu'nun manastırlara zenginliklerinin üçte birini ülkenin müdafaası işine tahsis etmeleri emrini verdiği Stockholm'den bildiriliyor.

Rus mühimmat fabrikalarının maden kömürü eksiğinden dolayı haftada sadece dört kez çalıştıkları Kopenhag'dan bildiriliyor.

(Basın)

Rusya'daki Maarif Nezareti, Hariciye Nezareti ile ortaklaşa, Japonya'da birçok Rus okulu açma girişiminde bulunmuştur.

Dâhili Haberler

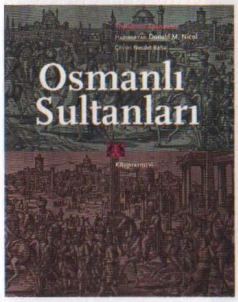
Ceza Mahkemesi, 11 yaşındaki Yorgi adındaki bir erkek çocuğun ırzına geçen Rasim adlı kişiyi üç yıl hapis cezasına çarpırdı.

Ev kiraları. Müdafaa-i Milliye'nin Kadıköy şubesi, asker ailelerinin ev kiralarının 1331 yılı Eylül aidatlarının verileceğini ilan etti. Müracaatlar aynı şubeye yapılacak.

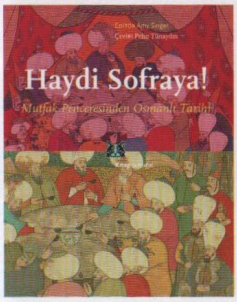
Sonbahar 2015

Osmanlı Sultanları

Theodoros Spandunis
Sunan ve Notlayan:
Donald M. Nicol

16. yüzyıl başlarında Batı Avrupa'da Osmanlı tarihini konu alan çalışmalar çok rağbet görüyordu. Bunlardan biri de ilk kez 1550'de İtalya'da basılan ve Bizans kökenli Theodoros Spandunis'in kaleme aldığı bu eserdi. Spandunis Konstantinopolis imparatorları çıkaran Bizans imparatorluk ailesi Kantakuzenosların soyundan geliyordu. Bir Bizans mültecisinin İtalyanca yazdığı *Osmanlı Sultanları* ünlü Bizans tarihçisi Donald M. Nicol'ün sunuş yazısı ve notlarıyla artık Türkçede!

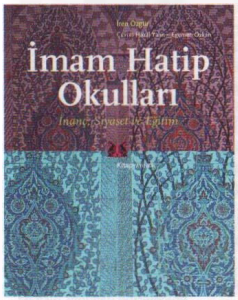
Haydi Sofraya!
Mutfak Penceresinden Osmanlı Tarihi

Amy Singer (Editör)

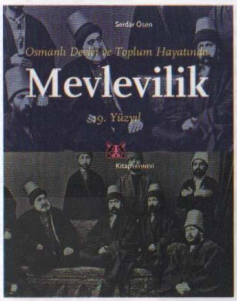
Yemek aynı zamanda da bir kimlik, kültür ve sınıf göstergesi. Lakin tüketimi, üretimi, taksimi, tanzimi, sunumu, muhafazası ve temsili ile yeme içme çalışmaları Osmanlı tarihi çalışmalarında henüz yeterince olgunlaşmış değil. Amy Singer'ın derlediği bu kitap, yemekler, gıda maddeleri, yemek tarifleri, yeme içme alışkanlıkları, öğünler ile mutfak ve sofra gereçlerinden hareket ederek tarihsel bir incelemeye girişiyor.

İmam Hatip Okulları
İnanç, Siyaset ve Eğitim

İren Özgür

Laik eğitim sisteminde en belirgin istisnayı temsil eden imam hatip okulları bugün hayli tartışmalı bir konumda bulunuyor. Her ne kadar bu okullardaki öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının yüzde 8'ini oluşturuyor olsa da son yıllarda milli eğitim, adalet ve içişleri bakanlıklarında imam hatip mezunlarının önemli mevkilere gelişi bu okulları Türkiye'de İslamcılık, laiklik ve modernite tartışmalarının odağına yerleştiriyor.

19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında
Mevlevilik

Serdar Ösen

Bu çalışmada 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ile Mevlevi tarikatı arasındaki kurumsal ilişkiler ele alınıyor. Bektaşiliğin yasaklanması sonrasında Mevlevilik devlet ileri gelenleri arasında yaygınlık kazandı. Mevlevihanelere yapılan tamir ve iaşe yardımları, vakıf muafiyetleri, Mevlevi şeyhleri ile devlet arasında yaşanan sorunlar ve sosyal hayatta mevlevihanelerin işlevleri bu eserde ele alınan başlıca konular arasında.

Kitapyayınevi
www.kitapyayinevi.com

"TUZLU SU"YA DAİR...

Carolyn Christov-Bakargiev küratörlüğünde düzenlenen 14. İstanbul Bienali "Tuzlu Su: Düşünce Biçimleri Üzerine Bir Teori" temasıyla 80'den fazla sanatçının 1500'ün üzerinde eserini kentin farklı noktalarında izleyiciyle buluşturuyor. Bienaldeki yapıtlar suyun değiştirici, dönüştürücü, iyileştirici ve aşındırıcı etkilerini, mekânı olduğu kadar zihinsel ve psikolojik alanlarımızı da kapsayıcı, tanımlayıcı ve dönüştürücü gücünü ele alıyor.

NİLAY ÖZLÜ

Yazar, eleştirmen, sanat tarihçisi, küratör Christov-Bakargiev 14. İstanbul Bienali'nde dünyayı şiirsel ve politik olarak şekillendiren ve dönüştüren dalgaları, su akıntılarını, yoğunluklarını, gelgitleri ve bu örüntülerin zaman ve mekânda, zihin ve bedende, birey ve toplumda, kentte ve doğada bıraktığı izleri ele alıyor. Küratör bu bienalde suyun hareketlerinden —düğüm ve dalgalarından— ilham aldığının altını şu sözlerle çiziyor:

"Hem zamanı askıya alan durdurulmuş hareketler vardır (denizler, okyanuslar üzerinde mülteci taşımacılığının düğümleri, savaş, emek, etnik temizlik düğümleri) hem de dalgalar gibi dağınık ve tekrarlanan hareketler vardır (ayaklanma dalgaları, *jouissance* dalgaları, elektromanyetik dalgalar). Hem kelimenin düz anlamıyla su dalgaları vardır hem de insan dalgaları, duygu ve ani dalgalar. Belki de bir dalga sadece zamanda bir dalganın yükselen ve alçak noktaları arasındaki farkta duyumsanan bir zamanı, dolayısıyla mekânı ve dolayısıyla yaşamı imleyebilir."

"Suyun sızabildiği hemen her yerde" temasıyla ortaya konan bu seneki bienalin belki de en önemli özelliği, 36 farklı mekânda gerçekleşen sergilemeler sayesinde kentin çok farklı noktalarına dağılmış olması. Dolayısıyla İstanbul Bienali sadece çağdaş sanat eserlerinin sergilendiği bir mecra olmanın ötesine geçerek, zaman ve mekânda, karada ve suda bir İstanbul yolculuğu, kent ve denizin ilişkisi üzerine kurgulanmış bir deneyim de öneriyor. Alışılagelmişin tersine Asya ve Avrupa yakasını, Kadıköy ve Şişli'yi, Adaları ve Balat'tan Rumeli Feneri'ne kadar olan Boğaz aksını kapsıyor. Sadece karada bulunan yapılar değil, kıyı şeridi, deniz feneri ve suyun yüzeyi de bienal mekânı olarak karşımıza çıkıyor.

Arter, İstanbul Modern, Depo ve Galata Rum İlkokulu gibi müze-mekânlar birden fazla esere ev sahipliği yaparken, bienalin asıl vurucu yanı otelleri, hanları, terk edilmiş yapıları, deniz fenerini, tekneleri, eski bankaları, otoparkları, bahçeleri, okulları ve dükkânları sergi mekânı olarak tariflemesi. Bu bağlamda bienali gezmek, aslında kentin ara sokaklarında bir maceraya atılmak, İstanbul'u bambaşka bir gözle deneyimleyip farklı katmanlarını keşfetmek anlamına da geliyor. Yere özel enstalasyonlar mekândaki yaşanmışlıkları, unutulan ve hatırlanmaları, farklı anlatıları su yüzüne çıkarırken, her bir mekân kendi bağlamı ve tarihselliği içerisinde izleyiciye farklı birer deneyim sunuyor. Dolayısıyla kendinizi "beyaz küp" olarak tanımlanan bir sanat süpermarketinde ardı ardına konumlanmış yüzlerce eseri anlamlandırıp konumlandırmaya çalışırken değil, kentin sokaklarında elinizde haritayla kaybolurken, yolda karşılaştığınız diğer sanatseverlerle sohbet ederken, mahallenin çocuklarını peşinize takmış sergi mekânına doğru ilerlerken ve yakınlarda gördüğünüz bir esnaf lokantasında soluklanırken bulabiliyorsunuz.

İKSV ekibinin de altını çizdiği gibi, bu kentsel dağılmanın bir amacı da izleyiciye bir mekândan diğer mekâna giderken eserleri düşünebilme, sindirebilme, yorumlayabilme şansı ve zamanı tanıması. Bir başka deyişle, her bir eser üzerine düşünmek, bir sonrakini hayal etmek ve daha derinlere dalmak için gerekli zaman-mekânsal mesafe sağlanıyor. Bienal mekânları kentin farklı bölgelerine dağılmış olsa da, eserler genellikle Karaköy, Galata, Çukurcuma ve İstiklal ekseninde yoğunlaşıyor.

Bienalin startı sergi mekânlarından biri olan İtalyan Lisesi'ndeki basın toplantısıyla verildi. Buradan Çukurcuma'da bir garaja konumlanmış olan Cevdet Erek'in "Bir Ritm Mekânı" adlı eserini ziyaret etmek, ara sokakta terk edilmiş bir evde sergilenen Deniz Gül'ün "Taş (El Yazmaları Yanmaz)" isimli yerleştirmesine gitmek, oradan Masumiyet Müzesi'nin en üst katında yer alan Ermeni asıllı sanatçı Arshile Gorky'nin iki tablosunu görebilmek, yolda House Otel'de sergilenen eseri deneyimleyip, daha sonra Galatasaray'da Cezayir'e uğrayıp rotayı İstiklal Caddesi'nde yer alan bir dizi sergiye çevirmek ve turu belki de Şişli'de Hrant Dink Vakfı ve Agos binasında Ayreen Anastas'ın eseriyle sonlandırmak mümkün. Bankalar Caddesi'nde yer alan The Vault Karaköy ve Minerva Han Kasa Gallery bölgenin tarihi kimliğine ve binaların karakterlerine uygun birer yerleştirmeye ev sahipliği yaparken, son yıllarda kentin önemli kazanımlarından biri olan Galata Rum Mektebi de dört kata yayılmış sergi alanını "Tuzlu Su" teması etrafında, kentin sosyal, politik, edebi ve coğrafi geçmişine referans vererek sergiliyor. Andrew Yang, Hera Büyüktaşçıyan, Michael Rakowitz, Prabhakar Pachpute, Anna Boghiguian gibi sanatçıların eserlerinde Ermeni soykırımından mübadeleye ve maden facialarına kadar farklı tarihsel konular, ajitasyona mahal bırakmadan incelikle işlenmiş. Depo ve İstanbul Modern de Karaköy'ün bienal rotaları arasındaki yerlerini alarak, 50'den fazla sanatçının işlerine ev sahipliği yapıyor.

Elbette bu seneki bienalin su ile ilişkisini öncelikle Boğaz'ın farklı noktalarına yayılmış olan mekânlar ve eserler ortaya koyuyor. İstanbul Boğazı'nın üzerinde *Ulysses*'i seslendirerek gezinmekte olan Füsun Onur'un "Balıkçı Teknesi" isimli işi Boğaz'ın tamamını sergi mekânı olarak tanımlıyor. Lawrence Weiner'ın "Ramak Kala" isimli eseri ise Boğaz'ın kuzeyinde Rumelifeneri'ni kendine mekân ediniyor. Sivriada'da Pierre Huyghe'nin

Bienal haritası.

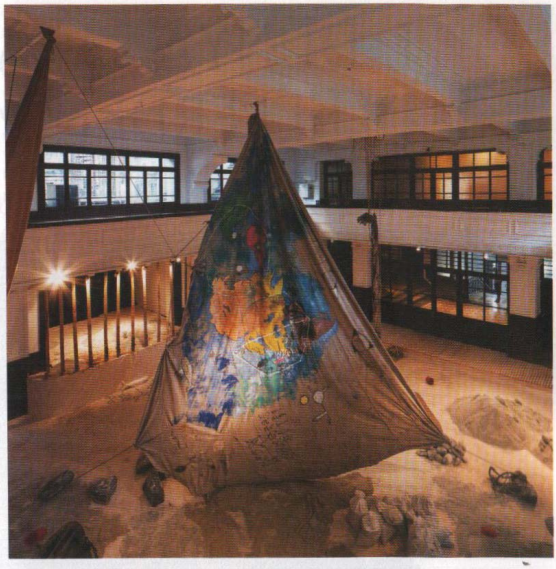

yerleştirmesi "Derin Zemin" ise bienal ziyaretçilerine farklı bir deneyim öneriyor. İttihad ve Terakki'nin sürgün ve katliam politikalarının öncülü kabul edilen ve 1910'da 80.000 köpeğin açlıktan ölümüne sahne olan Sivriada'da bulunan bu eser, bu coğrafyada yaşanan bütün sürgünlerin yasını tutuyor.

Büyükada'da tarihi köşkler, oteller, halk kütüphanesi ve gerçek bir deniz otobüsü sergi mekânları olarak karşımıza çıkıyor. İlk kez İstanbul Bienali'nin bir parçası olan Büyükada, kentin suyla olan ilişkisini ve katmanlı tarihini belki de en iyi vurgulayan yerlerden biri. Kaptan Paşa Deniz Otobüsü iki farklı sanatçının yerleştirmesine ev sahipliği yaparken, Büyükada Halk Kütüphanesi'nde Merve Kılıçer'in eserleri sergileniyor. 1911 yılında açılan ve dönemin *art nouveau* üslubunu yansıtan Splendid Palas Oteli'nde ise William Kentridge'in "Ah, İçli Makine" isimli işi görülebilir. 1929-1933 yılları arasında Büyükada'da sürgün hayatı yaşayan ve bu dönemde otobiyografisini yazan Lev Troçki'nin sekreteriyle olan mektuplaşmalarından ilham alan bu eser, Troçki'nin sular altında kalan "ütopik" fikirlerini sergi mekânını son derece başarılı bir şekilde kullanarak aktarmayı başarıyor. Bienalde öne çıkan ve bulunduğu mekânla doğrudan ilişki kuran bir diğer eser de Ad Atkins tarafından Rizzo Palas'a yerleştirilen "Hıslayan" başlıklı iş. Günümüzde atıl durumda olan bu ahşap köşk, perişan haldeki eşyaları ve üzerlerine terk edilmişliğin hüznü sinmiş odalarıyla, bir zamanlar Büyükada'yı saran zenginlik ve çokrenkliliğin sessiz tanıkları.

19. yüzyılın ünlü İtalyan mimarı Raimondo D'Aronco'nun imzasını taşıyan Mizzi Köşkü, geçirdiği kötü restorasyonlar ve yarı şantiye halindeki durumuyla zamanın katmanlı ve yozlaştırıcı etkisini net bir şekilde yansıtıyor. Susan Philipsz'in eseri ise mekânın albenisi yanında sönük kalıyor. Büyükada parkurunun son mekânı Carolyn Christov-Bakargiev'in bienal için belirlediği ilk mekân olma özelliğini taşıyor. Orhan Pamuk'tan Lev Troçki'nin 1932-1933 yıllarında bu köşkte yaşadığını öğrenen küratör, evin denizle buluştuğu kıyısını Adrian Villar Rojas'ın yerleştirmesine ayırmış. 1980 doğumlu genç sanatçının "Tüm Annelerin En Güzeli" isimli eseri bu seneki bienalin en çok ses getiren işleri arasında yerini alıyor. Yıkık durumda olan Troçki Evi'nin otlarla kaplı bahçesindeki ince patikayı takip ederek ulaşılan ufak demir kapı, bir anda denizin uçsuz bucaksız ferahlığına açılıyor. Prens Adaları ile kent siluetini fon olarak kullanan yerleştirme ziyaretçileri adeta büyülüyor. Beyaz sentetik malzemeden üretilen gerçek ölçülerdeki hayvan figürlerinin her biri organik malzemeden üretilmiş soyut birer yük taşıyor. Bakışlarını eve dikmiş olan bu figürler hem dalgalara hem de ziyaretçilere adeta meydan okuyor.

Bienal mekânları arasında Karaköy'de bulunan Tunca Subaşı6Çağrı Saray Atölyesi ve Balat'ta bulunan Küçük Mustafa Paşa Hamamı da yer alıyor. 5 Eylül-1 Kasım arasında ücretsiz olarak gezilebilecek olan 14. İstanbul Bienali kapsamında bir dizi paralel etkinlik, sanatsal ve kültürel aktivite de İstanbullulara sunuluyor. Kentte bulunan pek çok sanat galerisi ve kültür merkezi bienalin yarattığı sanat rüzgârına eşlik ederek, bakış açılarını çeşitlendiriyor. SALT Beyoğlu ve SALT Galata'da açılan "Nerden Geldik Buraya" sergisi uzun yıllar süren bir araştırmanın ürünü. 12 Eylül 1980 darbesi sonrası Türkiye'nin geçirmiş olduğu sosyal, politik, ekonomik ve ideolojik dönüşümünü gözler önüne seren bu kapsamlı sergide, döneme damgasını vurmuş olan dergiler, kitaplar, gazeteler ve çeşitli yayınlar kadar, reklamlardan sinemaya, müzikten televizyona popüler kültüre dair pek çok malzeme de izleyiciye eleştirel bir perspektifle sunuluyor. Çocukluk ve gençlimize ait pek çok anı, görüntü ve objenin arşiv malzemesi olarak karşımıza çıkması bizlere nostalji dolu anlar yaşatsa da, sorunların, mücadele alanlarının ve ideolojik diskurların sürekliliği "tarihin tekerrüründe" adeta tanıklık ediyor. Halil Altındere, Serdar Ateşer, Aslı Çavuşoğlu, Barış Doğrusöz, Ayşe Erkmen, Esra Ersen ve Hale Tenger gibi sanatçıların eserleri ve yerleştirmeleri ile birlikte görsel, işitsel ve basılı pek çok farklı arşiv malzemesinden seçkilerin de yer aldığı bu sergi, yakın geçmişe olduğu kadar günümüze de ışık tutmayı hedefliyor. 1980 askeri darbesinden sonra ortaya çıkan toplumsal hareketleri ve popüler kültür ögelerini de sorgulayan "Nerden Geldik Buraya" 29 Kasım'a kadar devam edecek.

Galata Rum Okulu.

Borusan Contemporary su ve İstanbul Boğazı ile farklı bir bağlamda, farklı bir ilişki öneriyor. Holdingin halen aktif olan genel merkezinde bulunan çağdaş sanat koleksiyonu ile kalıcı ve geçici sergiler haftasonları ziyaretçilere açılıyor. Böylece sanatseverler, mekâna özel yerleştirmeler ve çağdaş sanat eserlerini görme ve Perili Köşk'ün farklı kotlarından Boğazı kuşbakışı deneyimleme fırsatı da buluyor. Çağdaş sanat ile küresel kapitalist sistem arasındaki ilişki son derece net bir şekilde ortaya koyulurken, bu ilişkinin negatif ve pozitif sonuçlarını da sorgulamamıza da neden olunuyor. Borusan Contemporary'de sergilenen "Görünenin Ardındaki" ve "Tutku" isimli sergiler Şubat 2016'ya kadar gezilebilecek.

Bu bağlamda İstanbul Bienali metalaşan ve küreselleşen İstanbul'un pazarlanmasındaki araçlardan biri olarak sert bir şekilde eleştiriliyor olsa da,[1] bienalin bu seneki küratörü Carolyn Christov-Bakargiev ülke gündemine oturan acıların, politik çalkantıların, dünyayı yasa boğan savaşların ve mülteci dramlarının arasında sanatın umut verici rolünü vurgulayan şu cevabı veriyor: "Sanatla ve sanat aracılığıyla yas tutuyor, hatırlıyor, kınıyor, iyileşmeye çalışıyor ve kendimizi, biçimden yaşama yansıyan neşe ve canlılık ihtimaline adıyoruz." Tuzlu suyun yüzlerce mültecinin hayatına mal olduğu şu günlerde, belki de kendimizi "Tuzlu Su"yun iyileştirici ve ferahlatıcı dalgaları arasında bırakmaya ihtiyacımız var, en azından bir süre için...

NİLAY ÖZLÜ
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
TARİH BÖLÜMÜ

DİPNOT

1 Sibel Yardımcı, *Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014).

I. DÜNYA SAVAŞI'NA KATILAN ÜLKELERDEN MESAJ VAR!

Tarih Vakfı liderliğinde İstanbul'daki 6 özel okuldan 37 öğrenci ve 11 öğretmenin katılımıyla 2014-2015 eğitim-öğretim yılı boyunca yürütülen "I. Dünya Savaşı'na Katılan Ülkelerden Mesaj Var-Ortaokul Öğrencileri Cihan Harbine Farklı Perspektiflerden Bakıyor ve Tartışıyorlar" adlı projenin finali 10 Mayıs Pazar günü Ulus Müzesi Okulları'nda gerçekleşti.

NALAN BALCI
ZEYNEP ADIGÜZEL

Proje finalinin açış konuşmasında Özlem Çaykent, eğitim alanının Tarih Vakfı'nın çok önemsediği alanlardan biri olduğunu belirterek bu tür projelerin akademisyenlerin öğrencilere ulaşmasını sağlayan önemli bir fırsat olduğunu söyledi. Çaykent konuşmasında ders kitaplarında gündelik hayatımızdaki bilgi ihtiyacını karşılamayan, cinsiyetçi, militarist ifadelere, engellilerle ilgili sorunlu yaklaşımlara, kışkırtıcı ve ırkçı söylemlere sıkça rastlandığını ve bunlar üzerinde çalışmanın, öğrencilere bunları göstererek farkındalık kazanmalarını sağlamanın çok önemli olduğunu, öğrencilerin nasıl bir düşünce geliştirdiğini görmenin akademisyenler açısından da fayda sağlayacağını vurguladı.

Çaykent'in ardından, Erol Köroğlu, "Bu Hangi Dünya Savaşı?" başlıklı bir sunum gerçekleştirdi. Köroğlu sunumunda şunları ifade etti: "I. Dünya Savaşı'nın çok uzun dönemde çok çeşitli etkileri oldu. Bunu ne kadar iyi bilirsek ve bununla ilgili meselelere ne kadar eleştirel yaklaşırsak bu bize soğukkanlı bir yaklaşım getirecek. Aynı zamanda yeni bir duygusal yapı ve durum da ortaya çıkaracak. Her ne kadar samimiyetle ifade edilmiş olsa da kahramanlık edebiyatı bizi tarihsel deneyimin sadece bir parçasıyla karşılaştırır. Oysa savaşın diğer yanları da var; ekmek bulamamak, aç kalmak, sakat kalmak, savaşın yarattığı olumsuz etkilerle başa çıkmaya çalışmak gibi... Bunun üzerinden gelmemiz gereken nokta, savaşa ölüm olarak ve hayatın düşmanı olarak bakmak... Eleştirelliğin bize getireceği en önemli kazanımlardan biri normal, barış içindeki hayatın önemini anlamamıza yardım etmesi. Bu sene bu projede görev alan çocuklarla yaptığımız çalışma eleştirel düşünce üzerinden bizleri insan olmaya biraz daha yaklaştırdı. Bu nedenle burada büyük bir mutlulukla ve tatmin hissiyle bulunuyorum."

Açış konuşmalarının ardından öğrenciler, inceledikleri ülkenin ders kitaplarına dair sunumlarını gerçekleştirdiler. Proje kapsamında incelenen ve sunumları gerçekleştirilen ders kitapları şunlardı:

FMV Özel Işıktakule Işık Ortaokulu: İngiltere Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler 2007, Çin basımı *British History* kitabıyla ilgili şöyle bir değerlendirme yapmıştır: Kitap, 7., 8. ve 9. sınıf düzeyinde yardımcı ders kitabı olarak kullanılmaktadır. 512 sayfa içinde I. Dünya Savaşı'na ayrılan bölüm 6 sayfadır. Küresel bir bakış açısıyla kaleme alınan kaynakta ulusal bakış açısını da yansıtan bazı metinler görülmektedir. Metinlerde duygusal, taraflı ve abartılı anlatımların gerçekçi anlatımlara oranla daha ağır bastığı tespit edilmiştir. Görsel içerik açısından bakıldığında 7 resim ı fotoğraf kullanılmış, tablo, grafik, harita ve karikatürlere hiç yer verilmemiştir. Özellikle öğrenciyi düşündürüp araştırmaya iten ve merak uyandıran yapıda bir görsel bulunmamaktadır. Kaynakta Osmanlı Devleti'nden bahsedilmemekte, sadece bir yerde Türkiye adı merkezi güç içerisinde vurgulanmaktadır. Kitaptaki olaylar ve görseller savaşın sadece askeri boyutunu ön plana çıkarmaktadır. İngiltere'de *online* öğretime geçildiğinden ders kitabı kullanılmamaktadır. Öğrenciler bu kitaptan yardımcı ders kitabı olarak faydalanmaktadır.

Özel ALEV Ortaokulu: Avusturya Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler 1999, Avusturya basımı *Stationen: Spuren der Vergangenheit-Bausteine der Zukunft* kitabıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: 7. ve 8. sınıf düzeyinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. 194 sayfa içerisinde I. Dünya Savaşı'na ayrılan bölüm 9 sayfadır. İlgili bölümün hem küresel ve hem de ulusal bir bakış açısıyla kaleme alındığı tespit edilmiştir. Metinlerde savaşın toplumun tüm kesimlere etkisi kanıtlarla vurgulandığından tek taraflı bir anlatıma rastlanmamıştır. Konuyla ilgili resimlere, grafiklere, karikatürlere, tablolara, haritalara ve posterlere yer verilmiştir. İlgili bölüm öğrenciyi düşünmeye sevk eden örnek olaylar ve düşünme becerilerini geliştirecek sorularla desteklenmiştir. Savaşın siyasal yönünden çok toplumsal yönü vurgulanmaktadır. Savaş sırasında devlet politikalarına ve yöneticilerine yönelik eleştirilerin yapılması, düşman kelimesinin kullanılmaması, ayrımcılık ifade eden sözcüklere yer verilmemesi açından hümanist bir yaklaşım söz konusudur.

Özel ALKEV Ortaokulu: Almanya Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler, 2006 Almanya basımı *Geschichte und Geschehen* kitabıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: 224 sayfadan oluşan kitap, I. Dünya Savaşı konusuna 6 sayfa ayırmıştır. 8. sınıf düzeyinde ders materyali olarak okutulmaktadır. Hem küresel hem ulusal bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Ulusal bakışın hâkim olduğu metinlerin birinde "düşman" kelimesi kullanılmıştır. Metinlerde başka bir ülkeyi ya da milleti aşağılayan, küçük gören, suçlayan ifadelere yer verilmeyip, nesnel bir dil kullanılmıştır. Metinlerde savaşın korkunç ve vahşi yüzü ortaya konduğundan belli bir fikri dayatmayan, hümanist bir bakış açısı tespit edilmiştir. Kaynakta afiş, fotoğraf ve harita yer almaktadır; fakat grafik, tablo, karikatür bulunmamaktadır. Görseller, metinler ve sorular incelendiğinde, görsellerin metinleri destekleyici nitelikte olduğu ve farklı bakış açılarının bir arada verilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Afişler tek taraflıymış ve Almanları övüyormuş gibi görünse de, kitabın başında bu savaşın bir propaganda savaşı olduğu söylendiği için bu malzemenin o dönemde yapılan propaganda çalışmalarına örnek olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Konular anlatılırken üslup ve biçimde çeşitliliğe yer verilmiş;

hikâyeci, bilgilendirici, eleştirel, duygusal metinler kullanılmıştır; görseller ve başlıklar merak uyandırıcıdır.

Özel ENKA Ortaokulu: Bulgaristan Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler, Bulgaristan'da 6. sınıfta okutulan *Tarih ve Uygarlık* ders kitabıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: 178 sayfadan oluşan kitabın I. Dünya Savaşı konusuna ayrılan bölümü 4 sayfadır. Olaylar kürcsel bir bakış açısıyla ele alınmış, özellikle "biz" yerine "Bulgaristan" veya "Bulgar askerleri" yazılarak taraftsız bir yaklaşım sergilenmiştir. Yazılı anlatımı destekleyecek biçimde görsel kullanılmış, fakat harita kullanımı yetersiz kalmış, tablo ve grafiklere ise hiç yer verilmemiştir. Görseller konuya farklı bir bakış açısı getirmek yerine sadece bilgileri destekleyici nitelikte kullanılmıştır. Görsellerde daha çok savaşın askeri yönü ön plana çıkarılmış, halkın yaşadıklarına değinilmemiştir. Özellikle düşünmeye, tartışmaya sevk eden sorulara sıkça yer verilmiştir.

Özel Sezin Ortaokulu: ABD Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler 2008, ABD basımı *American History* kitabıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: 965 sayfadan oluşan ders kitabının I. Dünya Savaşı'na ayrılan bölümü 34 sayfadır. 5., 6., 7. ve 8. sınıf düzeylerinde ders materyali ve bir web sitesi ile online eğitim materyali olarak da kullanılmaktadır. I. Dünya Savaşı konusu ise 8. sınıf öğrencilerine verilen kazanımlar arasında yer almaktadır. Kaynak daha ulusal bir bakış açısıyla yazılmış, fakat katı milliyetçi bir üsluptan ziyade "Amerika" ve "Amerikalı" vurgusu yapılmıştır. Devlet merkezli bir bakış açısı tespit edilmemiştir; aksine dönemin yöneticileri ve meclis kararlarına eleştirel bakış açıları kazandıracak bölümlere, metinlere yer verilmiştir. Çokyönlü kanıtlara dayanan tarafsız bir üslup kullanılmıştır. Öğrenciyi düşünmeye sevk eden eleştirel düşünme başlığı altında sonuç çıkarma ve karşılaştırma bölümleri kullanılmıştır. Bu çalışmaların dışında sorgulayıcı ve düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik "sebepler-sonuçlar", "düşünce analizi", "eğer?" ve "yazma" bölümleri yer almıştır. Bu bölümler de örnek olaylarla desteklenmiştir. Konuyla doğrudan ilişkilendirilen

resimlere, grafiklere, karikatürlere, tablolara, haritalara ve posterlere sıkça yer verilmiştir. Metin ve görseller incelendiğinde bir fikri dayatmaya yönelik hiçbir kanıta rastlanmamıştır. Devletin ve dönemin koşullarına eleştirel baktıran bir üslup söz konusudur. Siyasi olaylardan çok toplumsal olaylar ön plana çıkarılmış, ötekileştirmeye yol açacak bir söylemden kaçınılmış, öğrenciyi merkeze alan bir kaynak oluşturulmuştur.

Ulus Özel Musevi Ortaokulu: Türkiye Ders Kitabı İncelemesi

Öğrenciler 2014, Ankara basımı *7. Sınıf Sosyal Bilgiler* ve *8. Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük* kitaplarıyla ilgili şu verilere ulaşmışlardır: 172 sayfadan oluşan *Sosyal Bilgiler* ders kitabının 6 sayfası, 200 sayfadan oluşan İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının 4 sayfası I. Dünya Savaşı konusuna ayrılmıştır. Hem *Sosyal Bilgiler* hem de İnkılâp Tarihi kitapları, üç paragraf dışında Osmanlı Devleti'ni merkeze koyan daha ulusal bir bakışla konuyu kaleme almıştır. *Sosyal Bilgiler* kitabı daha nesnel bir üsluba sahipken İnkılâp Tarihi kitabında ise daha duygusal ve tek taraflı ifadeler tespit edilmiştir. *Sosyal Bilgiler* kitabında konuyu destekleyen görsellere yeterince rastlanmamaktadır. İnkılâp Tarihi kitabında ise görsellere daha fazla yer verilmiştir; ancak görseller, konuya farklı bakış açısı getirecek ya da sorgulayacak nitelikte değildir. Her iki kitapta da görsellerin doğrudan bir fikri dayatmaya çalışmadığı, ancak öğrenciye yeni fikir üretme olanağını da tanımadığı görülmektedir. Her iki kitabı biçim ve içerik olarak değerlendirdiğimizde de 7. *Sınıf Sosyal Bilgiler* kitabının daha özenli hazırlandığı, daha nitelikli olduğu ve içindeki soru ve etkinliklerle öğrencinin kendi düşüncesini oluşturmasına kısmen de olsa olanak tanımakta olduğu söylenebilir. Her iki kitapta bu savaşın tüm dünyadaki insanlar ve insanlık tarihi açısından ne kadar büyük bir felaket olduğundan bahseden bir bölüm bulunmamaktadır. İki kitapta da savaşın ele alındığı bölüm başlıklarını değerlendirdiğimizde 7. Sınıf ders kitabındaki "İnsanlığın Büyük Dramı" başlığının daha küresel ve merak uyandırıcı olduğu söylenebilir; ancak konu içeriğini değerlendirdiğimizde "İnsanlığın Büyük Dramı"na ait hiçbir içeriğe rastlanmamaktadır. Kitapta başlık ve içerik arasında uyumsuzluk tespit edilmiştir. Her iki ders kitabında konu anlatımları üslup ve biçim açısından çeşitlilikten yoksundur. Daha çok bilgilendirici paragraflara yer verilmiştir. Öyküleyici bir anlatım dili hâkimdir. Bu savaşı bizzat yaşamış kişilerin ağzından alıntılar, anılar, belgeler gibi kanıtlara her iki ders kitabında da rastlanmamıştır. *Sosyal Bilgiler* ders kitabı düşünmeye ve tartışmaya, yorum yapmaya sevk eden sorular sorulması bakımından daha özenli hazırlanmıştır; diğer taraftan İnkılâp Tarihi kitabında düşünmeye, tartışmaya ve yorum yapmaya yönelten soru sayısının sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

PANEL

Öğrencilerin ders kitabı inceleme sunumlarının ardından projeyle ilgili bir panel gerçekleştirildi. Moderatörlüğünü Fırat Güllü'nün yaptığı panelde Edhem Eldem ve Meltem Toksöz, Galatasaray Üniversitesi'nden Ahmet Kuyaş ve Yücel Kabapınar konuşmacı olarak yer aldı. Fırat Güllü panelin giriş konuşmasında, Tarih Vakfı'nın kurulduğu günden beri tarih eğitimine önem veren ve bu alanda önemli çalışmalar yapan bir sivil toplum kuruluşu olduğunu, tarih eğitiminde eğitimin tüm bileşenlerini bir araya getirmeye çalıştığını, bu projenin de bunun en iyi göstergesi olduğunu vurguladı. Panelde akademisyenler tarafından öğrencilerin yaptığı sunumlar değerlendirildi ve tartışıldı.

Edhem Eldem (Boğaziçi Üniversitesi)

40 sene önceki ders kitaplarıyla günümüz ders kitaplarını karşılaştırdığımızda

en azından şekil üzerinden bir "iyileşme" varsa da içerik açısından aynı sözlerin, ifadelerin kullanıldığını görüyoruz. Tarihi bir devlet, siyaset, ulus, ulusal kimlik ve vatandaşlık meselesi yaptıkça bu sorunu çözemeyeceğimiz kesin. Bunun alternatifi, tarihi başka yollarla okumak. Örneğin I. Dünya Savaşı'nı

işlerken Remarque'ın *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* adlı kitabından okumak; bunun gibi metinleri okuyup "Savaş nedir?" onu içerden anlamak ve savaşı sadece bir kayıplar tablosu, bir haritalar silsilesi olmaktan çıkarıp hissedilen bir insanlık dramına çevirmenin ve bu hissi vermenin yollarını aramak gerekir. Bunları yapmadan tarihi bir olaylar ve rakamlar silsilesi olarak görmek bir çözüm değil.

Meltem Toksöz (Boğaziçi Üniversitesi)

Öğrenciler bugün burada yaptıkları çalışmayla önce kitabın dış yapı özelliklerini, kitapların kim tarafından hazırlandığını incelediler ve tarihin tek başına bir otoritesinin olmadığını, çok farklı kaynaklar üzerinden yazıldığı bilincini verdiler. Bu çok önemli bir farkındalık. Öğrencilerin yoğunlukla üzerinde durdukları nokta ise kitabın dili meselesi idi. Kritik düşünceyi öğrenmek için kitabın diline ve söylemine baktılar. Bu da çok kıymetli; çünkü söylem, problemin çok önemli bir parçası. Öğrenciler de bunu yakalamışlar. Bunu bu yaşta yapabilmelerini çok önemsiyorum. Türkiye'de tarih eğitiminde çok ciddi bir söylem sorunu var. Otorite her noktadan fışkırıyor. Şimdiden öğrencilerin eleştirel düşünmeyi öğrendiklerini görmek çok memnuniyet verici.

Ahmet Kuyaş (Galatasaray Üniversitesi)

Lise ve ortaokul tarih öğretmenlerinin işi üniversite hocalarına göre daha zor. Bir yandan nesnel tarih bilinci vermeye çalışıp tarihsel olayları gerçek yüzleriyle anlatmaya çalışırken bir yandan da LYS gibi merkezi sınavlara müfredat doğrultusunda öğrenci hazırlamak daha zor. Ancak yine de öğretmenlerin kitapları aşacak söylemi yaratmaları lazım. Kitap mutlaka önemli, ama öğretmen daha da önemli. Bu tür projeleri sadece özel okul öğretmenlerinin yapması, sadece özel okul öğrencilerinin bu işin içinde olmaları yeterli değil. Bunun gibi projelerin devlet okullarına da yayılması gerek.

Yücel Kabapınar (Marmara Üniversitesi)

Herhangi bir ülkenin demokratik düzen açısından nerede olduğunu anlamak için o ülkenin sosyal bilgiler ve tarih kitaplarına bakabilirsiniz. Çünkü var olan siyasal sistemin, vatandaşına ne kadar boşluk bıraktığını tarih kitaplarına bakarak görebilirsiniz. Tarih eğitimi tüm dünyada iki geleneğe dayalı olarak veriliyor. Birincisi, vatandaşlık aktarımına dayalı tarih eğitimi ki dünyada 70'li yıllara kadar bu düşünce hâkimdi; ikincisi ise kanıt temelli tarih eğitimi. Vatandaşlık aktarımına dayalı olan tarih eğitiminde asıl amaç sistemin devamını sağlamaktır, öğrencinin duyuşsal ve bilişsel özellikleri dikkate alınmaz. Ancak dünyada 1970'li yıllardan sonra öğrencinin bu yapı içerisinde yerinin ne olduğunu sorgulamaya başladılar ve bu sorgulama sonunda kanıt temelli tarih öğretimine geçtiler. Bu modelde öğrenci, küçük bir tarihçi gibi var olan dokümanlara ulaşan, bunları analiz eden, kanıtların güvenilirliğini sorgulayan, kanıtlardan çıkardığı bilgiyi işleyerek kendi bakış açısını, algısını gündeme getiren bir anlayışla yetiştirilmeye başlandı. Türkiye'de 2005 sonrasında ders kitaplarında bir değişme ve yenileşme yapıldıysa da ders kitaplarındaki anlayış hâlâ vatandaşlık aktarımına dayalı tarih anlayışı...

Çocuk Hakları Beyannamesi'ne "Çocukların sosyal ya da tarihsel konularla ilgili çoklu bakış açılarını öğrenme hakkı vardır" diye bir madde eklenmeli. Birilerinin sansürü nedeniyle ben sorunun sadece tek boyutunu görüyorsam, o hem benim bilişsel ve duyuşsal becerilerimin gelişmemesi anlamına gelir, hem de bana yapılan bir haksızlıktır, proje bu nedenle çok önemli. Başka ülkelerin tarih kitaplarını inceledikçe tarih öğretimine ilişkin farklı bir pencerenin varlığı hakkında da bilgi sahibi olacağız. Ötekileştiren tarih ders kitapları en fazla silah tüccarlarının hoşuna gider; çünkü düşmanlık yaratmaktan başka bir işe yaramaz.

FİNALİN ARDINDAN...

Öğrencilerin I. Dünya Savaşı'nı farklı bakışlarla inceleyip tartışabilmelerini; tarihsel olayları tüm siyasal, toplumsal, kültürel boyutlarıyla yorumlayabilmelerini ve empati kurmayı öğrenerek nesnel bir tarih bilinci kazanmalarını hedefleyen projenin final günü etkinliği panelin ardından sona erdi.

Proje finalinden sonra sürecin genel değerlendirmesini yapmak üzere öğretmen ve öğrencilere açık uçlu *online* bir anket yapıldı. Anket sonuçları analiz edildiğinde aşağıdaki verilere ulaşıldı:

Öğrencilerin "Proje süresince en yararlı bulduğunuz çalışma hangisidir?" sorusuna verdiği yanıtlar incelendiğinde, 15 öğrencinin 1. öğrenci atölyesini, 9 öğrencinin 2. öğrenci atölyesini, 6 öğrencinin projedeki tüm atölyeleri, 4 öğrencinin ise proje final gününü yararlı bulduğu görülmüştür. Öğrenciler, atölyeleri yararlı bulma gerekçelerini "becerilerimizin gelişmesi açısından", "düşüncelerimizi geliştirmek ve ifade etmenin yollarını keşfetmemiz açısından çok faydalı" şeklinde ifade etmiştir.

"Proje sürecinde hangi becerilerinizin geliştiğini düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, 12 öğrencinin sunum yapma, 11 öğrencinin eleştirel düşünme, 7 öğrencinin yorum yapabilme, 7 öğrencinin kanıtlara dayalı tespit yapabilme, 5 öğrencinin değerlendirme, 4 öğrencinin sorgulama, 3 öğrencinin araştırma, 3 öğrencinin objektif bakabilme, 2 öğrencinin ekip olarak çalışabilme, 1 öğrencinin empati kurabilme, 1 öğrencinin dinleme becerilerinin geliştiğini ve dünyaya bakış açılarının değiştiğini vurguladığı görülmüştür.

"Proje süresince üzerinde daha fazla durulması gerektiğini düşündüğünüz hususlar ya da konular oldu mu?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, 13 öğrencinin proje sürecinde yapılan çalışmaların yeterli olduğunu ifade ettiği, 24 öğrencinin de atölye sayılarının artması ve daha fazla bir araya gelerek daha derinlemesine incelemeler yapılması gerektiğini vurguladığı görülmüştür.

"Projenin gelişimi adına daha sonra yapılacak çalışmalara yönelik önerileriniz var mı?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, 17 öğrencinin atölye sayılarının artması, 10 öğrencinin projeye daha fazla öğrenci ve okulun katılması, 2 öğrencinin bir sonraki aşamada ders kitabı yazılmasının gerektiğini öne

çıkardığı, diğer öğrencilerin projenin tüm aşamalarını yeterli bulduğu görülmüştür.

Öğrenciler projeden çok zevk aldıklarını, kendilerine böyle bir sorumluluk verilmesinin çok önemli bir gelişme olduğunu, yaratıcı bir çalışma yapıldığını, Milli Eğitim Bakanlığı'nın projeye mutlaka dâhil olması ve bu projenin mutlaka devam etmesi gerektiğini vurgulayarak, devam edecek projede mutlaka yer almak istediklerini ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin "Proje süresince en yararlı bulduğunuz çalışma hangisidir?" sorusuna cevaben 6 öğretmen 1. öğrenci atölyesini ders kitabı inceleme kriterlerinin öğrenciye fırsat yaratma açısından önemli gördüğünü ve metin, grafik, tablo, harita ve görsel okuma çalışmalarını çok yararlı bulduğunu, 5 öğretmen ise tüm atölyelerin birbirini tamamlaması açısından becerilerin adım adım öğrenciye kazandırılmasını sağladığını vurgulamıştır.

Öğretmenlerin "Projenin mesleki ve kişisel gelişiminize bir katkısı oldu mu?" sorusuna verdiği yanıtlar incelendiğinde, 11 öğretmen olumlu yanıt vermiş; proje sonucunda eleştirel okuma, öğrencileri motive etme ve yeni tarih anlatısı çalışmalarında hız ve cesaret kazandıklarını, bir etkinlik sürecini daha etkili planlayabildiklerini, ders kitabı inceleme kriterlerine farklı bakış açısı geliştirdiklerini, öğrencilerle birlikte farklı analiz ve değerlendirmeler yapabildiklerini, eleştirel okuma becerisinin öğrencilerde gelişimine dair yapılacak çalışmaların nasıl yapılması gerektiğine dair mesleki beceriyle donandıklarını, projenin kendilerinde eleştirel düşünme konusunda yeniden düşünme ve üretme isteği uyandırdığını, sistemin rutinin dışına çıkarak tarihe farklı bir pencereden bakma yetkinliği kazandıklarını ifade etmiştir. Tarih Vakfı'nın hocalarının bilgi ve deneyimlerinden yararlanabilme olanağının da mesleki keyfi artırdığını ve kendi meslektelerini sorgulamaya başladıklarını vurgulamışlardır.

Öğretmenlerin "Proje süresince üzerinde daha fazla durulması gerektiğini düşündüğünüz hususlar ya da konular oldu mu?" sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde, 6 öğretmen proje sürecindeki çalışmaları yeterli bulurken, 3 öğretmenin "öğrenci atölyesinin süresini kısaltıp gün sayısının artırılması gerektiğini, zamanın projenin içeriğinden dolayı kısıtlı olduğunu", 1 öğretmenin "yapılan ilk atölyenin daha derinleştirilmesine yönelik çalışılması gerektiğini", 1 öğretmenin "öğretmen atölyesinin daha uygulamaya yönelik planlanması gerektiğini" ifade ettiği görülmüştür.

"Projenin gelişimi adına daha sonra yapılacak çalışmalara yönelik önerileriniz var mı?" sorusuna cevaben, 10 öğretmen projenin devam etmesi gerektiğini vurgularken, 3 öğretmen "öğrencilerin kendi düşünceleri ve belirledikleri kriterler doğrultusunda hayal ettikleri kitap tasarısını yapmak için projenin ikinci adımının planlanması gerektiği", 3 öğretmen "bu başarılı projenin daha geniş bir kitleye ulaşması gerektiği" önerisinde bulunmuştur. 1 öğretmen ise "proje finalinde akademisyen, öğrenci ve öğretmen panelinin olması gerektiği" önerisini dile getirmiştir.

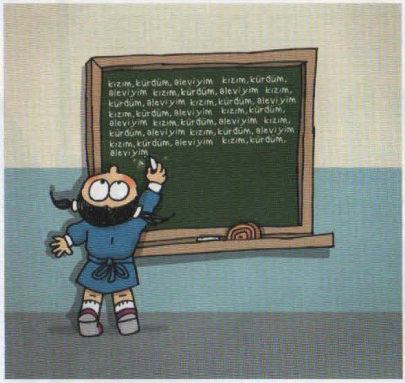
Öğretmenlerin ve öğrencilerin yanıtlar değerlendirildiğinde, ezber bozan bir projenin eğitimin en önemli bileşenlerinde yarattığı etkinin yansımasının çokkatmanlı ve dinamik bir süreç olduğu bulgulanmaktadır. Bu sürecin 2014-2015 eğitim-öğretim yılı ile sınırlı kalmayıp, irdelenmeye ve tartışılmaya devam edilecek olması projenin olumlu etkisinin bir sonucudur. Öğrenciler, projenin ilk adımıyla kamuoyuna net bir mesaj vermişlerdir. 2015-2016 eğitim öğretim yılında da "Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Ülkelerden Mesaj Var II-Ortaokul Öğrencileri Cihan Harbini Farklı Perspektiflerden Tartışıyor ve Yazıyor" projesiyle daha fazla okul, öğretmen ve öğrenciye ulaşılması hedeflenmektedir.

TARİH VAKFI

minority rights group international

DAVETLİSİNİZ!

Türkiye "Milli" Eğitim Sisteminde "Gayri Milliler" Paneli
3 Ekim 2015 Cumartesi,
14:00-18:00 TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi
Konferans Salonu Kemankeş Mah., Kemankeş Cad. No:31 Karaköy/Beyoğlu

*Etkinlik herkese açık ve ücretsizdir

İletişim ve LCV:
Esra Şavkın - Marjinal Porter Novelli
esras@marjinal.com.tr - 0537 858 85 49 - 0212 219 29 71

ONLINE KAYIT

Program

14.00 - 14.10	Açılış Konuşması, Gülay Kayacan (Tarih Vakfı, Projeler Koordinatörü)
14.10 - 14.40	Rapor bulgular ve tavsiyeler Nurcan Kaya (Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG) Türkiye Koordinatörü Rapor Yazarı)
14.40 - 15.40	Eğitim Sisteminde Ayrımcılığı İzleme Ağı'nda yer alan kurumların temsilcilerinin değerlendirmeleri
15.40 - 16.00	Ara
16.00 - 18.00	Bulguların ve tavsiyelerin değerlendirilmesi Eğitim sisteminde ayrımcılıkla mücadele sivil toplumun rolü - yapılabilecek çalışmalar

Proje ve Panel Hakkında Bilgi Notu:
Tarih Vakfı ve Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG) ortaklığında Avrupa Birliği'nin mali desteğiyle yürütülen "Türkiye'de Resmi Eğitim Sisteninde Eşitliğin İzlenmesi" adlı proje kapsamında, Türkiye eğitim sisteminde renk, etnik köken, dil, din ve inanç temelli ne tür ayrımcılıkların var olduğunu ortaya koymayı amaçlayan bir rapor hazırlandı. Rapor projenin kapsamına uygun olarak renk, etnik köken, dil, din ve inanç temelinde öğrencilere yönelik olarak gerçekleşen ayrımcılığı ele alıyor.

Türkiye'de yaşayan etnik, dini ve dilsel toplulukların eğitim sisteminde maruz kaldıkları ayrımcı muameleleri irdeleyerek raporlanmasını ve ağ bileşenlerinin bu konuda donanımlarını güçlendirerek yerel ve uluslararası düzeyde savunma kapasitelerinin arttırılmasını hedefleyen projenin devamı olarak 3 Ekim 2015, Cumartesi günü, Türkiye "Milli" Eğitim Sisteminde "Gayri Milliler" adı altında bir panel düzenlenecek.

Panel, araştırma kapsamında elde edilen bilgiler, bulgular ve sonuçlara yönelik çözüm önerilerinin tartışılmasını hedefliyor.

Eğitim Sisteninde Ayrımcılığı İzleme Ağı'nda Yer Alan Kurumlar:

* Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED)
* Ermeni Kültürü ve Dayanışma Derneği
* Süryani Dernekler Federasyonu (SUDEF)
* Mezopotamya Kültür ve Dayanışma Derneği (Mezoder)
* Laz Enstitüsü
* İstanbul Kürt Enstitüsü
* Mersin Ayrımcılıkla Mücadele Platformu
* Pratestan Kiliseler Derneği
* Sıfır Ayrımcılık Derneği
* İzmir Roman Kültürü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
* Roman Hakları Forumu (ROMFO)
* Edirne Roman Eğitim Gönüllüleri Derneği
* Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneği
* İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlumder)
* Göç Vakfı
* Mardin Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim-Sen)
* Uluslararası Azınlık Hakları Grubu
* Tarih Vakfı

1988'den beri yol arkadaşınız, çözüm ortağınız

Oasis

Oasis Turizm İşletmeciliği

Ulusal ve uluslararası kongre & seminer organizasyonları
Akademik programlar
İhtisas ve inceleme gezileri
Her türlü toplantı lojistiği

www.oasis.com.tr / www.academiaoasis.com

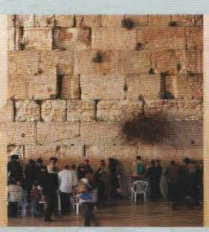
Şahkulu Mah. İstiklal Cad. Unionhan 237/1 Beyoğlu 34420 İstanbul Tel: (0212) 292 47 14 Fax: (0212) 292 47 97 E-mail: oasis@oasis.com.tr

KÜLTÜR BİLİNCİNİ GELİŞTİRME VAKFI

TARİH, ARKEOLOJİ VE SANAT SEMİNERLERİ 2015 - 2016 SONBAHAR - KIŞ PROGRAMI

Ulaşımı En Kolay Seminer Salonu
Gayrettepe Metro Durağı'na (Gayrettepe Çıkışı) 12, Metrobüs Zincirlikuyu Terminali'ne 9 dakikalık yürüyüş mesafesindeyiz; üç geniş otoparkın çevrelediği Vakıf merkezimizde sizleri seminerlerimize bekliyoruz

YAHUDİLİK

Prof. Dr. Kürşad Demirci

4 Hafta / Perşembe Günleri
19.30-21.30
1, 8, 15, 22 Ekim 2015
Ücret: 400 TL
Son Ödeme Tarihi: 18 Eylül 2015

TÜRKLERDE SEMBOLLER

Faruk Pekin

3 Hafta / Çarşamba Günleri
11.00-13.00 / 7, 14, 21 Ekim 2015
Ücret: 300 TL
Son ödeme tarihi: 25 Eylül 2015

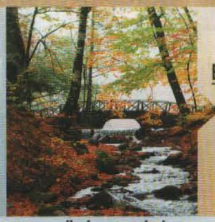

HIRİSTİYANLIK

Prof. Dr. Kürşad Demirci

4 Hafta / Perşembe günleri
19.30-21.30 / 5, 12, 19, 26 Kasım 2015
Ücret: 400 TL
Son ödeme tarihi: 30 Ekim 2015

BİTKİ DÜNYASI

BİTKİLERİN, AĞAÇLARIN GİZEMLİ DİLİ

Doç. Dr. Necmi Aksoy

4 Hafta / Cumartesi Günleri
11.00-13.00
7, 14, 21, 28 Kasım 2015
Ücret: 400 TL
Son Ödeme Tarihi: 30 Ekim 2015

ZERDÜŞTİLİK - ALEVİLİK - ŞİİLİK

Mustafa Kesim

4 Hafta / Salı Günleri
11.00-13.00
17, 24 Kasım; 1, 8 Aralık 2015
Ücret: 400 TL
Son ödeme tarihi: 6 Kasım 2015

MÜZİK TARİHİNDE ULUSAL EKOLLER-1

Serhan Bali

4 Hafta / Çarşamba Günleri
11.00 - 13.00
18, 25 Kasım; 9, 16 Aralık 2015
Ücret: 400 TL
Son Ödeme Tarihi: 11 Kasım 2015

İSLAMİYET

Prof. Dr. Kürşad Demirci

4 Hafta / Perşembe günleri
19.30-21.30 / 3, 10, 17, 24 Aralık 2015
Ücret: 400 TL
Son ödeme tarihi: 20 Kasım 2015

BUDİZM

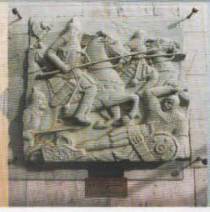
Faruk Pekin

3 Hafta / Cumartesi günleri
11.00-13.00 / 5, 12, 19 Aralık 2015
Ücret: 300 TL
Son ödeme tarihi: 27 Kasım 2015

İRAN ve TURAN'IN ÖYKÜSÜ

Mustafa Kesim

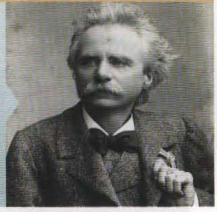
3 Hafta / Salı Günleri
19.30-21.30 / 5, 12, 19 Ocak 2016
Ücret: 400 TL
Son ödeme tarihi: 25 Aralık 2015

MÜZİK TARİHİNDE ULUSAL EKOLLER-2

Serhan Bali

3 Hafta / Çarşamba Günleri
11.00 - 13.00
6, 13, 27 Ocak 2016
Ücret: 300 TL
Son Ödeme Tarihi: 25 Aralık 2015

ÖN KAYIT VE BİLGİ

0212 347 24 25 kultur@kulturbilinci.org

* Bu seminerler, 14 Ekim 1996 tarihinde FEST TRAVEL bünyesinde başlamış, daha sonra Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı'na vakfedilmiştir.
* Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı bir sivil toplum kuruluşudur; arkasında hiçbir kişi, aile ya da şirket bulunmamaktadır.
* Etkinliklerden elde edilen gelir, kültürel mirası koruma amacıyla sürdürülen projelere harcanmaktadır.

VANGELİS KECHRİOTİS İÇİN "UĞURLAMA"

27 Ağustos 2015 günü hayatını kaybeden Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim görevlisi ve Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Vangelis Kechriotis için Boğaziçi Üniversitesi ve Ortaköy Ayios Fokas Kilisesi'nde birer tören yapıldı. Tarih Vakfı'nda yapılan toplantıda da dostları Kechriotis için bir araya geldi.

HAZAL ÖZDEMİR

Vangelis Kechriotis, 28 Ağustos'ta Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılan bir törenle sonsuzluğa uğurlandı; ancak bu, kızı Rana'nın deyimiyle bir cenaze töreni değil, babasına "bay bay partisi" idi. Kürsünün hiç boş kalmadığı törende ailesi, arkadaşları, meslektaşları ve öğrencileri sevgiyle andıkları Kechriotis'i kaybetmekten duydukları üzüntüyü paylaştı.

Kechriotis'in öğrencileriyle kurduğu yakın ilişkiler, mesleğine duyduğu heyecan, aktivist yönü, Türk-Yunan ilişkilerine olan katkısı, İstanbul sevgisi, Boğaziçi'ne olan düşkünlüğü konuşmalarda sık sık vurgulandı. Eşi, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim görevlisi Ceyda Arslan onun Boğaziçi'nde olmaktan ne kadar mutlu olduğunu, Boğaziçi tişörtlerini üzerinden çıkarmadığını, kampüsün içinde lojmanda yaşamanın onun için ne kadar özel olduğunu anlattı. Öğrencilerinin kendilerine Tarih Bölümü'nü sevdirdiğini söyledikleri, hakkında çok güzel şeyler yazdıkları Kechriotis'in aslında hiçbir zaman kendinden tam anlamıyla memnun olmadığını, kendini yetersiz hissettiğini, öğrencilerinin Yunan bir tarih hocasını nasıl karşılayacakları konusunda endişe duyduğunu belirtti. Kızları Rana ise konuşmasında babasını özleyebileceğimizi, ama onun hep bizi izlediğini söyledi. Kendi deyişiyle: "Annem bana hep derdi ki, bu süreçte biraz böyle olabiliriz, ama unutma ki o bize gökyüzünden bakacak."

Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Çiğdem Kafescioğlu, arkadaşını kaybetmekten duyduğu derin üzüntüyü ve bundan sonra daima eksik kalacağımızı ifade ederken, Kechriotis'in İstanbulluluğu, İzmirliliği, Adalılığı ve Yunanlılığı aynı potada erittiğini ve pek çok farklı kimliği büyük bir cesaretle taşıdığını belirtti. Hastalığının son zamanlarında bile düşünmeye, sorgulamaya, üretmeye, yazmaya devam eden Kechriotis, yazamadığı zamanlarda da metinlerini eşi Ceyda Arslan'a dikte ettirmişti. Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Bülent Bilmez, Kechriotis'in Tarih Vakfı'na olan katkılarından, vakıfta nasıl şevkle ve bitmeyen bir enerjiyle çalıştığından bahsetti. Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim görevlisi Ahmet Ersoy, Vangelis Kechriotis'i sadece on dört senedir tanıdığını, ama bu sürenin ona çok uzun bir zaman gibi geldiğini, sanki seksen yıldır tanışıyorlarmış gibi hissettiğini anlattı.

Aynı düşünceleri paylaşan Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim görevlisi Erol Köroğlu, Kechriotis'i maratoncu zannetiğini, ama onun aslında kısa mesafe koşucusu olduğunu anladığını söyleyerek konuşmasına başladı. Kechriotis'in dostluğundan, onun aktivizminden, enerjisiyle herkesi harekete geçirmesinden bahseden Köroğlu, onun ne maratoncu ne de kısa mesafe koşucusu olduğunu vurgulayarak konuşmasını tamamladı: Kechriotis bir bayrak koşucusuydu ve bize bir bayrak uzatmıştı. Bizim yapmamız gereken, bu bayrağı yerde bırakmamak, alıp daha da ileriye taşımaktı.

Boğaziçi Üniversitesi kampüsündeki lojmandan komşuları Çeviribilim Bölümü öğretim görevlisi Jonathan Ross ve eşi Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim görevlisi Ayşe Çalık Ross, Kechriotis'in lojmandın kalırken ayaklarının ucuna basa basa merdivenlerden indiğinden bahsettiler. O sırada hamile olan eşi Ceyda Arslan'ı uyandırmamaya çalışarak aşağı inen Kechriotis, her seferinde onların çocuklarına sevgiyle bakar ve kendi doğacak çocuğu için heyecanlanırmış.

Öğrencilerinden Mehmet Kendil, törende özellikle konuşmak istediğini, çünkü Kechriotis'in derste öğrencilerinin konuşmasına değer verdiğini, hep onları konuşmaya motive ettiğini belirtti. Kechriotis'ten aldığı tarih derslerinin, kendisini tarih alanında yüksek lisans yapmaya yönlendirdiğini anlattı. Öğrencisi Ece Zerman, Kechriotis'in öğrencileriyle kurduğu samimi ilişkilerden, bitmek tükenmek bilmeyen enerjisinden, her zaman gülen yüzünden söz etti.

Törene dışarıdan katılan bir kişi, ne Boğaziçi Üniversitesi'nden ne de Tarih Vakfı'ndan olduğunu, sadece Kechriotis'le bir panel sonrası el sıkıştıklarını anlattı. Onu hiç tanımamasına rağmen doğallığının, güler yüzünün ve sıcakkanlılığının kendisini nasıl etkilediğinden ve bunun için törene gelmek istediğinden bahsetti.

Kechriotis'in annesi konuşmalardan sonra, fotoğrafını elinden bırakmadığı oğlu hakkında konuşacak durumda olmadığını, fakat onun adına herkese teşekkür ettiğini söyledi. Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılan törenin ardından Ortaköy Ayios Fokas Kilisesi'ne geçildi. Çok kalabalık olan kilisede Kechriotis'in ailesi, arkadaşları, öğrencileri ve meslektaşları yer aldı. İncil'den parçalar, dualar ve ilahiler okunan tören, onun Ceyda Arslan ve Rana

Kechriotis'in, sonra da Vangelis Kechriotis'in annesi ve kardeşinin tabut etrafında dönmesiyle sona erdi. Tabutun ardından, Ceyda Arslan ve Rana, sonra da diğer aile mensupları kiliseden ayrıldı. 30 Ağustos'ta Tarih Vakfı'nda yapılan törende ise yönetim kurulu üyeleri Kechriotis'in Tarih Vakfı'nın ruhu ve kalbi olduğundan bahsetti. Onun bazen ailesinden çok vakfa zaman ayırmak zorunda kaldığını, vakfı canlandırıp bugünkü haline getirenin o olduğunu anlattılar. Kechriotis'in onları bir araya getiren, cesaretlendiren ve birlikte mücadele etmeye sevk eden güç olduğunu belirttiler. Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim görevlisi Arzu Öztürkmen, Vangelis Kechriotis'in öğrencileriyle kurduğu sıcak ilişkilerden, herkesi koruyup kollamasından, insanları kalplerinden yakalamasından bahsetti. Kechriotis çok iyi bir tarihçi, entelektüel ve akademisyen olduğu kadar çok da iyi bir insandı, dokunduğu herkesin hayatını bir yönünden etkilemiş ve iz bırakmıştı.

VAKFIMIZIN BAŞKAN YARDIMCISI VANGELİS KECHRİOTİS'İN ARDINDAN*

BÜLENT BİLMEZ

Tarih Vakfı kalbini kaybettil
Bir süredir hasta olan Tarih Vakfı'nın kalbi, 26 Ağustos'u 27 Ağustos'a bağlayan gece durdu...

Güvenle yaslanabileceğimiz, rüzgârlara dirençli ve çok sağlam bir kayamızı kaybettik. Nasıl olduysa, onca zorluğa dayanan ve daha yüzyıllarca dayanır hissi veren bu kayayı, bir anda kaybetti Tarih Vakfı...

Yeni tanışan herkeste ilk andan itibaren saygı ve güveni uyandıran ve tanıdıkça kendini daha çok sevdiren bir mütevellimizi, Yönetim Kurulu üyemizi, başkan yardımcımızı kaybettik. Bu kaybın yol açtığı boşluğu Tarih Vakfı'nın her gün daha çok hissedeceği kesin.

Şahsen can dostumu, yoldaşımı, meslektaşımı, gelecek planlarımın ortağını, Vang'ımı, aramızdaki şifreli dille "canım"ı kaybettim.

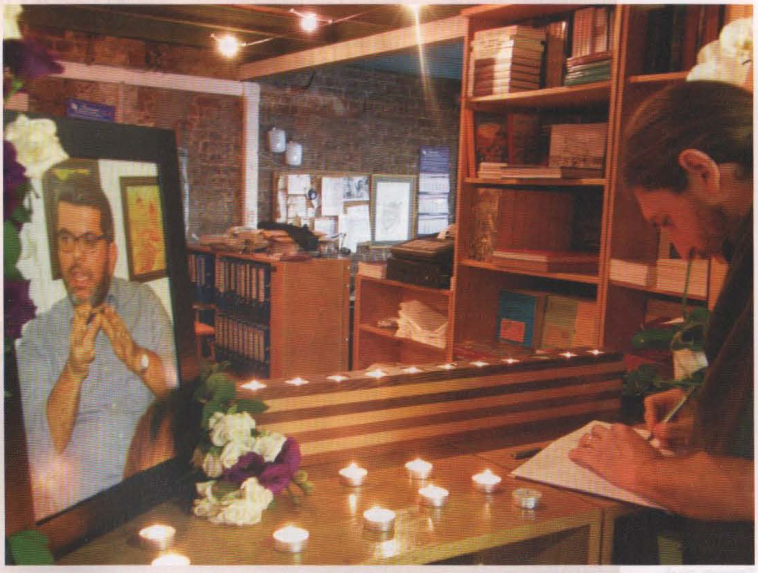
Biliyorum bize yakışmaz, ama kötü haberi aldığım andan itibaren dolu dolu küfür savurmak geliyor içimden, neye, kime ve niye küfür etmek istediğimi bilmeden. Yazarken ve konuşurken en tumturaklısını arıyorum küfrün ve ağzımdan "Kahretsin!" lafı çıkıyor! Bu kadar ağır bir küfür beni de şaşırtıyor.

O, anlardı benim bu halimi...

Sevgimi, acımı ve öfkemi ifade etme çabasında her sözcük anlamsız geldiği için her şeyin canı cehenneme diyecek oluyorum, ama Vang'in en son isteyeceği şeyin bu olacağını biliyorum. Tüm zorluklarıyla ve güzellikleriyle mücadelenin sürmesi gerektiğini, bizim için bir yaşam biçimine dönüşmüş bu özgürlük ve adalet mücadelesinde dostluğun, dayanışmanın ve kahkahanın asla eksik olmaması gerektiğini öğrendik Vang ile yoldaşlığımız sayesinde.

Bambaşka dünyalardan gelen iki kişi olarak yıllar önce farklı konferanslarda bir-iki kez bir araya gelmiştik. Daha sonra ortak dostumuz ve meslektaşımız Ferdan Ergut'un sayesinde (ya da yüzünden!) katıldığımız Eşitlik ve Demokrasi Partisi'nin düzenlediği parti okulunun düzenleyicileri arasında bulmuştuk kendimizi ve çok kısa bir zamanda uyumlu bir ekip oluvermemizde Vang'in yapıcı ve yaratıcı kişiliği önemli rol oynamıştı. Yunanistan'dan gelerek İstanbul'a yerleşmiş bu yoldaşımızın kendisine ikinci memleket olarak seçtiği bu ülkenin dertlerini ne kadar sahiplendiğini görmek, benim için bu süreçte etkileyici olmuştu. Hemen her şeyi yapışında bir farklılık görülen Vang'in devrimciliği de kendine "kendine has" bir devrimcilikti. Evet, sağlam bir muhalifti ve gerçek bir devrimciydi, ama çoğu insanda deformasyonlara yol açan bizim bildiğimiz politizasyon ve sosyalizasyon süreçlerinden geçmemiş olması (veya geçmişse bir şekilde bu deformasyondan kendini korumuş olması) onu çevresindekilerden hep farklı kılıyordu. Adeta doğal bir devrimci-dönüştürücü tavrı vardı. Vang'ı özetleyecek en uygun sözcük de "doğallık" olurdu herhalde...

Sonraki süreçte Vang ile yoldaşlığımız, Tarih Vakfı Yönetim Kurulu üyeliği aracılığıyla adeta bir kader birliğine dönüştü: Bundan dört yıl önce vakfın çok zor bir anında, kendimizi içinde bulduğumuz önemli sorunlarla boğuşurken saatlerce vakfın hayatımızdaki yerini, alınacak görevin risklerini ve gerekli angajmanı gösterirsek hayatımızın diğer alanında (özellikle ailelerimiz ve mesleki yaşamımız için) feda edeceğimiz şeyleri konuştuk. İlkelerimizi belirledikten sonra "sonuna kadar hep birlikte" andı içerek başkan ve başkan yardımcısı olarak başladığımız kader birliğimiz, onca dert-tasanın yanında, büyük zevk ve mutluluk getirdi bize... Saatlerce süren

toplantıların ardından, bir de geceleri yaptığımız saatlerce süren Skype görüşmeleri nedeniyle Vangelis'in sesi ve adı (zamanla Vang'a dönüşerek) aile yaşamımın da bir parçası olmuştu artık... Vakıf aracılığıyla bir araya gelmiş Yönetim Kurulu üyesi küçük bir grubun giderek artan dayanışma ve dostluğu sayesinde atlattığımız gerçekten zorlu bu süreçte, en önemli rolü Vang oynadı bence: Vang bu süreçte hepimizin en büyük güç ve güven kaynağı oldu. Bu süreçte yürütme kurulu olarak, Vang ile birbirimizi çok sevdik. Birbirimizden o kadar çok farklı oluşumuzu ayrı bir sevdik... Amansız hastalığa yakalandığı zaman bile Vang'ın sıkça dile getirdiği şey, son zamanlarda vakıf işlerinde ve özellikle toplantılarda bizi yalnız bırakmış olmasının kendisini üzdüğü oluyordu. Sanki bizi yarı yolda bırakmış, andımıza sadık kalamamış gibi laflar ettikçe, tatlı tatlı kızıyorduk kendisine, ama zaten o halde bile aslında bizi yalnız bırakmayıp birazcık mecal bulduğu her fırsatta tüm yüreği ve beyniyle vakıf işlerine angaje olmaya ve her zamanki yarı azarlı nasihatlerini iletmeye devam etti aylarca.

Yönetim Kurulu üyelerinin her biriyle ve vakıf çalışanlarıyla kurduğu ilişkiler derin izler bıraktı yüreklerimizde ve belleklerimizde. Vakfın şu anda üzerinde bulunduğumuz, onun güven vererek adımladığı bu zeminde bıraktığı izlerin derinliği şimdi dehşete düşürüyor beni.

Gerçek bir entelektüel, harika bir meslektaş ve Tarih Vakfı'nda enerji ve sevgi yayan bir başkan yardımcımız aramızda olmayacak artık. Son aylarda toplantılarımıza gelmemesiyle, sürekli yazdıklarıyla ve görüşmelerimizde söyledikleriyle bizi bu olasılığa alıştırmaya çalıştı; ama mümkün mü! Hiçbir zaman alışamayacağız, alışmayacağız bu duruma...

Ancak onun son görüşmemizde dile getirdiği vasiyetine uygun olarak, bizlere emanet ettiği vakfına her zaman hizmet etmeyi ve sorunlarını sahiplenmeyi boynumuzun borcu kabul ediyoruz...

BÜLENT BİLMEZ
TARİH VAKFI
YÖNETİM KURULU BAŞKANI

* 30.08.2015 tarihinde Tarih Vakfı'nda düzenlenen törende yapılan konuşmanın metnidir.

VANGELİS BİLİM VE İNSAN HAKLARI MÜCADELESİNDE SEVGİ KOZASI ÖRDÜ

BÜŞRA ERSANLI

Vangelis, Ceyda ve Rana ile 2008 yılında Selanik'teki Makedonya Üniversitesi'nin İttihad ve Terakki üzerine düzenlediği bir konferansta yakından tanışık. Aynı oturumda birimiz İttihad ve Terakki'nin Yunan tarihyazımındaki, birimiz de Türkiye'de ders kitaplarındaki halini anlatıyordu. Daha sonra da yemek masasında karşı karşıya oturacaktık. Rana çok tatlıydı, üstelik annemin adını taşıyordu. Epey sohbet ettik. Sonra İstanbul'da yine çeşitli vesilelerle bir araya geldik. Sevgi dolu bir insan Vangelis, ilk andan belli oluyor, işte bu nedenle de söyledikleri farklı bir ağırlık kazanıyor. Yazdıkları da öyle...

2009 yılının sonunda ben Demokratik Toplum Partisi meclisine seçildim ve iki yıl çok yoğun geçti hem üniversite hem de parti çalışmaları. 2010 yılında DTP kapatıldıktan sonra BDP'de çalışmaya devam ettim. 2011 yılında ise Bodrum'da katıldığım "Barış" konulu bir panelden üç-dört gün sonra tutuklandım. Bakırköy Kadın Tutukevi'nde aldığım mektuplar arasında Vangelis'inkiler özel bir yer tutar. Bu mektuplar bildiğimiz dayanışma mektuplarından biraz farklıydı. Bir sevgi ağı örüyordu, kan bağı dışında bir "akrabalık", bir "aile" kurar gibiydi. Yazdığı mektuplarda Rana ile birlikte okudukları masalları anlatıyor, Ceyda ve annesiyle çekilmiş Noel fotoğraflarını veya Rana'nın küçük kâğıtlar üzerine çizdiği resimleri yolluyordu.

Dolayısıyla üçüne de kuvvetle bağlanmam çok doğaldı. Vangelis'in annesini ben 2011 Noel ağacının yanında mutlu bir gülümsemeyle tanıdım. Şimdi ona sabır diliyorum, güzel ailesi için kuvvet diliyorum.

Tutukevindeyken öğrendim, daha ilk günlerde özellikle Boğaziçi Üniversitesi bizim —ve özellikle benim— bu haksız tutuklanma olayımız karşısında çok güçlü bir karşı duruş sergiledi ve özgür kalabilmem için çok uğraştı. Yine bu öğretim üyeleri arasında Vangelis'in özel bir yeri vardır. Eski öğrencilerimin ve genç meslektaşlarımın yazdığı ortak yazı *Toplumsal Tarih*'te yayımlandı. Daha ilk günlerde, hatta tutuklandığım gün olabilir, Tarih Vakfı'ndaki bir toplantıda Oktay Özel tarafından temsil edildim.

Tahliye olduktan sonra beni özel olarak Tarih Vakfı Genel Kurulu'na çağırdı. Uzun zamandır vakfa girmiyordum; Vangelis uygun gördü, bir bildiği vardır diye gittim. Ayrıca 2012 yılının sonunda beni Atina'daki ifade özgürlüğü sorunlarıyla ilgili bir toplantıya davet etmek isteyen meslektaşım Antonis Liakos'la Vangelis aracılığıyla iletişim kurabildik. Bu toplantı cezaevinden çıktıktan sonra ilk yurtdışı konferans davetimdi. Sadece son beş yılın posta iletişiminin dökümünü alsam, Vangelis'in kurduğu ağın zenginliği ortaya çıkar. Bütün bu dayanışma dinamizmini sadece benim için sergilemedi. Tüm yazışmalarında her türlü hak ihlalleri hakkında bilgi veriyor ve dayanışmaya çağırıyordu.

Şubat 2012'de benim durumum da göz önünde bulundurularak, akademik hak ihlallerini izleyip araştırmak üzere bir inisiyatif oluşturuldu. Prof. Füsun Üstel'in öncülüğüyle süren bu oluşumda Vangelis hep aktif oldu. Ben sekiz buçuk ay sonra tahliye olduğumda GİT Türkiye (50 üniversiteden 400'ü aşkın akademisyenin imzasıyla kurulan, Türkiye'de Araştırma ve Öğretim Özgürlüğü Uluslararası Çalışma Grubu) adı verilmiş olan bu oluşumda beraber çalıştık. Vangelis'in

Sağda duran 10 kişi GİT-Türkiye üyeleridir: Tuğba Yıldırım, Reyda Ergun, Büşra Ersanlı, Nesrin Uçarlar, Kerem Eksen, Ebru Avcı, Ekin Kocabaş, Füsun Üstel, Vangelis Kechriotis, İsmet Akça, soldan ikinci Fahri Aral (17 Temmuz 2012).

özellikle 2012-2013 yıllarında bu alanda çok büyük katkıları oldu; üniversitelerde öğretim üyesi soruşturmalarından öğrenci tutuklamalarına kadar pek çok konuda sürekli çağrı yağdırıyor, bizi de daha fazla çalışmaya teşvik ediyordu. Daha sonra Tarih Vakfı'ndaki yükünün artmasıyla toplantılarımıza pek katılamadı ama bizlerle bağını hiç koparmadı. Haberleşmemiz ve dayanışmamız hep sürdü. İnsan haklarını, Türkiye'nin tüm sorunlarını, İstanbul haklarını, Yunanistan'ın tüm sorunlarını birlikte takip edişini ve bu gönderilerini yoğun vakıf çalışmaları nedeniyle bile aksatmadığını, her birini doğal vakıf çalışmasına ustalıkla dönüştürdüğünü biliyoruz. Bu en çok Gezi direnişini ele alışında netlikle görüldü. Bağlantıları çok hızlı yakalardı Vangelis. Hak savunusunun en ince yöntemlerini tabiatı gereği mekik dokur gibi kullanırdı.

Vangelis çok çalışkandı, çok dinamikti, doğru bildikleri konusunda ödün vermiyordu ama bunu kimseyi kırmadan yapabiliyordu. Disiplinliydi ama hiç sıkıcı olmadan bunu başarıyordu; çünkü hayata sevgisi, insanlara sevgisi çok yerleşikti bence, sağa sola kaçmıyordu, kaymıyordu.

Akademik hak ihlallerinin izlenmesi konusunda Vangelis'in özellikle 2012-2013 yıllarında çok büyük katkıları oldu; üniversitelerde öğretim üyesi soruşturmalarından öğrenci tutuklamalarına kadar pek çok konuda sürekli çağrı yağdırıyor, bizi de daha fazla çalışmaya teşvik ediyordu.

2014'ün Mart ayında yayımlanan ve cezaevi tanıklığımı anlatan kitabım için bana bir kutlama gönderdi. Ben Türkiye'de böyle bir nezaketi ilk kez gördüm:

"İstanbul, 31/3/2014

Büşra Hanım,

Yeni kitabınız *Bulut Falı* (Bir BDP'linin Cezaevi Tanıklığı)'nın yayımlanmasına çok sevindik ve gurur duyduk. Sizin, gerek akademyada, gerek siyasette dürüst ve dik tutumunuzu bildiğimiz için, bu kitabın da kişisel bir anlatı olarak bile, öğrencilerinize, yoldaşlarınıza yol göstereceğine, ilham vereceğine kuşkumuz yok. Bu zor günlerde, bir Tarih Vakfı mütevellisinin böyle değerli katkıları bizi mutlu ediyor, geleceğimize daha umutla bakmamamızı sağlıyor.

Saygılar, sevgiler,

Vangelis Kechriotis

Tarih Vakfı Yönetim Kurulu adına

YK Başkan Yardımcısı"

Eğer Tarih Vakfı böyle bir uygulama başlattı ise bu mutlaka Vangelis sayesindedir; çünkü ben akademik çalışmalarım için bile, değil böyle bir tebrik, kurumlar adına herhangi bir tanınma görmedim. Başkaları ne kadar gördü bilemem. Ama genellikle görmezden gelme yöntemiyle uygulanan tuhaf bir alt rekabet vardır bu ülkede.

En önemlisi, benim hayatım boyunca en çok arzu ettiğim yakınlığı adeta her tarafa yayıyordu Vangelis, kan bağına kilitlenmeyen geniş bir yakınlık bağı; ki bunun içinde tüm farklılıklar vardı, ki bunun içinde nefret söylemini çok önceden kıran bir tutum vardı, ki bunun içinde Türkiye ve Yunanistan arasındaki tüm önyargıları sözünü etmeden bertaraf eden bir akademik olgunluk vardı.

Vangelis'in tarzı her iki ülkenin değerli öğretim üyelerini bir araya getirmeyi, her iki halkın bazı kültürel, dilsel, bilimsel alışkanlıklarını kaynaştırmayı kolaylaştırıyordu. Vangelis gençliğiyle ve Tarih Vakfı'na katkılarıyla bilim ve insan hakları alanında sevgi kozasını ördü.

VANGELİ'Yİ KAYBETTİK...

ÇİĞDEM KAFESCİOĞLU

Bölüm arkadaşımızı, meslektaşımızı, dostumuzu, kardeşimizi kaybettik. Ne söylesek, eksik.

Vangelis aramıza 2003 yılında katıldı. O tarihten bugüne, son günlerine dek bölümümüzün temel direklerinden biri oldu. Merakı, enerjisi, bilgisi, cesaretiyle, sevgisi ve heyecanıyla, açık, kucaklayıcı tavrıyla her birimiz üzerinde iz bıraktı. Tarihe giriş derslerimizin çok sevilen hocasıydı: Sayısız öğrencimizi tarihin başka yüzleriyle tanıştırdı, onlara dünü de, yüzyıllar öncesini de bugünle sıkı sıkıya bağları içinde anlayabilmenin yollarını açtı. Ders, proje, toplantı, danışmanlık, dara düşenlere destek, idari iş... Bunların her birini bu bölüme, üyelerine, idari kadrosuna, öğrencilerine kuvvetli, her birimizin iyi bilişi, derinden hissettiği bir bağlılıkla yaptı.

Buralıydı. Adalıydı, Atinalıydı, İzmirliydi, İstanbulluydu, bunların hepsi ve her biriydi. Farklı aidiyetlerini büyük bir yürekle, cesaret ve açıklıkla taşıdı. Vangeli'nin dostluğunu, tarihçiliğini, siyasetini ve aktivizmini birbirinden ayrılmaz kılan, aynı sıcak, kucaklayıcı, enerjik, üretken kişiliğin iç içe geçmiş parçaları kılan sağlam çekirdek buydu belki; hayatını mekân ve tarih üzerine kurulu sınırlara rağmen, sınırları reddederek kurma arzusu ve kararlılığıydı.

Boğaziçiliydi. Bu şehrin ve bu ülkenin insanı olduğu kadar bu üniversitenin de insanı oldu. Bu zor ve ağır günde zikredilmesi gereksiz bir detay mı bilemiyorum: Evinde ve hastanede geçirdiği aylar boyunca üzerinde üniversitenin ismi, resmi, logosu bulunan bir tişört olmadan hemen hiç görmedim onu. Bu tutarlı kıyafet seçimine takılan bir arkadaşımız "Bu adamın takımı bu işte" demişti, "Boğaziçi". Bu son aylar boyunca durmadı Vangelis. Konferans organizasyonuna girişti, yaz okulu programı kurdu, toplantılara katıldı, tebliğ verdi, röportaj verdi, yazı yazdı, yazamadığında Ceyda'ya dikte etti. Bağlantılar kurmaya, işleri olur ve yürür hale getirmeye, gündemdeki konu her ne ise bunun konuşulur olması için uğraşmaya, bunlar için bizleri telefon ve mesaj yağmuruna tutmaya devam etti. Hayatın içinde, tartışmanın en ortasında olmaktan hiçbir gün vazgeçmedi.

Kalanlar, hep eksik kalacağız. Ve hep Vangeli'yle kalacağız. Dersimizde, toplantımızda, yazımızda, sohbetimizde, soframızda, müziğimizde, dansımızda bizimle olacak. Ve eminim bizler Vangeli'yle kalmanın, onun koca yüreğini bizimle tutmanın, kıymetli hatırasını hayatımızın ve yaptıklarımızın parçası kılmanın türlü türlü yollarını bulacağız.

ÇİĞDEM KAFESCİOĞLU
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ TARİH BÖLÜMÜ BAŞKANI

* Bu kısa yazı, Vangelis için Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılan tören gününde, onu uğurlamamızın hemen öncesinde yaptığım konuşmanın metnidir.

ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN VANGELİS KECHRİOTİS

HAZAL ÖZDEMİR

Boğaziçi Tarih öğrencilerinin bölümle tanışması, Vangelis hocanın verdiği Historical Method and Thought dersiyle olurdu. Bölüme yeni başlayan bir öğrenciyi bazen afallatan ders karşısında Vangelis hoca kendi yaşadıklarından, öğrenciliğinde başına gelenlerden, kızı Rana'yla konuştuklarından, Tarih Vakfı'nda yaptıklarından bahsederek tarih ile gerçek hayat arasında bir köprü kurmaya çalışırdı. Kendi deyişiyle, "gerçek hayatla ilgisi olmayan her şeyi zaman geçtikçe" unutacağımıza inanırdı; çünkü "konu tarih olunca sarsılmaz kurallar yoktu ve tek yapmamız gereken, geçmişle bugünün gerçeği arasında bir yol inşa etmekti."

Gerçek bir entelektüel olan Vangelis hoca zaman zaman kafamızdaki soru işaretlerini silmek, çoğu zaman da yenilerini yaratmak için çabalardı. Tarihin ne olduğu, neden tarih üzerine çalıştığımız gibi temel sorular üzerine kafa yormamızı ister, konuşmamız için bizi teşvik eder, hepimizin yorumunu dikkatle dinler ve söylediklerimize değer verirdi. Tarihin antropoloji, sosyoloji, ekonomi gibi diğer bilimlerle bağlantısını kurar, kendi deyişiyle "tarihçilerin ve tarih yazımının diğer disiplinlerden ne kadar terim ve kavram çaldığını göstermeye" çalışırdı. Sergi tavsiyelerinde bulunur, derste işlediğimiz konularla bağlantılı olan filmler izletir ve izlediklerimizi analiz etmemizi isterdi. Birkaç arkadaşımla aramızda ona "Tarih Bölümü'nün babası" derdik; kızı Rana'ya olan düşkünlüğü, koluna onun tokalarını takması, kızından her bahsedişinde yüzünün ışıldaması, yaz tatilinden sonra karşılaştığımızda kızını amfitiyatroya götürdüğünü heyecanla anlatması ve öğrencilerine de bir baba şefkatiyle yaklaşması bu sıfatı hak ettiğinin kanıtıydı. Ders yaptığımız sınıfta kaloriferlerin yanmadığı bir gün kat kat giyinmeme rağmen titriyordum, hararetle İngilizce anlattığı dersi kesip "Neden bu kadar üşüyorsun, hasta mısın acaba?" diyerek yanıma gelmiş, ateşim var mı diye bakmıştı. Bölümden üç dört kişi bir araya gelince konu her zaman ona bağlanırdı; onu ne kadar sevdiğimizden, ne kadar koruyucu kollayıcı biri olduğundan bahsederdik. Her dersini çok keyifle dinlerdim, üniversitede en sevdiğim, bana en çok şey kattığını düşündüğüm derslerden ikisini ondan aldım.

Vangelis hoca birçok kişiye olduğu gibi bana da Boğaziçi Tarih'i sevdiren hocaydı. Ama belki diğerlerinden farklı olarak, benim hayatıma yeni bir yön çizmeme de yardım etmişti. Ondan yardım istediğim zaman aklımın çok karışık olduğu bir dönemdeydim. Bölüm değiştirmeyi, çift ana dal yapmakta olduğum Tarih Bölümü'ne geçmeyi düşünüyordum ama bu kadar büyük bir kararı vermekte zorlanıyordum. Sonraları çokça uğrayacağım, duvarlarına Rana'nın yaptığı resimleri astığı TB'nin çatı katındaki odasına ilk kez gitmiştim. Sözümü bitirene kadar beni dikkatlice dinledi ve ne karar verirsem vereyim bana destek olacağını, hiç kimseyi değil kendimi dinlememi söyledi. Kendimi mutsuz ve kararsız hissettiğim bir dönemde uzattığı el benim için çok değerliydi. Bölüm değiştirme sürecimde yaşadıklarımı hep onunla paylaştım, bana yardımcı olabilmek için elinden geleni yaptı. Kendi isteklerimi gözden geçirip gelecek planlarımı yeniden inşa ederken, söylediği gibi, hep yanımda oldu. "Tarihle ilgili bir şey yapmak istiyorum" dediğimde beni Tarih Vakfı'na yönlendiren de oydu. Tarih Vakfı'nı bu kadar sevmemdeki, orada hâlâ gönüllü olarak çalışmayı sürdürmemdeki etken belki de Vangelis hocanın orayı çok sevmesi, çalışma şevkini, enerjisini, ruhunu bana da aktarmasıydı. Vakıf işlerine bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjiyle koşturur, her zaman yeni fikirlerle gelir, benden de daha çok arkadaşımı vakfa çağırmamı, vakfın ismini daha çok insana duyurmamızı isterdi. Ben vakıfta çok mutlu oldum, projelerle uğraşırken, *Toplumsal Tarih*'e katkıda bulunurken, Perşembe Konuşmaları'nı dinlerken, Vangelis hoca "Buraya verdiğin emekler için gurur duydum seninle" dediğinde... Çok sevdiği bir hocamdan aferin almak sanırım insanı her yaşta sevindiriyor. Hastanedeyken bile "Dergide yazın çıkmış yine bu ay, okudum, çok mutlu oldum" demesi beni çok duygulandırmıştı. Tarih Vakfı böylece benim parçası olmaktan gurur duyduğum bir yere dönüştü.

Birkaç arkadaşımla aramızda ona "Tarih Bölümü'nün babası" derdik; kızı Rana'ya olan düşkünlüğü, koluna onun tokalarını takması, kızından her bahsedişinde yüzünün ışıldaması, yaz tatilinden sonra karşılaştığımızda kızını amfitiyatroya götürdüğünü heyecanla anlatması ve öğrencilerine de bir baba şefkatiyle yaklaşması bu sıfatı hak ettiğinin kanıtıydı.

Erasmus'a gitmeden önce acaba nasıl geçecek diye endişe ederken, "Benim senin yeteneklerine inancım tam, harika geçecek ve döndüğünde ben daha iyi olacağım, bana Londra'da yaptıklarını anlatacaksın" demişti. Ben Vangelis hocaya Londra'da yaptıklarımı anlatma fırsatı bulamadım. Teselli, benim için ne kadar değerli olduğunu ona söylemiş olmak. Bir keresinde arkadaşlarımla "Aramızda acaba üniversitede ufuk açıcı bir hocamız olacak mı?" diye konuşmuştuk; ben bu konuşmadan yaklaşık bir sene sonra Vangelis hocayla tanıştım. O benim için ufuk açıcı bir hocaydı ve yeri her zaman ayrı kalacak. Erasmus'a giderken referans mektubumu ondan istemiştim ve ondan öğrendiklerim bana hayat boyu referans olacak, biliyorum.

TEHCİR ANLATILARI*

Meclis-i Âyan Reisi Ahmed Rıza Bey'in adalet mücadelesi

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Paris Şubesi'nin başkanı olan, Cemiyet'in ilk resmi yayın organı *Meşveret* gazetesinin Fransızca ekini çıkaran, 1908-1918 yılları arasında Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan reisliği görevlerini yürüten Ahmed Rıza Bey, Ermeni meselesine dair ilk tepkisini tehcir edilen Ermenilerin geri bıraktıkları mallar konusunda 10 Haziran 1915'te çıkarılan "Ahval-i Harbiye ve Zaruret-i Fevkalade-i Siyasiye Dolayısıyla Mahall-i Ahire Nakilleri İcra Edilen Ermenilere Ait Emval ve Emlâk ve Arazinin Keyfiyet-i İdaresi Hakkında Talimatname" ile ilgili olarak, Meclis-i Âyan'ın 11 Ekim 1915 tarihli oturumunda dile getirmişti. Ahmet Rıza Bey, "kanunun yayınlandığı tarihten itibaren geçerli olacağı"nı belirten 11. maddenin "kanunun savaş bitip barış yapıldıktan bir ay sonra uygulanacağı" şeklinde değiştirilmesini öneriyordu; çünkü savaş zamanında kimsenin kimseden mal alma hakkı olmadığını, satılacak emlak ve arazinin sahipleri yerlerinde bulunmadığı için satışların gerçek değeriyle yapılmayacağını ve bundan malın asıl sahibinin büyük zarar göreceğini düşünüyordu. Ancak meclis bu uyarıları dikkate almadı. Bunun üzerine Ahmed Rıza Bey 13 Aralık 1915 günlü oturumda şunları söyledi: "(...) Kanunun bahsettiği emvali de emvâl-i metruke diye tavsif etmek de kanuni bir şey değil. Çünkü, bu emvalin sahibi olan Ermeniler, mallarını isteyerek terk etmemişler, onlar yerlerinde teb'îd edilmiş, zorla, cebir ile çıkarılmış. Hükümet, onların mallarını, memurları vasıtasıyla sattırıyor. Bendenizin, verdiğim takrirden maksadım, bu Kanunun mevki-i icraya konmamasını temin idi. Esbabını da arz etmiştim. Bu Kanun, mevki-i icraya vaz olunursa bu adamlara bir kat daha gadredilmiş olacak, çünkü mallarına talip bulunmayacak veyahut mal değer fiyatına satılmayacaktır. 100 liralık bir mal belki 10 liraya satılacaktır. Bu da, mucib-i gadirdir. Devletimiz, hiçbir vakit gadr ve zulmü kabul ve arzu etmez. Onun için bâdel-müsâlâha bu Kanunun mevki-i mer'iyete konulmasını temin için bir tâdil teklif etmiştim. Halbuki şimdi ne oluyor? Kanun ayniyle kaldı ve icra ediliyor. Herhalde Heyet'in vereceği karara bendeniz de razı olurum. Lâkin, bu bâbta müzakere cereyan eylesin de, ona göre ben de bir karar verebileyim."

Ahmed Rıza Bey bazı itirazlar üzerine sözlerini şöyle tamamladı: "(...) Hükümet tarafından komisyonlar gönderilmiş, bu emvâl bakılıyormuş, felan oluyormuş, bundan bir şey çıkmaz. Ben, malımı satmağa razı olmazsam kimse cebren bana sattıramaz. Kanun-ı Esâsî'nin 21 inci maddesi buna manidir. Eğer bu memlekette Kanun-ı Esâsî ve Meşrûtiyet varsa bu olamaz, bu bir zulümdür. Beni kolumdan tut, köyümden dışarı at, malımı ve mülkümü de sonra sat; bu hiçbir vakit de caiz değildir. Bunu ne Osmanlıların vicdanı kabul eder, ne de kanun. (...) Ermenilerin malı, kısmen yağmâ edildi; kuvve-i Teşriyye kanunu red edinceye kadar elde bir şey kalmayacak, yapılacak şeylerin hepsi yapılmış olacak."

Ancak Meclis-i Âyan bu konuşmalardan etkilenmedi ve ilk kararından vazgeçmedi. Anılarında "Ben hiç kabahati olmadığı halde sadece Ermeni olduğu için katledilen Ermenileri müdafaa ettim. Çünkü adalet ve devletin şiarı bunu gerektirirdi!" diyen Ahmed Rıza Bey 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonraki sorgulama ve tartışma dalgasında da itirazlarını sürdürdü, reisliğini yürüttüğü Meclis-i Âyan'da Talat Paşa Hükümeti'nin savaş dönemi politikalarını defalarca sorguladı. İlk olarak 4 Ekim 1915 tarihli önergesinde sürüldükleri yerlerde yaklaşan kışın şiddetiyle karşı karşıya kalacak, sefalet ve çaresizlik içindeki yüz binlerce kadın, çocuk ve yaşlı için merhamet talebinde bulunmuş, sürgünlerin ya evlerine geri dönüşlerine ya da istedikleri yerlere yerleştirilmesine izin verilmesini istemişti. 21 Kasım 1918 tarihli celsede verdiği soru önergesinde ise I. Dünya Savaşı'na girildiği günden 8 Ekim 1918 tarihinde Talat Paşa kabinesinin istifasına kadar geçen süre içinde hükümet tarafından yapılan hatalar ve cürümler bağlamında katliam ve düpedüz eşkıyalık, kişi dokunulmazlığına, mallar ve meskenlere tecavüz gibi Osmanlılar hakkında meydana gelen eziyet ve cinayetten dolayı savcılık marifetiyle hangi işlemlerin yapıldığını sordu.

2 Aralık 1918 tarihli oturumda konu görüşülürken, üyelerden Topçu Feriki Rıza Paşa "Halbuki Türkler de anasır-ı saireden daha az zulüm görmemişlerdir. Binaenaleyh teklifimde ısrar ediyorum. Takrire 'Türkler' tabiri de de ilave edilmelidir", Müşir Osman Paşa "Zulmedenler kimlerdir? Bendeniz itikad ediyorum ki, zulmedenler, bizim İttihad ve Terakki komiteleridir. Türk milleti değil, Osmanlı milleti de değil. İttihad komitecileri ile diğer milletlerin komitecilerin mütekabilen milletlere birtakım mezâlim icrâ etmişlerdir" deyince, tekrar söz alan Ahmed Rıza Bey şunları söyledi: "Hulasaten tekrar edeyim ki, ben memlekette cinayâtın failî olarak İttihad ve Terakkiyi veyahut diğer bir unsuru tanımam. Yanlız, Kuvve-i İcrâiyyeyi tanırım. Kuvve-i İcrâiyyede İttihad ve Terakki yoktur. Harpten cinayâttan Hükümet-i İcrâiyye mesuldur. Bir cemiyet-i hafiyye veya başkaları bu gibi ef'al-i cinâiyyeyi teşvik eylemiş ise, ona müsaade ettiğinden dolayı kabahat yine hükümetindir. Vazifesini ifa etmeyen hükümettir. Hükümet ise maatteessüf Türk hükümeti olduğu için, Türkün çektiklerini ortaya alenen koymadım. Evet, onlar da mazlumdur. O hükümet, Türk'e de acımamıştır." Bu konuşmadan sonra Meclis-i Âyan üyesi, eski vali ve Dahiliye Nâzırı Reşit Akif Paşa söz alarak Ahmed Rıza Bey'in önergesini destekledi. Reşid Akif Paşa, 14 Ekim ile 11 Kasım 1918 günleri arasında ayakta kalabilen ve İttihad ve Terakki'nin "artçı kabinesi" olarak bilinen Ahmed İzzet Paşa Hükümetinde Şura-yı Devlet başkanı olarak görev yapmıştı. Reşit Akif Paşa şu önemli ifşaatta bulunuyordu: "(...) 25-30 güne vasıl olmayan kabinedeki hizmet-i ahire-i acizanemde muttali olduğum bazı serair vardır. Bu cümleden olmak üzere tuhaf bir şeye tesadüf ettim. Bu tehcir emri suret-i resmiyyede Dahiliye Nazır-ı mahudu tarafından verilmiş, vilâyata tebliğ edilmiş. Bu emr-i resmiyi takiben ise çetelerin ifayı vazife-i mel'uneyye şitap etmesi için merkez-i umumi tarafından her cihete evamir-i menhuse tamim olunmuştur. Binaenaleyh, çeteler meydan almış ve mukatele-i zalime yüz göstermiştir. İşte merkez-i umumi denilen o darünnedve o zümre-i zalime, bu Devlet ve bu millet-i masumenin başına duçar olduğumuz bi-pâyân belâlara sebep münferit ve bu kıt'alin masdar-ı hususisi, resmisinden daha ziyade müessir olmuştur. Reyimce tahkikat ve tetkikat-ı lâzime icra olunduğu bir sırada asıl bu ruhu meydana çıkarmak lâzımdır. Yalnız dört sene değil, on senedir âlem-i İslamiyyeti, cihan-ı insaniyyeti tarumar eden bir hain kitle var. Bu tezahür ve tahakkuk etsin, bu cihet tahakkuk ettiği takdirde hakikat de olanca üryanlığı ile meydana çıkar ve bizi istihlâf edecek evlât ve ensal-i vatana bilahara bir ders-i ibret olur."

Tartışmalara 9 Aralık 1918 günü de devam olundu. Ahmed Rıza Bey bu celsede de söz alarak memlekette işlenen aleni cinayetler ve eşkıyalıklardan sorumlu olduklarını ve bu lekeden kurtulmak için adalet beklediklerini belirtti. Ancak tartışmalar bir sonuca bağlanmadan Meclis-i Mebusan'ın 21 Aralık 1918'de tatil edilmesine bağlı olarak Meclis-i Âyan da tatil edildi.

* Ayşe Hür'e katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

TARİH VAKFI'NDAN

HABERLER

İKİNCİ EMEK TARİHİ KONFERANSI

DİSK, Tarih Vakfı ve TÜSTAV'ın ortak çabalarıyla düzenlenen emek tarihi konferanslarının ikincisi 17-18 Ekim 2015'te İstanbul'da gerçekleştiriliyor. Kasım 2013 tarihli ilk konferans "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Bağlamında, Emek Hareketi Tarihinin Kaynakları" başlığını taşıyordu. Tarih Vakfı Eminönü binasının ev sahipliği yapacağı bu yılki konferansın başlığı ise "Osmanlı İmparatorluğu'nda İşçi Sınıfının Oluşumu".

Amaçlarını "İşçi sınıfının oluşumu sorunsalını Osmanlı İmparatorluğu tarih yazıcılığının gündemine taşımak; Osmanlı İmparatorluğu tarihini ve bunun başta Türkiye olmak üzere Ortadoğu ve Balkanlar'da kurulan ulus devletlere bıraktığı mirası aşağıdan tarih perspektifiyle yeniden düşünmek; Osmanlı İmparatorluğu emek ve işçi sınıfı tarihçiliğinde şimdiye kadar ortaya çıkan bilgi birikimini eleştirel bir çerçevede ele almak" olarak belirleyen etkinliğin oturumları şu sorular etrafında şekillenecek:

1- Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi sınıfının oluşumunu belirleyen temel sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik dinamikler nelerdir?

2- İşçi sınıfının oluşumu sorunsalına ilişkin olarak Osmanlı İmparatorluğu tarih yazıcılığında şimdiye kadar hangi tezler/yaklaşımlar üretilmiştir?

3- Başta toplumsal cinsiyet, kültür ve ekoloji olmak üzere tarih yazımında ortaya çıkan farklı araştırma konuları ve yeni yaklaşımlar, Osmanlı İmparatorluğu işçi sınıfı ve emek tarihçiliği açısından ne gibi açılımlar ortaya koymaktadır?

4- Osmanlı İmparatorluğu'nda modern bir sanayi işçi sınıfının ortaya çıkışından bahsedilebilir mi? Sanayi işçi sınıfının ortaya çıkışı ne derecede işçi sınıfının oluşumunu belirleyen yapısal bir ön koşul olarak değerlendirilmelidir?

5- İmparatorluk nüfusu içinde var olan etnik, kültürel ve dini bölünmeler, göç hareketleri, sektörel ve bölgesel farklılaşmalar, işçi sınıfının oluşumu bakımından ne gibi sonuçlara yol açmıştır?

6- İşçilerin ve emek hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan doğan ulus devletlerin oluşum süreçlerindeki rolü nedir?

7- Ulus devletlerin oluşumu işçi sınıfının örgütsel-siyasal ve ideolojik biçimlenmesinde ne gibi etkiler doğurmuştur?

Yunanca Seminerleri
2015 Sonbahar Kayıtları Başladı!

Bu dönem A (Giriş), B (Orta) ve C (İleri) seviyelerde eğitim verilecek ve 30 Eylül 2015 Çarşamba günü saat 18.00'de seviye sınavı yapılacaktır.

A*

A kuru 11 Ekim 2015'den itibaren 27 Aralık'a kadar **Pazar günleri, 10.30-14.30 arası toplam 46 saat** yapılacaktır.*

* Bir kuruşa mal olmak üzere bu seviyedeki kursun ücreti Yunanlı Kaptanlık'ın insafına kalmış olacaktır.

B-C

B ve C seviyeleri seminerleri hafta içi saat 17.30-20.30 arası haftada 2 gün toplam 96 saat olacaktır. Seminerler 5 Ekim'de başlıyor.*

* Ücret 1.100 Tl'dir.

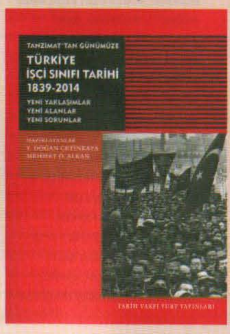
Yer: Tarih Vakfı, Sarıdemir Mahallesi, Rıdgıp Gümüşpala Caddesi, Değirmen Sok. No: 10, Eminönü Tel: 0212 522 0 202

YUNANCA SEMİNERLERİNDE YENİ DÖNEM BAŞLIYOR

Tarih Vakfı bu dönem de Yunanca seminerlerine devam ediyor. Seminerler A (Giriş), B (Orta), C (İleri) olmak üzere üç farklı seviyede açılıyor. A (Giriş) seviye semineri 11 Ekim 2015'ten itibaren 27 Aralık'a kadar pazar günleri, 10.30-14.30 arası toplam 46 saat yapılacak. B (Orta) ve C (İleri) seviye seminerleri hafta içi saat 17.30-20.30 haftada 2 gün toplam 96 saat olmak üzere devam edecek. Seminerler 5 Ekim'de başlıyor.

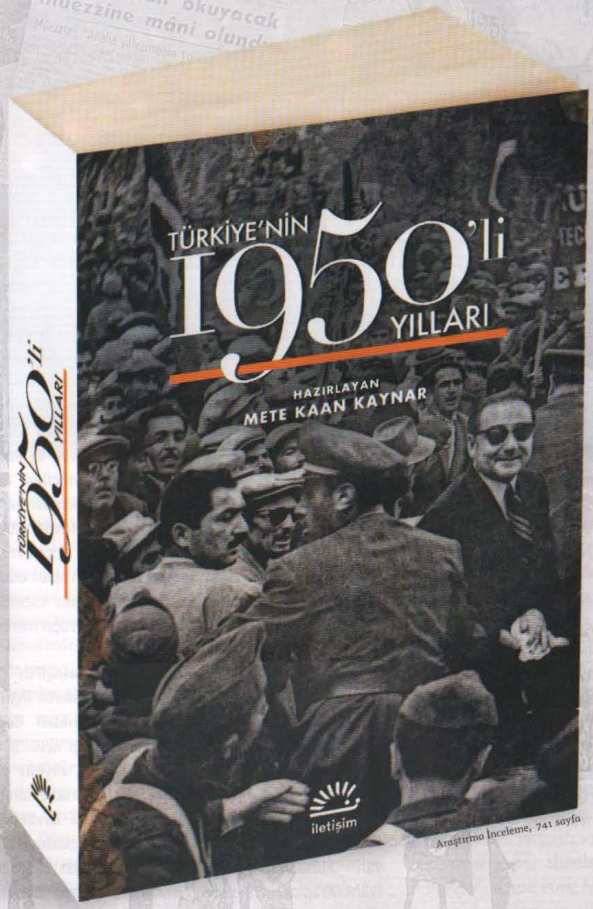
TARİH VAKFI YURT YAYINLARI'NDAN YENİ KİTAP

Mehmet Ö. Alkan ve Y. Doğan Çetinkaya tarafından derlenen *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi 1839-2014: Yeni Yaklaşımlar, Yeni Alanlar, Yeni Sorunlar* adlı kitap Tarih Vakfı Yurt Yayınları'nca yayımlandı. Tanzimat'tan günümüze modern Türkiye tarihinin farklı dönemleri üzerine yeni kuşak çalışmalardan bir seçme sunan bu kitapla okur hem Türkiye işçi sınıfı tarihinin farklı dönemleri üzerine eski bilgilerini tazeleme ve sorgulama, hem de bunları yeni bulgularla karşılaştırma fırsatını elde ediyor. Uluslararası işçi sınıfı ve emek tarihi çalışmalarının yıllardır ortaya koyduğu bazı akım ve eğilimlerin vurguladığı noktalar da yeni kuşak çalışmalarla Türkiyeli okuyucuya sunulmuş oluyor.

iletişim

Türkiye her açıdan kabuk değiştirdiği bir dönemi nasıl yaşadı?

Türkiye'nin her açıdan kabuk değiştirdiği bir dönem olan 1950'li yıllardaki zamanın ruhu üzerine kapsamlı bir kılavuz. Demokrat Parti, Soğuk Savaş, Amerika, günlük hayat, popüler kültür, magazin, sinema, edebiyat...

www.iletisim.com.tr iletisim@iletisim.com.tr facebook.com/iletisimbirikim twitter.com/iletisimyayin vimeo.com/iletisim instagram.com/iletisimyayin Genel Ağ Ürün PUNTO

POSTKOLONYAL ELEŞTİRİLERİN GÖZÜYLE GEÇ DÖNEM OSMANLI ÇALIŞMALARI

VANGELİS KECHRİOTİS

Bu makalenin amacı, bu veya öteki biçimde, postkolonyal araştırma alanlarından türeyen terminoloji ve anlatılardan yararlanan yakın dönemdeki yazına eleştirel bir perspektifle yaklaşmaktır. Aynı zamanda dini ayrımlardan hareket ederek, kolonizasyon koşullarıyla ilişkilenmede alternatif bir yol sunma niyetindeyim. Özel olarak da, potansiyel anlamda kolonileşmiş nüfuslar veya kolonileşmenin failleri olarak, sırasıyla Hıristiyanlara ve bilhassa Rum Ortodokslara bakacağım.

ÇEVİREN: EMRE AKIN PİLGİR

Osmanlı çalışmalarında kolonyalizmin kullanışlı bir analitik kategori olarak görülmesi sadece son on yılda mümkün hale gelmiştir. Bunun sebebi kısmen, 1970'ler ve 80'lerde bağımlılık teorisi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisine entegre olmasından hareketle oluşturulan yaklaşımlarda ikincisinin hiçbir zaman tam olarak kolonileşmemiş bölgelerden biri olarak ele alınması olabilir.[1] Ancak yakın dönemdeki postkolonyal çalışmalar argümanı tersine çevirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nu sömürgeleşmeye maruz kalan ülkelerden değil de sömürgecilerden biri olarak görme eğilimindeki 19. yüzyıl tarihçilerinin ilgisini çekmiştir.

SELİM DERİNGİL

Selim Deringil'in bu bağlamda yaptığı ufuk açıcı araştırmalardan birinde belirttiği gibi, "19. yüzyılın bir döneminde Osmanlı seçkinleri, düşmanlarının yani baş emperyalistlerin zihniyetini benimsediler ve çevrelerini bir sömürge düzeni olarak görür oldular."[2] Albert Hourani'nin Osmanlıları "Müslüman dünyasının Romalıları"[3] olarak tarif etmesinden hareketle Deringil, ilk kez Rusya bağlamında, Avrupa sömürgeciliğiyle paralel olarak gelişen bir fenomeni tanımlamak için kullanılan "ödünç alınmış sömürgecilik" terimini kullanmakta.[4] Deringil'e göre bu bağlamsal sömürgecilik içerisinde yatan şey bir "sağ kalma taktiği" idi ve bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu "Batı'daki saldırgan endüstriyel imparatorluklardan" çok farklı bir konumda yer almaktaydı. Diğer bir deyişle Osmanlılar sömürge durumuna düşmemek için sömürgeci bir güç olma niteliğini kazanmak zorunda olduklarının tamamen farkındaydı.

Osmanlı fenomeninin bu bağlamda ele alınmamış olması üzerine kafa yoran Deringil, Osmanlı İmparatorluğu tarihinin bir yanda Batı tarihyazımıyla, diğer yanda ise "önem taşıyan Müslümanlar/Ortadoğululara" (yani Araplar, Yahudiler, İranlılar, Hintliler) ilişkin çalışmalarla "ilişik" olduğunu iddia etmekte. Dolayısıyla "sömürgeciliğin kötülükleriyle" meşgul olmalarından ve "kaderleri birçok açıdan Hindistan'ın kaderiyle kesişmiş, Batılı olmayan büyük bir egemen devleti" bilmezlikten gelmelerinden ötürü ikincil araştırmaları eleştirmekte.[5] Dahası bu bilmezden gelmeyi, Avrupalı tarihçilerin uzun yıllar boyunca üçüncü dünyanın tarihyazımını —Dipesh Chakrabarty'nin "bilmezden gelmenin eşitsizliği" olarak tarif ettiği gibi— görmezden gelmesinin yanı sıra, Avrupa merkezci olma eğilimindeki Batılı olmayan tarihçilere atfetmekte.[6] Bengalli tarihçinin yakın zamanda daha açıkça belirttiği gibi, şayet Avrupa modernlik için evrensel bir paradigmaysa, Avrupalı olalım veya olmayalım hepimiz kaçınılmaz surette bir derece Avrupa merkezciyiz.[7]

Deringil'in postkolonyal araştırmalarla ilgili genel ve eleştirel bir yeniden değerlendirmeye girişmediği açık. Burada benim de yapmaya niyetli olduğum şey bu değil. Paradigmanın kendisinin momentini kaybettiği ve eskisine nazaran kuşkusuz daha az cazip olduğu bir anda böyle bir tartışmanın Osmanlı araştırmalarında açığa çıkması epey ilginç aslında. Ancak böyle bir girişimin sebeplerinden biri tam da bu olabilir. Postkolonyal araştırmaların eleştirisi uç noktada ve karşılıklı olarak çelişkili çizgiler takip etmiştir. Bir yanda çeşitli alanlardan tarihçiler, ilgili paradigmayı görünüşte tüm tarihsel dönemlere, örneğin sömürgeciliği antik Roma'ya veya erken dönem Venedik'e uyarlamaya

III. Selim'in Topkapı Sarayı'ndaki cülus töreni. Konstantin Kapıdağlı (Κωνσταντίνος Κυζικηνός).

çalışmakla suçlanmıştır. Diğer yandan eleştirmenlerin iddiasına göre, postkolonyal tarihçiler belli dönemler ve coğrafyaları öyle saplantı haline getirmişlerdir ki, fenomeni düzgünce tarihselleştirmekten ve başka coğrafyalardaki benzer deneyimlerle bağlantılar kurmaktan acız kalmışlardır. Daha öncesinde bahsettiğim gibi, Deringil ikinci kategoriye mensup. Ancak buradaki amaç doğrultusunda asıl mesele, eleştiri sağanağının postkolonyal tarihçileri daha geniş bir perspektif benimsemeye mecbur bırakıp bırakmaması değil. Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer imparatorluklarla neden ve hangi koşullarla karşılaştırılabileceği veya karşılaştırılması gerektiğidir. Bu konuya daha sonra döneceğim.

USSAMA MAKDİSİ

Deringil, Ussama Makdisi'nin 2000 yılında yaptığı, "Tanzimat reformu süreci ile ikincil söylemlerde ona verilen tepkileri", Osmanlı İmparatorluğu'nu ilk kez bu tarihyazınsal tartışmaya sokma girişimi olarak konumlandıran araştırmaya gönderme yapmakta.[8] Ancak Makdisi'nin fikirleri farklı bir yörüngeyi takip ediyor. Modern bir ulus-devlet arzusu olarak bahsettiği bir Osmanlı emperyalizmi kavramına, karmaşık Osmanlı olgusuna ışık tutma gayreti içindeki Osmanlıcıların çok az ilgi duyduğunu göstermek amacıyla Makdisi, yakın literatürdeki "gerileme" tezinin yapıçözümünden hareket ediyor.[9] Elbette örnek olarak, iddiasını ispatlamak için görece "çok daha açık" bir örnekten faydalanıyor: "Geri kalmış, ilkel, vahşi ve İstanbul merkezli reformcuların Osmanlı modernliği olarak adlandırılan, yani rasyonel, bilimsel ve medeni bir kavramı detaylandırdığı metaforik mekânları 'inşa eden' Arap toprakları."[10]

2005 gibi daha yakın bir dönemde Makdisi, kültürel analizlerin üst bir bakış açısından aynı iktidar biçimlenişine değinmişti. Bunu yaparken Şarkiyatçılık üzerine yapılan tartışmalardan hareket etmekte ve "Osmanlı Şarkiyatçılığı" olarak gördüğü şeye dair algısını ifade etmekteydi. Osmanlı Şarkiyatçılığı aslında, Batı'yı ilerlemenin Doğu'yu ise geriliğin kaynağı olarak gören 19. yüzyıldaki Osmanlı reformlarının doğurduğu tutumların karmaşık bir bütünüdür. Makdisi Deringil'e ve onun "ödünç alınmış sömürgecilik" kavramsallaştırmasına şükranlarını sunmakta ve "araştırma yapma, disipline etme ve emperyal tebaasını geliştirme yoluyla Osmanlı reformlarının imparatorlukları içinde, Avrupalı sömürge idarecilerinin kendi sömürgelerindeki tebaalarını temsil etme biçimine çok benzer bir premodernlik kavramı oluşturduğunu" belirtmektedir.[11] Ancak sonrasında bu sürecin, Osmanlı modernliği içerisine diğer "durağan etnik ve ulusal grupları" sokmak zorunda kalan, modern bir Osmanlı Türkü fikrinin oluşmasına katkı sunduğunu eklemektedir. İnsan, bu atıl grupların dönüşümüne, Araplardan veya genel olarak Müslümanlardan

Deringil'e göre bu bağlamsal sömürgecilik içerisinde yatan şey bir "sağ kalma taktiği" idi ve bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu "Batı'daki saldırgan endüstriyel imparatorluklardan" çok farklı bir konumda yer almaktaydı.

farklı bir gruptan başlanıp başlanmayacağını merak etmektedir. Dahası, bu türden bir Şarkiyatçılığın ulusal bir Türk kimliğinin oluşmasına yol açtığı varsayımı çok zorlama gibi duruyor. Buna da daha sonra değineceğim.

ŞARKİYATÇILIK

Burada terminoloji meselesine değinmeme izin verin. Doğrudan ilgimizi çeken çok fazla terim vardır. "Osmanlı Şarkiyatçılığı"nın yanı sıra, Christoph Herzog ile Raoul Motika'nın "Alaturka Şarkiyatçılık: Geç 19./Erken 20. Yüzyılda Osmanlıların Müslüman 'Taşrasına' Yolculukları" başlıklı makalesinde karşımıza çıktığı şekliyle "Alaturka Şarkiyatçılık",[12] Christoph Herzog'un "19. Yüzyıl Bağdat'ına Osmanlıların Gözünden Bakmak" başlıklı makalesindeki "Osmanlıların medenileştirme misyonu",[13] yine Makdisi'de yer alan "Osmanlı insanının yükü"[14] ve "modern Osmanlı emperyalizmi",[15] Deringil'in "ödünç alınmış sömürgeciliği" ile "Osmanlı sömürgeciliği projesi" ve Yemen üzerine yaptığı araştırmada aynı fenomeni tarif etmek için Thomas Kühn'ün kullandığı "kolonyal Osmanlıcılık"[16] terimleri karşımıza çıkmaktadır.

Bu terminolojik şişkinlik,[17] metodolojik bir berraklığı ortadan kaldırmasından ayrı olarak, farklı tarihyazınsal gündemlere işaret etmektedir. Kuşkusuz, bu tarihçilerin motivasyonları aynı olmayıp, hepsi böyle bir postkolonyal eleştiriye tamamen katılmamaktadır da. Deringil Osmanlıların politikada asla elde edemediği bir şeyi akademik alanda iddia ederek, Osmanlı İmparatorluğu'nu dönemin Avrupa'sındaki büyük sömürgeci imparatorluklarla aynı kefeye koyma niyetindedir; Makdisi ise Tanzimat dönemindeki merkez-çevre tartışmasına dair demode bir algı ile Arap milliyetçiliğinden miras kalmış benzer algıları yineleyen Osmanlı bürokrasisinin Türkçü doğasına dair bir kavrayış üzerinden, aynı meseleye sözde tali bir bakış açısından değiniyormuş gibidir. Diğer yandan Motika ve Hertzog, *Şarkiyatçılık*'ın özgün tarzı olarak gördükleri şeyi aynı anda eleştirel bir gözle değerlendirir gibi görünürken, onu tekrar Şarkiyatçı hale getirmektedir; Kühn ise tarihyazınsal bir yaklaşımla, 19. yüzyılın ikinci yarısında dar manada Osmanlıların tek gerçek sömürgesi olduğu için, İslam dünyasını emperyalist Batı'ya karşı koruma gerekçesiyle fethi haklı çıkarılan, ancak sonunda Batılılarınkine benzer bir şekilde medenileştirici bir misyon anlatısıyla kuşatılan Yemen gibi güvenli bir örneğe tutunmaktadır. Yemen'in Osmanlı bürokratları için teşkil ettiği muammaya yönelik araştırmalar temelinde Kühn, Tanzimat reformcuları ile takipçilerinin "algılanan farkların resmileştirilmesi ve yeniden üretilmesi" üzerine inşa edilen bir yönetim biçimi oluşturduklarını iddia etmektedir.

Bu yaklaşımlardaki çeşitlilik, postkolonyal eleştirilerin farklı şekillerde geç Osmanlıcılara esin vermiş olduğunun göstergesidir. Buna rağmen, Özgür Türesay gibi genç kuşak Osmanlı tarihçileri, postkolonyal eleştirinin, Kühn tarafından *gentilhomme* [kibarlık budalası] bir yaklaşım olarak tarif ettiği şeye yönelik çalışmalarla ilgisiz olduğu için reddedilmesi gerektiğini savunur. Bu seçkinci eğitim ve kent kültürünün bir sonucu

Britanya gibi tarihsel olarak daha yakın dönemdeki imparatorlukların geri kalanına dair karşılaştırmalı bir perspektif içerisine Osmanlı İmparatorluğu'nu yerleştireceksek, argümanı mantıksal sonucuna götürmeye, yani Osmanlı hâkimiyetini bir tür "yabancı hâkimiyeti" olarak kabul etmeye hazır olmalıyız.

Britanya'nın dünyada hâkim olduğu bölgeleri gösteren harita, 1886. Walter Crane (1845-1915).

olarak Osmanlı görevlilerinin perifeerideki nüfusa yönelik tutumudur.[18]

Diğerleri daha da ileriye gidip, Osmanlı İmparatorluğu'nu diğer imparatorluklarla karşılaştırma girişimlerini tümden reddeder. Burada sorunlu bulduğum şey, Osmanlı istisnacılığı kavramı üzerinde sıkıca temellenmiş gerileticitutumdur. Nitekim bu istisnacı tutum politik ve tarihyazınsal olarak yersizdir ve buna karşılık başarısız bir kıyaslamanın neden kendi kendine gönderme yapan argümanlara göre daha tercih edilir olduğunu kanıtlar niteliktedir. Dina Khoury ve Dane Kennedy'nin editörlüğünü yaptığı *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* [Karşılaştırmalı Güney Asya, Afrika ve Ortadoğu Çalışmaları] dergisinin özel bir sayısında, Osmanlı ve Britanya imparatorlukları sistematik olarak karşılaştırılmaktadır. "İmparatorlukları Karşılaştırmak: Uzun 19. Yüzyılda Osmanlı'nın Nüfus Alanları ve Britanya Hindistan'ı" başlıklı giriş yazısında, editörler amaçları arasında şu olgunun bulunduğunu belirtmektedir: "İmparatorluk araştırmalarında, Avrupalılar ile Avrupalı olmayan değişkenleri ayıran bir anlatıdan, onların ortak niteliklerini inceleyen yaklaşımlara kaymak ... karşılaştıkları ortak kültürel değişimlere ve onları birbirine bağlayan birleştirici meselelere yönelik daha bütün bir kavrayış sağlamak."[19] Derginin bu sayısındaki ilginç makalelerin arasında bahsedilen meseleye ilişkin en tipik örneği, kendisinden biraz önce bahsettiğim Thomas Kühn sunmaktadır.

Aslında Osmanlı İmparatorluğu geçmişte, Kıta imparatorluklarına dair farklı tarihyazınsal bağlamlar içerisinde karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelenmiştir. Böyle bir girişim ilk olarak dünya ekonomisine entegrasyon paradigması bağlamında gerçekleştirilmiştir ve eserleri çoğunlukla ekonomiye odaklanan Osmanlı tarihçileri, Binghamton'daki Fernand Braudel Merkezi'nce yayımlanan *Review* dergisinin sayfalarıyla uluslararası ün kazanmıştır.[20] Yakın bir zamanda, politika ve kültüre de odaklanan daha geniş bir kuşak bu kapsamlı yaklaşımı yinelemiştir.[21] Komünist rejimlerin yıkılması sonrasında ortaya çıkan bir diğer karşılaştırma girişimi, artık politik açıdan gayrimeşru ve akademik açıdan marjinal görülmeyen bir model olarak imparatorluğun yeniden ortaya çıkmasıyla başlamıştır.[22] İmparatorluğa yönelik ilginin canlanması, "emperyal dönüş" olarak tarif edilmiştir.[23] Daha yakın zamanlı akademik çalışmalarda, Osmanlı İmparatorluğu üzerine yapılan karşılaştırmalar, en azından ABD'de kök salıyor gibi görünmektedir.[24]

Benim iddiam şudur: Postkolonyal eleştiri geç dönem Osmanlı çalışmalarına eleştirel olmaksızın uyarlanamasa bile, hiyerarşi kalıplarının oluşturulması için politikada tarih ve kültürden yararlanmaya dönük hedefinin temel odak noktası, farklı etnik veya dini sınırlar arasındaki güç yapılarına yönelik yapılan araştırmalara katkı sunabilir.

SÖMÜRGECİLİK MESELESİ

Bu son kısımda, bu tartışmanın özel bir yönüne eğilmek istiyorum. Deringil, hermenötik açıdan Osmanlı sömürge projesinin biri ötekinden kopmayan iki yarım parçası olarak ortaya konan Tanzimat ve "modern" aydınlanma pratiklerinin öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun "premodern" Türk-İslam geleneğini zaten tarif etmişti. Deringil'e göre Osmanlıların "ödünç alınmış sömürgeciliğini" ilginç kılan şey, "Osmanlı modernleşmesi projesinin, zaten 18. yüzyılda gerçekleşmekte olan tarihsel süreçlerin ve eğilimlerin sonucu olması"ydı.[25] Ancak bu analizle ilgili, değinmek istediğim önemli bir husus var. Deringil bölgenin ortaklığıyla ilgili olarak "Osmanlılardaki sömürgecilik biçiminin" özelliğini tarif etmektedir, çünkü çalışması, yönetici ile yönetilenin aynı bölgeden, yani İslam bölgesinden olması koşuluna odaklanmaktadır. Bu önkoşul, söz konusu biçimin Batılı Hıristiyan yönetici ile Hıristiyan olmayan yönetilenlerin oluşturduğu biçimden nasıl farklılaştığını anlama girişimi bakımından önemlidir. Bu tartışmada, bu çağda Gellner'in kavramsallaştırdığı[26] gibi, dinin modern bir yeniden kurgusuna dönüştüğü kültürün, politik çift kutuplu ayrımın her iki tarafında da kolektif kimliklerin biçimlendirilmesinde önemli bir payda olduğuna ilişkin örtük bir varsayım vardır. Diğer deyişle, toplumsal tutumlar ve etnik ayrımlar, dini veya zaman zaman mezhepsel yakınlıklar zemininde temellenebilir.

Bu varsayımın geçerli olduğunu kabul etsek bile, kolonyal hâkimiyet açısından bir Hıristiyan için bir Müslümana tabi olmanın anlamı nedir? Bence bu geçerli bir sorudur. Aynı zamanda, böyle bir tartışmanın gerçekleşeceği kaygan zeminin göz ardı edilmemesi de gerekir. Britanya gibi tarihsel olarak daha yakın dönemdeki imparatorlukların geri kalanına dair karşılaştırmalı bir perspektif içerisine Osmanlı İmparatorluğu'nu yerleştireceksek, argümanı mantıksal sonucuna götürmeye, yani Osmanlı hâkimiyetini bir tür "yabancı hâkimiyeti" olarak kabul etmeye hazır olmalıyız. Ancak birçok alanda, yerel halk kültürü ile idareci seçkinler arasında açık bir ayrım olsa bile, böylesi bir bulgunun ispatlanması çok zor olacaktır. Burada 15. yüzyıldaki teritoryal genişlemeye değil, 19. yüzyıldaki kolonyal deneyime değindiğimiz gözden kaçırılmamalı. Diğer bir deyişle, "gayrimeşru yönetim" kavramıyla yankılanan "yabancı hâkimiyet" kavramını —19. yüzyıldaki milliyetçi anlatılarla belirlendiği için— premodern döneme yönel-

temeyiz; aksi takdirde ulusal tarih-yazımındaki etnisite merkezli bakış açısını tekrarlamış oluruz. Makdisi Osmanlıların Arap topraklarındaki hâkimiyetinin her zaman sömürge hâkimiyetinin özelliklerini taşıdığını varsaydığı için, tam da bunu yapmakla suçlanmıştır. Dolayısıyla premodern bir çağa yönelterek 19. yüzyıl açısından açık ve modern bir ayrım oluşturmaktadır.

Osmanlıların Sırplardan sürekli "domuz yetiştiricileri" olarak bahsetmeleri, 19. yüzyılın sonlarında Balkan insanlarına yönelik hâkim Avrupalı söyleme denk düşmektedir.

Osmanlı döneminde Belgrad, Prens Eugen Kapısı. Carl Peter Goebel (1824 Viyana - 1899 Viyana)

Osmanlı hâkimiyetini ya da Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ayrımı esas almayalım, mesele hâlâ yanıtsızdır. Osmanlı kolonyalizmi ve onun kültürel bileşeni olan Osmanlı Şarkiyatçılığı üzerine yapılan tartışmalar, her iki dini grubu içeren güç ilişkilerine yönelik araştırmalar için anlamlı olabilir mi? Arap merkezci bakış açısına rağmen Makdisi, imparatorluğun Müslüman çoğunlukla arasındaki ortaklığın açık ve örtük olarak, "Osmanlı Türklerinin Müslümanlar ve gayrimüslim tebaa, yani Araplar, Ermeniler, Kürtler, Bulgarlar vd. üzerindeki hâkimiyetini nihayetinde meşru kılan medenileştirici ve geçici bir söylem oluşturduğunu" iddia ederek, üstü kapalı bir yanıt vermektedir.[27]

Yakın dönemde Osmanlılar ile Türklerin Balkanlar'ı algılayış biçimine odaklanan[28] Ebru Boyar, kitabının "Balkan Halkları ve Balkan Devletleri" başlıklı bölümünde Osmanlıların küçük Balkan devletlerine tepeden bakışını ele almaktadır; nitekim bu, Osmanlıların Arap bölgesindeki sömürgeci tutumunu hatırlatmaktadır. Örneğin Sırplardan sürekli "domuz yetiştiricileri" olarak bahsetmeleri, 19. yüzyılın sonlarında Balkan insanlarına yönelik hâkim Avrupalı söyleme denk düşmektedir. İpek Yosmaoğlu'nun sözleriyle Balkan halkları, "en iyi şekliyle soylu vahşiler, en kötü haliyle ise yoz köleler olarak görülmekte, ancak aynı zamanda bu söylemin Balkan halklarının (ve açıkça Osmanlıların) ulusların değişken ölçeğine dair kendi formülasyonlarına nüfuz ettiği şekillerde görülmektedirler."[29] Ancak bu bağlamda yukarıdan bakma ve küçümseme, Avrupalıların kolonyal tutumlarıyla denk görülebilir mi?

OSMANLI SEÇKİNLERİ

Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları içerisindeki diğer imparatorlukların varlığını ilgilendiren ikinci bir husus vardır: Birçok gayrimüslim Osmanlı tebaasını korumak amacıyla kullanılan kapitülasyonlar. İlk olarak 19. yüzyıldan itibaren, iki taraflı anlaşmalar (ahitname) veya bireylere verilen muafiyet belgeleri (berat) biçiminde, yabancı güçlere bahşedilen ayrıcalıklarla birçok kişi sınırlar ötesi statü elde etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu uluslararası güç dengesi içerisinde zayıfladıkça, bu tür anlaşmalar Osmanlıların iç işlerine doğrudan müdahale etmede mazeret olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak, diğer sömürgeci güçlerin varlığından kazanç elde eden gayrimüslim tebaa, kısmi olarak Osmanlı otoritelerinin gözetiminden kaçınmayı başarabilmiştir. Bu durum, yönetici ile yönetilenin, sömürgeci ile sömürülenin, hâkim olan ile tebaanın rollerinin sürekli değiştiği bir tablo çizmektedir.

Yaygın inanışın tersine, Osmanlı İmparatorluğu'nun son on yıllarında, Hıristiyanlar arasında çoğunluğu orta sınıf seçkinlerden oluşan (Rum Ortodoks, Ermeni veya Süryani) belli bir grup, illa ulusalcı veya ayrılıkçı bir tutkunun esinlemediği, kendilerine ait bir Osmanlı toplumu vizyonuna sahipmiş gibi görünmektedir. Aksine kendi gözlerinde, Müslüman nüfusa ve hatta Müslüman seçkinlere nazaran sahip oldukları üstün ekonomik ve kültürel statülerinin meşru kıldığı, kendilerine ait bir medenileştirici misyon geliştirmişlerdir. Bu tür tutumlar farklı etnisitelere mensup seçkinler arasındaki gerilimleri ve karşıtlıkları beslemiştir. Nitekim bu seçkinler kısa süre sonra, kendilerini modernliğe götürecek, herkesi kuşatan bir Osmanlı orta sınıfı fikrini terk etmiş ve bu süreçteki öncü rollerini meşrulaştırmak için, birbirlerinden ayrı olarak modernleşmeye girişmiştir. Değinilmesi gereken mesele, Deringil, Makdisi ve diğerlerinin başlattığı üzere Tanzimat ve sonrasındaki dönemde yönetici seçkinlerin dillerindeki sömürgeci tınılara ilişkin ihtilaflı tartışmanın farklı bir dönemi, başarısız buldukları Tanzimat politikalarından kendilerini koparmak isteyen, çok farklı nitelikteki bürokratik ve askeri personelin politik olarak hâkim olduğu 1908 Anayasası sonrasındaki rejimi kapsayacak şekilde genişletilmesinin ne kadar faydalı olacağıdır.

Başka yerlerde de öne sürdüğüm gibi bu dönem, Müslüman ve gayrimüslim nüfusun büyük bir kısmının ilk kez, kendileri ve aileleri için daha iyi bir geleceği arzu etme ayrıcalığını kazandığı bir dönemdir. "Orta sınıf" değerleri, şahsi toplumsal gelişim umudu içerisinde olup aynı zamanda aşağı sınıfların denetimini ele geçirmeye ve böylelikle "içsel sömürgecilik" niteliğine atfedilebilecek yeni bir hegemonyayı tesis etmeye çalışan birçok kişi tarafından benimsenmiştir.[30] Etnik rekabet ve politik istikrarsızlık bağlamında, yukarıdaki kaygılar çok farklı bir boyut kazanmıştır.[31] İlerle-

me, düzen ve doğru davranmak gibi kavramlar, "orta sınıfın" değil "Türk-Müslüman orta sınıfının" veya "Rum Ortodoks orta sınıfının" –elbette Osmanlılığa ilişkin farklı iddialarla– değerlerine dönüşmüştür. Buna eşlik eden ise Osmanlılığa ilişkin rakip bir iddianın hâkim olması, en başta da Jön Türklerin savunduğu biçimin hâkim olmasıyla, diğer tüm alternatiflerin yok olacağı korkusudur.[32] İşte bundan dolayı ilgili söylemler daha keskin ve daha saldırgan hale gelmiş, zaman zaman sömürgeci bir zihniyeti dahi benimseyebilmiştir. Bu şaşırtıcı gelmemelidir. Tanzimat dönemindeki duruma kıyasla bugün çok daha elverişli olan sömürge modellerinden ayrı olarak, içsel bölünmelerine rağmen Jön Türklere ilham veren şey, her şeyden önce, Şükrü Hanioğlu'nun uygun bir şekilde gösterdiği gibi,[33] pozitivizm ile toplum mühendisliğinden çıkarılan fikirlerdi.[34]

SONUÇ

Geç Osmanlı dönemi araştırmalarında, ilk kez postkolonyal literatürün getirdiği terminoloji ile kavramlardan yararlanan çalışmaların son dönemde çoğalması kesinlikle bir tesadüf olamaz. Bu durum bir yandan, Osmanlı İmparatorluğu çalışmalarını, son yıllarda karşımıza çıkan daha geniş nitelikteki "emperyal dönüş" içerisine entegre etme girişimini de açığa vurmakta. Diğer yandan, illa Osmanlı hâkimiyetinin meşruiyetini ortadan kaldırmayı olmasa da, kesin surette yerel nüfus ile yönetici seçkinler arasında katı bir ayrım oluşturmayı amaçlayan revizyonist bir yaklaşıma zemin oluşturmaktadır. Britanya ve Fransız imparatorlukları arasında yapılacak bir kıyaslamanın ihtimal dahilindeki tek seçenek olmadığını da hatırlamak önem taşımaktadır. Gerçekte Osmanlı İmparatorluğu, zaten Kıta imparatorlukları bağlamında ele alınmıştır. Dahası, Arapların, Ermenilerin veya Rum Ortodokslarının Osmanlı seçkinlerine entegre olabildiği biçimler, Cezayir ve Hindistan örneklerine benzememektedir. Buna karşın, yakın dönemde Osmanlıları Britanya İmparatorluğu ile karşılaştırmaya dönük tercih, Osmanlı çalışmalarını münasip bir şekilde Anglosakson akademi içine konumlandırmayı amaçlayan bir tarihyazınsal stratejiye atfedilebilir. Ancak benim iddiam şudur: Postkolonyal eleştiri geç dönem Osmanlı çalışmalarına eleştirel olmaksızın uyarlanamasa bile, hiyerarşi kalıplarının oluşturulması için politikada tarih ve kültürden yararlanmaya dönük hedefinin temel odak noktası, farklı etnik veya dini sınırlar arasındaki güç yapılarına yönelik yapılan araştırmalara katkı sunabilir.

DİPNOTLAR

1 Şevket Pamuk, "The Ottoman empire in a comaprative perspective", *Review* 11/2 (1988): 127-150, 132-133.
2 Selim Deringil, "They live in a state of nomadism and savagery: the late Ottoman empire and the post-colonial debate", *Society for Comparative Study of Society and History* 45(2003): 311-342, 311.
3 Deringil şu çalışmaya gönderme yapmaktadır: Albert Hourani, "How should we write the history of the Middle East?", *International Journal of Middle Eastern Studies* 23 (1991): 125-36.
4 Deringil, agm, s. 312.
5 Agm, s. 314
6 Dipesh Chakrabatry, "Postcoloniality and the artifice of history: who speaks for 'Indian' pasts?", *Representations* 37 (1992): 1-26 Chakrabatry, Avrupa'dan bahsederken aslında Batı Hıristiyanlığı üzerinde çalışan Satish Saberwall'a gönderme yapmaktadır Satish Saberwall, "On the making of Europe-reflections from Delhi", *History Workshop Journal* 33 (1992): 145-51
7 Dipesh Chakrabatry, *Provincialising Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference* (Princeton: Princeton University Press, 2000).
8 Deringil şuna gönderme yapmaktadır: Ussama Makdisi, "Corrupting the sublime sultanate: the revolt of Tanyus Shahin in 19th-century Ottoman Lebanon", *Comparative Studies in Society and History* 42 (2000): 180-208
9 Ussama Makdisi, "Rethinking Ottoman imperialism: modernity, violence and the cultural logic of Ottoman reform", Jens Hanssen, Thomas Philipp ve Stefan Weber (ed.), *The Empire in the City: Arab Provincial Cities in the Ottoman Empire* (Wurzburg: Ergon Verlag, 2002): 29-48, 29.
10 Agm, s. 30.
11 Makdisi, "Ottoman Orientalism", *American Historical Review* 107/3 (2002): 768-796.
12 Christoph Herzog ve Raoul Motika, "Orientalism 'Alla Turca': late 19th/early 20th-Century Ottoman voyages into the Muslim 'outback'", *Die Welt des Islams* 40/2 (2000). 139-195.
13 Christoph Herzog, "Nineteenth-century Baghdad through Ottoman eyes", Hanssen, Philipp ve Weber (ed), *The Empire in the City*. s. 311-328. Aynı ciltte bkz. Thomas Kühn, "Ordering urban space in Ottoman Yemen, 1872-1914", s. 329-348, 336.
14 Makdisi, "Ottoman Orientalism", s. 782.
15 Makdisi, "Rethinking Ottoman imperialism", s 30.
16 Thomas Kühn, "Shaping and reshaping colonial Ottomanism: contesting boundaries of difference and integration in Ottoman Yemen", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 27/2 (2007): 315-331, 318
17 Şu eserdeki terminolojik değişkenlere ilk kez saptayan meslektaşım Özgür Türesay'a şükran borçluyum. "Le 'colonialisme ottoman': reflexions sur une tournure historiographique recente," su atölyede sunulan bir makale, *L'Orientalisme desoriente? La Turquie contemporaine au miroir des approches post-coloniales*, Rennes Insitute of Political Studies, 28-29 Ocak 2010.
18 Kühn, "Shaping and reshaping colonial Ottomanism"
19 Türesay, "Le 'colonialisme ottoman'"
20 Dina Khoury ve Dane Keith Kennedy, "Comparing empires: the Ottoman domains and the British raj in the long nineteenth century", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 27/2 (2007): 233-244 Bu arada, bu tür bir kıyaslama geçmişte farklı bağlamlarda çoktan yapılmıştır. Örnek olarak bkz. Dominique Lieven, *Empire: The Russian Empire and its Rivals* (New Haven: Yale University Press, 2001) ve Huri İslamoğlu-Inan, "Oriental despotism in world system perspective", Huri İslamoğlu Inan (ed.), *The Ottoman Empire and the World Economy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004). s. 1-24.
21 Pamuk, "The Ottoman empire in comparative perspective", s. 127-150; Reşat Kasaba, "Treaties and friendships: British imperialism, the Ottoman empire, and China in the nineteenth century", *Journal of World History* 4/2 (1993): 215-241.
22 Michael A. Reynolds, *Shattering Empires: The Clash and Collapse of the Ottoman and Russian Empires, 1908-1918* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011); Alison Frank, "The children of the desert and the laws of the sea: Austria, Great Britain, the Ottoman empire, and the Mediterranean slave trade in the nineteenth century", *American Historical Review* 117/2 (2012): 410-444.
23 Karen Barkey ve Mark von Hagen (ed.), *After Empire: Multiethnic Societies and Nation Building: The Soviet Union and the Russian, Ottoman, and Habsburg Empires* (Boulder: Westview Press, 1997).
24 Alan Mikhail ve Christine M. Philliou, "The Ottoman empire and the imperial turn", *Comparative Studies in Society and History* 54/4 (2012): 721-745. Bu terim geçmişte Rusya gibi diğer imparatorluklarla ilgili olarak da kullanılmıştır. Bkz. Michael David-Fox, Peter Holquist ve Alexander M. Martin, "The imperial turn", *Kritika* 7, (2006): 505-712.
25 Karen Barkey, *Empire of Difference: The Ottomans in Comparative Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008). Silvia Nagy-Zekmi ve Chantal Zahus (ed.), *Colonization or Globalization?: Post-colonial Explorations of Imperial Expansion* (Lanham: Lexington Books, 2010).
26 Deringil, "State of nomadism", s. 316
27 Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Oxford: Blackwell, 1983).
28 Makdisi, "Ottoman Orientalism", s. 769.
29 Ebru Boyar, *Ottomans, Turks and the Balkans: Empire Lost, Relations Altered* (Londra: Tauris, 2007)
30 İpek K. Yosmaoğlu, *Review of Ebru Boyar, Ottomans, Turks and the Balkans: Empire Lost, Relations Altered*, H-Turk, H-Net Reviews. Mart 2010, www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=29845 (erişim tarihi 19 Mayıs 2013).
31 Michael Hechter, *Internal Colonialism* (Berkeley: University of California Press, 1975)
32 Bu fikirlerin birçoğunu Bourgeois Seas Sempozyumu'ndaki tartışmalara borçluyum, Floransa, 19-20 Eylül 2008
33 Vangelis Kechriotis, "Civilization and order: middle-class morality among the Greek Orthodox in Smyrna/İzmir at the end of the Ottoman empire", Andreas Lyberatos (ed.), *Social Transformation and Mass Mobilization in the Balkan and Eastern Mediterranean Cities (1900-1923)* (Iraklio: Crete UP, 2013), s. 115-131.
34 Şükrü Hanioğlu, *Preparation for Revolution: The Young Turks, 1902-1908* (New York: Oxford University Press, 2001).

AVRASYA

AMBALAJ® İSTANBUL 2015

21. Uluslararası Ambalaj Endüstrisi Fuarı

www.packagingfair.com

printpack

Baskı Teknolojileri Özel Bölümü

Reed | TÜYAP

Reed Tüyap Fuarcılık A.Ş.

www.reedtuyap.com.tr

ASD

ufi Küresel Fuar Endüstrisi Birliği Onaylı Fuar

AMD Ambalaj Makineleri Derneği

TESID

KASAD

MASD

SEPA

22 - 25 Ekim 2015

İSTANBUL

GIDA-TEK 2015

10. Gıda ve İçecek Teknolojileri Fuarı

SweetTech

Çikolata, Şekerleme, Bisküvi, Kuruyemiş ve Pastacılık Teknolojileri Makine ve Ekipmanları Özel Bölümü

Dairy tech

Süt ve Süt Ürünleri Teknolojileri

OSGEB Destekleyen Kuruluş

TEFAD Üye Kuruluş TÜRKİYE FUAR YAPICILARI DERNEĞİ

TÜYAP İSTANBUL

TÜYAP FUAR VE KONGRE MERKEZİ

Büyükçekmece, İstanbul / Türkiye

Reed | TÜYAP Reed Tüyap Fuarcılık A.Ş.

BU FUARLAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TOBB (TÜRKİYE ODALAR BORSALAR BİRLİĞİ) DENETİMİNDE DÜZENLENMEKTEDİR.

Ortaçağ İslam Kaynaklarıyla Karşılaştırarak Tercüme Edenler:
Yrd. Doç.Dr. Adnan Eskikurt - Doç Dr. Cengiz Tomar

Guy Le Strange'in bu eseri 7. Yüzyıl'daki İlk İslam fetihlerinden 15. Yüzyıla kadar Irak'tan Horasan ve Afganistan'a Anadolu'dan Harezm ve Türkistan'a İslam coğrafyasını ve yerleşim birimlerini ele alır. Ortaçağ İslam kaynakları ve müellifin 19. Yüzyıl sonlarındaki gözlemlerine dayanan kitap, özellikle gündemde olan Ortadoğu'daki yerleşim birimleri açısından çok önemlidir. Maalesef kitapta anlatılan yerleşim birimleri o günlerden günümüze savaşlar, doğal afetler ile imar faaliyetleri nedeniyle büyük ölçüde değişime uğramış ve özelliklerini kaybetmiştir. *Doğu Hilafetinin Memleketleri*, İngilizce aslının yayımlanmasının üzerinden yüzyılı aşkın bir süre geçmesine rağmen bir referans kitabı olma özelliğini hâlâ taşımaktadır.

YEDİTEPE yeditepeyayinevi.com /yeditepekitap
Online Sipariş İçin: kitapadresi.com internetteki kitap adresiniz /kitapadresi

"1860 CEBEL-İ LÜBNAN VE ŞAM HADİSELERİ"
MEZHEPÇİLİK VE ORYANTALİZM*

MURAT BOZLUOLCAY

Iskander Ibn Ya'qub Abkarius'un Nawādir al-zamān fī malāḥim 'Arabistān *adlı eseri 1860'ta Cebel-i Lübnan'da Maruniler ve Dürziler arasındaki çatışmalarla başlayıp, olayların Şam'a sıçramasıyla çok sayıda can ve mal kaybına neden olan katliama tanıklık eder. Hollandalı gazeteci J.F. Scheltema, bu eserin bol dipnotlu İngilizce bir edisyonunu hazırlayarak* Book of Marvels of the Time Concerning the Massacres in the Arab Country *başlığıyla 1920'de yayımlar.*

BOOK OF MARVELS, BİR ORYANTALİZM ELEŞTİRİSİ VE TARİHTE OLGULAR

Iskander Ibn Ya'qub Abkarius tarafından kaleme alınan *Nawādir al-zamān fī malāḥim 'Arabistān* isimli kitap, 1860'ta Cebel-i Lübnan'da Maruniler ve Dürziler arasındaki şiddetli çatışmalara ve olayların Şam'a sıçramasıyla bir haftadan uzun süren ve çok sayıda can ve mal kaybına neden olan katliama tanıklık eder. Kitap olayların hemen ertesinde, Ermeni asıllı yerli bir Hıristiyan olan Abkarius tarafından şu sözlerle kayda geçirilir: "Benden [Abkarius] sonra gelenler bu fesat ve fitne hakkındaki gerçeği öğrenebilsin ve nasıl tertiplenip kötülükler planlandığını bilebilsin."[1] J.F. Scheltema ise, Abkarius'un bahsedilen metninden yarım yüzyıl sonra bu elyazmasını su yüzüne çıkarır. 1888'lerden beri Doğu Hint Adaları'nda gazetecilik yapan ve Batı'nın sömürgeci uygulamalarını eleştiren Hollandalı J.F. Scheltema, Yale Üniversitesi tarafından 1900'de satın alınan bu tanıklığın bol dipnotlu İngilizce bir edisyonunu hazırlayarak *Book of Marvels of the Time Concerning the Massacres in the Arab Country* başlığıyla 1920'de yayımlar.

Bu edisyon elbette orijinal elyazmasının çevirisinden ibaret değildir; zira Scheltema, Abkarius'un tanıklığını kendi siyasi meramını dile getirmek için kullanır. Orijinal metne müdahalesini *Book of Marvels*'ın kapsamlı bir değerlendirmesi, ayrıntılı dipnotlar ve 1860'lardan I. Dünya Savaşı ateşkesine kadar vuku bulan olayların izini sürdüğü polemik niteliğinde bir sonsözle gerçekleştirir. Dolayısıyla okur--en azından— çift katmanlı bir metinle karşı karşıyadır: İlki, Cebel-i Lübnan ve Şam'daki olaylara yönelik geliştirdiği tutumuyla Abkarius'unki, ikincisi ise tartışmanın bağlamını 1920'lere çekmek suretiyle kendi siyasi pozisyonunu ilki üzerine inşa eden Scheltema'nınki. Abkarius elyazmasının Scheltema'nın kaleme aldığı önsöz ve sonsöz arasına fiilen sıkıştırılmış olduğunu görmezden gelsek bile, Scheltema'nın katmanının Abkarius'unkini ne kadar içerdiğini değerlendirirken, sayısı ve kapsamı azımsanamayacak dipnotlar aracılığıyla "çevirmen"in yaptığı müdahaleleri göz ardı edemeyiz.

Bu çift katmanlı metin, Ortadoğu üzerine bilgi üretilen bir anı incelememize olanak veriyor ki bize göre bu da Edward Said'in, Ortadoğu çalışmalarında bir milat vasfı taşıyan, etkisi muazzam *Oryantalizm*'inin asıl derdidir.[2] Kuramsal yaklaşımını Foucault'nun söylem kuramıyla Gramsci'ci hegemonya kavramının —zaman zaman çelişkili de olsa— bir birleşimi üzerine inşa eden Said, oryantalizmi, bilimsel ya da edebi üretimlerdeki Doğu temsillerinin kontrol, manipülasyon ve hatta içerilmesiyle yol alan, siyasi çıkarlarının her zaman farkında olan bütünlüklü bir Batılı söylem yığını olarak tanımlar.[3] Doğu'nun temsili, Batı'nın kendini tanımlama biçiminin "öteki"si olarak iş görür ve yalnızca kendine işaret eden bir Batılı kanon tarafından idame edilir. Dolayısıyla oryantalizm, Doğu'nun kendi kendini betimlemesi ve tanımlamasının ebediyen ertelendiği kapalı bir sisteme dönüşür.

Ne kadar keskince kaleme alınmış ve sarsıcı olursa olsun *Oryantalizm*'in duygudaş eleştirmenleri her zaman mevcut. Abkarius elyazmasının çift katmanlı Scheltema edisyonunu ele alış biçimimizde bize yol gösterebileceğini düşündüğüm Dennis Porter'ın ince eleştirisi bunlardan yalnızca biri. Porter, Said'in oryantalizm tanımına ilişkin üç temel itiraz dile getiriyor: Birçok kez kendine ideolojik bir mesafe alabilme imkânı yaratabildiğini kanıtlayan edebi türü göz

Abdülkadir Cezayiri 1860'ta Dürzi-Hıristiyan çatışması esnasında Hıristiyanları kurtarıyor.

Jean Baptiste Huysmans, 1861

ardı etmesi; Batı geleneğinde karşıhegemonik olabilecek muhtemel bir kanona karşı körlüğü ve son olarak özne-nesne ilişkilerinin değişimli olarak karşımıza çıkabileceği Batılı kültürler ile Batılı olmayan kültürler arasındaki metinsel bir diyaloğu engelleyecek şekilde iki dünyayı tamamen ayırması.[4] Elimizdeki malzeme, bu ince noktaları temellendirmeye müsait ve böylece Said'in oryantalizmi düşünme biçimini Porter'ın eleştirisi doğrultusunda karmaşıklaştıracak özelliklere sahip.

Oryantalizm "bilgi/epistemoloji siyaseti" sorunsalının ta kendisiyle cebelleşir, çünkü Said'in analizi, öteki olarak Doğu —ve bu dolayımla Batı— üzerine, Batılı iktidar ile bilgi arasındaki koparılamaz ilişki üzerine inşa edilmiştir. Scheltema edisyonunu ele alırken de bu ana tartışma hattını izlemeye çalışacağım.

Tarihte, artık genel kanı haline gelmesine rağmen anlatının akışı içerisinde, üzerinde durmadığımızda birbirine karıştırmaya meyilli olduğumuz iki tür olgudan bahsetmek, "bilgi/epistemoloji siyaseti" kavramından ne kastedildiğini açmak için yararlı olacaktır. Tarihte olgulardan bahsederken bazen geçmiş zamanda gerçekleşmiş olayları niteliyoruz, bazen de bu olayların genellikle gerçeğe sadık olduğunu iddia ettiğimiz temsiline göndermede bulunuyoruz.

Epistemoloji siyaseti bağlamında olguların tarihyazımsal bu ikinci kullanımını dikkate almamız, Ranke'nin tarihçinin her zaman "*wie es eigentlich gewesen ist*"in laslında nasıl oldu isel peşinde olması gerektiğine dair önerisini illa ki boşa çıkarmaz, ama yetersiz hale getirir. Öyle ki "çekişen Ortadoğu tahayyülleri"ne dair bilgi siyasetini irdelemeye çalışan Lockman da konu tarih olduğunda Ranke'ninkine benzer bir "olgu" anlayışının ne kadar yetersiz kalabileceğini gözler önüne serer. Tarihteki, yani geçmiş zaman kipindeki olgularla, tarihyazımı kipindeki "daha geniş bağlamlar ve gelişmeler" arasındaki girift bağlılığa vurgu yaparak Lockman halihazırda şunu kabul etmiş olur: "Olgular öyle tek başlarına durmaz; zira yalnızca, olguların gerçekten olgu, yani gerçeğe dair ifadeler olduğunu ve gerçekte neler olup bittiğine dair fikir verebilecek, yani geçerli olanın başka olgular değil de bu olgular olduğunu belirleyecek kuramsal ya da yorumsal bir çerçeve içinde anlam kazanabilirler."[5] 1860'ta kaleme alınan ve Scheltema tarafından 1920'lerde belirli bir bağlam içerisinde sunulan *Book of Marvels*'a yaklaşımımız, metnin bilgi siyasetini irdeleyebilmemiz için bu minvalde olmalıdır. Geçmişte gerçekleşen olayları niteleyen olgular yerine, bu olayların gerçeğe sadık anlatımları olduğunu iddia eden olgulara eğilmeli ve böylece bakışımızı, bu metinlerin yazarlarını da dahil etmemizi gerekli kılacak "daha geniş bağlamlara ve gelişmelere" yöneltmeliyiz.

Bu yazının geri kalanında Abkarius'un 1860'taki Şam hadisesine dair anlatımına ve Scheltema'nın bunları yorumlayışına odaklanarak, Ortadoğu'da bir bilgi üretme anını, Said'in oryantalizm analizini Porter'ın bahsedilen eleştirileri ışığında karmaşıklaştıracak bir biçimde irdelemeye çalışacağım.

ABKARİUS 1860 ŞAM HADİSESİNİ VE ÖTESİNİ ANLATIYOR

Book of Marvels'ın son iki bölümü 9 Temmuz 1860'ta başlayarak sekiz gün devam eden Şam katliamının anlatımı ve analizine ayrılmıştır. Bu olaylara ilgimizin sınırını, hadisenin kendisi değil anlatımı, yani tarihyazımsal kipteki "olgular" belirliyor.[6] Bu nedenle de bu olayların *hakikaten* gerçekleşip gerçekleşmediği bu yazının sınırları dışındadır.

Keçecizade Fuad Paşa, sadrazam 1815-69.

Fotoğraf Abdullah Biraderler 1868. Bahattin Öztuncay Hatıra-i Uhuvvet. Portre Fotoğraflarının Cazibesi: 1846-1950.

Abkarius, Şam hadisesine dair bölüme, daha öncekilerdekinin aksine, betimleyici bir üslupla değil analitik bir uyarıyla başlar. Okura bu katliamın öncesinde buna benzer hiçbir olayın yaşanmamış olduğunu ve bu katliamın "bazı insanların inandığının aksine şeriatça vacip bulunmadığı"nı hatırlatır.[7] Olaylara sebebiyet veren gelişmeleri Suriye'nin 1832'de Mehmed Ali tarafından işgalinden sonra "tebaa arasında tesis edilen eşitliğin sağlam olmayan temelleri"ne kadar geriye götürür.[8] Abkarius'a göre bu, "cahil" ve "nüfusun İslami kısmının alt sınıfları" için yutulması zor bir lokmaydı, ancak duydukları korku sessiz kalmalarına neden olmuştu.[9] Dahası bu durumu daha da kötü hale sokan, Hıristiyan ahalinin kendilerine yasaklanan yeşil kumaşı giymek, çarşıda meyhaneler açmak suretiyle toplum içinde sarhoşluğu teşvik etmek gibi "şımarıklıklar"ıydı.[10] Abkarius bunlara bir de özellikle Ahmed Paşa'nın Şam'ın Hıristiyan ahalisine kumpas kurma çabalarını not düşerek, Şam'daki birtakım yozlaşmış Osmanlı memurlarının bazı Hıristiyanlara karşı ayrımcılığını ekler.[11]

Abdülkadir İbn Muhyiddin İbn Mustafa El Hasani El Cezayiri (6 Eylül 1808 - 26 Mayıs 1883), 19. yüzyılda Cezayir halkının Fransız boyundurluğuna karşı mücadelesine (1840-1846) önderlik eden ve Cezayir Devleti'nin temelini atan din adamı ve asker.

"Sağlam olmayan temeller", "cahil" Müslüman Şamlılar hemşeri Hıristiyanlara zorbalık etmeye ve onları rahatsız etmeye başladıklarında daha da sallanmıştır.[12] Abkarius'a göre bu olaylara karıştığı söylenen bazı çocuklar, Ahmed Paşa'nın bir başka tezgâhıyla tutuklanmıştır; "buradaki amaç, Müslümanların sabrını taşırmak ve bu misillemeye karşı ayaklanmalarına sebep olmaktır."[13] Bunun üzerine "cahil" Müslümanlar sahiden de ayaklanır ve Hıristiyan mahallenin yağmalanması işte bu şekilde başlar. Abkarius bu güruhun ilk hedefinin sefarethaneler olduğunu önemle not düşer. Hatta anlatının ilerleyen bölümlerinde, nasıl ki daha öncesinde Müslümanlar Avrupalılar tarafından Hıristiyanlarla "eşit" muamele gördüyse, şehirdeki Avrupalıların da cezalarını çekmekte "eşit" muamele gördüklerine dair ilginç bir ayrıntıya yer verir.[14] Anlatı, Şam'daki tacizlerin, talanların, din değiştirmelerin, tecavüzlerin ve cinayetlerin kan dondurucu detaylarının edebileştirilmiş bir versiyonuyla devam eder.

"İyi" Müslümanlara gelince, onlar Hıristiyan hemşerilerini korumuşlardır. Bu Müslümanların arasında en dikkat çeken, yaptıkları Abkarius'un anlatımında genişçe yer bulan "bağışlayıcı ve şanlı mertebenin en yüce şahsiyeti" Abdülkadir'dir.[15] Anlatı, yanlarına sığınabilecek bir Müslüman aile aramak için kapı kapı gezen bir Hıristiyan adam hakkındaki anekdotla devam eder.[16] Adam vardığı ilk evde ölümden zor kaçar, ama yine de şansını denemeye devam etmek ister. Bu sefer de evin oğlu ona saldırmaya karar verir, ancak babası oğlanı durdurur, kaçağı evinde saklayıp iyileşmesine yardımcı olur. Anekdot böylesi mezalimlere kentin tarihinde daha önce hiç rastlanmadığını ve bunların herhangi bir dinin "fıtrat"ından kaynaklanmadığını hatırlatmayı amaçlamaktadır; ancak sonunda kendisine sığınacak bir ev bulabilen adamın minnettarlığına, Müslüman kurtarıcısının verdiği yakıcı cevapla birlikte ikinci bir görev üstlenir: "Senin için yaptıklarım ödüllendirilmek için değildi. Zira mükâfatımı Allah verecek. Daha önce de Müslümanların davranışları sayesinde buna benzer birçok olay yaşanmıştır, ama Şamlı Hıristiyanlardan bir kişi bile onların hayatını kurtarmaya yeltenmezdi."[17]

Abkarius, Fuad Paşa'ya yazdığı methiyeyi aktararak bu bölümü tamamlar ve Şam'da "adaletin tesisi" üzerine olan diğer bölüme geçer. Fuad Paşa, Allah'ın "kaf ü nun arasındaki"[18] emriyle Şam'ı "adaletin nuruna sokan"[19] kişidir. Daha sonra sırasıyla geniş alıntılarla şunlara yer verilir: Padişah'ın III. Napoléon'a yazdığı mektupta belirttiği haliyle, havadisleri duyan Padişah'ın perişanlığı; Fuad Paşa'yı "hadlerini aşmadan, ilişkilerinin sınırlarını geçmeden himayemiz altında rahat ve refah içerisinde yaşayabilsinler diye mezhep ya da din ayırmaksızın, hangi ırktan olursa olsun, şanlı imparatorluğun tüm tebaası için" düzen ve adaleti tesis etmekle görevlendiren Padişah fermanı[20] ve son olarak Fuad Paşa'nın, adaleti sağlama görevi hakkında yerel eşrafa yazdığı mektup. Abkarius tüm bunların Beyrutlularca hoş karşılandığını ve Fransızların seferi kuvvetler yolladığını ancak bunun tamamıyla dostane amaçlarla gerçekleştirildiğini kaydedecek anlatımına devam eder.

Yazarın anlatımına baktığımızda, Şam'daki olayların ertesi herhalde daha zahmetsiz seyredemezdi! Fuad Paşa "alçaklar"ı tutuklar ve yüzlercesini idam ettirirken kalanlarına da cezalar yağdırır. Daha sonraları, bir önceki bölümün başında katliamın azmettiricileri olarak imlenen yerel devlet ricali de tutuklanıp idam edilir. Fuad Paşa mağdur Hıristiyanların tazminatlarının ödenmesini düzenle-

yerek ve gitmek isteyenlerin göçünü kolaylaştırarak görevine tüm hızıyla devam eder. Abkarius anlatısını fütüreceten şu sözlerle sonlandırır: "Bundan sonra gerçekleşenlere gelince, onlar için olayları aynen aktarmaya devam edeceğimiz ikinci bir kısım ayırdık. İnşallah!"[21]

ORYANTALİZMİ KARMAŞIKLAŞTIRMAK

Ermeni asıllı bir Hıristiyan olan İskander Ibn Ya'qub Abkarius –büyük bir olasılıkla 1820'lerin sonuna doğru– Beyrut'ta dünyaya gelmiş, gençliğinde Avrupa'da birkaç yıl geçirmiş, daha sonraları Mısır hükümetinde görev almak üzere Amerika Birleşik Devletleri'nin konsolos vekilliğini yapmıştır. Zamanının yazar takımından olup, edebi eserleri, ister manzum olsun ister nesir olsun, çağdaşlarınca fark edilir. Kuvvetle ihtimal Protestan misyonerlerle kurduğu sıkı bağlar sebebiyle geliştirdiği İngilizcesinin de etkisiyle, Beyrut'taki yabancılarla yakın ilişkiler kurmuştur.[22] *Nawādir al-zamān fī malāḥim ʿArabistān*'ı, büyük bir olasılıkla 1870'lerin ortasında, elindeki kaynaklara ve –uzaktan, Beyrut'tan görebildiği kadarıyla– kendi deneyimlerine dayanarak yazmıştır.[23] Mısır'dan döndükten sonra Beyrut'ta, 1885 yılında vefat eder.

Modern bir bakışla, Abkarius'un kimliği katı bir sınıflandırma için rahatsız edicidir. Kurduğu sadakat ilişkilerine eğilmek, kimliğini kolayca "Batılı" ya da yerel bir söyleme iliştirmemize olanak sağlamaz. Elbette ki eksiksiz bir yerlidir, ancak kesinlikle "sıradan" bir yerli olduğunu söyleyemeyiz.[24] Beyrut'ta doğup hayatının büyük bir kısmını orada geçirmiştir ve gündelik bir Arapça konuşmaktadır; tanıklığının yerel bir anlatı olduğunu hemen anlarız. Avrupa'ya seyahatleri, akıcı İngilizcesi ve Beyrut'taki Protestan misyoner cemaatiyle kurduğu yakın ilişkiye kulak verince de aynı zamanda Ortadoğu'daki Batılı söylem ve emellerin gayet farkında olduğunu ve hatta bunların oluşması ve yeniden üretilmesinde aktif bir özne olduğunu fark ederiz. Abkarius'un anlatısında özne/nesne ilişkileri *gerçekten* de değişimli olarak karşımıza çıkar: (Kendi kendini) temsil edebilme kabiliyeti ebediyen ertelenmez; bir "yerli" olarak Abkarius, Doğu'nun ne olduğu ve ne olmadığı konusunda sıklıkla söz sahibidir. Cebel-i Lübnan ve Şam'daki çatışmalara dair anlatısı işte bu yüzden, Porter'ın Said'e getirdiği üçüncü eleştirideki diyaloglardan oluşur.

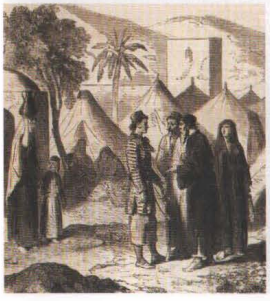
Okur burada –en azından– çift katmanlı bir metinle karşı karşıyadır: İlki, Cebel-i Lübnan ve Şam'daki olaylara yönelik geliştirdiği tutumuyla Abkarius'unki, ikincisi ise tartışmanın bağlamını 1920'lere çekmek suretiyle kendi siyasi pozisyonunu ilki üzerine inşa eden Scheltema'nınki.

İşte Scheltema da bu noktada girişini yapar. Onun için *Book of Marvels*, her şeyden önce, "Şark meselesi"ne dair mevcut diğer anlatılara direnebilecek ve karşı çıkabilecek bir yerel tanıklıktır; kendisininkini üzerine inşa edebileceği bir yorum katmanını oluşturur. Metnin yerelliği bu nedenden ötürü öncelikle otantikliğinin ve dolayısıyla da Scheltema'nın onu kullanmaktaki meşruiyetinin en önemli taşıyıcısıdır. Scheltema'nın kendi yorum katmanının yetkisini belirleyecek olan bu yerellik *ve* otantiklik iddiaları olduğu için bu noktalar güçlendirilmelidir. Dolayısıyla Scheltema'nın, tanıklığın otantikliğini ve güvenilirliğini değerlendirerek eserine başlaması şans eseri olamaz. Çevirmen, Abkarius'u "işte bu toprakların çocuğu" olarak niteler.[25] Tarzından bize yeni hiçbir bilgi sunulmadığını itiraf eder.[28] Scheltema'ya göre, Abkarius'un bakış açısına ve biçimsel tercihlerine dair "eksiklikler"ini, bu sözü edilen yerellik nedeniyle "bağışlamamız" gerekir. Bu "eksiklikler" arasında Abkarius'un zaman zaman mezhepçi ve ırkçı önyargıları, "kusurlu olarak idrak edilmiş Batılı fikirleri" ve ifadesinin muğlaklaşmasına sebep olan edebi hevesleri sayılır.[29] En nihayetinde, elyazmasının yazarının kimliğine ve bakış açısına ehliyet verilmiş, ama bunlar aynı zamanda yargılanmıştır da. Abkarius'un yerelliği, Scheltema'nın kullanımı için *budanmıştır*; bir anlatının güvenilirliğine temel teşkil edebilmek için bu ehlileştirilmiş haliyle yetki verilmiştir.[30]

Lübnan'daki olaylarda Abdülkadir, ortada.

https://en.wikipedia.org/wiki/1860_Mount_Lebanon_civil_war

Dürziler ve Maruniler arasındaki çatışma esnasında Hıristiyan mülteciler, Lübnan.

https://en.wikipedia.org/wiki/1860_Mount_Lebanon_civil_war

Otantiklik olarak yerellik ve yerellik olarak otantiklik bir kere sağlamca yerleştirildiğinde *Book of Marvels*,

Scheltema tarafından kendi pozisyonu için kullanılabilecek bir kanıt haline dönüşmüştür bile. Scheltema nihayet, Abkarius'un ağzından kendi düşündüklerini söyleyebilir hale gelmiştir:

"... Satırların arasını okuyabilenlere bunun ne imâ ettiği bahsine gelince zuladılar; burada ruhban sınıfından bahsediyorum."[31]

Scheltema "satırların arası"nı bu şekilde okuyarak, Avrupa müdahaleciliğini kendi tartışmasının tam ortasında konumlandırır. Böylece "zanlı"yı yeniden teşhis eder ve "Hıristiyan kibri"ni besleyerek, anlaşılmıştır ki böyle bir şeyin gözleri önünde gerçekleşmesine göz yuman *yozlaşmış valiler* de bu işin içindedir. Abkarius'un anlatısında Büyük Güçlere hiçbir yerde değinilmezken, Scheltema'nın Abkarius okumasında Avrupalıların olayların gerçekleşmesinde aleni bir özne olarak ortaya çıkması çarpıcıdır. Diğer yandan Abkarius her ne kadar Müslümanları önce "iyi" ve "kötü" Müslümanlar olarak ikiye ayırsa da, Müslümanların tepkilerini kabul edilemez bulur. Scheltema ise bize sık sık Müslümanların ne kadar "provoke" edildiğini hatırlatır.[32] Bir adım daha ileri gidersek Scheltema'nın, Abkarius'un aksine, yerel devlet ricalinin olaylara olası dahli hakkında tamamen sessiz kaldığını fark ederiz.

Hem Abkarius'un hem de Scheltema'nın değerlendirmesi, din ya da Doğu gibi özcü kavramlar aracılığıyla yaşanan şiddeti açıklamanın inandırıcı olmayacağını belirterek başlıyor. İki yazara göre de Cebel-i Lübnan ve Şam'daki hadiseler, suçluların kimliklerinin değişmez tabiatından kaynaklanmaz ve tarihi olgulardır.

... 1860'ta Cebel-i Lübnan Hıristiyanlarının, özellikle de Marunilerin başına gelen afete tamamıyla değilse de büyük bir oranda kendilerinin sebebiyet verdiğine dair esaslı gerçeğin farkına varılacaktır. Gizli emellerinin devamını getirebilmek için Cebel-i Lübnan'daki merkezkaç kuvvetlerine yeni bir ivme kazandıran Avrupalı Güçler tarafından kışkırtılarak, kendilerini bu toprakların kanunlarından yüce görüp, ölçüsüz hırslarına boyun eğmeyi kabul etmeyen herkesi yok ederek ya da onları sürerek bu topraklara, kendilerine ait bir alan olarak sahip olmayı arması o kadar da güç olmayan tepkilere sebebiyet veren uluslararası rekabeti suçlar. Böylesi bir okuma elyazmasının seçici bir yorumudur, çünkü Şam hadisesi anlatımının sırf yukarıdaki özetiyle bile yetindiğimizde, Abkarius'un başka bir düşünce silsilesi kurduğunu görürüz.

Şöyle ki, ilk defa Mısır işgali altında ete kemiğe bürünen bir "eşitlik" ilkesi tesis edilmeye çalışılmış, bunun sonucunda Hıristiyanların "terbiyesizlikleri"yle karşılaşılmış, "cahil" Müslümanlar ise buna binaen şiddet içeren misillemelerde bu-

Scheltema'nın, otantik bir tanıklığı kendi emelleri için çarpıttığını iddia etmiyorum; söz konusu olan, niteliksel olarak bundan daha farklı bir şey. Scheltema'nın yaptığı yalnızca Abkarius'taki "geçmişteki olaylar olarak olgular"ı kullanarak, "geçmişteki olayların *anlatımı* olan olgular" öne sürmek değil. Aksine, Abkarius'un olgularının kendisi, daha baştan "geçmişteki olayların *anlatımı*"na örnek teşkil ediyor. Scheltema'nın yaptığı, otantikliğini ve güvenilirliğini kendi kurguladığı bu "ham" katmanın üzerine, ikinci katmanını bina etmek.

Doğrusu, Abkarius'un "ham" katmanının, Osmanlı hükümetinin sunduğu "geçmişteki olayların anlatımı olan olguları"ndan farklı bir şey olmadığını fark etmek hiç de zor değil. Fuad Paşa'nın Babıâli'yle kişisel yazışmalarında, Padişah'ın ilgili fermanlarında ve Avrupalı temsilcilere gönderdiği mektuplarda bulunduğu haliyle Şam hadisesi anlatısı, Abkarius'unkiyle tamı tamına uyuşuyor.[33] Bu nedenle Abkarius'un yabancı bir bakıştan bahsetmemesi tesadüfi değildir. Zira bu bakış, düzenin ve "adalet"in yeniden tesis edildiği esnada Büyük Güçlerin beş temsilcisinden meydana gelen bir heyet olarak kelimenin tam manasıyla Şam'ın üzerindedir ve bu heyetin varlığı Abkarius'un gözünden kaçmış olamaz. Nasıl ki Osmanlı hükümeti bu bakışı önem-

Lübnan Dağı'nın güneyinde bulunan Deyrülkamer, sonradan Dürziler tarafından yağmalanacak.

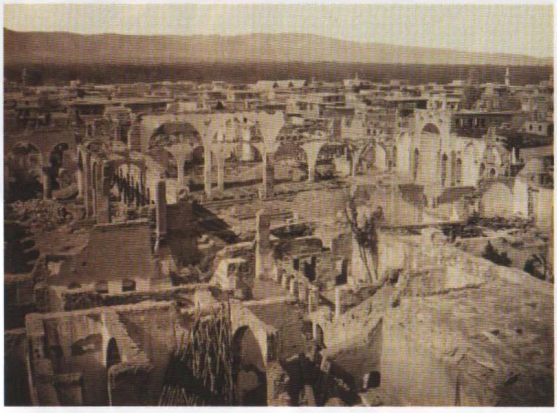
Illustrated London News
21 Temmuz 1860.

sizleştirerek, egemenliğini "ifa etmek" suretiyle onu sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Abkarius anlatısı da –yukarıdaki bölümde ana hatlarıyla anlatıldığı gibi– Şam üzerinde otoritesini tamamen kurabilmeye kadir bir Osmanlı hükümeti resmeder. Abkarius bu yabancı bakışa dair sadece III. Napoléon'un de Beaufort komutasındaki seferi kuvvetlerinden söz eder, ancak burada da hem Osmanlı hükümeti hem de Avrupalı Güçlerin bölünmüş çıkarları (özellikle de Britanya) için temel endişe kaynağı olan bu durumu, Osmanlı'nın otoritesini kurabilmesini kolaylaştıracak dostane bir destek olarak niteler.

Bu nedenle, elimizdeki her iki katman da kendine ait bir "bilgi siyaseti"ne sahiptir ki bu katmanlar arasındaki mutabakat da bizzat Scheltema tarafından *kurgulanmıştır*. Ortadoğu'ya dair söylemlerin –Said'in işaret ettiği gibi– kendi kendilerine göndermede bulunuyor olması, onları illa ki tutarlı ve kapalı bir temsiliyet sistemine dönüştürmez. Her ne kadar bu durum bu söylemleri kendiliğinden karşı-hegemonik ya da –elimizdeki örnekte de açıkça görebildiğimiz gibi– sorunlu yönlerinden arınmış bir hale dönüştürmese de, Ortadoğu'ya dair tamamıyla tutarlı bir söylemin oluşturulmasının –kendi kendine göndermelerde bulunduğunda bile– imkânsızlığını kanıtlar niteliktedir. Aslına bakılırsa, farklı bağlamlardan çıkan ayrı ayrı "bilgi siyasetleri"nin arkasındaki farklı motivasyonlar, göndermede bulunulan bir önceki "ham" katmana halihazırda yeni "açılımlar" getiriyor.

BİLGİ SİYASETİ VE SCHELTEMA'NIN BAĞLAMI

Birinci Dünya Savaşı ateşkesinin hemencecik ardından kaleme alınıp 1920 yılında yayımlanan Scheltema'nın eseri için yeni "niyetler"i şekillendiren bu bağlam kesinkes savaş siyaseti ve bunun Ortadoğu'nun geleceğiyle bağlantısıydı. Doğrusu söz konusu metinde bu öyle bir raddede kendini gösterir ki "Suriye meselesi"ne dair tutumunun tamamıyla bugünden bakılarak şekillendirildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Şam hadisesi, "savaşın asıl gayesini Batı yerine Doğu'ya taşıyan, sonu gelmez Şark meselesi"nin bir parçasından başka bir şey değildir.[34] Scheltema, Abkarius'un tanıklığına baktığında "insanlık ve medeniyet adına siyasi ve iktisadi planlarını dikte ettiren uluslararası rekabet"in Türk hâkimiyetinin Anadolu'ya çekilmesi. Tüm bunlar Scheltema'nın aklına, medeniyet retoriği altında gizlenmiş sömürgeci çıkarlarının peşinde olan İtilaf Devletleri'nce inkâr edilen egemenlik meselesini getirir. 1860 Şam katliamını açıklamak için "yabancı güçler"in ön plana çıkarılmasını kolaylaştıran işte bu bağlam ve bu

Şam'da yıkılmış Hıristiyan bölgesi, yaklaşık 1860.

Fotoğraf: cam., https://en.wikipedia.org/wiki/1860_Mount_Lebanon_civil_war

sadece başka bir safhasını görür ve devam eder:

"Bu durum, son büyük savaşın derslerinden feyz almayarak, ... Yakın ve Uzak Doğu'da olduğu kadar Avrupa'da da son derece feci ihlallerle ... dehşetini saçmaya devam ediyor. ... Bu belirtiler ... barışın kerameti ve zafer hasadını biçen İtilaf Devletleri ve şürekâsının iyi niyetleri hususlarında iç karartıcı bir kanının yayılmasına neden oluyor gibi."[35]

Kitabın basımından önce gerçekleşen birtakım olayları şöyle özetleyebiliriz: 1914'te kapitülasyonların tek taraflı bir şekilde kaldırılması; Kudüs'ün 1917'de, Halep'in de 1918'de İngiliz kuvvetlerince işgal edilmesiyle Suriye'de Osmanlı egemenliğinin son bulması; Osmanlı İmparatorluğu topraklarının paylaşımına dair hesapları su yüzüne çıkaran gizli antlaşmalar; Suriye, Lübnan ve Irak'ta "yabancı sermaye için ticari artış, kârlı bankacılık ve cazip yatırımlar için girişilen rekabette ilk sırayı kapma mücadelesi"[36] ve Osmanlı padişahlığına kafa tutmaya başlayan yeni bir milli hareketin ortaya çıkmasıyla siyasi analizdir.[37] Scheltema'ya göre, bir egemenlik meselesi olan iç savaş, "Türk işlerine yabancı dayatmasının, Türk hâkimiyetinin altını oymaya başlamasıyla" patlak vermiştir.[38]

İçerdiği "bilgi siyaseti" ne olursa olsun anlatıların amaçlarının birbirinden epey farklı olduğunu hatırlamakta yarar var. Abkarius, daha önce de belirtildiği gibi, olanlara anlam verebilmek ve tanıklığını sonraki nesillere aktarmak gayesiyle yazar. Güvenilirlik ve tarafsızlık tesiri yaratmak amacıyla Scheltema'nın dikkate almadığı önemli bir diğer nokta da Abkarius'un tanıklığının aynı zamanda edebi bir çalışma olduğudur. Bu da Porter'ın Said'e yönelttiği, bir edebi türün kendine has özelliklerini görmezden geldiğine dair eleştiriyle bire bir alakalıdır. Zira Abkarius'un bir edebi eser olarak tanıklığı, Porter'ın sözünü ettiği, yargılamak ve suç dağıtmakla daha az ilgili bir mesafelenmeye olanak sağlar. Bu nedenle Scheltema'da faillerin davranışları açısından daha tutarlı ve keskin bir tablo okurken, Abkarius'ta "şımarık Hıristiyanlar"ın yanında "iyi Hıristiyanlar"la, "bağnaz Müslümanlar"ın yanında –bir önceki

Fransız birlikleri General Beaufort d'Hautpoul komutasında Beyrut'a çıkarken, 16 Ağustos 1860.

Jean-Adolphe Beaucé

bölümde de karşımıza çıkan– "vicdanlı Müslümanlar"la karşılaşırız ki bu çeşitliliğin nedeni siyasi değildir. Olayların edebi bir betimlemesiyle ilgilenmeyen Scheltema'nın anlatısına kattığı her ayrıntı ve dipnot, sözü edilen mesafelenmeye yer açamayan temel perspektifini desteklemek zorundadır; farklar siyasi amaçlar için keskinleştirilir.

ORTADOĞU'DA MEZHEPÇİLİK TARTIŞMALARI

Ortadoğu tarihinde mezhepsel şiddet meselesine dair literatürdeki tartışma ve perspektiflerde, geçmişteki olayları bugünden bakarak değerlendirmenin, en azından yaklaşımları bugüne dair sorularla şekillendirmenin oldukça yaygın olduğunu görürüz. Mezhepsel şiddet üzerine hem eski hem yeni çalışmalarda, bilgi siyaseti tarafından şekillenmiş "geçmişteki olayların anlatımı olarak olgular"ın, büyük oranda günümüzdeki meseleler tarafından ele geçirildiğini söyleyebiliriz.[39] Bu, oryantalizmin eleştirisiyle birebir alakalı bir mevzu. Hem Abkarius'un hem de Scheltema'nın değerlendirmesi, din ya da Doğu gibi özcü kavramlar aracılığıyla yaşanan şiddeti açıklamanın inandırıcı olmayacağını belirterek başlıyor. İki yazara göre de Cebel-i Lübnan ve Şam'daki hadiseler, suçluların kimliklerinin değişmez tabiatından kaynaklanmaz ve tarihi olgulardır. İki yazarın da örneğin Hıristiyanlar arasındaki çatışmalardan bu kadar sık –hatta bazen gereğinden fazlasıyla– bahsetmesinin nedeni bunu gösterme çabasının bir parçasıdır.

Avrupalı siyasi çıkarlarca şekillenen güç ilişkilerinin tam ortasında vuku bulan bu yaşananların, Fawaz'ın söyleyişiyle "savaş vesilesi"nin, Ortadoğu tarihinin belirli bir anı olduğu fikri Scheltema'da daha ince bir şekilde sunulur. Durumu kulağa epeyce aktüel gelen bir ifadeyle betimleyen Scheltema, Lord Dufferin'in kelimelerine başvurarak "dini inancın nasıl coğrafi bir ifadeye dönüştürüldüğü"nü gözler önüne serer.[40] Bu saptamanın hem Makdisi'nin "mezhepçilik kültürü" hem de Said'in "oryantalizm" tartışması için vazgeçilemez başlangıç noktaları olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, Scheltema'nın "bilgi siyaseti", değil hegemonik olmak, "medeniyet" kisvesi altında yol alan Batılı sömürgeci uygulamalara doğrudan karşı çıkar.[41]

Scheltema'nın çift katmanlı edisyonu, 1860'ta Cebel-i Lübnan ve Şam'da yaşanan çatışmaların iki anlatısı arasındaki etkileşime ev sahipliği yapar. Biri 1860'ların başında diğeri 1920'de kaleme alınan bu anlatıların her ikisi de Said'in *Oryantalizm*'inin temel meselesi olan Ortadoğu üzerine bilgi üretimine örnek teşkil eder. Ne var ki, iki anlatı arasındaki bu etkileşim, bu makalede göstermeye çalıştığım gibi, iç mekanizmalarının çalışma biçimleriyle oryantalizmi kavrayışımızı karmaşıklaştırır. İlk olarak, Abkarius'un otantiklik olarak yerelliğine başvuran Scheltema, Batılı bir akademik eserde –"kendilik" ya da "Doğulu" tanımları ne kadar sorunlu olursa olsun– Doğu'nun kendi kendini temsiliyetine verilen öneme emsal oluşturur. Elimizdeki anlatıların, sözü edilen karmaşıklaştırmayı sağlayan ikinci özelliği işte burada devreye girer: Abkarius'un "geçmişteki olayların anlatımı olarak olgular"la baş ederken devreye soktuğu "bilgi siyaseti", Batılı ve Batılı olmayan söylemlerle doludur ve burada özne-nesne ilişkisinin etkileşimine tanık oluruz. Dahası, Scheltema'nın elyazmasını okuyuş biçimi, "Avrupalı kıskançlık ve hırsların 1860 katliamlarında suç ortaklığını ve bunun neticesinde Suriye meselelerini bugüne dek nasıl bulandırdıklarını vurgulaması" bakımından her yönüyle karşı-hegemonik olan bir bakış açısının, Said'in eserinin Ortadoğu çalışmalarında yarattığı etkiden epey önce var olmuş olabileceğine işaret eder.[42] Son olarak bu anlatıların bağlamlarını incelemek, oryantalizmin, bu örneklerde olduğu gibi kendi kendine göndermelerle ilerlediğinde bile (Scheltema'nın Abkarius'u, Abkarius'un "resmi" bakış açısını alıntılaması gibi) illa ki kendiliğinden kapalı bir girişim olmadığını ve bağlamın değişmesiyle –istenen ya da istenmeyen– yeni "açılımlar"a mahkûm olduğunu gösterir.

MURAT BOZLUOLÇAY
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KAYNAKÇA

Al-Qattan, Najwa, "Litigants and Neighbors: The Communal Topography of Ottoman Damascus", *Comparative Studies in Society and History* 44/3 (2002): 511-533.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, HR.SFR(3). 53/12 (11 belge ve 19 evrak).

Farah, Caesar E., *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon 1830-1861*, Londra: I.B. Tauris & Co. Publishers, 2000.

Fawaz, Leila Tarazi, *An Occasion for War--Civil Conflict in Lebanon and Damascus in 1860*, Londra: I.B. Tauris & Co Publishers, 1994.

Jessup, Henry Harris, *Fifty-Three Years in Syria*, c. 2, Fleming H. Revell Company, 1910.

Lockman, Zachary, *Contending Visions of the Middle East, the History and Politics of Orientalism*, 2. basım, Cambridge University Press, 2009.

Makdisi, Ussama *The Culture of Sectarianism--Community, History, and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon*, Berkeley: University of California Press, 2000.

Makdisi, Ussama, "After 1860: Debating Religion, Reform, and Nationalism in the Ottoman Empire", *International Journal of Middle Eastern Studies* 34 (2002): 601-617.

Porter, Dennis, "Orientalism and Its Problems", *Colonial Discourse and Post Colonial Theory: A Reader*, Williams, Patrick ve Laura Chrisman (der.), Columbia University Press, 1994.

Rush, James R., *Opium to Java: Revenue Farming and Chinese Enterprise in Colonial Indonesia, 1860-1910*, Equinox Publishing, 2007.

Said, Edward, *Orientalism*, New York: Pantheon, 1978.

Scheltema, J.F., *The Lebanon in Turmoil. Syria and the Powers in 1860. "Book of the Marvels of the Time Concerning the Massacres in the Arab Country" by Iskander Ibn Yaqub Abkarius Translated and Annotated and Provided with an Introduction and Conclusion*, New Haven: Yale University Press, 1920.

DİPNOTLAR

* Bu yazının ortaya çıkmasındaki katkılarından dolayı hocam Seda Altuğ'a ve benimle yorumlarını paylaşarak yazının bu son halini almasını sağlayan Duygu Coşkuntuna'ya teşekkür ederim.

1 J.F. Scheltema, *The Lebanon in Turmoil. Syria and the Powers in 1860. "Book of the Marvels of the Time Concerning the Massacres in the Arab Country" by Iskander Ibn Yaqub Abkarius. Translated and Annotated and Provided with an Introduction and Conclusion* (New Haven: Yale University Press, 1920), s. 45. Kitabın dijital bir versiyonuna şu linkten ulaşılabilir: "https://archive.org/details/cu31924028522179". Orijinal metnin Arapça bir başka edisyonunun dijital hali ise burada mevcut: "http://pds.lib.harvard.edu/pds/temp/asyncr/9298289-1-188.pdf". Bu yazıdaki alıntılar için Scheltema'nın metnini kullandım

2 Zachary Lockman, *Contending Visions of the Middle East, the History and Politics of Orientalism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), s. 215.

3 Edward Said, *Orientialism* (New York: Pantheon, 1978), s. 12.

4 Porter'in veciz paragrafını alıntılamak gerekirse: "Öncelikle Said'in hegemonik birlik gördüğü yerdeki külliyatın heterojenliği, üst yapıdaki edebi örneklerin spesifikliğini gündeme getiriyor. Ne var ki edebi eserlere içkin, risalelerde ve devlet adamlarınca kaleme alınmış anlarda karşılaşmaya alışık olmadığımız ideolojik bir mesafelenme yetisinin var olabileceğine en ufak bir ihtimal verilmiyor. İkinci olarak Said, düpedüz karşı-hegemonik metinlerin ya da alternatif bir kanonun bazı geleneğinde var olabileceğini tahayyül edemiyor. Üçüncü olarak Batılı ve Batılı olmayan külturler arasında gerçekleşebilecek metinsel bir diyalog olasılığı gözden kaçmamalı. Böylesi bir diyalog, özne/nesne ilişkilerinin değişimli olarak karşımıza çıkmasını sağlayacak ve böylece kendimizi, kendi ötekilerimizin ötekisi olarak okuyabilmemize ve herhangi bir hakikat anlayışının yerine her zaman göreceli ve geçici olan bir bilgi kavrayışını koyabilmemize imkân sunacaktır." Dennis Porter, "*Orientalism* and Its Problems". *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*, Patrick Williams ve Laura Chrisman (der.) (Columbia University Press, 1994), s. 153.

5 Lockman, *age*, s. 6.

6 Leila Tarazi Fawaz, *An Occasion for War--Civil Conflict in Lebanon and Damascus in 1860* (Londra: I.B. Tauris & Co. Publishers, 1994) ve Caesar E. Farah, *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon 1830-1861* (Londra: I.B. Tauris & Co. Publishers, 2000) gerçekleşen olayların gelişimini takip etmek için iki önemli kaynak olsa da elimizdeki anlatımların kapsamlı bir listesi için şu eserin üçüncü dipnotuna bakılabilir: Najwa Al-Qattan, "Litigants and Neighbors: The Communal Topography of Ottoman Damascus", *Comparative Studies in Society and History* 44/3 (2002): 511-533.

7 Scheltema, *age*, s. 126.

8 *Aynı yerde.*

9 *Aynı yerde.*

10 *Age*, s. 127.

11 *Age*, s. 127-129.

12 *Age*, s. 129

13 *Age*, s. 130.

14 "Ve aralarındaki Avrupalıların elinde ne saygı ne ehemmiyet ne onur ne de itibar kalmıştı. Onların [Avrupalılarını] Şamlılara göstereduruldukları muameleyi bu sefer onlardan [Müslümanlardan] görüyorlardı; hiçbir ayrım ya da ayrımcılık söz konusu değildi. Ancak Avrupa'nın ateşinin kül olduğunu ve [Avrupalıların] kılıcının [çeliğinin] tahtayadönüştüğünü'düşünmelerinel neden olan şeytanın ta kendisiydi. Dolayısıyla [Avrupalılara] bundan sonra ne dikkat ediyorlardı ne de [onları] herhangi bir şekilde kaale alıyorlardı." *Age*, s. 133.

15 *Age*, s. 133-136. Abkarius bölümün bu kısmını, Abdülkadir'e yazdığı ve kendisine sunduğu methiyeyle sonlandırır.

16 *Age*, s. 138-141

17 *Age*, s. 141.

18 *Age*, s. 142.

19 *Age*, s. 143.

20 *Age*, s. 146.

21 *Age*, s. 158. Ne var ki ikinci bir ciltte en azından bilebildiğimiz kadarıyla— hiçbir zaman kaleme alınmamıştır.

22 Zira bu zamanlarda Beyrut'ta ikamet eden Amerikan presbiteryen misyoneri Henry Herris Jesup (1832-1910). İskander'in kardeşi John Abkarius için şu sözleri şarf etmiştir: "Suriye'de tanıştığım, rafine bir Hıristiyan beyefendisinin en yüce örneği. ... Zenginleştikten sonra, Protestan cemaatinin en cömert, en eliaçıklarındandı. Verdiği sözden şüphe duyulmazdı. Halis dürüstlüğü halk arasında örnek gösteriliyor, herkese emsal oluyordu. ...Ömrü birkaç yıl daha uzun olsaydı Beyrut kilisesindeki makus b'ülünme hiç yaşanmazdı. Arapçayaçeşitli eserler çevirmiş ve hem Suriye hem Mısır'da benzerleri arasında standart eser haline gelen İngilizce-Arapça sözlüğü hazırlamıştır. Anısı benim için çok değerlidir." *Fifty-Three Years in Syria*, c. 2 (Fleming H. Revell Company, 1910), s. 499.

23 "Ve itinayla, çok özen göstererek malzememi seçerken çok dikkatli davrandım; ince eleyip sık dokudum. Sorup soruşturarak ve araştırarak teyit edebildiklerimi işte sizlere sunuyorum." Scheltema, *age*, s. 45.

24 Abkarius'a, sınırları keskince belirlenmiş "Batılı" ya da "Doğulu" bir kimlik tayin etmek gibi modern çabamızı bir kenara bırakabilirsek, kimliğinin garip ya da olağandışı bir tarafı olmadığını görebiliriz. Dolayısıyla burada "sıradan"/"sıradan olmayan" etiketlerini, Abkarius'un bu modern ikiliğe bağdaşmayış biçimini ifade edebilmek için kullanıyorum. Bu. melez (*hybrid*) bir kimlik olarak görülmemeli, çünkü bu kavramsallaştırma da Batılı-Doğulu, yerel-yabancı gibi ikilikleri önce olduğu gibi kabul edip sonra da mevzubahis kimliğin melezliğini ortaya koyabilmek için onları karıştırmayı, sarsmayı içerir. Böyle düşünmeye başladığımızda "otantik" ya da melez olmayan bir kimlikten bahsetmek bir hayli güçleşir; neredeyse her kimlik melezdir, bu da daha en başta bu kavramsallaştırmayı beyhude hale getirir.

25 Scheltema, *age*, s. 6.

26 *Age*, s. 7.

27 "İslam'ın,[kusurlu bir şekilde özümsenmiş Hıristiyan fikirlerine araç olan, sonradan kazanılmış bir Hıristiyan anlatım biçimiyle giriştiği acayip bir karışım." *Age*, s. 45 (vurgu benim).

28 *Age*, s. 7.

29 *Age*, s. 6.

30 "Tarafsızlığı su götürmez. Her halükârda adalet çubuğunu bir tarafa bükmemek için sammi bir çaba içinde olduğundan kuşku duyamayız ...", *aynı yerde*

31 *Age*, s. 8.

32 *Age*, s. 36-37 vd.

33 Her ne kadar Osmanlı hükümetinin söylemine ve Abkarius'unkinden nerelerde ayrıştığına burada değinilmeyecek olsa da, bahsettiğim belgelerin bulunduğu arşiv dosyası bunlara dair genel bir kanı edinmek için en uygun yer olacaktır. Bkz. BOA, HR.SFR(3), 53/12 (toplamda 11 belge ve 19 evrak)

34 Scheltema, *age*, s. 188.

35 *Age*, s. 9-10. Scheltema kurduğu paralelliği öyle bir noktaya kadar götürür ki Cebel-i Lübnan ve Şam'daki hadiseler esnasında *The Times*'ta yayımlanan bazı makaleleri yorumlarken şunu not düşer: "Almanya yerine '*la grande nation*' kalıbının kullanıldığını göz ardı edersek, 1859 ve 1860 makalelerindeki bazı cümleler ve tiratlar, 1914'te kopan fırtınanın hemen öncesindeki gürlemelerle aynı havayı paylaşmakla yetinmiyor, deyiş biçimleriyle de hayret uyandırıcı bir şekilde bağdaşıyor." *Age*, s. 33.

36 *Age*, s. 190.

37 Uzun bir alıntı olsa da şu satırlar, Scheltema'nın *kendi şimdisi* ile *Abkarius'un şimdisi* arasında kurduğu bağı açıkça gözler önüne serer: "Yakındoğu ve Uzakdoğu'nun gelişimini sadece yabancı işgalcilerin ıştah ve hırslarına hizmet etmek üzere düşünülmemiş, ilerici bir şekilde teşvik etmekte görünüşte istekli olan Batı; yüksek sesle duyurduğu misyonerlik görevinde, ancak şu ana kadar ilerlemeye yardımcı olmaktan çok ket vuran üstünlük hissini bir kenara bırakıtğında başarılı olabilecektir. Suriye ve Lübnan buna uyan örneklerdir ve şimdiki dertlerinin 40'lar-60'lardakiyle benzeştiği gün gibi ortadadır. Aynı güdülerle, Fransa'yı bir kez daha, aynı 1860'ta yaptığı gibi, Marunileri İngilizlere karşı kullanırken ve İngiltere'yi, o zaman Dürzileri kullandığı gibi Fransızlara karşı Araplara ve Yahudileri kullanırken görüyoruz. Yakın ve Ortadoğu haritasının yeni sınırlarının en güçlü el tarafından çizildiği, denetimin devamlılığının da o eli yöneten zihnin sağlamlığı tarafından belirlendiği güç ile desteklenen bir maharet oyunu. Öyle bir oyun ki tutulmamış sözler ve ihlal edilmiş sözleşmelerle oynanan, yeniden büyük bir neşeyle peşine düştükleri tehlikeli kumarın risklerine tabi." *Age*, s. 192.

38 *Age*, s. 18.

39 Öne çıkan şu çalışmalar, örneğin. Lübnan'daki iç savaş bağlamında, zaman zaman güncel meselelere atıfla kaleme alınmıştı: bkz. Fawaz, *age*; Usama Makdisi, *The Culture of Sectarianism--Community, History, and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon* (Berkeley, University of California Press, 2000); ve Usama Makdisi, "After 1860: Debating Religion, Reform, and Nationalism in the Ottoman Empire", *International Journal of Middle Eastern Studies* 34 (2002): 601-617.

40 Scheltema, *age*, s. 172.

41 Doğu Hint Adaları'nda gazetecilik yapan Scheltema, Hollanda'nın buradaki politikalarını eleştirmiş ve hatta bir keresinde "hükümete karşı nefret ve hakareti kışkırtmak"tan yargılanmıştır. Bkz. James R. Rush, *Opium to Java: Revenue Farming and Chinese Enterprise in Colonial Indonesia, 1860-1910* (Equinox Publishing, 2007), s. 237.

42 Scheltema, *age*, s. 193.

NAZİ ALMANYA'SININ TÜRKİYE'DE YANDAŞ HÜKÜMET KURMA PLANI: ORIENT STERN (ŞARK YILDIZI) HAREKÂTI

RIFAT N. BALİ

Dr. Nerin E. Gün'ün muhabiri olduğu Gazette de Lausanne'da 25 Temmuz 1945 tarihinde yayımlanan makalesini Zekeriya Sertel yönetimindeki Tan gazetesi aslına sadık kalarak tercüme eder ve 28, 29 ve 30 Eylül 1945 tarihlerinde tefrika eder. Makalede Nazilerin Türkiye'yi işgal etmek için plan yaptığı ve plan dahilinde hükümet içinden bazı isimlerle işbirliği halinde olduklarını yazılmaktadır. Bu yazıda Nerin E. Gün'ün söz konusu makalesini sunuyoruz.

II. Dünya Savaşı felaketini tarafsız kalarak hasarsız atlatmayı başarmış olan Türkiye'nin savaş sırasında bir yandan Naziler, diğer yandan Müttefikler tarafından savaşa kendi saflarında katılması için şiddetli baskıya maruz kaldığı malumdur. Dahası Nazilerin Gertrud kod adlı bir harekât çerçevesinde Türkiye'yi işgal etme planı da vardı.[1] Aynı dönemde Türkiye'de Nazi yanlısı oldukları belli olan gazeteci ve emekli subayların bulunduğu, bu şahsiyetlerin Nazi Almanya'sının Türkiye'ye saldırması ve ülkeyi işgal altına alması halinde de işgal kuvvetleriyle işbirliği içinde olacakları da aşikârdır. Ancak bu kişilerin kimler olabileceği hakkında kesin bir vesika mevcut değildir. Bu da değişik spekülasyonlara ve tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalardan biri 2001 yılının ilk günlerinde *Aksiyon* dergisinde yayımlanan bir haber vesilesiyle ortaya çıkacaktır.[2]

HABERİN MAHİYETİ NEYDİ?

Aksiyon dergisindeki haberin ana unsuru Zekeriya Sertel'in, sahibi ve başyazarı olduğu *Tan* gazetesinde 30 Eylül 1945 tarihinde yayımladığı "'C' listesine dahil olan kimlerdir?" başlıklı başmakalesiydi. Makale şöyleydi:

Almanlar Türkiyeyi Nasıl İŞGAL Edecekti?

Almanlar 1942 Ağustosunda Türkiyeyi İşgal Etmeğe Karar Vermişlerdi. Bu Kararlarını Tatbik Mevkiine Koymak İçin Hazırladıkları Plân Elde Edilerek Neşredilmiştir.

TAN Bu Planı Yarından İtibaren Neşre Başlıyacaktır: ALMANLAR : HÜKÜMETİ NASIL DEVİRECEKLERDİ ?

Tevkif Edeceklerdi ? — İstanbul ve Ankaradaki Hazırlıkları Kimlerle İşbirliği Yapacaklardı?

Bu Mühim İfşaatı Yarınki TAN 'da Bulacaksınız.

"Almanların Türkiyeyi nasıl işgal etmeyi düşündüklerini ilk defa ifşa eden vesikayı elbette TAN sütunlarında okumuşsunuzdur. Bu vesikayı neşreden muharrir Almanların Türkiyeyi işgali esnasında kimlerle işbirliği yapacakları hakkındaki listeyi istiyerek hazfettiğini bildirmektedir. Almanların İkinci cihan harbi esnasındaki istilâ metodlarını hepimiz biliyoruz. Türkiye hakkında hazırlanan plânda da Almanların aynı metodu takip ettikleri görülüyor. Evvelâ memleket içine tüccar, mühendis, diplomat sıfatiyle bir çok Alman sokulacak, bunlar dahilde önce (A) listesine dahil olan hükümet ve parti erkânını tevkif edecekler, sonra B listesine dahil olanları nezaret altında bulunduracaklar. Alman işgalini kolaylaştıracak ve kendileriyle işbirliği yapacak olan C listesine mensup kimseleri de hikaye edeceklerdir. Sonra bunlardan mürekkep yeni bir hükümet kuracaklardır.

Almanlar her işgal ettikleri veya işgal etmek istedikleri memlekette daima beşinci kolu teşkil eden işbirliği unsurlarını hazırlamışlar ve onların yardımına dayanmışlardır. Türkiyeyi, işgal ederken de şüphesiz bu unsur-

lara dayanacak, onların yardımından istifade edeceklerdi.

Vesikayı neşreden muhabir, bu isimleri vermekten çekinmiştir. Fakat bu hakikat uzun müddet gizli kalamaz. Müttefikler ellerine geçen vesikaları ergeç neşredecek, ve bütün bu hakikatler meydana çıkacaktır. Zaten hatırlardadır ki, iki sene evvel İstanbulda Alman sefareti erkânından iki zat İngilizlere iltica ettikleri zaman, Türkiyede Almanlarla işbirliği yapan ve C listesine dahil olan kimselerin de listesini İngiliz entellicens servisine teslim etmişlerdi. O vakit İngiltere hükümeti de bu listenin Türkiyeye ait kısmını hükümete bildirmişti.

Binaenaleyh memlekette Alman genelkurmayının C listesine dahil iştirakçilerin kimlerden mürekkep olduğu hükümetçe de malûm olmak lâzım gelir.

Hattâ Almanların İngilizlere teslim ettikleri bu liste hükümetin elinde olmasa bile, Türk emniyet teşkilâtının Almanlarla işbirliği yapacak kimseleri bildiğinden şüphe edemeyiz.

Şu halde şimdi hükûmete düşen vazife, yabancı kaynaklardan neşredilecek vesikalarla bunun aydınlanmasını beklemeden, bu listeyi neşretmek, memlekette almanlarla beraber çalışan beşinci kolu evvelâ Türk, sonra da dünya efkârına ilân ederek bunlara karşı derhal icap eden kanuni muamelelere tevessül etmektir. Eğer emniyet teşkilâtımız beşinci kola dahil kimseleri bulup sicillerini tesbit edemeyecek kadar aciz göstermişse, o vakit İsviçredeki sefaretimiz vasıtasıyle *Gazette de Lausanne*'dan C. Listesini tedarikini temin etmek mümkündür. Memleketi yabancılara satmak yabancı işgalini kolaylaştırmak, gibi vatan aleyhinde hıyanet derecesine varan suç sahiplerinin kimler olduğunu öğrenmek milletin hakkı, bunları ilân edip haklarında kanunî mauamelelere tevessül etmek de hükûmetin borcudur.

KİMDİR ONLAR? ÖĞRENMEK İSTİYORUZ."[3]

1933 YILINDA SADECE 5 BİN KİŞİ İÇİN KURULAN DACHAU KAMPINDA, İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI BOYUNCA TAM 35 BİN İNSAN TOPLANMIŞTI... TÜRK GAZETECİSİ NERİN GÜN, İÇİNDE GAZ FIRINLARINDAN GENELEVE KADAR HER ŞEYİN BULUNDUĞU DACHAU CEHENNEMİNDE, ALMAN FAŞİZMİNİN YARATTIĞI KABUSU ANLATIYOR...

HİTLERİN CEHENNEMİ

DACHAU KAMPINDA BİR TÜRK

Nerin Gün kimdir

Çocukluk yılları Fransa ve İtalya'da geçen NERİN GÜN, eski bir Türk ailesine mensuptur. Dedesi, dalgınlığıyle ün salan ilim adamımız Emrullah Efendidir. Nerin Gün 1939 da Berlin Üniversitesinde öğrenim yaparken, savaş patlak verince gazeteciliğe başlamış; önce bir kaç İsviçre ve Belçika gazetesinin muhabirliğini yapmış, sonra da 1941 başından 1943 Temmuzuna kadar Anadolu Ajansı'nın Berlin Bürosunda şef olarak çalışmıştır. Nazi aleyhtarı yazılar yazan Nerin Gün'ü, Gestapo 1940 da tevkif ederek, 3 ay mahpus tutmuştur. Gün, İkinci Dünya Savaşı boyunca Nazilerin hapse attığı iki tarafsız ülke gazetecisinden biridir. 1941 yılından itibaren İsveç'te Telgraf Ajansı ile ünlü «İllustré» dergisinin Berlin temsilciliğini de yapan Nerin Gün, Alman Dışişleri ve Propaganda Bakanlıklarındaki basın toplantılarında, Hitler aleyhtarı sorularıyla «yaman renç» diye şöhret yapmıştır.

Gün'ün yazı ve haberleri Almanları o kadar kızdırmıştır ki, Hitler, Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir mesaj göndererek Gün'ün geri alınmasını is-

Devamı Sa. 7. Sü. 6 da

Milliyet, 11.02.1967.

Akşiyon dergisi bu başmakaleyi konu edip "C" listesinde kimlerin yer alabileceği hususunda Doç. Dr. Mithat Atabay, Rasih Nuri İleri, Attila İlhan, Orhan Koloğlu ve Altan Deliorman'ın fikirlerine başvuracak, bu kişiler de 40'lı yıllardaki Türkçü/Turancı harekette yer alan bazı isimleri "muhtemel işbirlikçiler" olarak sıralayacaktı. Bu haberin tuhaf tarafı, Zekeriya Sertel'in bu başmakaleyi yazmasına sebep olan ve önceki günlerde *Tan* gazetesinde yayımlanmış olan yazı dizisinin yok varsayılıp hiç anılmamasıydı. Zekeriya Sertel'i bu makaleyi yayımlamaya sevk eden yazı dizisi 28, 29, 30 Eylül 1945 tarihlerinde *Tan* gazetesinde yer verilen ve Dr. Nerin Gün tarafından önce *Gazette de Lausanne*'da yayımlanan uzun bir haberin çevirisiydi.[4]

DR. NERİN EMRULLAH GÜN KİMDİ?

Nerin Emrullah Gün 22 Şubat 1916 tarihinde Roma'da doğdu. 26 Haziran 1943 tarihinde Theresia Högg ile evlendi.[5] Annesi Türk, babası İtalyancı.[6] Dedesi dalgınlığıyla ün salmış ilim adamı Emrullah Efendi idi.[7] Nerin Gün 1939 yılında Berlin Üniversitesi'nde öğrenci iken gazeteciliğe başladı, birkaç İsviçre ve Belçika gazetesinin muhabirliğini yaptı, sonra da 1941 yılının başından 1943 yılının Temmuz ayına kadar Anadolu Ajansı'nın Berlin Bürosu şefi olarak çalıştı. Varşova Gettosu ve Almanların Rusya'da yenileceğini öngören yazılar yayımladığı için Gestapo tarafından 1940 yılında tutuklandı ve üç ay hapiste kaldı.

II. Dünya Savaşı sırasında Nazilerin hapsettiği iki tarafsız gazeteciden biriydi. 1941 yılında itibaren İsveç'teki Telgraf Ajansı ile *Illustré* dergisinin Berlin temsilciliğini yapmaya başladı. Yayımladığı haberlerle Almanları öfkelendirmesi üzerine, Hitler tarafından Cumhurbaşkanı İnönü'ye iletilen taleple, geri alınmasını istendi. Daha sonra İtalya ve Macaristan'da basın temsilciliği yaptı. Naziler Macaristan'ı işgal ettiğinde Gestapo tarafından tevkif edilerek önce Mauthausen, oradan da Dachau kampına gönderildi.[8] Bundan iki hafta sonra Amerikan Silahlı Kuvvetleri 29 Nisan 1945 günü Dachau'ya girip kampta bulunanları serbest bıraktığında o da serbest kaldı. Paris'teki Türkiye Büyükelçiliği'nin 11 Mayıs 1945 tarihinde Birleşik Amerika Büyükelçiliği nezdindeki teşebbüsü sonucunda Paris'e gönderildi.[9]

Ölüm kampında kalan Türk gazetecisi bir kitap yazdı

DACHAU 1944

DACHAU 1966

Nerin Gün'ün kitabı Amerika'da büyük ilgi gördü

NEW YORK, TALAT HALMAN yazıyor

NAZİLERİN ...düncü Dünya Savaşı boyunca, 19 bin kişi can verdi. 21 yıl önce bugün, 29 Nisan 1945 tarihinde Amerikalılar kampa girdiği vakit serbest bırakılan 33 bin kişi arasında, Türk gazetecisi Nerin Gündüllü Gün de vardı. Savaştan sonra Amerikaya yerleşen Gün, bunlardan bir yıl birinci yıldönümünde savaş ve kamp hâtıralarını 330 sayfalık resimli bir kitapta yayınlamıştır.

«The Day of the Americans» (Amerikalıların Günü) adını taşıyan kitap, New York'taki Fleet Yayınevi tarafından piyasaya çıkarılmış, aynı sa...

Devamı Sa. 7, Sü. 7 de

NERIN GÜN ve BAŞKAN JOHNSON

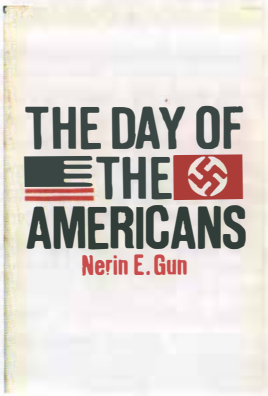
İmzalı kitabını aldı

NERIN GÜN
Fotoğrafı

NERIN GÜN
Fotoğrafı

Milliyet, 29.04.1966.

Nerin Gün daha sonra Amerika'ya yerleşti ve soyadını Gun olarak değiştirdi. Bu günlerde *Wild Digest* dergisinde Türkiye ile ilgili yayımladığı bir makale yüzünden, kendisi de o yıllarda Amerika'da bulunan ve 1940'larda Türkçü hareket içinde yer alan Reha Oğuz Türkkan (1920-2010) tarafından Amerikan kamuoyunda Türkiye'yi kasten yanlış tanıttığı suçlamasına maruz kaldı.[10] Burhan Felek tarafından da benzer şekilde Türkiye'yi kasten kötülemekle suçlandı.[11] Gün bu arada Başkan Kennedy'ye yapılan suikastı anlatan *Red Roses From Texas* adlı kitabını yayımladı ve bu kitap yüzünden CIA'nın, komünist partisi üyesi olduğu yönündeki şüphelerini üzerine çekti.[12] Daha sonra kendisinin de bizzat bulunduğu Dachau kampının Amerikan Kuvvetleri'nce teslim alınmasını hikâye eden *The Day of the Americans*'ı (Fleet Publishing, New York, 1966) yayımladı; kitabının imzalı bir nüshasını Başkan Lyndon Johnson'a bizzat takdim etti.[13] Bu kitabın Türkçe çevirisinin bir özeti 1967 yılında *Milliyet* gazetesinde tefrika edildi.[14] 1968 yılında Hitler'in sevgilisi Eva Braun'un hayat hikâyesini de yayımlayan Dr. Nerin Gün,[15] 1987 yılında vefat edecekti.

Nerin Gün'ün Dachau Kampı'ndaki günlerini anlatan kitap.

DR. NERİN GÜN'ÜN MAKALESİ

Dr. Nerin Gün'ün muhabiri olduğu *Gazette de Lausanne*'da 25 Temmuz 1945'te yayımlanan makalesini *Tan* gazetesi aslına sadık kalarak tercüme etti ve 28, 29 ve 30 Eylül 1945 tarihlerinde tefrika olarak yayımladı:

"İsviçre efkârı, Hitler Genelkurmayının İsviçre hakkındaki plânlarına vâkıftır. Çünkü salâhiyettar siyasî rical bu hususta reddi mümkün olmıyan sarih malûmat vermişlerdir. Fakat insanlar çabuk unuturlar. Onun için bu mevzu bence mühimdir. Berlinde gazetecilik faaliyetinde bulunduğum seneler zarfında Almanların bu niyetleri hakkında birçok bilgiler edindim. Toplanma kamplarında bulunduğum 16 ay içinde inanılmaz tesadüflerle şâhidi olduğum vakaları umuma bildirmek isterim.

Nazi Alman sadizminin bu cehennemî icatları yalnız siyasî bir maksat gütmüyordu. Aynı zamanda, her işçiden alınan maaşlarla S.S.[16] hareketi besleniyor, ve esirlere tahsis edilen kamp civarındaki S.S. lerin muazzam kamplarının masrafları da ödeniyordu. Bu muazzam kamplarda herhangi bir memleketi işgal için hazırlanan fırkalar talim görüyor, aynı zamanda S.D.[17] kadrolarına dahil hususî S.S. teşekküllere beşinci kolu teşkil eden unsurların şöhretini temin eden casusluk bilgileri veriliyordu.

Bavyerada Meching kampında bulunan S.S. lerle doğrudan doğruya temasta bulunan esirlerin şehadetleriyle de sabittir ki, İsviçreyi istilâ için buralarda mühim S.S. kuvvetleri hazırlanıyordu. Bu kamplar gözden uzak bulunduruluyor, ve gizli tutuluyordu. Burada hazırlanan ve Action Matterhorn adı verilen hareket, evvelâ Fransa harbi sırasında, sonra Moskovayı işgali müteakip ve nihayet İngiliz-Amerikan ihracından sonra vuku bulacaktı.

Fakat ben Dachau'a gelmeden evvel, bütün bu vesikalar yandığı için, bunları elde etmek mümkün olmadı. Buna mukabil 'ŞARK YILDIZI' adı verilen plânı elde etmiye muvaffak oldum. Bu plân Türkiyenin istilâsına aittir. Takip edilen siyasî, askerî ve inzibatî metodlar aynı olduğu için küçük bir tahminle Almanların İsviçrede nasıl hareket edeceklerini de anlamak mümkündür.

Planı nasıl elde ettim?

1944 yazında uzun müddet Mauthausen ölüm kampında bulundum. Muhtelif lisanlar bildiğim için S.S. teşkilâtında kâtip olarak çalıştım. Sonra da siyasî daireye geçirildim. Şefler benimle siyasetten bahsetmekten hoşlanıyorlardı. Kamptan nasıl olsa sağ çıkmayacağıma da emin oldukları için, bu konuşmalarda bazan devlet sırlarını bile ifşa etmekten çekinmezlerdi. Kâğıt kıtlığı olduğu için eski dosyalardan istifade ediyorduk. Bir gün, büyük bir tesadüf, bu dosyaların birinde (Şark yıldızı-Orientstern) harekâtına iştirak edecek olan S.S. lere ait bir nota rasgeldim. Sonra elime Ankara şehrinin planı, sıcak memleketlere mahsus giyim eşya listesi vesaire geçti. Merak ve tecessüsüm arttı. Bunun üzerine arkadaşlarım bana 942 Ağustos ve Eylül aylarında kampta beşyüzden fazla S.D. bulunduğunu, ve bunların mütemadiyen Türkiyeye bir seyahatten bahsettiklerini haber verdiler. O tarihten itibaren şeflerle konuşurken hep Türkiye meselesini açtım. Nihayet bunlardan biri bana istediğim malûmatı verdi. Hattâ daha ileri gitti. S.D. ye gönderilen talimatı okumama müsaade etti. Bu talimat, 'Şark Yıldızı Harekâtı' için 'Gizli Servis' ismini taşıyan bir takım broşürlerden mürekkepti.

İşgal kuvvetleri nasıl hazırlanıyordu?

Kampta bulunan S.D. ler tam üniversite dersleri takip ediyorlardı. Türkiyeye, günün hâdiselerine ve Türk ricaline ait filmler gösteriliyordu. Türk ricalinin, sokakların, ve belli başlı binaların büyütülmüş resimleri projete ediliyordu. Bir polis nasıl bir caninin fotoğrafını hafızasına yerleştirirse, bunlar da bu gördüklerini iyice hatırlıyacak surette hâfızalarına hakkediyorlardı. Ayrıca Türkçe, ve Türkiyeye ait coğrafya ve sosyoloji dersleri veriliyordu. S.D ler S.S. teşkilâtına bağlıydılar. Fakat hakikatte yüksek maaş alan meslekten yetişmiş memurlardı. Bunların emri altında, askerî bir teşkilât olan Waffen S.S. jandarma kuvvetleri bulunuyordu. Şefleri Himmler'in idaresine bağlı olan S.S. Reichsfuhrung'tu. Fakat asıl idare R.S.H.D'ye[18] tâbiydi.

Bu idare Berlinde Potsdam istasyonu yanında Prinz Frederich Wilhelmstrasse binasında bulunuyordu. Bu teşkilât Rumen harfleriyle işaretlenmiş dört şubeden mürekkepti. Dahili idare, Alman tebaasının nezareti, casusluk ve Gestapo, geniş zabıta teşkilâtı, orduya dolayısiyle bağlıydı. Waffen S.S. ve S.D. doğrudan doğruya Hitlerden emir alırdı. Hitler bu iki teşkilât arasında irtibat vasıtası rolünü oynuyordu. Fakat bu iki teşkilât beraber çalıştığı zaman dahi S.D. teşkilâtı istiklâlini muhafaza ediyor ve işgal edilen memlekette orduya karşı tam salâhiyetlere sahip bulunuyordu.

Buna mukabil bu teşkilâtın Ribbentrop'un emrinde bulunan teşkilâtla irtibatı pek sıkıydı. R.H.H.A. teşkilâtında Hariciye nezaretinin murahhasları bulunuyordu. Hariciye Nezareti binasına bitişik iki bina S.D. teşkilâtı tarafından işgal edilmişti. Yabancıların ve vizelerin kontrolü ve Berlinde bulunan sefaretler memurlarının takibi işiyle bunlar meşgul olurlardı. Hariciye Nezaretinin bir çok yüksek memurları S.D. teşkilâtına mensuptu. Meselâ Dr. Schmidt bu teşkilâta dahildi.

İşgal kuvvetlerine verilen talimat

Hariciye nezareti, Türkiyeye gitmiye mecbur edilen S.D. kıtalarına siyasî vaziyeti izah eden hakikî hülâsalar verirdi. Bu suretle 1942 Ağustosundan itibaren verilen talimat, S.D. lere Türkiyenin siyasetinde büyük bir değişiklik beklemek lazım geldiğini öğretiyordu. Onlara, büyük bir Alman dostunun, şefinin talimatını takip etmek istemiyerek, İngilizlere teslim olduğu bildirilmişti. 'Satılmış' bazı gazetelerin Almanya aleyhindeki şiddetli neşriyatlarına rağmen, Hariciye Nezareti bütün halk ve ordu tabakaları arasında kolaylıkla Nazilerin lehine çevrilebilecek bir temayül mevcut olduğunu temin ediyordu. Ciddi bir muhalefet beklenemezdi. No 7 A raporuna göre tek müşkülât 'o sırada iktidarda bulunan ricalden' gelebilirdi.[19]

Şark Yıldızı hareketinin gayesi bu manii ortadan kaldırmaktı. Bunun için sulh yoliyle hareket etmek lâzımdı. Bu malûmatı veren S.S. lerin bana temin ettiğine göre, Bulgaristanın işgaline tesadüf eden 941 Şubatından Ruslara tecavüz vâki olunca-ya kadar geçen zaman içinde, Sepp Dietrich'in[20] kumandasında bulunan meşhur Adolf Hitler fırkası ile, mezalimiyle meşhur 'Viking' fırkaları da dahil olduğu halde istilâ için mümtaz S.S. fırkaları ayrılmıştı. Bu fırkaların hareketi tamamen askerî mahiyette olacaktı. S.D. teşkilâtı yalnız sabotaj işleriyle meşgul olacaktı. Fakat 942 de yalnız Alman dostu bir Türk hükûmeti kurmak isteniyordu. Sonra Türk ordusiyle anlaşarak Türkiyenin stratejik işgal prensipinin kabul ettirilmesi düşünülüyordu.

O sene Türkiyeye gönderilmek üzere Temmuzdan Aralık ayına kadar

Ölüm kampında kalan Türk gazetecisi bir kitap yazdı

DACHAU 1944 DACHAU 1966

Nerin Gün'ün kitabı Amerika'da büyük ilgi gördü

«MİLLİYET», Nerin Gün'ün kitabı yayınlandığı zaman, olayı böyle duyurmuştu...

HİTLERİN CEHENNEMİ DACHAU KAMPINDA BİR TÜRK

BAŞKAN JOHNSON - Nerin Gün'den kitabı alırken.

NERİN GÜN'ÜN AMERİKADA HADİSE YARATAN YAZILARI

PAZAR GÜNÜ MİLLİYET'TE

Nerin Gün Başkan Lyndon Johnson'a kitabını takdim ederken.

Mauthausen kampında tutulan S.S. kıtaları, hareketin başlıyacağı tarihi bilmiyorlardı. Fakat bu hareket muhakkak surette Almanların Stalingrat veya Elâlemeyn zaferlerini müteakip yapılacaktı. Çünkü, Hanblatter'in bir raporuna göre böyle bir zafer Türk efkârında büyük bir heyecan uyandıracaktı.

İsmet İnönü.

İstilâ için teknik hazırlıklar

S.D. teşkilâtına Genelkurmay tarafından bastırılmış ve galip bir ihtimale göre 1940 ta Türkiye tarafından yaptırılanlardan kopya edilmiş mufassal Türkiye haritaları verilmişti. Yalnız Eskişehirle, şehir civarındaki tayyare meydanlarının haritaları bir casus tarafından elle yapılmıştı. S.D. mensupları tüccar, sanayici veya gazeteci sıfatiyle gizli bir surette Türkiyeye gireceklerdi. Bunlar Ankarada İstanbul Palas oteline gidecek veya eski Avusturya sefareti binasında yerleşeceklerdi. İstanbulda da Tokatlıyan ve Bristol otelleriyle Türkiyedeki Nazi Almanların parti merkezi olan Totonya'da yerleştirileceklerdi. Bunlar münhasıran S.D. teşkilâtının mensuplarından mürekkep olacak, ve orada rehberlik, tercüman, yol göstermek veya malzeme temin etmek gibi vazifeler göreceklerdi.

Alman radyosu kısa dalgadan hususî bir emisyonla sabah saat on birde harekete başlama emrini verecekti.

Ouisling hükûmeti nasıl kurulacaktı?

Yapılacak işler çeşitliydi:

Macaristanda Horty[21] ve Çekoslovakyada Haha'ya[22] yapıldığı gibi idare başında bulunanları askerî işgal ile tehdit ederek veya diplomasi yoliyle kandırarak iş başından uzaklaştırmak;

Cumhurreisi İnönü'nün bir Quisling[23] hükûmeti kurmak için muvafakatini almak; Bu hükûmeti teşkil edip nezaret altında bulundurmak; Ordunun yüksek erkâniyle temasa geçmek;

Von Papen (raporlarda bu isme hiç tesadüf edilmiyor, ondan hep misyon şefi olarak bahsolunuyor) yeni hükûmetten şunları isteyecekti:

A — Deniz, kara ve hava yollarından istifade edilmesi;

B — Emniyet bakımından belli başlı vekâletlerin işgal edilmesi;

C — S.D. nin sansürlüğü altında matbuat ve radyoya yeni bir istikamet verilmesi;

D — Alman ordusunun ilk hareketlerini örtmek için, Türk kuvvetlerinin Rus, İran ve Irak hudutlarına nakledilmesi, daha sonra Türk ordusunu terhisi.

E — Ergani bakır madeniyle krom madeninin üssünü teşkil eden Fethiyenin işgali ve bu iki maden istihsalâtının münhasıran Almanlara hasrolunması.

Neler vaad edeceklerdi?

Bunlara karşılık Almanya, Türkiyenin istiklâl ve hükümranlığını temin ediyor, dahilî işlere karışmamayı vaad ediyor, üçlü anlaşmaya iştiraki istemiyor. Türkiyenin tarafsızlığını muhafaza etmesine itiraz etmiyor, müttefik tebaalarına karşı tazyik tedbirler almıyacağını söylüyor ve Alman ordusu Türk topraklarından transit olarak geçeceği için, kıtaların Türk arazisinde üç haftadan fazla durmıyacaklarını temin ediyordu. Nihayet memleketin iktisadî işlerine karışmaktan içtinap edileceği ve bütün masrafların kliring yoliyle ödeneceği bildiriliyordu.

Kimler tevkif edilecekti?

Emir verilir verilmez, Ankarada bulunan S.D. mensupları, evvelâ öğle zamanı ekseriyetle diplomatların ve hükûmet erkânının bulunduğu Karpiç lokantasına gideceklerdi. Ondan sonra da 'A' listesine dahil kimseleri tevkif etmek üzere vekâletleri ve bu zatların evlerini basacaklardı. Tevkif edilenler Ankara Palas otelinin bodrumunda toplanacak, sonra tayyare ile Sofyaya gönderileceklerdi. Burada Slawenska otelinde yerleştirileceklerdi.

Sonra 'B' listesine dahil olanları nezaret altına almak, Vekâletleri işgal etmek; ve 'C' listesine dahil olan iştirakçilerin himayesini temin etmek; Postahaneyi, radyo evini, gazete idarehanelerini, vali ve emniyet müdürlerinin evlerini işgal etmek işine başlanacaktı. Çankayada Reisicumhurun köşkü ile bütün sefaretler Alman polisi tarafından çevrilecekti, tayyare meydanı ile şehrin garajlarını ve büyük sinemaları dahi işgal etmek lâzımdı. Bütün bu ameliyat iki saatte bitecek, gürültüden sakınılacak, ve her yerde İnönünün Almanlarla mutabık olduğu tekrar edilecekti.[24]

İstanbul'da ne yapacaklardı?

İstanbulda da harekât aynı tarzda cereyan edecekti. Mühim merkezler ya işgal edilecek, ya nezaret altına alınacaktı. Aynı yolda tevkifat yapılacaktı. Yalnız şehir geniş olduğu ve burada müttefik casusları da bulunduğu için, bunlar burada bir mukavemet hareketi vücude getirebilir ve S.D. teşkilâtını müşkül bir mevkie düşürebilirlerdi. Onun için her şey tamamen gizli olarak yapılacaktı. Bir müddet sonra da, Alman kolonisinin yardımiyle yüz kadar zengin Yahudi tevkif edilecek, bu suretle de esasen Yahudi düşmanı olan yerliler arasında iyi bir tesir bırakılacaktı.

Cumhurreisine ültimatom

Plânın ikinci kısmı, Alman misyonu

şefi ile Cumhurreisi arasında diplomatik bir pazarlığa girişmeyi ihtiva ediyordu. Bu konuşmanın üç dört saatten fazla sürmiyeceği tahmin olunuyordu. Cumhurreisini tatlılıkla kandırmak mümkün olursa, radyo ile Saracoğlu hükümetinin istifa ettiği ve yeni bir hükümetin teşkil edildiği ilân olunacaktı.

Bulgaristanda bekliyen iki Alman fırkası, İnönü ile anlaştıktan sonra, Türk topraklarına girecek, aynı zamanda İstanbul ve Ankaraya tayyare ile başka kuvvetler getirilecekti. Cumhurreisi reddederse, o vakit icap eden kararı S.S. kumandanı verecekti. O vakit İnönü tevkif edilecek, meşru gibi gösterilen yeni bir hükümet kurulacak, müttefik sefaretler erkânı, yabancı gazeteciler ve B listesinde isimleri bulunanlar yakalanacaktı. Fakat General, icap ederse, bu maksatla müsadere edilmiş olan Türk tayyarelerinden istifade ederek, çekilebilecekti.

A.B.C. listelerinde kimler vardı?

Listelerde yalnız isimler ve sahiplerini fotoğrafları değil, aynı zamanda sarih ve kıymetli malûmat vardı: Burada İnönünün itiyatları, köşkün plânı, telefonun yeri, hizmetçilerin miktarı, Cumhurreisinin tercihan oturduğu odalar bile tesbit edilmişti.

Anadolu ajansı müdürünün otomobil sevdiği gözönünde tutularak onu garajda aramak lâzım geldiği tasrih edilmişti. Ajansın Türk dairesi şefinin pokeri sevdiği, karısının ve kızlarının çok münasebetleri bulunduğu vesaire... zikrediliyordu.

A listesinde Saracoğlu, Menemencioğlu, Recep Peker ve diğer vekiller, kumandanlar, genelkurmay heyeti vardı. Yalnız Fevzi Çakmak hariç tutulmuştu. Parti erkânı, matbuat umum müdürü Selim Sarper'in isimleri vardı. Hepsi kırk kişiyi buluyordu.

B. Listesinde daha az ehemmiyetli kimselerle, veya Almanyaya karşı duyguları henüz katiyetle bilinmiyen kimseler vardı.

C. Listesinde Almanlarla işbirliği yapanların isimleri bulunuyordu. Bu isimleri ifşa etmememi tabii görürsünüz.

Von Papen'in rolü

Diğer raporlar S.D. nin daha sonra bütün Türkiyenin işgali için hazırlık yapması lâzım geldiğini ve Yahudiler aleyhinde esaslı bir temizleme ameliyesi yapılacağını göstermektedir. Raporlarda bunun sebepleri de izah ediliyordu:

Von Papen, diplomasi yoliyle hiçbir netice elde edemediğini veya temin edemediğini bildirdiği için, Alman hükümeti, Rusları arkadan vurmak için strateji bakımından Türkiyeden geçmek mecburiyetini duyuyordu. Çünkü Stalingrat düştükten sonra dahi, harbi ancak böyle bir hareket sona erdirebilirdi. Bir diğer kol da müttefiklerin malzeme yollarını kesmek için İrana gidecekti. Bir üçüncü kol da, Alman casuslarının büyük tahrikât yaptıkları Suriyeye inecekti. Bu suretle sekizinci İngiliz ordusu tamamen yok edilecekti. Aynı zamanda nâzır Todt[25] da, Alman sanayii için Türk krom ve bakırına şiddetle ihtiyaç olduğunda ısrar ediyordu.

Alman hariciye nezaretinin eski müsteşarlarından olup Mauthausen'de esir bulunan bir zatın şehadetine göre yukarıda söylenenlerin hepsi doğrudur, ve Von Papen bu işte fevkalâde karışık bir rol oynamıştır. Onun Türklere karşı gösterdiği sevgi bir riyakârlıktan başka bir şey değildi, Papen de Hitlerin kaprislerine âlet olmuştu. Hattâ müttefik diplomatlariyle yaptığı gizli mülâkatları bile ifşa ediyordu. Fakat Ribbentrop Papen'den nefret ediyordu. Ve onu, Ankara sefaret müsteşarlığına tayin ettiği damadı vasıtasıyle nezaret altında bulunduruyordu. Bununla beraber ne Papen, ne de öteki Türkiyede bir Gauleiter[26] olamadılar. Çünkü Elâlemeyn mağlûbiyeti ve Stalingrat fâciası, bu plânları suya düşürdü."[27]

"Ben Dachau'ya gelmeden evvel, bütün bu vesikalar yandığı için, bunları elde etmek mümkün olmadı. Buna mukabil 'ŞARK YILDIZI' adı verilen plânı elde etmiye muvaffak oldum. Bu plân Türkiyenin istilâsına aittir. Takip edilen siyasî, askerî ve inzibatî metodlar aynı olduğu için küçük bir tahminle Almanların İsviçrede nasıl hareket edeceklerini de anlamak mümkündür."

LA TURQUIE GAZETESİNİN TEPKİSİ

Ton'dan sonra, Cami Baykurt'un başyazarı olduğu ve oğlu Vedad Baykurt'un yayımladığı Fransızca yayın yapan *La Turquie* gazetesi de makaleyi haber yaptı.[28] Bunun yanı sıra Vedad Baykurt yazdığı takdim yazısında, aynen Zekeriya Sertel gibi, "C" listesindeki isimlerin açıklamasını istiyor, Türkiye'deki Gestapo'nun sabık şefi Dr. Frang Finis'in Nazilerin Türkiye'de icra ettikleri beşinci kol faaliyetleri ile ilgili sırları Müttefik Kuvvetleri'ne ifşa ettiğini hatırlatarak isim verip vermediğinin bilinmediğini belirtiyordu.[29]

YIL 1992 - NERİN GÜN YENİDEN GÜNDEMDE

Nerin Gün'ün isminin tekrar gündeme geldiği tarih 1992 yılıdır. 1992 yılında *Nokta* dergisinde yayımlanan bir makalede Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bazı Yahudilerin Türkiye Cumhuriyeti tarafından Nazilere teslim edilip Alman temerküz kamplarına gönderildikleri ve bu kamplarda öldürüldüklerine dair bir haber ya-

NERIN E. GUN was a student in Berlin when World War II started. Asa neutral, he became a correspondent for Swiss newspapers and the Turkish press service. For his reports to the world about the Warsaw ghetto and prediction of the defeatof the German armies in Russia, he was arrested by the Nazis and sent to eleven prisons and three concentration camps, ending at Dachau. He was one of the two foreign correspondentsaccredited in Berlin to have been arrested and put into a concentration camp solely because of journalist activities.

Mr. Gun, shown above during a recent visit to Dachau, is now an American citizen who lives in New York with his American wife and child. He makes frequent trips throughout the world as a foreign correspondent for American and European magazines.

Fleet Publishing Corporation
230 Park Avenue, New York, New York

JACKET DESIGN BY JOAN ANDERSON

yımlandı.[30] Bu asılsız habere[31] tepki olarak *Milliyet* gazetesi yazarı Hasan Pulur da Nerin Gün'ün 1967 yılında *Milliyet*'te yayımlanan yazı dizisini hatırlattı.[32] Bu konu TBMM'ye taşındı, Diyarbakır milletvekili Sedat Yurttaş Başbakanlığa sunduğu soru önergesinde *Nokta* dergisinde yayımlanan haberin doğru olup olmayacağını sordu. Cevaben dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin hiçbir Türk vatandaşının Alman makamlarına teslim edilmediğini belirtti ve Emrullah Gün için de şu cevabı verdi:

"...Diğer taraftan, Soru Önergenizde adı geçen Emrullah Nerin Gün hakkında Bakanlığımız arşivlerinde somut bilgi mevcuttur. *Akşam* Gazetesi'nin ve bazı İsviçre gazetelerinin Budapeşte muhabiri iken, Alman makamlarınca tutuklanan Gün'ün tahliyesi için Temsilciliklerimizce zamanında gerekli girişimler yapılmış, Almanya ile ilişkilerimizin kesilmesinden sonra da, Budapeşte, Bern ve Paris Büyükelçiliklerimiz adı geçenin tahliyesi için çaba harcamışlardır. İşlemlerin her aşamasında ailesine bilgi verilmiştir. Tutuklu ve hükümlüler mübadele kapsamına alınmadığı için, Gün'ün Türkiye'ye getirilemediği yazışmalardan anlaşılmaktadır. Savaş sonrasında ise Paris Büyükelçiliğimiz, Gün'ün Dachau'dan Fransa'ya gönderilmesi amacıyla Paris'deki ABD Büyükelçiliği nezdinde en son olarak Mayıs 1945'de girişim yapmış, nitekim, sonradan Gün'ün ABD'ne gittiği ve bu ülkede yaşadığı da öğrenilmiştir."[33]

SONUÇ

Nazi Almanya'sının "Orient Stern" Harekâtı ile Federal Almanya Dışişleri Bakanlığı (Auswärtiges AMT) Arşivi'nde bir belgeye rastlanmadı. Ancak bu, böylesi bir harekât planının Nerin Gün'ün hayal mahsulü olduğu anlamına da gelmemelidir. Ayrıntılı bir şekilde aktarılan bilgiler doğrulanmaya muhtaçtır ve gerçek ancak Alman arşivlerinde yapılacak derinlemesine bir araştırmadan sonra ortaya çıkabilecektir. Dr. Nerin Gün'e gelince... Sarf edilen bütün gayretlere rağmen kendisinin veya yakınlarının izine rastlamak mümkün olmamıştır.

RIFAT N. BALİ
BAĞIMSIZ ARAŞTIRMACI

DİPNOTLAR

1 "Gertrude" (*code name*), en.wikipedia.org/wiki/gertrude_(code_name) Bu harekâttan söz eden asıl kaynak şudur: Edward Abramian, *Forgotten Legion: Sonderverbünde Bergmann in World War II. 1941-1945* (N.Y.: Europa Books, Bayside, [2007?]). Ancak bütün gayretlerime rağmen bu kitaba ulaşamadım.

2 Yasin Yağcı, "2. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Türkiye'yi İşgal Planı – C Listesi". *Aksiyon*, 30 Aralık 2000-5 Ocak 2001, sayı 317, s. 33-39.

3 Zekeriya Sertel, "C. Listesine Dahil Olanlar Kimlerdir?", *Tan*, 30 Eylül 1945.

4 "L'Action Orientstern", *La Gazette de Lausanne*, 25 Temmuz 1945.

5 "Marriages" 26.6.1943 copy of 2.2.2.2./76753016, ITS Archives Bad Arolsen.

6 Oğuz Türkkan, "Amerikada yeni bir Arslan Kumbaracı!", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1950.

7 Emrullah Efendi hakkında bkz. Dr. Mustafa Ergün, "Emrullah Efendi Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 30, 1.2 (1982): 59-89.

8 "Nerin Gün kimdir", *Milliyet*, 11 Şubat 1967; Yüksel Uludağ, "Tarihin karanlık yüzüne yolculuk", *Hürriyet Avrupa*, 17 Aralık 2012.

9 "Correspondance", Copy of 6.3.1.1/86420230, ITS Archives, Bad Arolsen.

10 Oğuz Türkkan, "Amerika'da yeni bir Arslan Kumbaracı!", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1950. Reha Oğuz Türkkan'ın yazısında bahsi geçen Arslan Kumbaracı'nın soyadı Humbaracı'dır. Arslan Humbaracı 1940'ların sonunda Nazım Hikmet'i hapisten kurtarmak için Paris'te kurulan Union des Jeunes Turcs Progressistes (İleri Jön Türkler Cemiyeti) üyesi idi. Humbaracı *The New York Times* gazetesinin Türkiye muhabiri iken Sovyet ajanı olmakla suçlandığı için Türkiye'den kaçıp Fransa'ya sığınmıştı. Humbaracı *Middle East Indictment From The Truman Doctrine, The Soviet Penetration and Britain's Downfall to the Eisenhower Doctrine* (Robert Hale, Londra, 1958), *Algeria A Revolution that Failed – A Political History Since 1954* (Praeger, New York, 1966) ve *Portugal's African Wars*, etc. (Tanzania Publishing House, Dar-es Salam, 1974, Nicole Muchnik ile birlikte) kitaplarının yazarıdır. Hakkında biyografik bir yazı için bkz. Talât Halman, "Kara Sakallı, Kızıl Ruhlu", *Milliyet*, 15 Nisan 1969.

11 Burhan Felek, "Zirva tevil götürmez", *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1949.

12 "Subject card on Nerin Emrullah Gun", http://www.reformation.org/gun.html.

13 Talat Halman, "Ölüm Kampında kalan Türk gazeteci bir kitap yazdı", *Milliyet*, 29 Nisan 1966.

14 Nerin Gün, "Hitler'in Cehennemi-Dachau Kampında bir Türk" *Milliyet*, 12 Şubat-15 Mart 1967.

15 *Eva Braun: Hitler's Mistress* (New York: Meredith Pres).

16 SS (Schutzstaffel des Reichsführers), Hitler ve Nazi Partisi'nin paramilliter teşkilatı idi.

17 SD (Sicherheitsdienst) Nazi Partisi'nin istihbarat teşkilatı idi.

18 Reich Ana Emniyet Bürosu.

19 "Almanlar Türkiyeyi Nasıl İşgal Edecekti?", *Tan*, 28 Eylül 1945.

20 Josef "Sepp" Dietrich Nazi Almanyası'nda bir Waffen-SS Generali idi ve ordu seviyesindeki birimde komutanlık etmişti.

21 Miklos Horthy de Nagybana, II. Dünya Savaşı sırası Macar Kralı Naibi olarak hizmet etti.

22 Emil Hácha, avukat ve Çekoslovakya Cumhurbaşkanı. II. Dünya Savaşı sırasında Çekoslovakya Alman kontrolü altındaydı ve Bohemya ve Moravya Protektorası olarak biliniyordu.

23 "Quisling" işgalci düşman kuvvetleriyle işbirliğinde bulunan kişiler için kullanılan bir sıfattır. II. Dünya Savaşı sırasında Naziler ile işbirliğinde bulunan bir rejimi yöneten Norveçli lider Vidkun Quisling'den esinlenerek kullanılır.

24 *Tan*, 29 Eylül 1945.

25 Fritz Todt (1891-1942). Mühendis. Reich'in korunması için inşa edilen Siegfried Hattı'nı kuran Organisation Todt'un kurucusu.

26 Gauleiter Nazi Partisi teşkilatının mahalli şube liderlerine verilen addı.

27 *Tan*, 30 Eylül 1945.

28 "Hitler en Turquie!", *La Turquie*, 28 Eylül 1945.

29 V.B., "A Propos de l'Orientstern", *La Turquie*, 28 Eylül 1945.

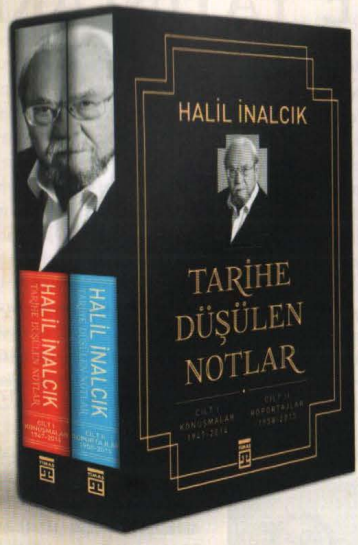
30 Rasime Hazer, "Katliamda Türk-Nazi işbirliği", *Nokta*, 4 Temmuz 1992, Yıl 10, Sayı 26, s. 12-17.

31 Haber daha sonra görüşüne başvurulan Rövensbrück Anma Yeri ve Müzesi arşivcisi Monica Herzog tarafından teksip edilecek. Herzog sözlerinin çarpıtıldığını belirtecektir. ("Herzog: Türk-Nazi İşbirliği Yalan", *Milliyet*, 7 Ağustos 1992.)

32 Hasan Pulur, "Bir müthiş haber ve gerisindekiler", *Milliyet*, 12 Ağustos 1992; Hasan Pulur, "Mücevherli bomba ve son nokta", *Milliyet*, 17 Ağustos 1992.

33 *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, 2ci Birleşim, 15 Eylül 1992, Dönem: 19, Cilt: 17, Yasama Yılı: 2, s. 79-82.

Timaş Tarih'te Yeniler...

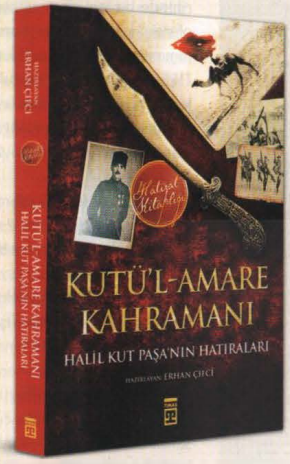
Tarihe Düşülen Notlar

Halil İnalcık

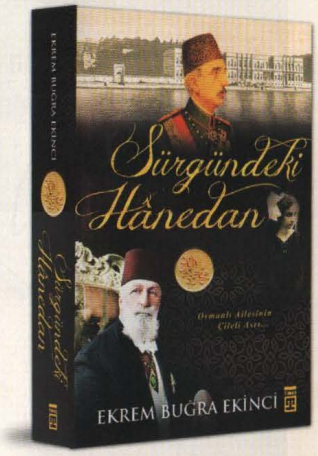
Tarihçilerin kutbu olarak bilinen **Halil İnalcık**'ın eserlerinin hülasası diyebileceğimiz 2 ciltlik dev eser **Tarihe Düşülen Notlar** okuyucularla buluşuyor...

Tarihî-güncel birçok konuyu kapsayan ve asırları aşan metodolojik değerlendirmeler, her biri birer ders niteliği taşıyan konuşmalarla birleşiyor ve tarihe düşülen en anlamlı notlardan biri oluyor.

• 2 Cilt • 624 Sayfa • 16x24 cm • Kutulu

Kutü'l-Amare Kahramanı
Halil Kut Paşa'nın Hatıraları
Haz: Erhan Çifci

Sürgündeki Hânedan
Osmanlı Ailesinin Çileli Asrı
Ekrem Buğra Ekinci

timas.com.tr
timastarih
timasyayingrubu

Timaş tarih
Tarih bu sayfalarda yaşıyor...
TİMAŞ

TÜRKİYE'DE SOSYALİZMİN BAHARI: TİP VE YAYINLARI (1961-1971)*

MEHMET ÖZNUR ALKAN

TİP'in yaptığı yayınları esas alarak hangi konulara önem verdiğine bakıldığında, emeğin en yüce değer olması, tam bağımsız ve demokratik Türkiye özlemi, toprak reformu, insan hakları, çalışma yaşamının demokratikleşmesi, Kürt sorunu ve kadın-erkek eşitliğinin öne çıktığı görülür. TİP içinde Kürt sosyalistlerin de güçlü bir şekilde temsil ediliyor olması, 1960'ların ikinci yarısından sonra Kürt kimliğinin/sorununun daha güçlü bir şekilde dile getirilmesini cesaretlendirir. Zaten TİP'in kapatılmasına sebep olan da Kürt sorunu konusundaki farklı ve kararlı kararlı tutumudur.

TİP'İN KURULUŞU

Türkiye İşçi Partisi 13 Şubat 1961 tarihinde bir işçi ve sendikacı girişimi olarak kurulmuştur. Kurucularının tamamının işçi ve sendikacı olması TİP'i o güne kadar kurulan partilerden kesin bir şekilde ayırır. 1962 yılında basılan TİP Tüzüğü'nde yer alan 12 kurucunun ismi şöyledir:

Kemal Türkler (sendikacı-maden işçisi)
Avni Erakalın (sendikacı-tekstil işçisi)
Şaban Yıldız (sendikacı-tekstil işçisi)
İbrahim Güzelce (matbaa işçisi)
Ahmet Muşlu (çikolata sanayii işçisi)
Rıza Kuas (sendikacı)
Kemal Nebioğlu (sendikacı)
Hüseyin Uslubaş (sendikacı)
Saffet Göksüzoğlu (ilaç sanayi işçisi)
Salih Özkarabay (matbaa işçisi)
İbrahim Denizciler (nakliyat işçisi-sendikacı)
Adnan Arkın (şoför)
Avni Erakalın ilk genel başkan seçilir. (Bu kurucu isimlerden Ahmet Muşlu ve Saffet Göksüzoğlu 1964 yılında partiden ayrılmış, daha sonra Hüseyin Uslubaş da onlara eklenmiştir.)

1961 yılında yayınlanan tüzük 19 Nisan 1962 tarihinde değişikliğe uğrar. 1962 tarihli tüzüğün 2. maddesinde partinin karakteri şöyle açıklanır:

"MADDE 2- Partinin karakteri; Türkiye İşçi Partisi Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (Irgat ve küçük köylülerin, aylıklı ve ücretlilerin, zanaatkârların, küçük esnaf ve dar gelirli serbest meslek sahipleri ile ilerici gençliğin ve toplumcu aydınların) kanun yolundan iktidara yürüyen, siyasî teşkilâtıdır.

T.İ.P., Yurt ve Dünya olaylarını Türk işçi sınıfı ve emekçi halk yığınları açısından değerlendirir; onların menfaatlerini savunur; hak ve hürriyetlerinin gerçekleştirilmesi için mücadele eder.

Ulusun büyük çoğunluğunu meydana getiren emekçi halk yığınları, bütün zenginliklerin, bütün değerlerin gerçek yaratıcısı, sosyal gelişmenin biricik itici kuvvetidir. Üstelik bu işin ağır yükünü de onlar taşırlar. Bundan dolayı emekçi halk yığınlarının hak, hürriyet ve menfaatleri için mücadele etmek, aslında Türk ulusunun bütününün hakları, hürriyetleri ve yüksek menfaatleri için mücadele etmektir.

T.İ.P., ırk, din, mezhep, deri rengi, kadın-erkek ayırımı gözetmeden ve hangi sınıftan gelirse gelsin, parti program ve tüzüğünü benimsemiş, emekten yana olan bütün yurttaşlara saflarını açık tutar."

Partinin amacını anlatan uzun 3. maddenin çarpıcı paragraflarından biri şudur:

"MADDE 3- Partinin amacı: ... emekçi halk yığınlarının, insanca yaşama şartlarına kavuşmaktan doğan inanlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça, Türkiye kalkınamaz, çağdaş medeniyete ulaşamaz. Bu gerçeği iyice kavrayan T.İ.P. nin programında açıklanan amacı, özet olarak şudur:

İşçi sınıfını ve bütün emekçi halk yığınlarını, eğitip aydınlatarak, ulusal kalkınma ve ilerlemenin bilinçli itici kuvveti haline getirmek;

Anayasa teminatı altında olan hak ve hürriyetlerine sahip çıkacak işçi sınıfının ve emekçi halk yığınlarının, yurt işlerinde söz sahibi olmasını sağlamakla, büyük toprak sahiplerinin ve şehirli büyük sermayecilerin, demokratik rejimi aksatan, ekonomik kalkınmayı, sosyal ve kültürel gelişmeyi frenleyen, sosyal adalet ve güvenliğe karşı koyan, zararlı nüfuz ve hâkimiyetlerini önlemek;

Sanayileşmeye öncelik veren, plânlı, emekten yana ve emekçi halk yığınlarının iştiraki ile işleyen bir devletçiliğin, ulusal ekonomide, sosyal ve kültürel hayatımızda düzenleyici ve yönetici temel kuvvet olmasını sağlamak;

Özel sektörü, ulusal ekonominin genel plâna bağlı yararlı bir kesimi haline getirmek;

Ve böylece siyasi demokrasiye ekonomik ve sosyal bir öz kazandırarak, daha ileri bir toplum düzenine, demokratik yoldan geçiş şartlarını hazırlamak;

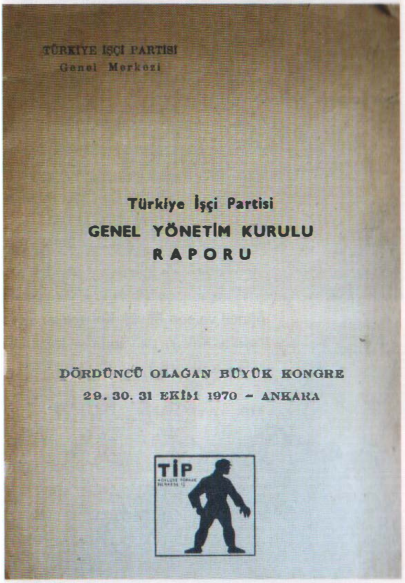
(...)

Ve İNSANIN İNSAN TARAFINDAN SÖMÜRÜLMESİ SİSTEMİNE SON VERİP, Türkiye'yi, halkı artık Yurt işlerinde gerçekten söz ve karar sahibi olan ve kardeşçe dayanışarak işbirliği ederek hürriyet ve eşitlik içinde, her bakımdan insanca, dopdolu yaşıyan, medeniyeti ve kültürü ileri, tam bağımsız, insanlığın hizmetinde, barışçı, tam demokratik bir ülke haline getirmektir.

Halkın oyu ile kanun yolundan iktidara gelen T.İ.P., halkın oyunu kaybedince, yine kanun yolundan iktidardan çekilir."

Asıl önemlisi başından itibaren TİP'in bir aydın kulübüne dönüşmemesi için önlem alınmış ve partinin organlarında görevli bulunanların yarısının işçi olacağına hükmedilmişti. Madde aynen şöyledir:

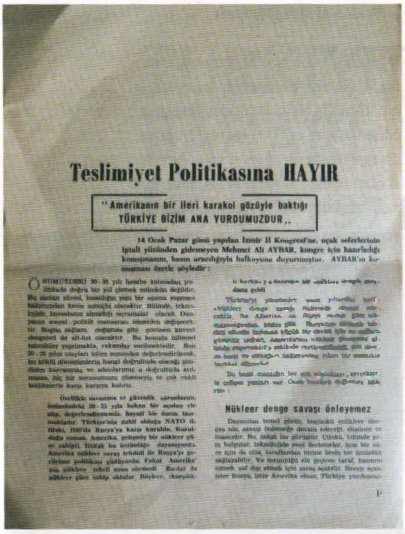
"MADDE 53- Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısının, tüzüğün 38 inci maddesinde sözü edilen işyeri esasına göre tutulmuş listeye kayıtlı veya sendika yöneticisi olan üyeler arasından seçilmiş olması gözetilir. Yönetim organlarınca

kongrelere sunulacak aday listeleri, bu esasa göre tertiplenir; Kongreler de delege ve organları bu esastan ilham alarak seçerler."

TİP KONGRELERİ

Partinin kuruluşundan itibaren dört büyük kongre yapılır. Her bir kongreye bir olay damga vurur. Mesela Birinci Büyük Kongre 9-10 Şubat 1964'te İzmir'dedir. Burada partinin programı ve tüzüğü yeniden şekillenir. 20 Kasım 1966'da Malatya'daki İkinci Büyük Kongre'de MDD'ciler (Mihri Belli liderliğindeki, "Milli Demokratik Devrim" tezini savunan grup) tasfiye edilir ve bir tür Kemalizm hesaplaşması yaşanır. Üçüncü Büyük Kongre 9-12 Kasım 1968'de Ankara'dadır. Ayrıntılı ve yoğun bir gündem vardır; hem parti içi çekişme hem de Doğu mitingleri ile gençlik sorunları ve olayları öne çıkar. Dör-

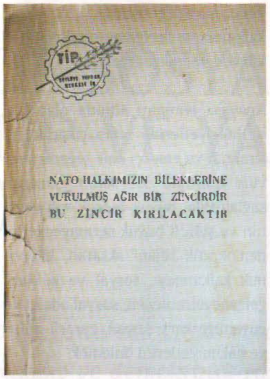

Teslimiyet Politikasına HAYIR

"Amerikanın bir ileri karakol gözüyle baktığı TÜRKİYE BİZİM ANA YURDUMUZDUR,,

14 Ocak Pazar günü yapılan İzmir II Kongresi'ne, uçak seferlerinin iptali yüzünden gidemeyen Mehmet Ali AYBAR, kongre için hazırladığı konuşmanın, basın sansürüyle halkımıza duyurulmuştur. AYBAR'ın konuşması özetle söyledir:

Nükleer denge savaşı önleyemez

NATO HALKIMIZIN BİLEKLERİNE VURULMUŞ AĞIR BİR ZİNCİRDİR BU ZİNCİR KIRILACAKTIR

Türkiye İşçi Partisi'ni TANIYALIM

İÇİNDEKİLER

düncü ve son Büyük Kongre 29 Ekim 1970'te Ankara'da yapılır ve Kürt meselesi toplantıya damga vurur.

TİP YAYINLARI

TİP kurulduğu andan itibaren hem üzerine yönelen şimşekleri bertaraf etmek hem de kendini kamuoyuna "doğru" tanıtmak için broşür basma faaliyetine başlar. Örneğin 1962'de basılan *Türkiye İşçi Partisi Kimlerin Partisidir?*, 1963'te basılan *Amacımız, Yolumuz, Yöntemimiz* bunlar arasındadır. Asıl yayın faaliyeti 1964 yılına rastlar. Dış politika bağlamında NATO ve Kıbrıs meselesinin çözümü TİP'in üzerinde durduğu başlıca konular arasındadır. Bu konular "Bağımsız Türkiye" kavramı ekseninde ele alınacaktır. Özellikle Amerika'nın etki ve denetimindeki bir Türkiye'nin bağımsızlığından söz edilemeyeceği vurgulanacaktır. *Boş Bardakta Koparılan Fırtına-Kıbrıs Meselesinde Neden İşçi Partisine Saldırdılar? Gerçekleri Açıklıyoruz* adlı broşür dışında *İftiralara Cevap Veriyoruz: Türkiye İşçi Partisi Gözü İle Kıbrıs* ve yine *M. Ali Aybar'ın 10 Mayıs 1964 Tarihli Bursa Konuşması. Antidemokratik Kanunlar C.H.P. Yöneticileri Gericilikle Mücadele ve Reformlar T.İ.P. ve Seçimler* adlı yayınlar hem dış politika hem de Kıbrıs konusu üzerinde durur.

TİP için asıl yayın faaliyeti de seçim yılı ve ilk büyük sınavın verileceği 1965 yılında yaşanır. Seçim yılı olan 1965'te Aybar'ın uygulanan dış politikaya itiraz eden *Teslimiyet Politikasına Hayır. Amerikanın Bir İleri Karakol Olarak Baktığı Türkiye Bizim Ana Yurdumuzdur* gibi konuşmaları, diğer yandan NATO gibi kurumlara itiraz eden *NATO Halkımızın Bileklerine Vurulmuş Ağır Bir Zincirdir Bu Zincir Kırılacaktır* isimli broşür basılır.

Bu yıl yine *Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım* adlı bir broşür yayımlanır. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de sosyalist bir partiye yönelen suçlamaları TİP "Atılan İftiralar ve Cevaplar" başlığıyla izah eder:

"Türkiye İşçi Partisinin ortaya çıkması üzerine rahatları kaçanlar, kanunla bize bir şey yapamıyacakları için, iftira yoluna sapmıştır. Böylece, hesapları, halkı T.İ.P. nden soğutup, seçimlerde oy alamamasını sağlamaktır. Basının çok büyük bir kısmı onların elindedir. Onun için halkımızın dikkatli olması ve kanmaması lâzımdır. Şimdi T.İ.P. ne karşı yöneltilen iftiraların başlıcalarını ve cevaplarını görelim:

1-DİN: T.İ.P. ne yöneltilen iftiraların başında güya dinsiz, Allahsız olduğumuz gelmektedir. Bu büyük bir iftira ve yalandır. T.İ.P. emeğe ve emekçi halka en büyük saygıyı duyar. Bu sebepten halkımızın inançlarına karşı da aynı saygıyı besler. Hiç bir ayırım yapmadan, bütün din ve mezheplere karşı saygılıdır. T.İ.P. nin dâvası halkı sömüren insanlardır. Dinler, mezhepler, halkın sömürülmesini istemezler ki, T.İ.P. bunların karşısına çıksın. Asıl T.İ.P. ne bu iftiraları atanlar dinsiz ve Allahsızdır. Çünkü onlar din sömürücülüğün bir vasıtası yapmak isterler, onlar, dini siyasete alet ederler. (...)

2-AİLE: T.İ.P. ne yöneltilen diğer bir iftira da, güya aileyi tanımadığımız, ırza namusa önem vermediğimiz yalanıdır. Bu, gerçekten, hayâsızca ve aptalca yapılmış bir iftira ve yalandır.

Bir kere, etrafınızdaki T.İ.P. lilere bakınız. Hepsi çoluk çocuk sahibi insanlardır. Bunlar nasıl olur da, bu iftirada söylendiği gibi düşünür ve hareket ederler. Kaldı ki, T.İ.P. nin bütün çabası, toplumun temeli olan aileyi kuvvetlendirmektir. Çocukların eğitimi, sıhhatlerinin korunması gibi konularda devletin aileye yardımcı olmasını istememiz bunun en açık delilidir.

(...)

İŞTE TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ; HERKESE İŞ, HERKESE TOPRAK VERİRİZ VE EMEĞİN HAKKINI KORUYARAK ANAYI BABAYI EVLÂTLARINA SAHİP OLACAK BİR VARLIĞA KAVUŞTURACAKTIR. AİLEYE VE IRZA NAMUSA SAYGI GÖSTERMENİN ASIL YOLU BUDUR.

(...)

3-KOMÜNİSTLİK VE MEMLEKETİ RUS-

LARA SATMAK: T.İ.P. ne yöneltilen diğer bir iftira, komünistlik ve memleketi Ruslara satmak istediğimiz yalanıdır. Güya T.İ.P. liler Ruslardan para ve emir almaktadır, bütün maksatları da yurdumuzu Ruslara teslim etmektir. Bu da haince ve aptalca uydurulmuş bir yalan ve iftiradır.

(...)

T.İ.P., Türkiye'nin ancak gene Türkiye'deki emekçi halk tarafından ve yalnız onlar tarafından kalkındırılacağına inanan gerçek milliyetçi bir partidir. Ne başka milletleri sömürmek ister, ne de kendisini başka milletlere sömürtür. Diğer bütün milletlerle dostça geçinmek ister. Fakat hiçbirinin, ne Rusun, ne Amerikanın, ne Çinin, ne İngiliz ya da Almanın yani hiç bir yabancı devletin boyunduruğu altına girmek istemez. Kâfi olarak bağımsız bir dış politikaya taraftardır.

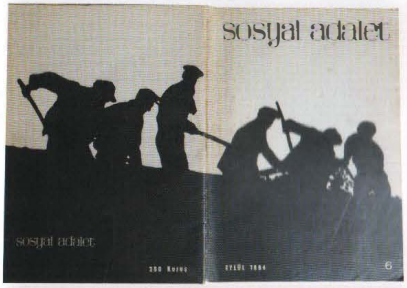
(...)

Komünist olduğumuz iftirasına gelince: Türkiye İşçi Partisi komünist değildir. Zaten herkes bilir ki kanunlarımıza, göre komünizm yasaktır. Eğer biz açık veya gizli komünist olsaydık hükümet bunu anlayıp meydana çıkaramaz mıydı? Ve meydana çıkarınca da bizim parti kurup seçimlere girmemize müsaade eder miydi?" (s. 11-13)

1965 yılında TİP'e yapılan saldırılara tepkiler de broşürler aracılığıyla verilir. Bu broşürlerin çoğu, partinin yayın organı durumundaki *Sosyal Adalet* dergisinin içinde ek olarak okura ulaştırılmıştır. Mesela Mehmet Ali Aybar'a ait olan *5-6 Mart Akhisar Olayları: Kimler Niçin ve Nasıl Yaptılar?* veya *T.İ.P. Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar Diyor Ki: Ve de Gözlerinin İçine Baka Baka Halkın Oylarıyla İktidara Geleceğiz*, yine Mehmet Ali Aybar'ın *Güzel, Mutlu Günler Uzak Değildir*, ve *Ve de Asil Yüreğimiz Korkusuz, İnancımız Bütündür* isimli broşürleriyle birlikte Alevilere hitap eden *Gelin Canlar Bir Olalım* aynı zamanda yayımlanmıştır. Özellikle emekçi ve işçi kesime hitap eden *Türkiye İşçi Partisi Senin Partindir: T.İ.P. Halkımızın Ezici Çoğunluğunun Gerçek Temsilcisidir. T.İ.P. Anayasanın Tastamam Uygulanmasını İsteyen Tek Partidir* isimli broşürle, *Emekçi Kardeş, Çilekeş Yurttaş* ve bunun yanı sıra *Bunlar Halk Düşmanlarıdır* başlıklı broşürler bu amaçla basılmıştır. TİP bu dönemde Anayasa'yı savunan kitapçıklar da basacaktır; bunlardan ilki *Anayasamıza Atılan Taşlar, Kimler Nasıl ve Niçin Yaptılar?* adlı yayındır.

5 GÜN 40 SAATLİK ÇALIŞMA HAKKI

Aybar'ın İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda açıkladığı "TİP 1965 Seçimleri Bildirisi" 1964 yılında kabul edilen parti programının daha anlaşılır ve kısa bir dille yazılmış şeklidir. Bu yazıya ek olarak verdiğim seçim ve parti afişleri ile broşürlerinden de fark edilebileceği gibi, üzerinde en çok durulan konulardan bazıları günümüz açısından ilginçtir. Mesela günümüz Türkiye'sindeki haftalık 5 gün 40 saatlik çalışma süresi TİP'in gündeme taşıdığı ve zaman içinde kabul edilmesini sağladığı bir hak olmuştur.

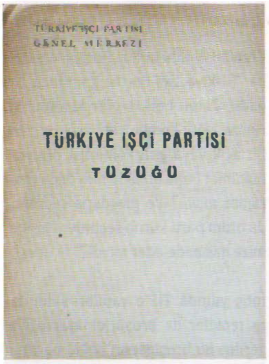

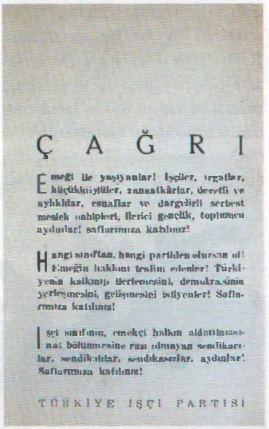

Seçimlerde aday gösterilen 382 kişiden 216'sı "kol emekçisi"dir. TİP'in *Seçim Bildirisi* "İşçiler, Irgatlar, Köylüler, Zanaatkârlar, Subaylar, Memurlar. Emekliler. Atatürkçü Toplumcu Aydınlar Tüm Emekçiler Sevgili Yurttaşlar" şeklinde bir hitapla başlar. *Seçim Bildirisi*'nin hemen başında, Amerika'nın 1947 yılından itibaren Türkiye'ye yerleşerek bağımsızlığı ihlal ettiği, ülkeyi işgal ettiği dile getirilir. Amerikan emperyalizmi ve "işgalinden" bahsedildikten sonra, kurtuluşun "tam bağımsızlık"ta olduğu vurgulanır: "Tam bağımsız olmadıkça ne toprak reformu yapabiliriz, ne sanayi kurabiliriz, ne işsizliği önleyebiliriz, ne sosyal adaleti sağlayabiliriz." (s. 4)

Bildiride dış politika, (Kıbrıs meselesi), milli savunma, kalkınma (demir çelik ve ağır sanayi, yabancı özel sermaye, ortak pazar, petrol ve madenler, iktisadi devlet teşekkülleri, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılık, vergi reformu, bölgelerarası denge), toprak meselesi, çalışma ve sosyal güvenlik, gençlik ve eğitim, demokrasi ve temel ilkeler (her şey insan için, emek en yüce değerdir, hayatta en hakiki mürşit ilimdir, milliyetçilik ve halkçılık, din ve laiklik, mülkiyet, aile ve kadın, TİP'in demokrasi anlayışı) başlıkları üzerinde durulmuştur.

Dış politikada da tam bağımsızlığı, yabancı üslerin kaldırılmasını ve Atatürkçü dış politikayı öneren TİP o dönem açısından da bu dönem açısından da ilginç olabilecek şekilde, Kıbrıs sorununun çözümünü Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olmasında görür:

"Kıbrıs meselesini herşeyden önce emperyalistlerin elinden çekip almak, bunun için de emperyalizme karşı olan devletlerin bu davada bizi desteklemesini sağlamak şarttır. Bu maksatla Türkiye İşçi Partisi, milli menfaatlerimize ve Kıbrıstaki Türklerin menfaatlerine en uygun çözüm şekil olmak üzere Kıbrıs'ın yabancı üslerden temizlenmesini, silahsızlandırılmasını ve milletlerarası garanti altında her iki topluluğun haklarına saygılı, bağımsız bir devlet olmasını teklif etmektedir." (s. 7)

Ve elbette çok tepki çeker. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin kalkınmasına öncelik verileceği belirtilir ki, bu ifade bir süre sonra Kürt kimliğinin ve meselesinin gündeme taşınması için bir mukaddeme olacaktır.

Şimdilerde iş hayatının normal bir kuralı haline gelmiş olan haftanın 5 iş günü toplam 40 saat çalışma hakkı dışında işsizlik sigortası ve bütün yaşlılara emeklilik hakkı da TİP'in bildirisinde yer alır. Bunun dışında, çalışma hayatının demokratik hâle gelmesi ve lokavtın kaldırılması gibi konuların yanında devletleştirme başlıca tema olmuştur. Örneğin ağır endüstrinin devletin elinde bulunması, buna bağlı olarak Ereğli Demir ve Çelik tesislerinin, dış ticaret ve bankacılığın, madenlerin ve petrolün devletleştirilmesi ve devlet eliyle çıkarılması, işlenmesi üze-

rinde durulur. Köyden şehre göçün durdurulması ve toprak reformu en çok önem verilen konulardan biri olmuştur. Buna bağlı olarak topraksız veya toprağı yetmeyen köylüye toprak dağıtılması vaat edilmiş, Köy Enstitülerinin de yeniden açılması vurgulanmıştır. Ortak Pazar'dan çıkılması ve Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun kaldırılması diğer vaatler arasındadır.

"Türkiye İşçi Partisi kapitalizme karşıdır. Türkiye İşçi Partisi halktan, emekten yana ve halkın doğrudan doğruya denetimine ve yönetimine katıldığı bir plânlı ekonomi sistemi uygulayacaktır. Bu sistemde halk yararına olan kamu sektörü ağır basacaktır, özel sektör, plânın ön gördüğü yatırım hedeflerine uygun olarak çalışacaktır. Ve milli ekonominin yararlı bir kesimi haline sokulacaktır." (s. 23)

TİP'in *Seçim Bildirisi*'nin sonuç bölümü şu hitapla başlar: "Emekçi kardeşler, vatandaşlar; Biz öteki beş partinin beşinin de karşısındayız. Beşinden de temelden ayrıyız. Çünkü biz emekçilerin partisiyiz." (s. 24) Şu paragrafla metin son bulur:

"Gün ışıyor. Sen ak koyunlara kara koyunu artık ayırt etmeğe başladın. Bak bu partiyi bir avuç emekçi kurdu ve dört buçuk yılda parasız pulsuz, hem de iftiralara, suçlamalara, taşlı sopalı saldırılara rağmen işte bugünü bulduk. 51 ilde seçimlere katılıyoruz. Her yerde Türkiye İşçi Partisini konuşuyorlar. Artık Türkiye İşçi Partisi gerçek bir güç haline geldi. Ve bu seçimlerde sen ona oy vereceksin. Senden olanlar Büyük Meclise girecekler ve güzel, mutlu günler başlayacak; emekçinin baş tacı olduğu, ailesi çoluğu çocuğuyla efendice yaşadığı, mutlu günler sürdüğü, ileri, toplumcu, bağımsız Türkiyeyi el birliği ile mutlaka kuracağız. Yaşasın emekçiler, yaşasın Türkiye."

TİP'in Taksim mitingi ve radyo konuşmalarının da çok etkili olduğu görülür. Ankara'da Büyük Sinema'daki kapalı toplantısı, İstanbul'da Taksim'deki açık hava mitingi ve Diyarbakır, Gaziantep, Adana'da toplantılar ilgi çeker. Toplantılarda TİP programındaki konular, ABD emperyalizmi ve Türkiye'deki ABD üs ve "işgali" dile getirilir. Taksim'deki mitingde "Parasız eğitim", "Kula kulluk düzeni bitsin" "Uyanan halkı hiçbir kuvvet durduramaz" gibi sloganlar ve dövizler görülür. Özellikle radyodan propaganda hakkı etkili kullanılır. Bu konuşmalar daha sonra *Yaşasın Emekçiler Yaşasın Türkiye* adlıyla derlenir. Radyo konuşmalarını Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren, Rıza Kuas, Behice Boran, Çetin Altan, Yaşar Kemal, Can Yücel, Hamdoş, İbrahim Çektin, Muzaffer Karan, Kemal Nebioğlu, Mahmut Makal ve T. Ziya Ekinci yapar. Özellikle Gaziantep'ten gelen çoban Hamdoş'un radyo konuşması etkili olur. Konuşma şöyle başlar:

"GAZİANTEP'İN ÇAPALI KÖYÜNDEN HAMDOŞ'UN KONUŞMASI

Köylü kardaşlarım,
Köylerde ağaların koltuğuna sığmayıp şehirlere göçen
Şehirlerde iş bulamayıp sürünen kardaşlarım,
At arabası çalıştırıpta evini geçindiremiyen kardaşlarım.
Patronların azabını çekipte işinden atılan kardaşlarım,
Milletine canı yürekten hizmet eden okumuş kardaşlarım.
Ben Gaziantepli Azap Ali'nin oğlu Hamdoş. Tozun toprağın içinden sürünerek geldim. Çektiğim ıstırabı size söylemek istiyorum.
Benim ıstırabım yalnız benim değil, hepimizin ıstırabıdır." (s. 27)

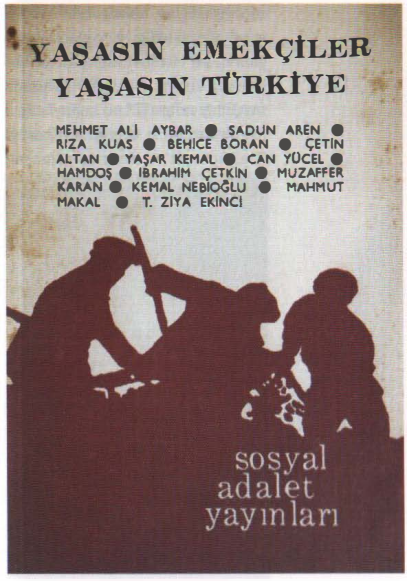
TİP PARLAMENTODA

Parlamentoya girmesinden itibaren TİP'in etkisi daha da artacak ve TBMM'de yapılan kimi konuşmalar kamuoyunda büyük ses getirince kitaplaştırılacaktır. 1966 ve 1967'de *TİP Mecliste* serisi adı altında sırasıyla şu eserler yayımlanır:

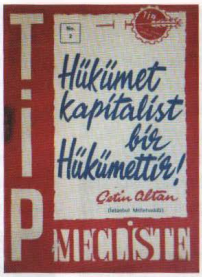
Mehmet Ali Aybar; *Türkiye'yi Adalet Partisi Kalkındıramaz*
Çetin Altan, *Hükümet Kapitalist Bir Hükümettir*
Çetin Altan, *Demir ve Çimento Karaborsasının İçyüzü*
Mehmet Ali Aybar, *Hodri Meydan*
Tarık Ziya Ekinci, *Doğu Dramı*

1966 yılında TİP'i destekleyen aydınların hazırladığı kitapçıkların basımında artış görülür. Murat Sarıca'nın *Toplumcu Açıdan Halk-*

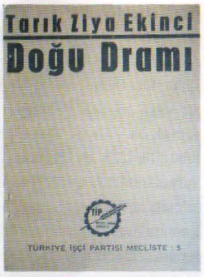

Aybar'ın radyo konuşması

çılık, Milliyetçilik, Devrimcilik adlı broşürü ile *1961 Anayasasının Sosyal Niteliği* adlı eserinin yanı sıra İdris Küçükömer'in *Bağımsızlık Sorunu*, Mekin Dinçer'in *Planlı Devletçilik* ve Selâhattin Hilav'ın *Toplumculuk ve İnsan Problemleri* adlı eserleri peş peşe bu dönemde yayımlanmıştır.

TİP'in Türkiye dışında tanınmasını sağlayan başlıca olay Russell Mahkemesi'dir. Vietnam'da savaş suçları işleyen ABD'nin yaptığı katliamlardan ve binlerce sivilin ölümüne sebep olmaktan yargılanmasını sağlamak için Bertrand Russell'ın öncülüğünde özel bir uluslararası mahkeme kurulur. Russell Mahkemesi olarak anılan bu özel mahkeme için Mehmet Ali Aybar, Londra'ya çağrılır. 1967 yılında ABD'nin savaş suçu işlediğine hükmederek ABD'yi giyabında mahkûm eden mahkemede görev alan Mehmet Ali Aybar ve dolayısıyla TİP'in iç ve dış kamuoyunda saygınlığı artar. TİP bu konuyla ilgili olarak Ankara İl Örgütü'nün bastığı *İşte Vietnam'da Amerikan Vahşeti* adlı ilginç broşürüyle durumu kamuoyuna anlatacaktır.

Yaşadığı yoğun antipropaganda ve itibarsızlaştırma çabaları nedeniyle, TİP'in kendisini kamuoyuna tanıtma gayreti 1968 yılında da devam eder. Murat Sarıca ve Nurkalp Devrim'in kaleme aldığı *Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım* adlı eser ile *Sömürülenlerin Horlananların Partisi Türkiye İşçi Partisi: Doğru Bilelim-Doğru Konuşalım* gibi broşürler dışında *Fukara Halkımızın Kurtuluş Umudu* ve *Ezilen Köylünün Kurtuluş Umudu Türkiye İşçi Partisi* gibi el ilanları kendini tanıtma gayretinin devamıdır.

1969 SEÇİM BİLDİRİSİ

TİP ülke genelindeki örgütlenmesini 1967 sonlarında tamamlar. 1969 seçimleri için *TİP Seçim Bildirisi* yayımlanır. AP ve CHP'ye neden oy verilmemesi gerektiği açıklandıktan sonra "TİP, emekçi halkı iktidara getirecek, bugünkü bozuk düzeni, aşağıda ayrı ayrı açıklayacağımız usûl ve yollarla, halk yararına değiştirecek ve böylece tam bağımsız ve gerçekten demokratik, sosyalist bir Türkiye kuracaktır" denecek ve temel ilkeler açıklanacaktır.

Temel ilkeler ve bu ilkelere dair bazı alıntıları aşağıda verdim.

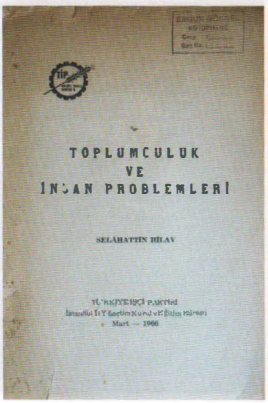
"I) Bağımsızlık", başlığı altında "dış politika", "Kıbrıs meselesi ve Türkiye İşçi Partisi'nin tezi" ile "milli savunma" konuları açıklanır.

"II) Demokrasi

Türkiye İşçi Partisi siyasî demokrasiye bağlıdır.İktidarın seçimle el değiştirmesini öngörür. Bir yandan Türkiye İşçi Partisi halkın oylarıyla iktidarı aldıktan sonra muhalefetin temel haklarına saygılı olacaktır ve halkın güvenini kaybettiği zaman yani seçimleri kaybettiği vakit iktidardan çekilecektir." (...) (s. 11)

"III) Demokratik Bağımsız Türkiye Sosyalizmi

Türkiye de Sosyalizmi kurmak için bize özgü bir yol izlememiz bilimsel bir zorunluluktur. Bizim Sosyalizmimiz işçi sınıfının demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların eliyle, aşağıdan yukarı kurulacaktır. Yüzyıllar boyunca merkeziyetçi, tekelci, ceberut bir idareden çekmediği belâ kalmamış olan emekçi sınıflarımız, tepeden inmeci yöntemlere karşıdır. Bugün Partimiz nasıl tabanın yönetim ve denetiminde ise, tüzüğümüzün açık bir hükmü, nasıl kol emekçilerine parti yönetimine ağırlıklarını koyma, söz ve karar sahibi olma imkânlarını sağlıyorsa, kuracağımız sosyalist dü-

zende de emekçi sınıflar ağırlık teşkil edecekler, her kademede, iş yerinden devletin en üst kademelerine kadar, söz ve karar sahibi olacaklardır..." (s. 12)

Bunların dışında "IV) Milliyetçilik ve Halkçılık; V) Din ve Laiklik; VI) Mülkiyet; VII) Aile ve Kadın; XIX) Bölgeler Arası Eşitlik" başlıkları üzerinde durulmuştur.

Bu son başlık Kürt Kimliğini dile getirmeye yönelik ifadeleri içerir:

"VIII-Bölgelerarası Eşitlik

Bugün doğu ve güneydoğu illerimiz büyük vatandaş ve memur kitlesi gözünde bir mahrumiyet bölgesidir. Kamu hizmetleri bu bölgede azdır. Bölgenin ekonomik geriliğine paralel olarak buradaki vatandaşlar sosyal ve kültürel bakımdan geri bırakılmışlardır. Üstelik bu bölgede yaşayan emekçi vatandaşlarımız dilleri ve mezhepleri dolayısıyla da Anayasa'nın kabul etmediği muamelelere maruz bırakılmışlardır. Bu durumun doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyayız. Ulusal menfaatlerimize en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak İhmal edilmiyecek bir yurt vazifesidir.

Türkiye İşçi Partisi Anayasada tanınan hak ve hürriyetlerden bu yurttaşlarımızın da eksiksiz, tastamam yararlanmalarını, sağlayacaktır. Anayasamızın 12. maddesinde yurttaşlar arasında din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayırımı gözetilemiyeceği yazılıdır; Anayasa'mızın bu emri harfi harfine yerine getirilecektir.

Türkiye işçi Partisi Anayasa'mızın 3. maddesinde ifadesini bulan ve Türkiye'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün teşkil ettiği hakkındaki temel ilkeye uygun olarak, Doğu ve Güneydoğu illerimizi mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtaracaktır." (s. 16)

"Bugünkü Sömürü Düzeni Nasıl Değişecek?" başlıklı bölümde yine iktisadi kalkınma, yabancı özel sermaye, ortak pazar, toprak reformu, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılık ile vergi reformu konuları açıklanmıştır.

Çalışma ve sosyal güvenlik konusunda şu paragraf dikkat çekicidir:

"Türkiye İşçi Partisi, Anayasa'mızın öngördüğü köklü dönüşümlerle insanın insanı sömürmesine son veren bir düzen kuracaktır. Bu düzende işçiler ve bütün emekçi halkımız emeklerinin tam karşılığını alacaktır. Türkiye İşçi Partisi haftada beş gün ve 40 saat çalışma esasını kabul eder. Bu çalışma süresi için, yapılan işe uygun ve işçi ailesine insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlayacak miktarda ücret ödenir. Bundan fazla çalışıldığı takdirde fazla mesai sayılacak ve zamlı ücret ödenecektir. Ücretler 'oynak merdiven' sistemine göre hayat pahalılaştıkça ona paralel olarak arttırılacaktır." (s. 25)

Bildirge şu çağrıyla son bulur:

"ÇAĞRI

İşçiler, köylüler, tüm emekçiler, dar gelirli yurttaşlar:
12 Ekim günü sandık başına gideceksin; 33 milyonluk Türkiye'yi yönetecek insanları seçeceksin;
Oyunu kullanırken, bütün aldatmacalardan kendini kurtar, gerçekleri düşün;
Kulüp tutar gibi parti tutarak hareket etme;

Şimdiye kadar bin bir vaadle seni kandırıp oyunu alarak iktidara gelenlerin sömürücü sınıflar yararına çalıştırdıklarını; senin hayatını günden güne acılar, sıkıntılar içine sürüklediklerini düşün;

Oyunu kendi partine yani alın teriyle çalışan işçilerin, köylülerin, tüm emekçilerin siyasî örgütü olan TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ'ne ver." (s. 28-29)

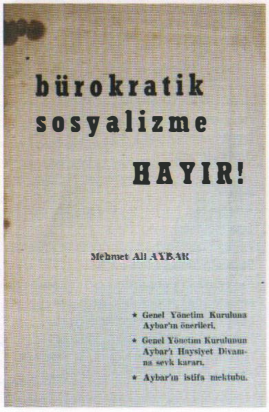
KÜRT KİMLİĞİ, DARBE VE TİP'İN KAPANIŞI...

TİP'in kendini tanıtma gayreti 1969 yılında *Türkiye İşçi Partisi El kitabı* adıyla örgüt için bastırdığı kitapla devam eder. Bu el kitabı Kürt

sorununun açıkça dile getirildiği bir yayındır. Sorulan "Geri kalmış Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine kalkınmada öncelik tanınacak mı?" sorusuna şu şekilde cevap verilir:

"C. 12- Evet!.. Doğulu halkımızın hor görülmesinin ana nedeni, fakir oluşudur. Fakir insanlar, Türkiye'nin her yerinde hor görülürler, adam yerine konulmazlar. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, yüzyıllardır ihmal edilmiş, sahipsiz kalmış, jandarma, tahsildar, ağa, şeyh ve eşkıya tarafından ezilmesine göz yumulmuştur. Osmanlı devleti de, Cumhuriyet dö-

nemi de bu bölgelerin emekçi halkına bir şey vermemiş, fakat bu halktan her şeyi istemiştir. Doğulu halkımızın çoğunlukla Kürtçe konuşması da fakirliğe eklenmiş, bugünkü durum ortaya çıkmıştır. Kürtçe konuşan öyle beyler, ağalar vardır ki, gelmiş geçmiş yöneticilerden pekâlâ itibar görmüşler, hatta bizzat yönetime katılmışlardır. Demek ki, bu bölge halklarının hor görülmesinin beş sebebi Kürtçe konuşmak değildir, fakirliktir. Anayasamızın 12. maddesinin emrine uyan TİP, iktisadi ve kültürel kalkınmada Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine öncelik tanıyacağı için, bu bölgeler kısa zamanda kalkınacak ve her türlü eziklikten kurtulacaktır." (s. 33)

1966'dan beri artan yayın faaliyetiyle birlikte açık ve kapalı salon toplantıları, mitingler ve partinin kendini Kürtlere anlatmak ve Kürt kimliğini ve meselesini gündeme taşımak gayreti öne çıkar. Kürt coğrafyasında Kürtçe konuşulduğunu ve Kürt kimliği gerçeğini dile getiren Doğu mitingleri düzenlenir. Kürt örgütleriyle temasa geçilerek, Kürt meselesini demokratik bir şekilde çözmek amaçlanır. Kürt realitesine yönelik tutum 29 Ekim 1970'te Ankara'da yapılan IV. Büyük Kongre'ye damgasını vurur. 1969 seçim bildirgesinde yer alan ifadeler daha açık bir şekilde yazılır. Kongrede "Türkiye'nin doğusunda Kürt halkı yaşar", şeklindeki tespit TİP'in kapatılmasına da neden olacaktır. Kongrede ve kongre kitabının 37. sayfasında "...Ülkemizin diğer bölgelerinde uygulanmayan

Türkiye İşçi Partisi Yayınları Bibliyografyası (1961-1971)

Aşağıda TİP'in ilk dönem (1961-1971) yayınlarıyla ilgili hazırladığım bibliyografya, başta kendi özel arşivim olmak üzere Tarih Vakfı, Hollanda Sosyal Tarih Enstitüsü, TBMM ve TÜSTAV arşivleri taranarak oluşturulmuştur. Ebette eksiksiz olmak gibi bir iddiası yok; en azından bir başlangıç olsun. Zaman içinde yaptığım hataları düzeltmeyi ve bibliyografyayı ikmal etmeyi umuyorum. Katkısı olacaklara şimdiden teşekkür ederim. (*Birikim* dergisinde yayımladığım bibliyografyaya bazı elemeler ve düzeltmeler içermektedir.)

1961

Türkiye İşçi Partisi Programı, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1961. 15 s.

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, Ankara: 1961, 31 s.

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, Ankara: Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası, 1961, 8 s.

1962

Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi: Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1962, 35 s.

Türkiye İşçi Partisi Kimlerin Partisidir? Ne Yapmak İstiyor?, İstanbul: Sıralar Matbaası, 1962, 8 s.

Türkiye İşçi Partisi Bildirisi, 8 Şubat 1962.

1963

Amacımız, Yolumuz, Yöntemimiz, Ankara: Emek Matbaası, 1963, 32 s. TİP Yayınları No:1 TİP Ankara Araştırma ve Yayın Bürosu.

Türkiye İşçi Partisi Ankara Senatörü Nuyazi Ağırnasli'nın Ortak Pazar Hakkında Meclis Konuşması, Ankara: Emek Basımevi, 1963, 8 s.

Niçin TİP, 1963.

1964

Türkiye İşçi Partisi Programı, İstanbul: Ersa Matbaası, 1964, 166 s.

Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım, Ankara: Başnur Matbaası, [1964?], 8 s.

Boş Bardakta Koparılan Fırtına-Kıbrıs Meselesinde Neden İşçi Partisine Saldırdılar? Gerçekleri Açıklıyoruz, Bornova: Önder Matbaası, 1964, 14 s.

İftiralara Cevap Veriyoruz: Türkiye İşçi Partisi Gözü ile Kıbrıs (Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın 10 Mayıs 1964 Tarihli Bursa Konuşması) Antidemokratik Kanunlar C.H.P. Yöneticileri Gericilikle Mücadele ve Reformlar T.İ.P. ve Seçimler, Bornova: Önder Matbaası, 1964. 2. baskı, 23 s., Türkiye İşçi Partisi İzmir II Merkezi Kültür Bürosu Yayınları: 1.

Türkiye İşçi Partisi Radyo Konuşmaları. Yurt Sorunları ve Çözüm Yolu, Ankara: Kardeş Matbaası, 1964, Türkiye İşçi Partisi Araştırma ve Yayın Bürosu Yayınları: 2, 95s.

6 Eylül 1964 günü Ankara'da yapılan Türkiye İşçi Partisi Genel Yönetim Kurulu açık toplantısında Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın dış politikamızla ilgili konuşmasının tam metnini sunuyoruz. Mehmet Ali Aybar Dış Politikamızı Anlatıyor, 1964, *Sosyal Adalet* dergisinin 1. ekidir, 19 s.

Siyasi Partiler Kanunu ile Anayasa Nasıl Kısırlanıyor!, İstanbul: Ersa Matbaası, 1964, 55s.

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü [Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul, 1964 (?), 31 s. [TBMM] (Tüzüğün hemen başında şu bilgi var: "İşbu tüzük, Türkiye İşçi Partisinin 9 ve 10 Şubat 1964 günleri İzmir'de toplanan Birinci Büyük Kongresi'nin kabul ettiği değişikliklerle yeniden tabedilmiştir." s. 3).

1965

Mehmet Ali Aybar: Teslimiyet Politikasına Hayır. Amerikanın Bir İleri Karakol Olarak Baktığı Türkiye Bizim Ana Yurdumuzdur (14 Ocak Pazar günü yapılan İzmir II Kongresi'ne, uçak seferlerinin iptali yüzünden gidemeyen Mehmet Ali AYBAR, kongre için hazırladığı konuşmasını, basın aracılığıyla halkoyuna duyurmuştur. AYBAR'ın konuşması özetle şöyledir), 1965 (?), 4 s.

NATO Halkımızın Bileklerine Vurulmuş Ağır Bir Zincirdir Bu Zincir Kırılacaktır, 1965(?), 4 s. Türkiye İşçi Partisi İstanbul II Yönetim Kurulu.

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, TİP Yayınları: 2, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1965, 48 s.

Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım, İstanbul: Karınca Basımevi, 1965, 16 s.

Mehmet Ali Aybar: 5-6 Mart Akhisar Olayları: Kimler Niçin ve Nasıl Yaptılar?, Ankara: Başnur Matbaası, [1965], 15 s.

Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi, İstanbul: Yenilik Matbaası, 1965, 30 s.

T.İ.P. Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar Diyor ki: Ve de Gözlerinin İçine Baka Baka Halkın Oylarıyla İktidara Geleceğiz, Ankara, [1965], 16 s.

Mehmet Ali Aybar, *Güzel, Mutlu Günler Uzak Değildir, Ve de Asil Yüreğimiz Korkusuz, İnancımız Bütündür*, Ankara, [1965], 16 s.

Gelin Canlar Bir Olalım Türkiye İşçi Partisi, İstanbul: İstanbul Matbaası, [1965], 16 s.

Anayasamıza Atılan Taşlar, Kimler Nasıl ve Niçin Yaptılar?, T.İ.P. Yayını Ankara: Basın Matbaası, 1965.

Türkiye İşçi Partisi Senin Partindir: T.İ.P. Halkımızın Ezici Çoğunluğunun Gerçek Temsilcisidir. T.İ.P. Anayasanın Tastamam Uygulanmasını İsteyen Tek Partidir, İstanbul: Sanat Matbaası, 1965, 16 s.

Yaşasın Emekçiler Yaşasın Türkiye (Türkiye İşçi Partisi 10 Ekim 1965 Millet Vekili Seçimleri Radyo Konuşmaları) (Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren, Rıza Kuas, Behice Boran, Çetin Altan, Yaşar Kemal, Can Yücel, Hamdoş İbrahim Çektin, Muzaffer Karan, Kemal Nebioğlu, Mahmut Makal, T. Ziya Ekinci), Sosyal Adalet Yayınları: 5, Ankara: Sosyal Adalet Yayınları, 1965, 99 s.

Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl'inden Ön Seçimlere Katılacak Adayların Soyadı Harfi Sırasına Göre Resimli Hal Tercümeleri Bültenidir, İstanbul İl Seçim Kurulu, 1965, 8 s.

Emekçi Kardeş, Çilekeş, Yurttaş, 1965, 4 s.

Bunlar Halk Düşmanlarıdır, 1965, 4 s.

1966

Mehmet Ali Aybar: *Türkiyeyi Adalet Partisi Kalkındıramaz*, TİP Meclis'te: 1, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1966, 63 s.

Çetin Altan, *Hükümet Kapitalist Bir Hükümettir: Türkiyedeki Amerikan Üsleri Hakkında Başbakanın Konuşması ve Mehmet Ali Aybar'ın 6 Aydır Cevap Verilemeyen Sözlü Sorusunun Metni*, TİP Meclis'te: 2, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1966, 39 s.

bir çeşit silah ve kaçak suçlu arama usullerinin Güney-Doğu bölgesine reva görülmesi de dikkat çekicidir. Kaçak silah ve suçlu yalnız bu illerde mi vardır? Niçin bir ayrım yapılıyor ve diğer illerde kullanılan aramatarama usulleriyle yetinilmiyor? Bu noktada, Güney-Doğu illerimizde Türkçeden gayrı bir dil, çoğunlukla Kürtçe, daha az sayıda Arapça konuşan ve farklı etnik özelliklere sahip yurttaşlarımızın yaşadığı hususu düşündürücü bir unsur olarak ortaya çıkıyor" dendikten sonra "bölge halkının Kürtçe konuşup yazma hak ve özgürlüğünün kısıtlandığı" vurgulanır.

TİP darbe konusunda da nettir. 12 Mart olduğunda Genel Başkan Behice Boran hiç tereddüt etmeden darbeye de muhtıraya da karşı çıkar.

Burada son zikredilmesi gereken eser —TİP bastırmasa da— Aybar'ın 12 Mart 1971 darbesinden bir ay kadar önce bastırdığı ve partiden ayrılışı ile yeni bir parti kurma gayretini dile getirdiği *Bürokratik Sosyalizme Hayır (Genel Yönetim Kuruluna Aybar'ın Önerileri-Genel Yönetim Kurulunun Aybar'ı Haysiyet Divanına Sevk Kararı-Aybar'ın İstifa Mektubu)*'dur.

DİPNOT

* Bu yazı geçen ay Birikim dergisinde No: 316-317 (Ağustos-Eylül) "Tarihçinin Sırt Çantası: Parlamentoya Girişinin 50. Yılında TİP: Kuruluşu, Yayınları ve Seçimler Üzerine Notlar..." başlığıyla yayımlanan yazının, özellikle TİP'in yayınlarına ait bölümlerini içeren ve genişletilmiş halidir.

Çetin Altan, *Demir ve Çimento Karaborsası'nın İçyüzü*, TİP Meclis'te: 3, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1966, 63 s.
Murat Sarıca, *Toplumcu Açıdan Halkçılık, Milliyetçilik, Devrimcilik*, İstanbul: Karınca Matbaası, 1966.
Murat Sarıca, *1961 Anayasasının Sosyal Niteliği*, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu, İstanbul: Karınca Matbaası, Mart 1966.
İdris Küçükömer, *Bağımsızlık Sorunu*, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu. Eğitim Bürosu Konferansları: 3, İstanbul: Karınca Matbaası, Mart 1966, 22 s.
Mekin Dinçer, *Planlı Devletçilik*, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu Konferansları: 8, İstanbul: Karınca Matbaası, 1966, 15 s.
Selâhattin Hilav, *Toplumculuk ve İnsan Problemleri*, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Eğitim Bürosu Konferansları: 8, İstanbul: Karınca Matbaası, Mart 1966, 15 s.
Türkiye İşçi Partisi II. Büyük Kongresi (20-24 Kasım 1966 Malatya) Alınan Kararlar ve Yapılan Seçimlerin Sonuçları, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul: Okur Matbaası, 1966, 10 s.
Kongre Raporu-Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi Çalışma Raporu-İkinci Büyük Kongre 20-24 Kasım 1966, Malatya, İstanbul: Acar Matbaası, 1966, 43 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1966, 30 s.
Sosyalistlerin Sesi, 1966.
Türkiye İşçi Partisi Gerçekleri Açıklıyor, İstanbul: Karaca Ofset Basımevi, 1966, 4 s.

1967
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 6. baskı, Ankara: Ulaşoğlu Matbaası, 1967, 32 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi, 1967, 30 s.
İşte Vietnam'da Amerikan Vahşeti, TİP Ankara İli, Ankara, [1967].
Mehmet Ali Aybar; Hodri Meydan: Türkiye İşçi Partisi Meclis Grubu Adına Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın 1967 Yılı Bütçesi Üzerine 27 Şubat 1967 Günü Millet Meclisi Kürsüsünden Yaptığı Konuşma, TİP Meclis'te: 4, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi, 1967, 31s
Tarık Ziya Ekinci: Doğu Dramı (geri kalmış Doğu bölgesinin sorunları üzerine yapılan konuşmalar ve yazılan yazılardan derlenmiştir), TİP Meclis'te: 5, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi, 1967, 81 s.
Duyuru-İstanbul 9 Kasım 1967: 12 Kasım 1967 Günü Spor ve Sergi Sarayında Yapılacak T.İ.P. İstanbul İl Kongresine Katılacak Delegelere ve Bütün İstanbullu T.İ.P. Üyelerine, İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1967, 16 s.

1968
Türkiye İşçi Partisi Mahalli Seçimler Ön Seçim Yönetmeliği Genel Yönetim Kurulunun 4 Şubat 1968 Tarihli Oturumunda Kabul Edilmiştir, Ankara: Töyko Matbaası, 1968, 8 s. [IISH]
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 7. baskı, Ankara: Töyko Matbaası, 1968, 31 s.
Sömürülenlerin Horlananların Partisi Türkiye İşçi Partisi: Doğru Bilelim-Doğru Konuşalım, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu, İstanbul: Başaran Matbaası, 1968, 16 s.
Dr. Murat Sarıca-Nurkalp Devrim: Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım, Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Yönetim Kurulu Bürosu, İstanbul: Acar Matbaası, Mayıs 1968, 30 s.
Çalışma Raporu Üçüncü Büyük Kongre: 9-12 Kasım 1968. Ankara Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, İstanbul: Latin Matbaası, 1968, 94 s.
Mehmet Ali Aybar: Türkiye İşçi Partisi III. Olağan Büyük Kongre Açış Konuşması, 9 Kasım 1968 Anakara Selim Sırrı Tarcan Spor Salonu, Ankara: 1968, 15 s.
Türkiye İşçi Partisi'ndeki Olayların Gerçek Yüzü, Ankara: Güvendi Matbaası, 1968, 36 s.
Örgüt: Emperyalizme ve Kapitalizme Karşı Sosyalizm Yabancı Nüfuzundan Kurtulmuş Özlerden Arınmış Tam Bağımsız Demokratik Türkiye İçin İleri, 26 Mayıs 1968, 4 s. [Örgüt. Her ayın 15'inde yayınlanır. Sahibi: Şükran Kurdakul, Yazı işleri: Müşfik Erem. Ülke Matbaası].
Fukara Halkımızın Kurtuluş Umudu, 1968, 2 s.
Ezilen Köylünün Kurtuluş Umudu Türkiye İşçi Partisi, 1968, 2 s.
Türkiye İşçi Partisi Genel Merkez Bilim Kurulunun Seçimlerde Üzerinde Durulacak Konularla İlgili Raporu Iteksirl, Ankara: Mayıs 1968.

1969
Türkiye İşçi Partisi El Kitabı [İç kapakta: *TİP.li'nin El Kitabı: TİP Bilim ve Araştırma Kurulunca Hazırlanmıştır*], İstanbul: Çınar Matbaası, 1969, 80 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 8. baskı, Ankara: Balkanoğlu Matbaası, 1968, 31 s.
Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirisi, İstanbul: Çınar Matbaası, 1969, 29 s.
Şaban Yıldız: Çalışma Programı: 1969-1970, İstanbul: 1969, 8 s.
Türkiye İşçi Partisi Milletvekili Adayları Seçim Yönetmeliği: Genel Yönetim Kurulunun 1 Haziran 1969 Günlü Oturumunda Kabul Edilmiştir, Ankara: Balkanoğlu Matbaası, 1969, 8 s.
Aybar'ın Radyo Konuşması: Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın Radyo Konuşması, 1969, 4 s.
Köylü Arkadaş, TİP Sana Seslenlyor, Ankara: 1969.

1970
Türkiye İşçi Partisi Genel Yönetim Kurulu Raporu Dördüncü Olağan Büyük Kongre 29, 30, 31 Ekim 1970 Ankara, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara: Şenyuva Matbaası, 1970, 61 s.
Türkiye İşçi Partisi IV. Büyük Kongresi: 29-31 Ekim 1970 Ankara: Alınan Kararlar ve Yapılan Seçimlerin Sonuçları, Ankara: 1970, 105.
Türkiye İşçi Partisi Merkez Yürütme Kurulu Bildirisi, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara [13 Nisan 1970], 7 s.
Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 9. baskı, Ankara: Eser Matbaası, 1970 (?), 31 s.
Sendikalar Kanunu Anayasa'ya Aykırıdır: Anayasa Mahkemesine Başvurma Dilekçesi, Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Ankara: Eser Matbaası, 1970, 16 s.
Çalışma Programı 1969-1970 Türkiye İşçi Partisi İl Yönetim Kurulu İstanbul, 1970, 4 s.

1971
Mehmet Ali Aybar, *Bürokratik Sosyalizme Hayır (Genel Yönetim Kuruluna Aybar'ın Önerileri-Genel Yönetim Kurulunun Aybar'ı Haysiyet Divanına sevk kararı-Aybar'ın İstifa Mektubu)*, İstanbul: Özaydın Matbaası, 1971, 24 s.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA AKDENİZ TÜRK ŞİLEPLERİNİN DÖNÜŞ MACERALARI VE DIŞ SEFERLER

MURAT KORALTÜRK

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla denizlerde gemilerin seyir güvenliğinin riskli hale gelmesi üzerine, savaşta tarafsız kalan Türkiye 7 Eylül 1939 tarihli bir kararnameyle ticaret filosunda yer alan şileplerin yabancı limanlara gitmelerini yasakladı; ancak hemen ardından iki ayrı düzenlemeyle, önce Ege ve Akdeniz havzasındaki yakın yabancı limanlara büyük ve küçük her türlü geminin sefer yapmasına izin verildi, daha sonra bu alan da genişletildi. Ertesi yıl İngiltere ve Fransa tarafından on kadar Türk şilebi Akdeniz'de yük taşımak üzere kiralandı. Müttefiklerin Türkiye'den gemi kiralamasının gerekçesi savaş nedeniyle deniz araçlarına duyulan ihtiyaçtaki artıştı.

MÜTTEFİKLER TÜRK ŞİLEPLERİNİ KİRALIYOR

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte denizlerde gemilerin seyir güvenliği daha da riskli hale geldi. Bu durum karşısında savaşta tarafsız kalmayı başaran Türkiye çeşitli önlemler aldı. 7 Eylül 1939'da yayınlanan bir kararname ile ticaret filosunda yer alan şileplerin yabancı limanlara gitmeleri yasaklandı.[1] Ancak kısa bir süre sonra 13 Ekim 1939 tarihinde yayınlanan bir başka kararname ile Ege ve Akdeniz havzasındaki yakın yabancı limanlara büyük ve küçük her türlü geminin sefer yapmasına izin verildi.[2] 23 Kasım 1939 tarihli kararnameyle bu alan biraz daha genişletildi ve ticaret gemilerinin Cebelitarık Boğazı'ndan çıkmamak ve Kızıldeniz'e inmemek şartıyla Akdeniz havzasındaki bütün yabancı limanlara sefer yapmasına müsaade edildi.[3] 1941 yılına gelindiğinde ise gemilerin yabancı ülke limanlarına gidebilmesi hükümetin iznine bağlandı.[4]

Dumlupınar şilebine İstanbul'da yükleme yapılıyor.

Bu düzenlemeleri yapmaya neden olan koşullara karşın 1940 yılında İngiltere ve Fransa tarafından on kadar Türk şilebi Akdeniz'de yük taşımak üzere kiralandı. Bu ülkelerin Türkiye'den şilep kiralamasının dayanağını, savaşın patlak vermesinden kısa bir süre sonra 19 Ekim 1939'da Ankara'da Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan "Üçlü İttifak Antlaşması" oluşturuyordu.[5]

Altay şilebi.

Müttefiklerin Türkiye'den gemi kiralamasının gerekçesi ise savaş nedeniyle deniz araçlarına duyulan ihtiyaçtaki artıştı. Bilindiği üzere II. Dünya Savaşı fiilen yaşandığı alanın büyüklüğü, daha da önemlisi dünyanın büyük bir bölümünü etkisi altına alması nedeniyle küresel ölçekte bir savaştı. Savaşan tarafların hem denizaşırı topraklardaki çıkarları için güçlü donanmalara hem de asker ve mühimmat ihtiyacını karşılayabilmek için yük ve yolcu gemilerine ihtiyaçları vardı. Savaştan önce ticaret filosu açısından bakıldığında dünyanın önde gelen ülkelerinin savaşta ticaret filolarını da etkin bir biçimde kullandıkları görülür. Örneğin her biri mavi kurdele sahibi ünlü transatlantiklerin kıtalararasında asker sevkiyatında kullanıldığı bilinir. Bu amaçla iç tasarım ve dekorasyonları askeri amaçlara uygun olacak biçimde yeniden düzenlenen söz konusu gemilerin gövdeleri savaş gemileri gibi gri veya kamuflaja uygun boyandı. Savaşta yaşanan gemi kayıpları ise yeni gemi inşasıyla veya kiralama yoluyla bu ihtiyacın giderilmesini beraberinde getirdi. Yeni gemi inşasında örneğin ABD'de geliştirilen "Liberty" tipi gemiler veya Almanya'nın geliştirdiği "Hansa" tipi yük gemileri anılabilir.

Bir başka yöntem olarak ise müttefiklerin Türkiye'den gemi kiralamasına benzer biçimde, kiralama işlemine başvurulduğu görüldü.

Müttefiklerin ticaret filosu açığını kapamak için gemi kiralama konusundaki istekli halleri ile Türk armatörlerin savaşla artan risklere karşın yine savaşla artan navlun fiyatlarına bağlı yüksek kazanç elde etmek için gemilerini müttefiklere kiralama konusunda istekli olma halleri örtüştü.[6] Bu bağlamda on kadar şilebin müttefiklerce kiralandıkları bilinir. Bunlardan 1910'da İskoçya Glasgow'da inşa edilen 3258 grostonluk *Mete* şilebi ve 1895'te yine Glasgow'da inşa edilen 3112 grostonluk *Nazım* şilebi Kalkavan Rıza ve Oğlu İsmail Vapur İdaresi'ne;[7] 1890'da İngiltere Sunderland'de inşa edilen 2302 grostonluk *Şadan* şilebi ve 1900'de Glasgow'da inşa edilen 3308 grostonluk *Platin* şilebi Sadıkzade Ruşenoğulları'na;[8] 1893'te Sunderland'de inşa edilen 1953 grostonluk *Şule* şilebi Barzilay ve Benjamin Kumpanyası'na;[9] 1921 Fransa Caen'da inşa edilen 2015 grostonluk *İnal* şilebi Mustafa Cemal İnal-Ahmet Ferit İnal'a;[10] 1921'de Fransa Nantes'da inşa edilen 2335 grostonluk *Tan* şilebi Yelkencizade Lütfi'ye;[11] 1888'de Almanya Hamburg'da inşa edilen 2812 grostonluk *Sakarya* şilebi Sadıkoğlu Aslan'a;[12] 1902'de İngiltere South Shields'ta inşa edilen 3254 grostonluk *Burhaniye* şilebi Hantaloğlu Tayyar Vapurları'na;[13] 1925'te yine South Shields'ta inşa edilen 3709 grostonluk *Demir* şilebi Sosyeteşilep T.A.Ş.'ye[14] ve 1901'de İngiltere Hartlepool'da inşa edilen 3038 grostonluk *Altay* şilebi ise Hüseyin Avni Sohtorik'e aitti.[15]

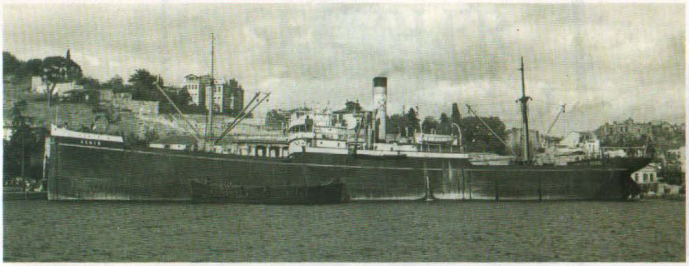
Müttefiklerce kiralanan ilk şilep *Burhaniye*'ydi. *Burhaniye*'yi *Nazım*, *Mete* ve *İnal*'ın kiralanması izledi.[16] Kiralanan şileplerin sayısı dokuzu bulduğunda ise basında savaş nedeniyle navlun fiyatlarının arttığı haberi çıktı. Buna karşın gemilerin kiralanması hükümetçe engellenmedi.[17]

FRANSA'NIN YENİLGİSİ VE ŞİLEPLERİN GERİ DÖNÜŞ MACERALARI

Bu gemilerin kiralanmasının navlun fiyatlarının artışıyla ilişkisi dışında, özellikle Fransa'nın Almanya karşısında direnemeyip teslim olmasıyla birlikte kiminin kısa süre alıkonması, kiminin tarafsız bir ülke limanına gitmesi ve nihayetinde savaşın yayıldığı Akdeniz'in batısından Türkiye'ye deyim yerindeyse maceralar yaşaya-

rak dönmeleri de kamuoyunu meşgul etti. Bu şileplerden bazılarının Türkiye'ye geri dönüşü nispeten kolay ve daha az maceralıyken, bazılarınınkinin ise daha zor ve tehlikelerle dolu oldu.

10 Mayıs 1939'da Almanya'nın Fransa'nın teslim olmasıyla sonuçlanacak saldırıya kalkışmasından kısa bir süre önce yine basında bu şileplerin kira sözleşmelerinin 1940 yılı Haziran ayı içinde sona ereceği ve yenilenip yenilenmeyeceğine karar verileceği dile getirildi.[18] Alman birliklerinin Paris'e girdiği 14 Haziran 1940'ta ise bu gemilerin durumunu görüşmek üzere armatörlerden oluşan bir heyet Ankara'ya gitti. Yine aynı günlerde gemilerin bulunduğu limanlardaki Türk konsoloslukları-na durumun ne olduğu sorulduysa da gemiler önce geri çağırılmadı.[19] Buna karşın hemen ertesi günü yani 14 Mayıs 1940'ta Almanların Paris'e girmesinin ardından 15 Mayıs 1940'ta müttefiklerce kiralanmış şileplerin kira sözleşmelerinin feshedildiği, yüklerini boşaltıp, varsa Türkiye'ye yük alıp gelmeleri emredildi.[20]

Demir şilebi Kuruçeşme'de.

Türkan şilebi Haliç Tersanesi'nde kuru havuzda.

Marsilya Konsolosluğu vasıtasıyla, Fransız sularında bulunan ve 3 Temmuz 1940'ta sözleşmeleri dolacak olan *Şule*, *Mete*, *İnal*, *Demir* ve *Tan*'ın Türkiye'ye dönmesi talep edildiyse de, tam mevkileri bilinmeyen bu gemilerden haber alınamadı; başka ülkelerden kiralanan gemilerle birlikte Fransa'dan Kuzey Afrika'ya yapılan nakliyat için kullanılacaklarından endişe edildiği haberi ortaya atıldı.[21] Akdeniz'de bulunan ve haber alınamayan şilepler arasında *Mete* ve *Platin* de vardı.[22] Konuyla ilgili tatmin edici bilgiler alınamadığı gibi, örneğin *Demir* şilebinin Marsilya'da Alman bombardımanında battığı şeklinde sonradan gerçek olmadığı anlaşılan haberler de gündeme geldi.[23]

Temmuz ayının başlarında gemilerin durumlarına ilişkin daha net bilgiler kamuoyuna ulaştı. Örneğin *Demir* ve *Mete*'nin Barselona'ya iltica ettiği öğrenildi. Akdeniz'de bulunan şileplerden *Sadan* bir konvoy içinde Fransızların kontrolünde Kuzey Afrika'ya sevk edilirken konvoydan kaçtı, ancak bu kez de bir İngiliz muhribi tarafından yolundan geri çevrildi ve bu muhribi iki gün takip etti, fakat sonrasında Çanakkale Boğaz'ından içeri girmeyi başardı ve Temmuz ayının ilk günlerinde İstanbul'a ulaştı.[24]

İnal şilebi ise 19 Haziran'da Fransız torpidolarının eşliğinde Marsilya'dan Oran'a hareket etti. Yolda torpidolarla bir İtalyan denizaltısı arasında çatışma yaşandı; ancak *İnal* salimen 22 Haziran'da Oran'a vardı. Mütarekeden sonra hukuki statüsü belirlenebilmesi için burada bekletildi. Hareket emrini alınca 29 Haziran'da yola çıktı, mayınlara karşı derin sulardan geçerek İstanbul'a geri döndü.[25] Alman ordusu Fransa'ya girdiğinde Marsilya'da bulunan *Tan* şilebi ise bir konvoy içinde Oran'a gönderildiyse de oradan kaçarak Türkiye'ye dönmeyi başardı.[26]

Romanya'dan Akdeniz limanlarına Yahudi göçmen taşıyan *Sakarya* şilebi İngilizler tarafından Hayfa'da

Şebat ve Şule şilepleri Haliç'te.

alıkondu. *Sakarya*'nın yedi ay süren maceralı yolculuğu İstanbul'a dönmesiyle sona erdi.[27]

Demir şilebi 31 Mayıs 1940'ta ihracat malları yüklü olarak İstanbul'dan yola çıktı. Marsilya'ya ulaşıldığında geminin kaptanı Almanların Fransa'ya girdiğini öğrendi. On iki gün kaldıkları Marsilya limanında yüklerinin boşaltmadılar. Bu arada otuz üç kişiden oluşan mürettebata ilave olarak Fransa'da maliye eğitimi amacıyla bulunan, Alman işgali üzerine Türkiye'ye dönmek için Paris'ten Marsilya'ya iki ayda gelebilen Orhan Tamer adındaki bir öğrenci de yolcu olarak gemiye bindi. Marsilya'dan ayrılan *Demir* bir sonraki liman olan Barselona'da yükleme-boşaltma imkânlarının yetersizliği yüzünden yükünü ancak yirmi günde boşaltabildi. Barselona'da da gemiye yolcular bindi. Bunlardan biri Panama bandıralı *Amarylis*'in ikinci kaptanı Zeki'ydi. Gemisi İspanya'nın Huelva limanındayken İtalya'nın da savaşa girdiğini öğrenen Kaptan, gemisinden ayrılıp Türkiye'ye geri dönmek için Barselona'ya gelmiş ve *Demir* şilebine binmişti. Gelen diğer yolcular, yine Panama bandıralı olan ve Tanca'da batan *Florida*'nın on iki gün sonra kurtarılan mürettebatından Asım, Hüseyin, Şaban ve Ali isimli dört Türk gemiciydi. Barselona'da gemiye binen son yolcular ise 1930'ların başında İstanbul'da meyhanecilik yaparken İspanya'ya göç eden ve burada seyyar satıcılıkla hayatını kazanmaya çalışan Salomon Baruh'un kendi dahil yedi kişiden oluşan ailesiydi. Türkiye'ye dönmek üzere Barselona'dan ayrılan *Demir* şilebi, bir İtalyan savaş gemisinin yolunu kesmesi üzerine İtalya limanlarından birine gitmek zorunda kaldı. Geminin kime ait olduğuna dair bir belge ibraz edilemediği için orada tutulduğu İtalyanlarca açıklandı. Bunun üzerine gemi sahibi Sosyeteşilep Şilep T.A.Ş. gereken belgeleri ilgili makamlara verdiğini duyurdu. *Demir* serbest kaldı ve 1940 yılı ağustos ayı başında İstanbul'a vardı.[28]

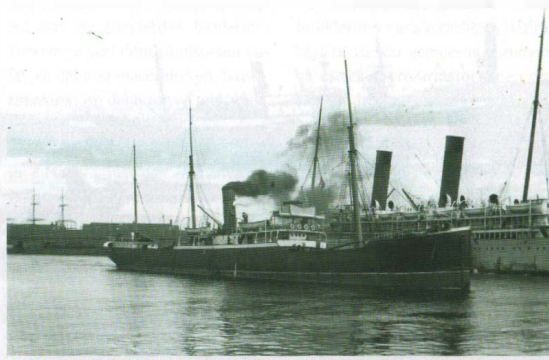
Kuzey Afrika ile Fransa arasında yük taşımak üzere kiralanan *Mete* şilebi ise son seferinde askeri gemilerin koruması altında ve bir konvoyun içinde 3500 ton çimento yüklüyle Marsilya'ya ulaştı. Fransa'nın Almanya karşısında yenildiği haber alındığında o da tıpkı *Demir* gibi yükünü boşaltmadan Barselona limanına gitti. Bir süre bu limanda kaldıktan sonra İspanyol hükümetinin buradan ayrılabileceklerini bildirmesi üzerine yüklüyle birlikte Türkiye'ye dönmek üzere yola çıktı. Yolda kömürü tükenince, kömür ikmali için Sicilya'nın Mesina limanına uğramak zorunda kaldı. Burada sekiz gün alıkonan *Mete*, Mesina'dan ayrıldıktan sonra sık karşılaştığı İngiliz ve İtalyan denizaltıları ve uçakları tarafından engellenmeksizin yol alarak Çanakkale Boğazı'na giriş yapmayı başardı ve 29 Temmuz 1940'ta İstanbul'a ulaştı.[29]

Fransa'nın Almanya karşısında yenilgiye uğradığı günlerde 10 Haziran 1940'ta, İtalya'nın savaşa girmesi ve Akdeniz'de güç dengesinin müttefiklerin aleyhine gelişme göstermesiyle Türk armatörlerin müttefiklere gemilerini kiralayarak yüksek navlun geliri elde etme çabaları sona erdi.

ŞİLEPLER GERİ DÖNÜYOR AMA DIŞ SEFERLER SÜRÜYOR

Fransa'nın Almanya karşısında yenilgiye uğradığı günlerde 10 Haziran 1940'ta, İtalya'nın savaşa girmesi ve Akdeniz'de güç dengesinin müttefiklerin aleyhine gelişme göstermesiyle Türk armatörlerin müttefiklere gemilerini kiralayarak yüksek navlun geliri elde etme çabaları sona erdi.

savaş süresince yabancı limanlara hangi gemilerin sefer yapacağına Deniz Nakliyat Komisyonu'nun karar vermesi aşamasına geçildi. Bu uygulama süresince de dış seferler gemi sahipleri için kazanç kapısı olarak görülmeye devam etti. Hatta savaştan hemen sonra yasaklar sürmesine karşın gemi sahiplerinin bu yasakları deldiklerine de tanık olundu.[33]

Zonguldak şilebi.

Ancak bu durum armatörlerin dış seferler yolluyla yüksek navlun geliri elde etme şansının ortadan kalkması anlamına gelmiyordu.[10]

Kimi armatörlerin bu gelir peşinde koşma tutkusunun Türkiye limanları arasında deniz ulaşımının aksamasına neden olacak düzeye ulaşması halinde hükümetin müdahalesi dahi söz konusu oldu.[11] Bu bağlamda kişilere ve şirketlere ait gemilerin sırayla yabancı limanlara sefer yapması usulü kabul edildi. Sırası gelen geminin başka bir liman ve seferde olması gibi hallerde uygulanamayacağı anlaşılınca bu yöntemden vazgeçildi.[12] Bundan sonra

Müttefiklere gemi kiralama uygulamasından hükümet izniyle gerçekleşen dış seferlere kadar bütün bu girişimlerin, devlet dışında önemli sermaye birikime sahip bir başka aktörün bulunmadığı deniz taşımacılığı alanında şirket ve şahıslarca sermaye birikimini artırmak için fırsat olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.[34]

MURAT KORALTÜRK
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSAT FAKÜLTESİ

DİPNOTLAR

1 "Ticaret Filomuza Mensup Şileplerin İkinci Karara Kadar Ecnebi Limanlarına Gitmek Üzere Boğazlardan Çıkmalarının Menedilmesi Hakkında Kararname", *Resmi Gazete*, sayı 4304, 7 Eylül 1939, s. 12574.

2 "Ege ve Akdeniz Havzasındaki Yakın Ecnebi Limanlarına Büyük ve Küçük Her Nevi Gemilerimizin Sefer Yapmalarına İzin Verilmesi Hakkında Kararname", *Resmi Gazete*, sayı 4335, 13 Ekim 1939, s. 12718.

3 "Alelumun Türk Ticaret Gemilerinin Cebelüttarık Boğazından Çıkmamak ve Kızıldenize İnmemek Şartile Akdeniz Havzasındaki Bilumum Ecnebi Limanlarına Sefer Yapmasına İzin Verilmesi Hakkında Kararname", *Resmi Gazete*, sayı 4366, 23 Kasım 1939, s. 12862.

4 BCA, Tarih 15.04.1941, Fon Kodu 30..10.0.0, Yer No. 169.173..32.

5 Antlaşma için bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938 1945)*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yay., 1996), s. 270-285. İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, c. 1 (İstanbul: İletişim Yay., 2013), s. 145-147. Figen Atabey, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay., 2014).

6 Müttefiklere gemi kiralayan armatörlerin kısa süren bu savaş ticaretinden kaynaklanan büyük gelirlerle gemi satın almak ve bu alandaki faaliyetlerini genişletmesi düşüncesiyle bazılarının ABD'ye gittiği, bazılarının da ABD'ye adam göriderdiği, ancak bazı mali kurallardan dolayı bunun mümkün olmadığı söylenir. Bkz. Hayri Baran, "Harp Ticareti ve İktisadiyatı Bakımından Deniz Ticareti", *Deniz* 74 (Ağustos 1941): 3-4.

7 http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0629.pdf http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0664.pdf

8 http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0803.pdf http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0803.pdf

9 http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0887.pdf

10 http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0455.pdf

11 http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0908.pdf

12 http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0810.pdf

13 http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0182.pdf

14 http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0279.pdf

15 http://www.plimsollshipdata.org/pdffile.php?name=40a0075.pdf

16 "Yeni anlaşmaların müspet tesirleri: İngiltere ve Fransa ile geniş iş başladı", *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1940, s. 2. "Müttefiklere kiralanan Türk şilepleri", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1940, s. 2. "Müttefiklerin kiraladıkları Türk şilepleri", *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1940, s. 2.

17 "Navlun fiyatları çok yükseldi. Bu yüzden kömür fiyatları da artıyor", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1940, s. 2. "Harice gidecek vapurların tetkiki", *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1940, s. 2.

18 "Müttefiklere kiralanan vapurlar", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1940, s. 2.

19 "Akdeniz'deki vapurlarımız", *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1940, s. 2.

20 "Limanda vaziyet", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1940, s. 2.

21 "Akdeniz'de bulunan vapurlarımız", *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1940, s. 2.

22 "Akdeniz'deki şileplerimiz", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1940, s. 2.

23 "Fransız sularında bulunan şileplerimiz", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1940, s. 4.

24 "Fransızların elinden kurutulan bir şilep", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1940, s. 4.

25 "Fransızlara kiralanan bir şilebimiz geldi", *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1940, s. 4.

26 "Bir şilebimiz daha geldi", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1940, s. 2.

27 "350 Yahudi'yle maceral", *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1940, s. 2.

28 "Demir Şilebi tevkif edildi", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1940, s. 2. "Akdeniz gayyasından dönüş!", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1940, s. 1-2.

29 "Mete Şilebi geldi", *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1940, s. 1, 4.

30 Örneğin Armatör İbrahim Kalkavan, *Kırım* adlı gemisi ile Milli Mücadele'ye destek verir. Bu bağlamda gemisiyle Yunanlıların eline geçen, gemiyi ve yükü kaybeden ve esir düşen Kalkavan'ın zararının giderilmesi için kendisine verilmesini istediği, Yunanlılara ait olduğu halde el konan *Trabzon* gemisi verilmez. Hatta hükümet, II. Dünya Savaşı sırasında Boğazlara ağ döşemekte kullanılmak üzere *Geyve* adlı tahlisiye gemisine dahi el koyar. Kalkavan bütün bunları özetlediği Başvekâlet'e hitaben yazdığı mektubunda "Türk kara suları haricine sefer edecek vapurlar, Deniz Nakliyatı Komisyonu'nca tayin ve tahsis olunmak icap eylediği malum-u devletleridir" der ve sahibi bulunduğu İstanbul limanına kayıtlı *Nazım* vapurunu Türk limanları ile Port Said limanı arasında üç sefer yapmasına müsaade buyrulduğu takdirde bütün hizmetlerini "karşılanmış ve mükâfatlandırılmış olarak telakki edeceği"ni ifade eder. BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Tarih: 10.02.1943, Yer No: 169.177..15.

31 BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Tarih: 18.08.1941, Yer No: 169.175..8. BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Tarih: 20.12.1944, Yer No: 185.276..16.

32 BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Tarih: 13.08.1943, Yer No: 169.177..22.

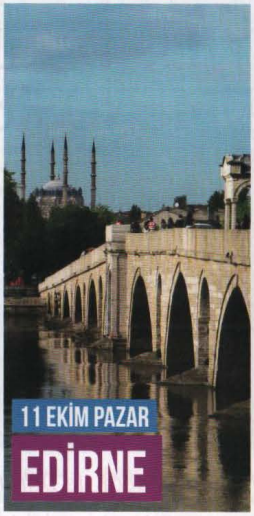
33 Ulaştırma Bakanlığı'ndan bakan Ali Fuat Cebesoy'un imzasıyla Başbakanlığa gönderilen yazıda ihracat mallarını yabancı limanlara taşımasına izin verilen on adet motorun, yüklerini boşalttıktan sonra ülkeye geri dönmeleri gerektiği halde geri dönmedikleri, bunun üzerine ihracatın sürmesi için başka motorların da yabancı limanlara gidebilmelerine izin verildiği, ancak bunların da geri dönmeyerek toplam kırk beş motorun yabancı limanlar arasında çalıştığının tespit edildiği ve Milli Korunma Kanunu'na aykırı bu durumdan dolayı motorların bağlama limanlarındaki cumhuriyet savcılıklarına başvurulduğu öğrenilmektedir. BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Tarih: 11.03.1946, Yer No: 165.150..2.

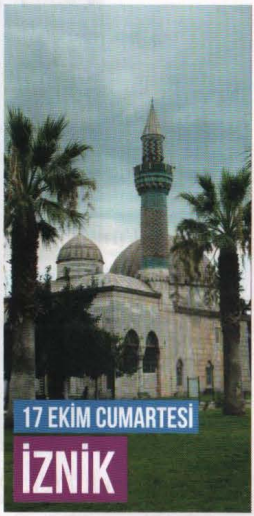
34 Cumhuriyet'in ilk yıllarında alınan bir kararla nüfus mübadelesi kapsamında mübadillerin Türkiye'ye yerli gemilerle getirilmesiyle benzer bir etki yaratılmaya çalışılır. Bkz. Kemal Arı, "Mübadillerin Taşınması İşinin Türk Vapur Kumpanyalarına Verilmesi Mübadele ve Ulusal Ekonomi Yaratma Çabaları", *Toplumsal Tarih* 68, (Ağustos 1999): 12-17.

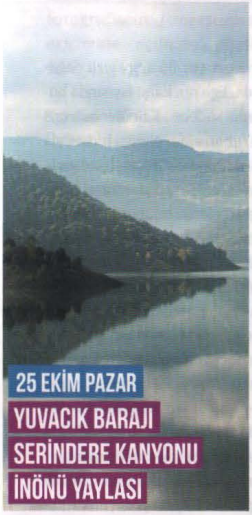
fest
FEST TRAVEL

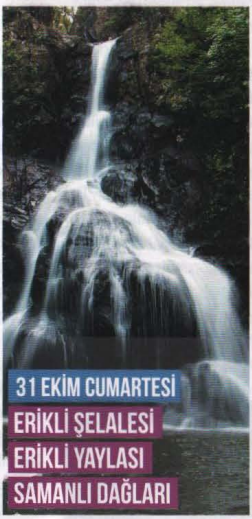

FEST TRAVEL | GÜNÜBİRLİK GEZİLER

www.festtravel.com yurtici@festtravel.com 0212 216 10 36/37
facebook.com/festtravelseyahatacentasi twitter.com/festtravel instagram.com/festtravel

6-7 EYLÜL POGROMUNUN 60. YILINDA DİMİTRİOS KALUMENOS'UN FOTOĞRAFLARI

SÖYLEŞİ: ÖMER TURAN

6-7 Eylül'ün 60. yılı Türkiye'de linç güruhlarının farklı kentlerde saldırılar düzenlediği günlere denk düştü. Dönemin İstanbul Rum Patrikhanesi fotoğrafçısı Dimitrios Kalumenos'un çektiği fotoğraflardan bazıları daha önce Yunanistan'da yayımlanan albümlerde yer almıştı. Kalumenos'un fotoğrafları 60. yılda Serdar Korucu'nun hazırladığı bir albümle Türkiye'de okurlarla buluştu. Gazeteci Serdar Korucu ve Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden Prof. Dr. Elçin Macar ile Dimitrios Kalumenos'un 6-7 Eylül fotoğrafları ve Eylül 2015 linç dalgası üzerine konuştuk.

Dimitrios Kalumenos'un yaşam öyküsüyle başlamak uygun olur sanırım. Nasıl özetleyebiliriz Kalumenos'un yaşam öyküsünü? Eylül 1955'te çektiği fotoğraflar bu öyküde nasıl bir yere oturuyor?

Serdar Korucu: 20. yüzyılın başında, imparatorluğun en zor döneminde başkent İstanbul'da doğan bir Osmanlı vatandaşı Kalumenos. Bu şehirde eğitim gördükten sonra hem iki gazete için haberler yapıyor hem de Ekümenik Patrikhane'de fotoğrafçı olarak yer alıyor. Patriklik fotoğrafçısı olması 6-7 Eylül sonrasındaki yıkımı fotoğraflamasında ona çok daha geniş imkânlar sunuyor. Bu vasfı sayesinde biz dönemin Patriği Athenagoras'ın yıkık bir kilisede yaşadığı hüznü de görebiliyoruz.

Kalumenos'un 6-7 Eylül arşivinin öyküsü nedir? Bu fotoğraflar bir İstos kitabına nasıl dönüştü?

Serdar Korucu: Bu arşiv gizli değildi aslında. Ege'nin karşı kıyısında bulunuyordu sadece. Kalumenos 1958 yılında Yunan ajanı olduğu iddiasıyla sınırdışı edildi. Bu sürecin ilginç yanı, Kalumenos'un sınırdışı edilme sürecinde gazetelerin onun ajan olduğu iddiasını ilginç temellere oturtması. Patriklik fotoğrafçısı Kalumenos'un Patrik Athenagoras ile yakın olması ve 6-7 Eylül pogromunun fotoğraflarını çekip yurtdışında yayımlatması suç gibi gösteriliyordu. Sınırdışı edildikten sonra Kalumenos, 1966 yılında Atina'da bu fotoğrafların bir kısmından oluşan "Hıristiyanlığın Çarmıha Gerilişi" adında Yunanca / İngilizce bir kitap çıkartıyor. Ancak bu kitap bize ulaşamıyor, çünkü Bakanlar Kurulu kararıyla ülkeye girişi acele yasaklanıyor. İkinci baskısı 1991'de yapılsa da Türkiye'ye yankısı gelmiyor. Patrik Bartholomeos'a yakın isimlerden, gazeteci fotoğrafçı Nikolaos Manginas sayesinde bu arşive ulaştım. Kendisi Kalumenos ailesinden, Dimitrios Kalumenos'un kızı Marina Kalumenos'tan izin aldı. Böylece yaklaşık üç dört ay önce fotoğrafların kitaba dönüşme süreci başlamış oldu.

Kalumenos'un 6-7 Eylül fotoğraflarının sadece bir bölümü bu albümle gün ışığına çıktı. Diğer fotoğrafların araştırmacıların erişimine açılması planlanıyor mu?

Serdar Korucu: Tabii açılacak. Üstelik de yeni anlatılarla birlikte. Karşımızda 1500 fotoğraflık dev bir arşiv bulunuyor. Bu kitapta yer alanlar 60. yıldönümüne özel olarak 60 fotoğraflık bir seçki. Ama bizim istediğimiz sadece fotoğraf basmak da değil. Anlatılarla o gün yaşananları tam olarak yansıtmak, objektiften kaçanları da paylaşmak. Mesela Şişli Mezarlığı'ndaki fotoğraflar kadar önemli olan, adını vermek istemeyen bir Rum görgü tanığının o gece yeni gömülmüş bir naaşın çıkartılıp karnına Türk bayrağı saplandığını anlatmasıydı...

Şu ana kadar çoğumuzun 6-7 Eylül'e ilişkin görsel belleği, Tarih Vakfı tarafından yayımlanan Fahri Çoker arşivinde yer alan fotoğraflara dayanıyordu. Dimitrios Kalumenos fotoğrafları halihazırdaki görsel belleğe neler ekliyor, nasıl bir müdahalede bulunuyor?

Serdar Korucu: Doğru, hepimiz Fahri Çoker arşivinden çok yararlandık. Ancak o fotoğraflarda o gece yaşananlara dair eksik bir parça vardı. Kilise ve mezarlık saldırıları bulunmuyordu. Daha çok "zengin azınlık" mitini desteklercesine ağırlıklı olarak ticarethanelere yönelik yağmanın yansımaları vardı. Bu fotoğraflar Müslüman nüfusun —dönemin tabiriyle ortaçağdaki köylü ayaklanmaları gibi— bir yağmaya giriştiği tezini destekliyordu.

Elçin Macar: Kaloumenos'un kitabı 1966'da Atina'da yayımlandığı için aslında Yunan ya da "ilgili" kamuoyu için yeni değil; ancak Çoker arşiviyle temelde ayrıldığı nokta şöyle özetlenebilir: Çoker arşivi resmi kurumlarca çekilmiş ya da belki sonradan foto muhabirlerinden toplanmış, daha çok ortada olan biteni gösteren fotoğraflardan oluşuyor. Esas itibarıyla Beyoğlu'nu, anacaddeleri ve ticari alanları yansıtıyor. Kaloumenos fotoğrafları ise doğrudan Rumların günlük yaşamının ve manevi dünyalarının nasıl etkilendiğini yansıtan fotoğraflar; kiliseler, okullar, mezarlıklar, sünnet edilmek istenen papaz gibi. Çoker arşivi ne kadar geneli ve ortada olanı gösteriyorsa, Kaloumenos o kadar özeli yansıtıyor.

6-7 Eylül'ün 60. yılında bir yandan yaşanan pogromun fotoğrafları çoğalıyor. Bir yandan da Atina'daki İstanbullu Rumların Evrensel Federasyonu TBMM'ye gönderdiği dilekçeyle 6-7 Eylül'e ilişkin resmi kınama bildirilmesini ve geri dönüşlerin teşvik edilmesini talep etti. Sanki yaşanan dehşetin daha gerçekçi bir bilgisine erişiyoruz ve aynı anda "geçmişte yaşanan acılar" söyleminden, yüzleşmenin somut adımlarına ilişkin taleplere geçiyoruz. Ne dersiniz?

Aralarında Dimitri Kalumenos'un "Hıristiyanlığın Çarmıha Gerilişi" adlı kitabın da bulunduğu yayınların Türkiye'ye sokulmasının ve dağıtılmasının yasaklandığı 9 Ağustos 1967 tarihli *Resmi Gazete*.

T. C.
Resmî Gazete

Kuruluş tarihi : 7 Ekim 1336 - 1920

9 AĞUSTOS 1967
ÇARŞAMBA

Sayı : 12969

KARARNAMELER

Elçin Macar: Şahitleri, mağdurları henüz hayatta olan, yazılı ve görsel malzemesi gayet bol bir olaydan bahsediyoruz. Her şey ortada yani. 6-7 Eylül'ün hemen ardından göstermelik bir tazmin süreci başlamış, vaat edilenler bile ödenmemişti. Mesela Vryonis'in kitabında ne gibi bir tazmin mekanizması işletildiğine, kime ne ödendiğine dair bilgiler var. Söz konusu federasyonun talepleri anlamlı, ancak Türkiye'nin içine girdiği yeni süreçte karşılık bulması çok güç. Ayrıca, Federasyon'un bu faaliyetlerine, İstanbul'daki Rumlardan "Asıl muhatap biziz" şeklinde bir muhalefet/eleştiri olduğunu da ekleyeyim.

Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanı Nejat Gülen:

"Halil o sırada Selimiye Kışlası'nda yedek subay, evi de Büyükdere'de. Olaylar nedeniyle geç kalmış. Taksim'den otomobile binmiş Büyükdere'ye gidecek, Şişli'yi geçmişler, Mecidiyeköy'e doğru sol tarafta bir Hıristiyan mezarlığı var. ... Bir de mezarlığa baktım ki diyordu, mezarlıkta ateş yakmışlar, tahta haçları devirip yakıyorlar. Alevlerin ışığında sanki Kızılderili dansı yapıyorlarmış gibi geldi bana diyordu, dehşet içinde kaldım, mezarlıkta birtakım adamlar putları kırıyorlar, yakıyorlar, zıplayarak raks ediyorlar."

Kaynak: Nejat Gülen, *Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada*, 2005.

Serdar Korucu: Yüzleşme için daha çok adım atmamız gerekiyor. Belki yaşanan pogromun faili kadar düzenlenen saldırılara da odaklansaydık o zaman farklı bir noktada olurduk. Bugün elimizde sadece o gece yaşananlara dair bir bilanço bulunuyor, ama bunun ayrıntılarına vâkıf değiliz. Ben pogromun bütün ayrıntıları toplumla paylaşılana kadar yüzleşmenin gerçekleşebileceğine inanmıyorum.

6-7 Eylül'ün 60. yılı Türkiye'nin oldukça karamsar günlerine denk düştü. Tam da 6 Eylül'ü 7 Eylül'e bağlayan gece, içlerinde bir milletvekilinin de bulunduğu bir grup, *Hürriyet* gazetesine saldırdı. İzleyen günlerde HDP'ye yönelik çok geniş çaplı bir linç dalgası oldu. İstanbul'da 21 yaşındaki Sedat Akbaş telefonda Kürtçe konuştuğu için öldürüldü. Beypazarı'nda Kürt tarım işçilerinin çadırları yakıldı. Bu dehşet görüntüleri 6-7 Eylül'den günümüze ulaşan bir linç atmosferini akla getiriyor. Süreklilikler ve farklılıklar hakkında neler söylemek mümkün?

Elçin Macar: Genel olarak bu süreci 6-7 Eylül ile başlatma eğilimi görüyorum, ama 1945'teki *Tan* baskınını da hatırlatmak isterim. 1945'in Tek Parti

dönemi Türkiye'sinde böyle bir eylem için sokağa çıkabilmek büyük cesaret isterdi herhalde. Ama "Sovyet yanlısı" bir yayına saldırmak meşruydu. Ayrıca, sosyal medyanın olmadığı bir dönemde bu insanlar nasıl bir araya gelmişti ya da kolluk güçlerinin nasıl haberi olmamıştı? Aslında benzerlikler çok açık. Patrik Athinagoras, Menderes'e yazdığı 15 Kasım 1955 tarihli mektubunda, bu kadar ayrıntıya vâkıf olunamayan o tarihte, bunun "organize" bir hareket olduğunu yazmıştı. Cumhuriyet dönemi tarihimiz böyle organize şiddet eylemleriyle dolu. Devletin bunların neresinde durduğu da çeşitli vesilelerle ortaya çıkıyor. Örneğin Hrant Dink cinayeti sürecinde öğrendik ki Trabzon-Pelitli'de resmi kurumların ilişkide olmadığı genç yokmuş neredeyse. 6-7 Eylül'de, hapishaneden Menderes'e telgraf çeken gençler neden içerde olduklarını anlamadıklarını yazıyor ve konuşabileceklerini ima ediyorlardı. Bu işlere teşne "sivil toplum kuruluşları" da hep var. Yoksa da kurduruluyor. Bugünlerde gazetelere bakın, son günlerdeki eylemlerin içinde yer alan yeni bir örgütün iktidar partisiyle ilişkisi tartışılıyor.

Serdar Korucu: Tabii süreklilik bulunuyor. Zaten 6-7 Eylül sadece Rumlara değil pek çok kesime bir gecede "istenmeyen vatandaş" olabileceklerini gösteriyor. 1990'larda PKK militanları içinde Ermenilerin bulunduğuna yönelik iddiaların ana akım medyada yer almasının ardından Ermeni Patriği Mutafyan 6-7 Eylül'ün ayak seslerini duyduğunu söylüyordu. Bugün de aynı mesajları biz, Cumhurbaşkanı'nın başdanışmanı Burhan Kuzu'dan almıyor muyuz? Ya da Kürtlere gelirsek, 2007'de Genelkurmay Başkanlığı teröre karşı kitlesel tepki istiyordu. Sonrasında Kürt mahallelerine tahrik edici bir şekilde giren, hakaretler yağdıran güruhlar olmamış mıydı? Bu nedenle tam da aynı nefret zincirinin parçası olarak görünüyor. Yoksa Kırşehir'de "teröre lanet" yürüyüşünde tatlıcıya saldırmanın ya da kırtasiyedeki okul çantalarını yakmanın nasıl bir mantığı olabilir ki? Yani 6-7 Eylül'ün ruhu ölmedi, aramızda yaşıyor.

Dimitrios Kalumenos'un Objektifinden 6/7 Eylül 1955 **albümünde fotoğraflara döneme ilişkin tanıklıklar ve anılar eşlik ediyor. Yassıada yargılamaları tutanaklarından polisin müdahale etmemek yönünde emir aldığını ya da kimi karakol polislerinin "Bugün polis değiliz, Türküz" dediğini öğreniyoruz. Bununla birlikte askerler Patrikhane'yi ve Yunanistan Başkonsolosluğu'nu koruma altına alıyor ve bu binalar pogromu zarar almadan atlatıyor. Bu bilgiler bize devletin linç dalgasındaki rolü hakkında neler söylüyor?**

Elçin Macar: Demek ki devlet isterse koruyor, istemezse korumuyor. Şiddet, "devlet siyaseti"nin ayrılmaz bir parçası. Masalarında bunların konuşulduğu resmi kurumlar var. "Kıraız iki cam, atarız üç füze" diye açıkça planlar yapılıyor. Ama bazen, 6-7 Eylül'de olduğu gibi, senaryo sınırların dışına taşabiliyor. Çünkü kullanılmak istenen kitlelerin donanımını, yine o resmi kurumların hazırlattığı, düşmanlıkları yeniden ve yeniden üreten ders kitapları, yine o resmi kurumların empoze ettiği "yabancı" ve "yerli yabancı düşmanlığı", kontrol altındaki medya şekillendiriyor. 6-7 Eylül'de özel olarak incelenmesi gereken üç nokta var: Birincisi, olayların öncesinde basının ve özellikle *Hürriyet* gazetesinin rolü. Kamuoyunu hazırlamada en önemli rol *Hürriyet*'e aittir. İkincisi, Atina'dan haberi "Bahçede bir iki dinamit lokumu patladı" şeklinde geçen AA muhabiri Sara Korle'nin haberinin nasıl olup da "Yunanlar Atamızın evini bombaladı"ya dönüştüğü. Üçüncüsü de kolluk güçlerinin tavrı. 6-7 Eylül, tüm bu "organize işler"de özel bir yere sahiptir. Yassıada'daki 6-7 Eylül duruşmaları birçok şeyin ortaya dökülmesini sağladı. 27 Mayıs'ın Menderes düşmanlığı olmasa biz bunları öğrenemezdik.

Serdar Korucu: Kiliselerin çoğu zarar görse de bazıları saldırı dalgasından kurtulmayı başarıyor. Bu bilinçli mi? Bazı anlatılara göre evet. Dönemin tanıkları "Bütün kiliseler yakıldı" denmesin diye bazı kiliselerin bırakıldığını, hedef alınmadığını söylüyor. Ama bir de tesadüfen kurtulan dini mekânlar var. Mesela kitabı tanıttığımız Panayia Isodion Rum Ortodoks Kilisesi bunlardan biri. O sokaktaki bir Rumun dükkânının yakılması üzerine saldırganlar kiliseye ulaşamıyor. Böyle olasılıklar da bulunuyor.

Keti Bağdat:

"Kalabalık güruhun önüne çıkarı tüm dükkânlar, kiliseler yağmalanmıştı. Devletin kolluk kuvvetleri önceden haberdar oldukları halde herhangi bir müdahalede bulunmadan olayları izlemekle yetindiler.
...
Kiliseler yakıldı, yıkıldı ama Rum, Ermeni mezarlıkları da talan edildi, ölüleri bile mezarlarından çıkardılar, yeni ölenlerin cansız bedenlerini dahi rahat bırakmadılar, dertleri sadece yaşayanlarla değildi, ölülerin dahi huzurunu bozdular."
Kaynak: Nayat Karaköse, "52 Senedir Kabuk Bağlamayan Yara", bianet.org

MALTA'DA TÜRK İMAJI

AKIN ÖGE

Osmanlı Devleti ile Malta arasında yaklaşık iki buçuk asır boyunca süren mücadelenin Malta coğrafyası ile Malta'da yapılan kutlama ve bayramlara olan yansımaları Toplumsal Tarih*'in son iki sayısında konu edilmişti. Bu yazıda ise söz konusu mücadelenin eğitime, sanata, gündelik hayata ve sözlü kültüre yansımaları ve sonuçta Malta'da ortaya çıkan "Türk imajı" ele alınmaya çalışıldı.*

Osmanlı Devleti ile Malta arasında, Osmanlıların Akdeniz'deki başlıca rakiplerinden St. John Şövalyeleri'nin Malta'ya yerleştiği 1530'dan, bu gücün Fransa ordusu tarafından adalardan çıkarıldığı 1798'e kadar süren mücadele, Malta'da gündelik hayat, sözlü kültür, sanat ve eğitim gibi alanlarda dikkate değer bir bilgi birikimi ortaya çıkarmıştır. Bu birikim içerisinde yapılacak bir incelemenin bize Malta'da Türk imajının aldığı biçimler hakkında birçok şey söylemesi mümkündür.

MALTA'DA TÜRKLÜĞÜN TANIMI

Biliyoruz ki Türk sayılmanın, diğer "etnik" ya da "ulusal kimlikler" gibi, zamana ve mekâna göre değişen kriterleri vardır.[1] Bu yüzden yazıya önce, "Malta'da 'Türk' derken kastedilen kimdir?" sorusuyla başlamak, araştırmaya kavramsal bir zemin sağlamış olmak bakımından yararlı olacaktır.

Yaklaşık iki buçuk asır Malta'yı yöneten St. John Şövalyeleri (bundan sonra kısaca "Şövalyeler") için Türklüğün geniş bir anlamı olduğu görülür. Şövalyeler, dinine veya etnik kimliğine bakmadan tüm Osmanlıların gemilerini hatta bazen yalnızca Osmanlı limanlarına doğru giden ya da oradan gelen gemilerin tümünü "Türk" diye adlandırabilir ve böylece bu gemilere hücum etmeyi denizin yazılı olmayan yasalarına göre meşru hale getirirlerdi.[2] Birçok farklı kaynaktan gördüğümüz üzere Maltızlar için de Türklüğün sınırları bu derece geniş olabilmekteydi. Maltızlar "Türk" dediklerinde din ve dil ayrımı yapmadan herhangi bir Osmanlı tebaasını veya Osmanlı tebaasından olmayan herhangi bir Müslümanı kastediyor olabilirlerdi. Bilinen en eski Maltızca sözlük ve gramer kitabı olan, 17. yüzyıl sonu ile 18. yüzyıl başlarına tarihlenen *Regole della Lingua Maltese* bu konuda iyi bir örnek sunar. Sözlükte "meselem" yani "Müslüman" tabirinin İtalyanca karşılığı "turco"dur.[3] Maltız dilbilimci Mikiel Anton Vassalli'nin (1764-1829) 1796 tarihli *Ktieb il-Kliem Malti* adlı Maltızca-Latince-İtalyanca sözlüğünde ise Maltızca "Myslem" kelimesinin anlamı olarak İtalyanca "Turco maomettano" karşılığı verilir.[4]

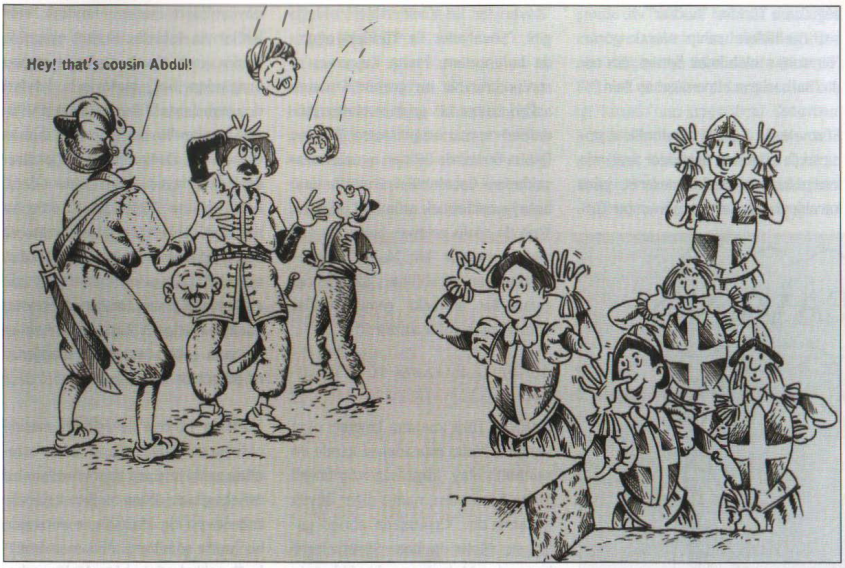
Malta'da Türklüğün bu geniş anlamı zamana karşı direnebilmiş görünmektedir, zira çağdaş Maltızca sözlüklerde de aynı anlayışın yansımaları halen görülebilir. Maltız tarihyazımı ve edebiyatında Müslümanlar hakkındaki çalışmasında Joe Vella Gauci, çağdaş sözlüklerde "Türk" sözcüğünün şu anlamlara geldiğini tespit etmiştir: Osmanlı ya da Türkiye kökenli, vaftiz edilmemiş, Hıristiyan olmayan, Müslüman, Arap, köle, siyahi, Habeşi, Türkçe konuşan ve bunlara ek olarak birçok olumsuz sıfat ile "inatçı" gibi yansız sıfatlar...[5] 1913 yılı civarında doğduğu anlaşılan bir Maltız da, 1990'lara gelindiğinde hâlâ, "Türk" derken aslında Malta'daki Kuzey Afrikalıları kastedebilmektedir.[6]

Maltızlardan duyabileceğiniz bir çocukluk anısı, Türklüğün bu geniş anlamıyla ilgilidir. Anılara konu olan, Maltız evlerinde eskiden daha sık kullanıldığı anlaşılan bir heykeldir. Bu heykel —biblo gibi farklı türleri olmakla birlikte— evlerde çoğunlukla merdiven başlarında bulunur ve elinde bulunan fenerle gece yatmaya giden ev halkına yolu gösterip ışık tutan, kendisi ise herkes yattığında eve bekçilik eden bir siyahi köleyi temsil ederdi. Büyükler, uyumak istemeyen ya da yaramazlık yapan Maltız çocukları bu heykeli gösterip, "seni Türke veririm" ve benzeri ifadelerle korkuturlardı.[7] Böyle derlerdi,

Bir "merdiven Türk'ü" biblosu.

http://www.maltapark.com/item.aspx?ItemID=4123847 16.04.2015].

Havada uçan başların "mizahi" bir dille tasviri ("Abdul" Batı'da Müslüman askerlere verilen genel bir isimdir).

Pulis Grech, *Exploring Malta: 1565 The Great Siege*, s. 14.

çünkü bu heykelin adı, durduğu yere atıfla "merdiven Türk'ü" gibi bir anlamı olan "it-Tork tat-taraġ"dır.[8]

Görüldüğü üzere Malta'da "Türk" sözcüğü sadece etnodilsel ya da vatandaşlığa dayalı kriterler gözetilerek değil, bunları da kapsayan ancak daha geniş bir çerçevede Doğulu, Müslüman, Osmanlı ve esmer/siyahi olmak gibi coğrafi, dini, teritoryal ve/veya fiziksel kriterlere dayalı olarak da kullanılabilmektedir. Bu durumda, aslında Malta'da Türk imajından söz ederken, rastladığımız her "Türk" sözcüğünün bugün genelde anlaşılan egemen Türk tipini, yani etnodilsel çerçevede ya da vatandaşlık bağıyla tanımlanan bir Türklüğü kastetmeyebileceğini, bundan daha geniş bir anlam havuzunu göz önüne almak gerektiğini söylememiz gerek. Ayrıca, bu geniş anlam havuzunun sadece Malta'ya özgü olmayıp Batı'daki yaygın algılarla paralel olduğunu, Türk imajı hakkındaki hacimli literatürden görebilmekteyiz.[9]

Türklük bu anlamda geniş bir coğrafya için kapsayıcı bir kimlik olurken, kendisi de "Sarazen" ve "Morisko" gibi başka kapsayıcı kimlikler dâhilinde tanımlanabilmiştir.[10] Bir örnek vermek gerekirse, Malta'da 1931 tarihli bir gazete haberinde, Malta Kuşatması'nda kazanılan başarının "Sarazenlere karşı büyük Hıristiyan zaferi" olarak yorumlandığını, Kanuni Süleyman'ın ise "Sarazen Sultan Muhteşem Süleyman" olarak adlandırıldığını görmekteyiz.[11]

Sonuç olarak, Malta'da Türkler hakkında üretilen olumlu ya da olumsuz imajların aslında Berberi, Habeşi, Arap, Osmanlı ve genel olarak Müslüman ve hatta tümden "Doğulu" imajlarıyla iç içe geçmiş olduğunu vurgulamak gerekir. Dolayısıyla takip eden başlıklar altında, çeşitli alanlardaki güncel ve tarihsel verilerden yola çıkarak sergilenmeye çalışılacak "Türk imajı", bu geniş çerçeve içinde yer alan gerçek ve/veya kurgusal kimliklerin de Malta'da nasıl algılandığına dair bir tablo sunacaktır.

Kavramsal açıklamalar bağlamında son olarak, gerek Maltız literatüründe gerekse de Maltız ders kitaplarında Osmanlıları kastetmek için "Osmanlı" tabirinden çok "Türk" tabirinin tercih edildiğini söyleyelim. Bununla birlikte eğitim materyallerinde öğrencilere, örneğin Malta Kuşatması devrinde Türklerin aynı zamanda "Osmanlılar" olarak adlandırıldığı da öğretilir.[12]

SÖZLÜ KÜLTÜRDE TÜRK İMAJI

İçinde "Türk" tabiri geçen Maltızca deyimlerin sayısı burada tümüne yer veremeyecek kadar çoktur. Yine de bugün halen yaşayan deyimlerden birkaçını anabiliriz. Örneğin Malta'da sert görünümlü insanlar için "qisu Tork ta'Barbarija" yani "Berberi Türkü gibi biri"; ne dediği anlaşılamayan biri için "mela qed titkellem bit-Tork, jew?" yani "Türkçe mi ne konuşuyorsun?"; esmerler için "iswed Tork" yani "kara Türk"; vaftiz olmamış küçük Maltız bebekler için "għadu Tork" yani "düşman Türk" denir. Uyumayan çocukları ise "ara ġej it-Tork għalik!" yani "dikkat, Türk senin için geliyor!" diye korkuturlar.[13]

Malta'da halen yaşayan halk hikâyelerinde de Türk imajları gözlenebilir. Birçok efsanenin ana teması insan kaçırmadır. Örneğin en meşhur halk hikâyelerinden biri ve muhtemelen en eski ladini sözlü anlatı olan *L-Għarusa tal-Mosta* (Mosta Gelini), evlenmek üzere olan bir kadının kaçırılışı hakkındadır. Gelini kaçıranlar, direnişi kırmak için kendisine Cerbe'nin (bir başka versiyona göre Levant'ın) sultanı olmasını teklif ederler ancak ret cevabı alırlar, çünkü gelin, şiirin şu mısrasından görüle-

ceği üzere Türkleri "barbar" vb. olumsuz özelliklere sahip olarak görür: "Bir sultan olabilmek benim için nedir/Barbarların eline düşmüş iken."[14]

Efsanelerde Türklere zalimlik dışında sıkça atfedilen özellikler arasında inatçılık, uzlaşmazlık, cesaret, gözü karalık vb. vardır. Esir alınan bir Türkün tutulduğu çukurda elleriyle kuyu kazıp, çıkan suyu ölünceye kadar içtiğine dair anlatı bu tip imajlara örnek verilebilir.[15]

İki tarafın askerine de savaşta öldüklerinde cennete gidecekleri vaat edilmişti.

Pulis Grech, *Exploring Malta: 1565 The Great Siege*, s. 19.

Malta'da birçok dini ve coğrafi efsane ise merkezinde "Türklerden mucizevi kurtuluş" temasını barındırır. Dini efsanelerde neredeyse ortak bir tema, bir azizin, gösterdiği bir işaretle veya bizzat kendi sureti yoluyla yöre halkını Türk hücumundan kurtarışıdır. Coğrafi efsanelerin ortak bir teması ise, birçok Maltız yerleşim yerinin Türk hücumlarından yine mucizeler sonucu veya yöre halkının sıra dışı mücadeleleri sonrasında kurtulmasıdır.[16]

Osmanlı-Malta mücadelesinin çocuk kültürüne yansıdığı birçok örnek ise folklor araştırmaları sayesinde tespit edilmiştir. Maltız çocukların sokakta oynadığı oyunlar arasında "Kovboylar ile Kızılderililer" olduğu gibi, "Şövalyeler ile Türkler" oyunu da bulunurken, Malta Kuşatması'nı canlandıran ve bir grubun Osmanlı askeri başka bir grubun Maltız müdafileri temsil ettiği *Malta Taşhna* (Malta Bizim) da bilinen oyunlar arasındadır.[17] Çocuk kültürünün tümünü buraya nakletmek mümkün değildir. Yine de sözlü gelenek bahsinde son olarak meşhur bir Maltız tekerlemesine yer verebiliriz: "Bir kadırga gemisi/Bir sunbeki gemisi/Türkler kötü/Hıristiyanlar azizdir."[18]

GÜNDELİK HAYATTA TÜRK İMAJI

Malta'da Türk imajının kaynağı olan Osmanlı-Malta mücadelesi içinde en sembolik olay, kuşkusuz 1565 tarihli Malta Kuşatması, nam-ı diğer Büyük Kuşatma'dır. Kuşatmada alınan galibiyet, Malta'da hem Şövalyelerce hem de Maltızlarca kimliklerinin merkezi bir unsuru, önemli bir tarihsel gurur kaynağı ve bir sembol olarak benimsenmiştir.

Büyük Kuşatma etrafında oluşan semboller turistik ya da ticari amaçlarla da kullanıldığından gündelik hayatta birçok yerde karşımıza çıkarlar. Örneğin günümüz Malta'sında Şövalye liderleri olan üstad-ı azamlar adına şaraplar üretilir ve bu şaraplar Büyük Kuşatma'nın yaşandığı mekânlarda saklanır,[19] Büyük Kuşatma ayrıca dizilere, turistler için performans ve video gösterilerine, su oyunlarına konu olur.[20] Alzheimer hastalığı ile mücadele için yapılan şarkılarda dahi "1565 ruhu" yardıma çağrılır.[21] Önemli binaları süsleyen birçok tablo da yine kuşatma hakkındadır.[22] Kuşatmanın bir hatırası olarak Turgut Burnu (Dragut Point) gibi coğrafi isimler Malta'da halen kullanılırken (ancak bu mevki bugün daha çok Tigné Burnu bilinir), Turgut ve Piyale Paşaların ismini taşıyan işletmeler de açılmıştır.[23]

Malta'da uzun yıllar kalan Osman Öndeş bugün de pek değişmemiş olan turistik atmosferi 1968 yılında şöyle özetlemiştir: "Gezinti motorlarının ilanları, 'Blue Grotto' dedikleri mavilikler körfezine kadar uzanan gezi sırasında, gördüm ki, Türklerin dövüştükleri yerleri tanıtma reklamlarıyla doluydu. Herkes ellerinde 'Malta Kuşatması'nı anlatan sayısız broşürden biri, motorlarla koyları dolaşıyorlardı."[24] Bu motor gezintilerine katılan bir başka yazar Stephen O'Shea ise, Osmanlıların bu gezilerde "şeytanlaştırıldığını" iddia eder.[25] Keza 1970'te Malta'da düzenlenen bir sergi sebebiyle yayımlanan ve Malta başbakanı huzurunda takdim edilen *The Siege of Malta 1565* adlı albümde, Kanuni Süleyman "şeytan kılıklı bir adam", kuşatmaya katılan Osmanlı askeri "esrarkeş" olarak tarif edilmiştir.[26]

Malta'da Türkiye ile ilgili bir mesele olduğunda, Büyük Kuşatma'da kazanılan galibiyete atıf yapmak adeta bir refleks gibidir. Buna bir örnek Çanakkale Savaşı'dır. Malta'nın o dönemde bir İngiliz sömürgesi olması nedeniyle Çanakkale Savaşı'na Maltız asker ve subaylar da katılmış, içlerinden bu savaşta hayatını kaybedenler olmuştu. HMS Dartmouth zırhlısında meydana gelen patlamada üç Maltızın hayatını kaybettiğini duyuran *The Daily Malta Chronicle* gazetesi de haberi verirken Büyük Kuşatma'ya atıf yapmayı ihmal etmemişti. Gazeteye göre, yıllar önce kuşatmada Türklere direnenlerin adları tarihe nasıl geçmişse, bu patlamada ölen üç Maltızın da adı tarihe öyle geçmiştir.[27]

Malta'da Osmanlı hücumlarının gündelik hayata yansımasını adalarda bulunmuş hemen her ziyaretçi gözlemlemiştir. Adalara kadırgasıyla gelip hücum eden Türk imajı burada o kadar güçlüdür ki, İngiltere'nin Malta valiliğini de yapmış olan Harry Luke'ün anlattığına göre, 1936'da Türkiye Cumhuriyeti donanmasının Malta'yı ziyareti esnasında bazı Maltızlar, Türklerin neden kadırgalarıyla gelmediğini sormuştur.[28]

Maltızların zihnindeki Türk imajına dair bir başka gözlemi, I. Dünya Savaşı sırasında adaya esir olarak getirilen ilk Malta mahkûmları içinde yer alan Eyüp Sabri (Akgöl) Bey, arkadaşı Mithat Şükrü (Bleda) Bey'e gönderdiği mektupta, herhalde ironik bir üslupla aktarır:

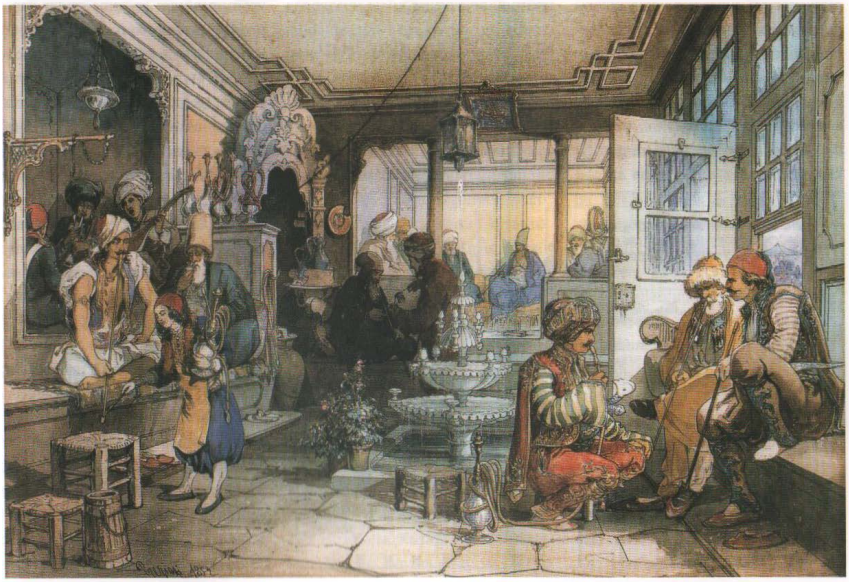
"Yerli halkla temasımız fazla yok. Haftanın belirli günlerinde kafile halinde hava almaya çıkıyoruz. Biraz kışla hayatını anlatan ve iradenin haricinde olan bu gezi esnasında kendilerine Maltız tabir edilen Malta'nın yerli halkı, diğer milletlere mensub esirlere dikkatle ve biraz da ibretle bakarken, biz Türkler yanlarından geçerken başlarını çeviriyorlar. Ecdad, burada da şefkat ve müsamaha hatıraları bırakmış. Bizim grup geçerken çocuklar birbirlerine sokuluyorlar ve bizi işaret ederek yavaş yavaş konuşuyorlar. Evlerinde de söz konusu olduğumuza şüphe yok."[29]

SANAT ESERLERİNDE TÜRK İMAJI

Osmanlıların ele geçirdikleri ya da yakınına kadar geldikleri yerlerde ortaya çıkmış başlıca bir tepki olan "Türk korkusu", Malta'da da edebi eserlerin önemli temalarından biridir. Malta Kuşatması hakkında bir Maltız tarafından kaleme alındığı bilinen ilk şiir olan, kendisi de kuşatmada savaşmış bir Maltızın, Luca de Armenia'nın yazdığı *Ad Patriam*'da Malta'nın "Doğu'nun büyük filosu"nca alınacağı korkusu hâkimdir: "Kederli (şehir), elveda, ikinci ve üçüncü kez elveda/geride gözyaşlarımızı ve üzüntümüzü bırakıyoruz, başka hiçbir şehir aynı olmayacak, elveda."[30]

Maltız edebiyatında Türk imajının başat bir unsuru ise "zalimlik"tir. Örneğin, bilinen ilk Maltızca şiirlerden biri olan ve 1749 civarında yazıldığı sanılan *Fuqek nit'haddet Malta*'da, başında "Rodos'un zalim Paşası" olarak tanımlanan Mustafa'nın bulunduğu Malta'daki Türk esirler isyan çıkarır. Şiirde isyancıların, çocukları, Maltız yetişkinleri, Şövalyeleri ve ruhbanı işkence ederek, ezerek ve yakarak öldürdüğü sahneler konu edilir. Bu olaylar anlatıldıktan sonra Müslüman esirlere merhamet edilmemesi ve hep zincire vurulmaları öğütlenir. 1852 tarihli *Lill-Maltin* adlı şiirde de Türklere zalimce davranılması ve zincire vurulmaları öğütlenir. 1865 tarihli *Lilek Malta fl-Ahjar Sena*'da da benzer anlayış vardır. Luigi Rosato'nun (1795-1872) *Catarina* adlı eserinde ise Malta'yı fethe çalışan Türk komutan Hasan'ın "zalimliklerini" okuruz. Dwardu Cachia'nın (1858-1907) *Katrin ta' l-Imdina*'sı da yine Malta'yı fethe girişen Türklerin "kötülükleri" hakkındadır.[31] Luigi Vella (1859-1928), Turgut Reis'in Gozo'ya saldırılarını konu eden *Bernardo De Opuo* adlı hikâyesinde benzer bir tavrı sürdürür.[32] Maltızca yazan ilk meşhur yazar olarak bilinen Ġan Anton Vassallo'nun (1817-1868) kaleme aldığı, Maltız edebiyatının en ünlü epik romanlarından biri *Il-Giħen Tork*

Maltız tarihyazımı ve edebiyatında Müslümanlar hakkındaki çalışmasında Joe Vella Gauci, çağdaş sözlüklerde "Türk" sözcüğünün şu anlamlara geldiğini tespit etmiştir: Osmanlı ya da Türkiye kökenli, vaftiz edilmemiş, Hıristiyan olmayan, Müslüman, Arap, köle, siyahi, Habeşi, Türkçe konuşan ve bunlara ek olarak birçok olumsuz sıfat ile "inatçı" gibi yansız sıfatlar...

Türk Kahvesi 1852.

Amedeo Preziosi, ÖmerKoç koleksiyonu. Kağıt üzerinekarışık teknik. *Amedeo Preziosi*, YKY.

yani "Türk Kadırgası" ise bir korsan hikâyesidir ve Türklerin "zalimlikleri" bu eserde de çok yerde betimlenir.[33]

Öte yandan, gerek folklorda gerek sanat eserlerinde "iyi" Türk karakterlerin de yer bulduğunu söyleyelim. Ancak neredeyse tüm örneklerde bu iyi Türkün aslında Hıristiyan kö-

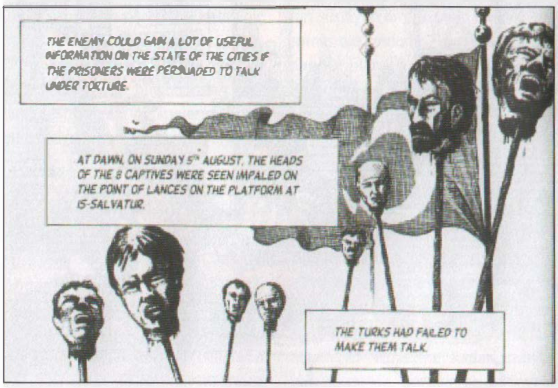
Birinci Dünya Savaşı sırasında Malta mahkûmları içinde yer alan Eyüp Sabri ironik bir üslupla şöyle yazar: "...biz Türkler yanlarından geçerken başlarını çeviriyorlar. Ecdad, burada da şefkat ve müsamaha hatıraları bırakmış. Bizim grup geçerken çocuklar birbirlerine sokuluyorlar ve bizi işaret ederek yavaş yavaş konuşuyorlar. Evlerinde de söz konusu olduğumuza şüphe yok."

kenli olduğu ve sonradan yine eski dinine döndüğü görülür. Yine de bazı Maltız sanatçılar klişelerin dışına çıkmayı başarmıştır. Örneğin Maltız ressam Amadeo Preziosi (1816-1882) Osmanlıları birer "zalim" olarak değil sıradan insanlar olarak görüp resmedebilmiştir. Büyük dedesi Osmanlı gemilerine hücum eden bir korsan olan Preziosi, ömrünün yaklaşık yirmi beş yılını Malta'da, kırk yılını ise İstanbul'da yaşamıştır. Burada bir Osmanlı Rumu ile evlenmiştir. Aldığı gerçekçi resim eğitimini yansıtan eserlerinde bolca insan tasviri vardır. Önemli bir özelliği, resmettiği kimselerin hangi etnik gruba ait olduğunu zaman zaman tablolarına not etmesidir. Bu özelliği sayesinde onun kafasındaki imajları rahatça gözlemleyebilmekteyiz. Not defterine "Türkler, bir Maltız kadar sokulgan ve pek yardımsever kişiler" yazan Preziosi, Maltız sanatındaki egemen Türk ve Müslüman klişelerini benimsememiş görünmektedir.[34]

Bu başlık altında son olarak, Preziosi'den yaklaşık yüz yıl sonra ötekine empatiyle yaklaşabilen bir başka Maltız sanatçı üzerinde duralım. Şair J.J. Camilleri (1928-2012) 1973 tarihli *Lit-Tork* yani "Türke" adlı şiirinde ülkesindeki egemen tarih algısını eleştirirken, şiirini "Körlüğümüz içerisinde senin insan olduğunu unuttuk" diye bitirir.[35]

KARİKATÜRLERDE TÜRK İMAJI

Bu başlıkta Malta'da popüler olan ve tarihi konuları resmeden dört karikatür kitabına bakalım.[36] Genel bir değerlendirmeyle başlarsak, bu

Osmanlılar işkencede konuşmayan rakiplerinin başlarını sopalara geçiriyor.

Pulis Grech, *The First Siege 1565...*, s. 78.

kitaplarda Türklere yönelik olumsuz imajlar gözlenmemiştir. Ancak Osmanlı ordusundan söz edilirken birkaç yerde "*enemy*" (düşman) tabiri tercih edilmiş, genel olarak anlatımda "biz-onlar" kalıbı kullanılmıştır. Yine de "biz-onlar" kalıbının kullanımının yansıttığı tarafgirlikte aşırıya kaçılmamış, örneğin her iki ordunun da Malta Kuşatması sırasında sergilediği şiddet açıklıkla konu edilmiştir. Hatta Malta'ya doğru yola çıkan ve çoğu ülkesini son kez görecek olan Osmanlı askerlerinin hislerini anlamaya yönelik bir dil kullanıldığı da görülmektedir. Metinlerde "Osmanlı" değil "Türk" sözcüğü tercih edilir. Bu kitaplarda savaşın Şövalyeler ve Maltızlar ile Türkler arasında olduğu vurgusu kadar, Hıristiyan ve İslam güçleri arasında geçtiğine dair ifadeler de vardır.

Dört kitaptan 1999 tarihli olanında, Osmanlıların ölü rakiplerinin başlarını sopalara geçirip karşı tarafın moralini bozmak için onlara doğru gösterdiklerine dair anlatı resmedilmiştir.[37] Yazara göre "daha az barbarca olmayan" bir tavırla müdafilerin lideri La Valette de bazı Müslüman esirlerin başlarının kesilmesini emreder ve bu kesik başlar Osmanlı tarafına top güllesi gibi fırlatılır.[38] "Savaşın insanlara korkunç şeyler yaptırdığı" yazılan 2010 tarihli kitapta ise, bunlara örnek olarak, aralarında çocukların da olduğu Maltız sivillerin esirleri işkenceyle öldürdükleri ya da Osmanlı askerinin rakibin kalelerini onarmaya zorlanan esir Osmanlıları dahi vurduğu bilgisi verilir.[39] "Cesaret ve Kahramanlık" başlığı altında da hem La Valette'in hem de Malta Kuşatması'nın serdarı Mustafa Paşa'nın kritik anlarda bizzat savaşa dâhil olup çarpıştıkları örnek olarak gösterilir.[40]

"İyi-kötü" ikiliğine dayanmayan bu anlatıma karşın kitaplarda pedagojik olarak sorunlu olabilecek ve empati eğitiminin amacının yanlış anlaşıldığı izlenimini veren ifadeler de vardır. Örneğin okura "Aynı durumda La Valette'in yerinde olsanız cevabınız ne olurdu?" mealinde bir soru sorulur. Seçenekler arasında verilen, ke-

sık başları Osmanlı tarafına fırlatma şıkkı doğru seçenek olarak gösterilmiş ve şöyle denmiştir:

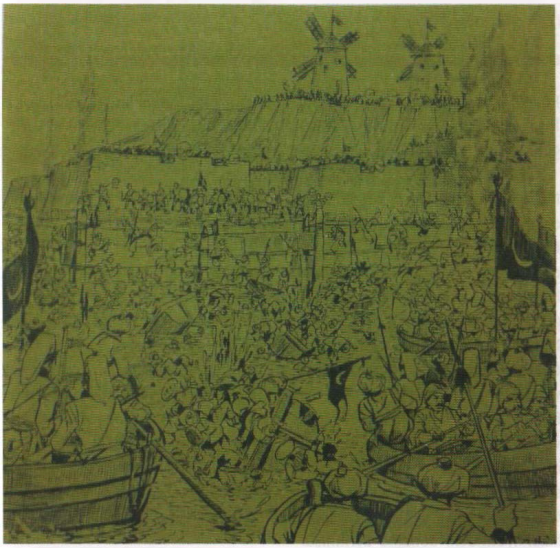
"(B)'yi seçtiyseniz siz iyi bir üstad-ı azam olabilirdiniz. Bu tam da De Valette'in yaptığı şeydi. Bir Türk askeri olduğunuzu ve bir arkadaşınızın başının havadan uçarak ayaklarınıza düştüğünü hayal edebilir misiniz? İki taraf da işi ciddiye aldıklarını göstermek istemişti."[41]

DERS KİTAPLARINDA TÜRK İMAJI

Maltız ve Şövalye tarihyazımının 1970'lere kadar temel bir tavrının Müslüman toplumlara yönelik olumsuz yargılar üretmek olduğu birçok örnekle ortaya konmuştur. Bu literatürde Türk imajı, "Batı"nın ya da "Hıristiyan dünyanın" tam karşısına konumlandırılan başlıca düşman olarak olumsuz bir görünümdeydi. 1970'ler bu egemen yaklaşıma karşı ilk eleştirel değerlendirmelerin yapıldığı yıllar oldu. Bu tespitleri yapan Gauci'ye göre bugün gelinen noktada Maltız tarihyazımı, 1970 öncesinde hâkim olan taraflı, ötekileştirici ve oryantalist yaklaşımlardan sıyrılmış görünmektedir.[42]

Tarihyazımındaki bu gelişmeyle paralel olarak eğitim müfredatında ve tarih ders kitaplarında da değişim sürecine girilmiştir. Malta'da 1970'lere kadar tarih ders kitabı olarak okutulan, S. Laspina'nın *Outlines of Maltese History* adlı eseri olumsuz bir Türk imajı yansıtırken,[43] günümüzde Malta'da AB'ye dâhil olma süreci ve modern eğitim tekniklerinin gelişimi gibi etkenler, ders kitaplarında olumsuz yaklaşım ve ifadeleri ortadan kaldırmaktadır. Öğrencilere, kaynaklara dayalı ve farklı bakış açılarına duyarlı bir tarih anlayışı verilmeye çalışılırken, bu ölçülere uygun yeni tipte ders kitapları yazılmaktadır.[44]

Yeni bir araştırmadan öğrendiğimiz üzere, Maltız çocukları arasında bazı toplumlara yönelik olumsuz yargıların varlığı önlenebilmiş değilse de[45] Maltız ders kitaplarında olumsuz Türk imajlarına artık kolaylıkla rastlanmadığını belirtmek gerekir. Örnek vermek gerekirse, Turgut Reis için eğitim materyallerinde "çok yetenekli Türk lider" dendiğini görmek mümkündür. Üstelik "zalimlik" artık sadece Türk imajının bir parçası değildir ve La Vallette'in kuşatma sırasında tüm esirlerini öldürttüğü de bu bağlamda konu edilebilmektedir.

Ders kitabında bir Osmanlı hücumu.

Grajjet Malta, s. 812.

Eğitim materyallerinde çocuklara, kendilerini Malta Kuşatması'nın hem müdafilerinin hem de hücum edenlerin yerine koymaları öğütlenir. Örneğin bir soruda çocuklardan, mağlup olup kadırgayla evine dönen bir Osmanlı askerinin tecrübesini birkaç cümleyle özetlemeleri istenmiştir. Ancak metinlerde yine de "biz-onlar" anlatımının sürdüğünü görmek mümkündür. Örneğin bir yerde, kuşatma sonucunda Malta'nın "düşman ellere" geçmediğinden söz edilmektedir.[46]

Bu başlıkta son olarak Malta Kuşatması'nın Malta'da tarih müfredatında önemli bir yer kapladığını vurgulayalım. Malta tarihini konu eden çalışmalarda ve tarih ders kitaplarında St. John Şövalyeleri'nin Malta'ya gelişi, Malta tarihi için yeni bir dönemin başlaması demekti. Bu dönemin en ayırt edici olaylarından biri ise Malta Kuşatması idi. Nitekim 2012'de yayımlanan ve halen Malta'nın resmi müfredatının duyurulduğu internet sayfasında yayımı süren "Handbook for Teaching History" adlı belgede, müfredatta St. John Tarikatı döneminin Malta tarihi içinde müstakil bir dönem olarak anılması ve bu dönem anlatılırken "Büyük Kuşatma'nın önemi üzerine özel bir vurgu yapılması" istenir.[47]

Bu talimatlarla örtüşen bir şekilde, *Outlines of Maltese History* yerine 1976'dan beri yeni baskılar yaparak ortaöğretimde okutulan *Grajjet Malta* adlı ders kitabında ülkenin tarihi beş ana başlıkta anlatılır: 1- Norman dönemi, 2- Anjou dönemi, 3- Aragon dönemi, 4- Malta'da Yaşam ve 5- St. John Tarikatı dönemi. Bu son bölümde Tarikat'ın kuruluş ve gelişimi, Osmanlıların kuruluş ve gelişimi, Şövalyelerin Rodos'a yerleşmeleri, Rodos Kuşatması gibi bölümler anlatıldıktan sonra, Şövalyelerin Malta'ya yerleşmelerine geçilir. Bu bölümün önemli bir kısmı Malta Kuşatması'na ayrılmıştır.[48]

İlköğretimde okutulan *L-Ambjent Storiku* adlı bir başka Maltızca ders kitabında bu kez altı bölüm vardır. Bu bölümler, önemli olayların seçimiyle oluşturulmuştur: 1- Tarihöncesi ve Malta'nın ilk sakinleri, 2- Aziz Paul'un Malta'ya gelişi, 3- 1565

Ders kitaplarında Türklere yönelik olumsuzluk yoktur. Ancak Osmanlı ordusundan söz edilirken birkaç yerde "enemy" tabiri tercih edilmiş, "biz-onlar" kalıbı kullanılmıştır. Yine de "biz-onlar" kalıbının kullanımının yansıttığı taraftgirlikte aşırıya kaçılmamış, örneğin her iki ordunun da Malta Kuşatması sırasında sergilediği şiddet açıklıkla konu edilmiştir.

Büyük Kuşatması, 4- Valletta'nın İnşası, 5- İkinci Dünya Savaşı, 6- Bağımsızlık.[49]

Malta'da sadece ders kitaplarında değil, okul etkinliklerinde de Malta Kuşatması ön plana çıkan konulardan biridir. Örneğin 2006'da haberlere konu olan, yedinci sınıfların gerçekleştirdiği bir canlandırmada Malta tarihini anlatan toplam dört temsil yapılmıştır. İlki tarih öncesini ve Malta'nın ilk sakinlerini, ikincisi Roma devrini, dördüncüsü Fransa ve Britanya hâkimiyeti devirleri ile bağımsızlığı anlatırken üçüncü temsil, habere göre Malta tarihinin "en önemli dönemi" olan Şövalyelerin hâkimiyetindeki döneme ayrılmıştı. Bu temsilde konuklar Şövalyelerin ve Maltızların Osmanlılarla savaşa hazırlıklarını izlemişti.[50] Yine bir başka okul temsilinde Maltızların Büyük Kuşatma'da "Türklere karşı nasıl da cesurca savaştıkları" anlatılmıştı.[51]

SONUÇ

Osmanlı Devleti ile Malta arasında yaklaşık iki buçuk asır boyunca süren mücadelenin Malta coğrafyası ile Malta'da yapılan kutlama ve bayramlara olan yansımaları *Toplumsal Tarih*'in son iki sayısında konu edilmişti.[52] Bu yazıda ise bu mücadelenin eğitime, sanata, gündelik hayata ve sözlü kültüre yansımaları ve sonuçta Malta'da ortaya çıkan "Türk imajı" betimlenmeye çalışıldı.[53]

Türk imajının geçmişten bugüne aldığı biçimlere dair çalışmalardan oluşan hacimli literatüre bakıldığında, Malta'da Türk imajının dünyanın birçok yerinde ortaya çıkan klişelerden çok da farklı bileşenlerinin olmadığını söylemek mümkündür. "Zalimlik" vb. olumsuz özellikler, "cesaret" ve korkulan bir orduya sahip olma gibi olumluluk atfedilen özellikler, Batılı-Hıristiyanın tam karşısında yer alan bir askeri güç figürü olmak, Malta'da da Türk imajının uzun süre temel unsurları olmuş görünmektedir. Tipik bir olgu, Türklüğün Malta'da da zamana ve mekâna dayalı olarak birbirinden farklı kriterler çerçevesinde tanımlanmış oluşudur.

Belki Malta'yı bu konuda ilginç kılan ve diğer ülkelerin çoğundan ayıran bir özellik, ülkedeki "Osmanlı etkisinin" yoğunluğudur. Osmanlılarla ilgili yukarıdaki sınırlı örneklerin yansıttığı hacimli bilgi birikimi, bu küçük ülkenin her yanına, halk ve elit kültürüne, tarih algısı ve tarihyazımına ve daha birçok alana bu etkinin güçlü bir şekilde yerleştiğini gösterir.

Geleneksel ötekileştirici yaklaşımların örneklerini Malta'daki bazı yeni gelişmeler vesilesiyle halen görmek mümkünse de Türk imajının bu ülkedeki daha geniş bir dönüşüm çerçevesinde olumsuz klişelerden arınmaya başladığını da son olarak vurgulamak gerekir.

DİPNOTLAR

1 Bu konuda bkz. Suavi Aydın, *Terzinin Biçtiği Bedene Uymazsa: Türk Kimliğinin Yaratılması ve Ulusal Kimlik Sorunu Üzerine* (Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2009), s. 94-127; Hakan Erdem, "Osmanlı Kaynaklarından Yansıyan Türk İmaj(ları)", *Dünyada Türk İmgesi*, ed. Özlem Kumrular (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), s. 13-26; Tufan Gündüz, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Türk ve Türkmen İmajı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 7 (1998): 85-92; Cemal Kafadar, "Venedik'te Bir Ölüm (1575): Serenissima'da Ticaret Yapan Ariadolulu Müslüman Tüccarlar", *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ iken: Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Dervîş ve Hatun*, 2. bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), s. 77; Akın Öge, "Türkiye'de Resmi Milliyetçiliğin Türklük Kavrayışı: Dış Türkler' Odaklı Faaliyet Gösteren Resmi Kuruluşların Bir İncelemesi", *Toplum ve Bilim* 116 (2009): 187-214; Salih Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmi Aidiyet ve İmgeleri* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), s. 124-125; Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)*, çev. Ayşe Berktay (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), s. 251; Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, 4. bs. (Ankara: İmge Kitabevi), s. 110-116.

2 Ayşe Devrim Atauz, "Trade, Piracy, and Naval Warfare in the Central Mediterranean: The Maritime History and Archaeology of Malta", doktora tezi (Texas: Texas A&M University, 2004), s. 226; Ayşe Devrim Atauz, "Haçlı Korsanlar: Saint Jean Şövalyeleri ve Akdeniz'de Haydutluk", *Kebikeç* 22 (2012): 215.

3 Sözlük ve anılan madde hakkında bkz. Arnold Cassola, "The Vision of the Muslim in Early Maltese Poetry (Eighteenth-Nineteenth Centuries)", *Scripta Mediterranea* 19-20/77 (1998-1999): 80.

4 Michaelis Antonii Vassalli, *Kîyḍ yî Kîym Malti* (Romae apud Antonium Fulgonium, 1796), s. 498.

5 Joe Vella Gauci, *Christian-Muslim Relations a.a Topos in Maltese Historiography and Literature* (Malta: Gutenberg Press, 2010), s. 19. Gauci çalışmasında, Maltızların Arap tüccarlara "It-Tork" yani "Türk" dediklerini yazar ve bu tüccarları kızdırmak için Maltız çocukların söylediği, İslam peygamberine yönelik olup burada tekrarlamaya lüzum olmayan bir tekerlemeden söz eder. Bkz. *aşe*, s. 16. Belli ki benzer ifadeleri Malta'daki esareti sırasında bir Osmanlı kadısı da duymuştur. Atandığı kadılık görevi için 1597'de Kıbrıs'a doğru yol alan bir gemiye binen Macuncuzade Mustafa, geminin Malta korsanları tarafından saldırıya uğraması sonucu esir edilip Malta'ya götürülür ve yaklaşık iki yıl burada kalır. Burada yaşadıklarını "Ser-güzeşt-i Esîri-i Malta" adlı eserinde anlatan Macuncuzade, bir yerde şöyle yazar: "Maltız oğlanları dillerince dinimize nefrîn llaneti idüb hazret-i risalete şetm-i galiz İgaliz küfürleri idüb hâşâ sümme hâşâ zat ve sıfatına layık olmayan herzeler söylerler. Yüzümüze tükürüb gâhi niş-i zebanla zehm ve gâhi seng-i cefayla recm iderler İkâh akrep dilleriyle hakaret ve kâh cefa taşıyla recm ederler!". Macuncuzade'nin eseri için bkz. Fahir İz, "Macuncuzade Mustafa'nın Malta Anıları: Sergüzeşt-i Esîri-i Malta", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* (1970): 88.

6 Bu örneğin bulunduğu yazılığın bkz. Guido Lanfranco, "Old Smoking Pipes", *L-Imnara* 16 (1994): 21-22.

7 Akın Öge, "Charles Calleja ve Daniela Mifsud ile Yapılan Söyleşiler" (II-Gzira, Haziran 2012). Ayrıca bkz. Sarah Carabott, "Illustrator is Drawn to the Mythical Monsters", *Times of Malta*, 04 Nisan 2015, http://www.timesofmalta.com/articles/view/20150404/local/illustrator-is-drawn-to-the-mythical-monsters.562493 [13.05.2015]. "Türk köle" figürleri ayrıca ilaç hazırlamaya yarayan havanlarda da kullanılırdı. Bkz. Giovanni Bonello, "A MajorTourist Magnet", *The Sunday Times*, 6 Şubat 1994, s. 35.

8 Merdiven Türkü bugün Maltızlar arasında halen bilinir ve hatta yakınlarda küçük bir tartışmaya da konu olmuştur. Valletta'nın girişine dört adet Şövalye heykeli kondurulacağı haberi üzerine bir blogger, aynı yere alternatif heykeller önermiştir. Blogger'ın üç önerisinden biri, buraya it-Tork tat-taraġ heykeli dikmektir. Bu aslında bir tepkidir çünkü blogger Şövalyeleri işgalci olarak görür ve onların yerine yine Malta'yı işgale girişmiş Türklerin heykelinin de dikilebileceğini söyler. Blogger ayrıca it-Tork tat-taraġ'in "son derece ırkçı ve hâlâ her yerde çocukları dehşete düşüren" bir heykel

olduğunu belirtir. Yazı için bkz. Mel Hart, "Three Alternatives for the Valletta Entrance", http://melahart.com/three-alternatives-valletta-entrance/ [15.02.2015]

9 Avrupa ve Türkiye'de yayımlanan Türk imajı çalışmalarının bir listesi için bkz. http://imagologica.eu/biblio/engine/begin.html [02.04.2015]; Nedret Kuran-Burçoğlu, "Turkey", *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters. A Critical Survey*, ed. Manfred Beller, Joep Leerssen (Amsterdam: Rodopi, 2007), s. 254-258. Bu listede olmayan ve Türkçede son yıllarda bu konuda çıkan yayınlara örnek olarak bkz. Venera Gatina, "Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmgesi", yüksek lisans tezi (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009); Zehra Betül Gökdemir, "Suudi Arabistan Ders Kitaplarında Türkler ve Türk İmajı", yüksek lisans tezi (İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, 2010); Frank Lestringant, "Rönesans Döneminde Fransa'da Türk İmajı", *Fransız Seyahatnameleri ve Tarihin Aynasında İzmir* (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002), s. 8-15; Gabriel Piricky, "Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya'dan Lise Tarih Ders Kitapları Aracılığıyla Doğu-Orta Avrupa'da Osmanlı Dönemi", *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar* 15 (Güz 2012): 127-146; Nilgün Tutal, *Söylemler ve Temsiller: Fransızlar Türkleri Nasıl Anmsıyor ya da Fransız İmgelemînde Türkiye* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2006). Ayrıca vurgulamak gerekirse siyahilik, Batı'da asında Müslüman kimliğine de yakıştırılan bir özellikti. "Siyahi Türk" imajı ise sadece Malta'da görülen bir olgu değildir. Siyahilik, özellikle Akdeniz'de Osmanlılar ile mücadele etmiş ve çok sayıda Müslüman köle ve esirin getirildiği memleketlerde (Toskana, Venedik, Malta, İspanya vb.) "Türk" diye adlandırılan kişiler için 15. yüzyılın sonlarından itibaren yaygın olarak kullanılan, heykellere, gündelik konuşmaya ve edebiyata çokça yansıyan bir imajdır. Bu bölgelerde dolaşırken ismi "Türk" olan çok sayıda siyahi heykeline rastlamak mümkündür. Örnekler için bkz. Paul H.D. Kaplan, "Black Turks: Venetian Artists and Perceptions of Ottoman Ethnicity", *The Turk and Islam in the Western Eye. 1450-1750: Visual Imagery Before Orientalism*, ed. James G. Harper (Surrey: Ashgate, 2011), s. 41-66; Mark Rosen, "Pietro Tacca's Quattro Mori and the Condition of Slavery in Early Seicento Tuscany", *The Art Bulletin* 97/1 (Mart 2015): 34-57.

10 Osmanlılar topraklarını genişlettikçe, Batı'da "Türk" tabiri tüm Müslümanları kasteder biçimde "Sarazen" tabiri yerine kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Sarazen tabiri de ortadan kalkmamış ve genel anlamda Müslümanları nitelemek için kullanılmaya devam etmiştir. Bkz. Cengiz Tomar, "Sarasinler", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 36 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), s. 116-117.

11 "8th September Festivities", *Times of Malta*, 3 Eylül 1931, s. 14.

12 Bir örnek için bkz. "Wer ist Jew Falz?", http://schoolnet.gov.mt/socialstudies/Year6/storja/Assedju/games/AssKbVeruFalz.htm [20.04.2015].

13 Gauci, *Christian-Muslim Relations...*, s. 15-21, 23. Çocukları korkutmak amaçlı bu tür hikâyeleri sadece "Batılılar" anlatmazdı. Müslüman ebeveynler için çocuklarını korkutma işini bir St. Jean Şövalyesi olan korsan Romegas'ın ismi görmekteydi. Bkz. Roger Crowley, İmparatorların Denizi Akdeniz, çev. Cihat Taşçıoğlu (Ankara: April Yayıncılık, 2008), s. 127. Bir gazete haberi bu deyimlerin kalıcılığına örnek teşkil eder: Türkiye'de kapalı alanlarda sigara içilmesini yasaklayan kanunun kabulünü Reuters ve oradan nakille bir Maltız gazetesi "Smoke like a Turk? No More" başlığıyla duyurdu ki Maltızcada "ipeJjep daqs Tork" aynı anlamda yani "Türk gibi tüttürmek" anlamında bir deyimdir ve Türklerin çok sigara içtiğine dair bir yargıdır. Bkz. Daren Butler, "Smoke like a Turk? No More", *The Times*, 18 Temmuz 2009, s. 19.

14 Cassola, agm, s. 80; Martine Vanhove, "Malta (3. Maltese Literature)", *The Encyclopaedia of Islam*, 2nd. edition, ed. C.E. Bosworth vd (Leiden: E.J. Brill, 1991), s. 299. İki dizenin İngilizceden çevirisi bana aittir. Şiirin Maltızca ve oradan İngilizceye çevrilmiş hali için bkz. David R. Marshall, "Two Old Maltese Poems", *Journal of Maltese Studies* 7 (1971): 37-51.

15 Gauci, *Christian-Muslim Relations...*, 165-167.

16 Joseph Cassar Pullicino, "Pirates and Turks in Maltese Tradition", *Scientia* 14/4 (Ekim-Aralık 1948): 164-190.

17 George Cini, "Step Back in Time when We were Young", *The Times*, 20 Aralık 2011, s. 26-27; Pullicino, agm, s. 187.

18 Tekerlemenin İngilizceden çevirisi bana aittir. Maltızca orijinali ile İngilizce çevirinin olduğu yayın için bkz. agm, 186.

19 "Wine Dedicated to Grand Masters", *The Times*, 16 Ekim 2007, s. 26.

20 "Templars Battle it out in Mdina", *The Times*, 7 Şubat 2008, s. 25; "Spectacular Great Siege Show Planned for Tourists", *The Times*, 30 Ocak 2006, s. 20; Nikki Abela, "History of Valletta's Trials and Tribulations along the Years", *The Times*, 25 Haziran 2010, s. 7; "Great Siege Becomes Great Splash", *The Sunday Times*, 14 Ağustos 2011, s. 62.

21 Fiona Galea Debono, "Great Siege 1565 Victory Inspires Musician in Alzhelmer's Campaign", *The Times*, 9 Eylül 2010, s. 7.

22 Osman Öndeş, "Akdeniz'de Bir Türk Eseri: Malta Camii", *Hayat Tarih Mecmuası* 8 (Eylül 1970): 36; Osman Öndeş, "Çevirenin Önsözü", *Turgut Reis: Son Seğer*, çev. Osman Öndeş (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973), s. 11.

23 *Dragut Restaurant* kuşatmanın dört yüzüncü yılında 1965'te açıldı. Bkz. "The New Dragut Restaurant", *Times of Malta*, 26 Temmuz 1965, s. 4.

24 Osman Öndeş, İstanbul Aşığı Ressam: Koni Amadeo Preziosi (İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1999), s. 48.

25 Stephen O'Shea, İnanç Denizi: Ortaçağ Akdenizinde İslam ve Hıristiyanlık, çev. Egemen Demircioğlu (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), s. 378.

26 Öndeş, "Akdeniz'de Bir Türk Eseri...", s. 36.

27 Uğural Vanthoff, "Çanakkale Savaşına Maltalılar da Katılmıştı", Çanakkale 1915 4/16 (Haziran 2013): 36-43.

28 Harry Luke, *Malta: An Account and an Appreciation* (London: George G. Harrap&Co. Ltd., 1949), s. 47.

29 Mektup için bkz. Cemal Kutay, *Osmanlı Sürgünlerinin Öyküsü (1918-1921): Malta Esirleri* (İstanbul: Abm Yayınevi, 2014), s. 61.

30 Şiirin İngilizceden çevirisi bana aittir. Latince orijinali ve İngilizce çevirisi için bkz. Carmel Cassar, "O Melita Infelix': A Poem on the Great Siege Written in 1565", *Melita Historica* 8/2 (1981): 154. Şiirin başka bir Türkçe çevirisi için bkz. Carmel Cassar, "Malta Kuşatması Hakkında 1565'de Yazılmış Bir Şiir: O Melita Infelix", çev. M. Akif Erdoğru, *Tarihin İçinden: Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgüraya Armağan*, der. M. Akif Erdoğru (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), s. 107-115.

31 Cassola, agm, s. 81-87. Şiire konu olan Mustafa Paşa'nın hazırladığı isyan bir ihbar üzerine gerçekleşememiştir. Bkz. M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Malta", İslam Ansiklopedisi, c. 7 (İstanbul: Devlet Kitapları, 1978), s. 264.

32 Joe Vella Gauci, *Bernardo Deopuo: A Free Rendering of the Novel of Mgr Luigi Vella* (Malta: Gutenberg Press, 2009).

33 Cassola, agm, s. 88; Vanhove, agm, s. 299-301.

34 Öndeş, İstanbul Aşığı Ressam..., s. 92, 108; Terry Sonman, *Koni Amadeo Preziosi: Bir Ressamın Seyir Defteri, 1855*, çev. Leyla Tunguç Basmacı, Çağlayan Erendağ (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010). Malta Kuşatması'nı resmeden Matteo Perez d'Aleccio'nun Osmanlı figürlerinin de olumsuz imajlar içermediği hakkındaki yorum için bkz. İlber Ortaylı, İlber Ortaylı Seyahatnamesi: Bir Tarihçinin Gezi Notları, 5. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), s. 232. Osmanlıları resmetmiş bir başka ressam, on beş yaşındayken ailesiyle birlikte Malta'ya taşınmış ve sonradan yirmi yıldan fazla İstanbul'da yaşamış olan Joseph Schranz'dır. Antoine Favray (1706-1798) de Malta dışında doğmuş bir ressamdır. 1744 de dönemin üstadı Manoel tarafından Malta'ya davet edilir ve Şövalyelerin ressamı olur. Soylu olmadığı için ancak alt düzey bir şövalye olabilir. 1762-1771 arasında İstanbul'da yaşar. Favray'in ve Schranz'ın tablolarında da yansız imgeler göze çarpar. Favray hakkında bkz. "Antoine Favray and His Works", *Malta Independent*, 26 Mart 2008, http://www.independent.com.mt/articles/2008-03-26/news/antoine-favray-and-his-works-205443/ [06.05.2015].

35 J.J. Camilleri, "Lit-Tork", Linji Godda, Malta, 1973'dan aktaran: Gauci, *Christian-Muslim Relations...*, s. 178.

36 Robert Newby Grech, Victor Pulis, *Exploring Malta: 1565 The Great Siege* (Luqa: Miller, 2010); See Huband, Victor Pulis, *Exploring Malta: The Knights of St. John* (Luqa: Miller, 2011); Victor Pulis, *The First Siege 1565: The Assault by the Turkish Armada on the Island of Malta, May-September* (Blata l-Bajda: Merlin Library Ltd., 1999); Victor Pulis, *Exploring Malta: An Activity Book* (Luqa: Miller, 2009).

37 Pulis, *The First Siege 1565...*, s. 45.

38 age, s. 46.

39 age, s. 15, 17.

40 age, s. 27.

41 Grech, Pulis, *Exploring Malta: 1565...*, s. 14.

42 Gauci, *Christian-Muslim Relations...*, ikinci bölüm.

43 age, s. 85.

44 Bu tespitler için bkz. Léonard Grech, "Malta: Bir Durum Değerlendirmesi", *Tarih Öğretiminde Çoğulcu ve Hoşgörülü Bir Yaklaşıma Doğru*, haz. Özgür Sevgi Göral (İstanbul: Tarih Vakfı, 2003), s. 82-85; Yosanne Vella, "From the Coming of the Knights to EU Membership: An Innovative Maltese History Textbook Based on History Thinking Skills and Evidental Work", *Eckert. Beiträge* 11 (2010): 11-12.

45 Carmen-Maria Fyfe, "Explicit and Implicit Attitudes of Scottish and Maltese Children to National Identity", *National Identities* 15/2 (2013): 177-211.

46 Örnekler için bkz. Vella, agm, s. 11-12; "Assedju l-Kbir 1565: Taħriġ", http://schoolnet.gov.mt/history/wirt/Assedju/AssedjuTAHRIG.htm [20.04.2015].

47 George Calleja vd., *Handbook for Teaching History* (Malta: Directorate for Quality and Standards in Education – Curriculum Management and eLearning Department, 2012), s. 11. Maltızlarla yapılan bir söyleşide görüleceği gibi, müfredatla paralel şekilde bir Maltız için de Malta Kuşaması, "Türklerin tüm Avrupa'yı fethini durdurduğu" için Malta tarihinin en önemli dönemi olabilmektedir. Söyleşi için bkz. "Malta's History", *The Sunday Times*, 21 Nisan 2013, s. 66.

48 Ġrajjet Malta: It-Tieni Ktieb, 3. bs. (Sliema: L-Istamperija tas-Sales jani, 2006).

49 Winston L. Zammit vd., *L-Ambjent Storiku: Malta Art Twelidna* (Dipartiment tal-Kurrikulu Divizjoni ta' l-Edukazzjoni, 2002). Bu kitap da Ġrajjet Malta da okuilarda hâlen okutulmaktadır. En güncel ders kitapları bilgisi için bkz. "List of Primary School Books: Scholastic Year 2014-2015", http://curriculum.gov.mt/en/Resources/Lists-of-Textbooks/Documents/txtbk_prim_2014_2015.pdf [20.04.2015]; "List of Books for Secondary School Scholastic Year 2014-2015", http://curriculum.gov.mt/en/Resources/Lists-of-Textbooks/Documents/txtbk_sec_2014_2015.pdf [20.04.2015].

50 "Cultural Evening at San Anton Middle School", *Times of Malta*, 11 Haziran 2006, http://www.timesofmalta.com/articles/view/20060611/education/cultural-evening-at-san-anton-middle-school.51229 [13.04.2015].

51 "Private School Gives Life to Maltese Literature", *The Times*, 6 Nisan 2006, s. 7.

52 Bkz. Akın Öge, "Malta Coğrafyasında Osmanlı Etkileri", *Toplumsal Tarih* 260 (Ağustos 2015): 48-54; Akın Öge, "Maltızlar 8 Eylül'de Neyi Kutlayacaklar?: Malta'da Bayramlar ve Osmanlılar", *Toplumsal Tarih* 261 (Eylül 2015): 52-58.

53 Türkiye'de Malta hakkında yapılan yayın fazla değildir. 1974 tarihli olması nedeniyle yeni yayınları içermeyen, Malta hakkındaki Türkçe kaynakların bir bibliyografyası için bkz. Cengiz Orhonlu, "Malta ile İlgili Türkçe Yayınlar ve Kayıtlar", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 2-3 (1973-1974): 493-497.

"BÜYÜK SOPA" OSMANLI SULARINDA ABD-OSMANLI İLİŞKİLERİNDE 1903-1904 KRİZİ*

ADİL BAKTIAYA

*27 Ağustos 1903 sabahı ABD Dışişleri Bakanlığı'na bir önceki günün tarihini taşıyan önemli bir telgraf geldi. Beyrut'taki Amerikan konsolos vekili William C. Magelssen 23 Ağustos Pazar günü arabasının içinde uğradığı saldırı sonucunda ölmüştü. Katil bilinmiyordu ve olayı kimse görmemişti. Magelssen'in niye öldürüldüğü bilinmediği gibi, öldürülmesi için bir sebep de tahmin edilememekteydi. Bu gelişme üzerine Washington, İstanbul'daki elçisi John G.A. Leishmann'a suçluların derhal bulunup gerekli cezanın verilmesi için Babıâli'ye baskı uygulama talimatı verdi.***

Olay son derece ciddiydi. Dışişleri Bakanı Vekili Francis B. Loomis diğer Dışişleri Bakanlığı yetkilileriyle bir toplantı yapmış, ardından basına Babıâli'nin ABD'ye yönelik bu saldırının ciddiyetini fark etmesini sağlayacak önlemlerin alınacağı açıklanmıştı. Nitekim aynı gün çekilen bir telgrafla ABD'nin Avrupa filosunun komutanı Amiral Coton'dan Beyrut'a gitmek üzere *Brooklyn*, *San Francisco* ve *Machias* adlı savaş gemilerini hazır hale getirmesi istendi.[2]

Toplantı halindeki ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri gün boyunca başkanla temas içinde oldu.[3] Aynı gün içinde Osmanlı Devleti'nde etkin faaliyet yürüten misyoner kuruluşu Amerlcan Board of Foreign Missions'un başkanı, Dışişleri Bakanlığı'na Harput'taki Fırat Koleji'nin yakılmasına teşebbüs edildiğini hatırlattı. Bunun üzerine ABD Başkanı Theodore Roosevelt hiç gecikmeden ülkesinde harekete hazır durumda bekleyen Avrupa filosuna Beyrut'a gitme emrini verdi. Olayla ilgili bilgiler henüz netleşmemiş olduğu için bu, sadece tedbir niteliğinde bir karardı; donanma bunun ötesinde bir harekette bulunmayacaktı.[4]

Böylesine önemli bir olayın neden bu kadar geç haber alındığı bir muammadır; Londra'nın *The Times* gazetesinin haberi aktarırken New York muhabiri dışındaki kaynaklara atıfta bulunmamış olması ise –her ne kadar çok tuhafsa da– bir bakıma doğaldır; çünkü ABD kabinesinin ve kamuoyunun hareketli birkaç gün yaşamasına sebep olan böyle bir olay aslında gerçekleşmemiştir.[5] Amerikan konsolos vekili öldürülmemiş, hatta yara almamıştır.

The New York Times'ın ertesi günkü haberine göre, kendisine ateş edilmiş, ama isabet etmemiştir. Yanlışlık şifreli bir telgraftan kaynaklanmıştır.[6] Osmanlı Devleti'nin yaptığı açıklamaya göre ise konsolos yardımcısına ateş de edilmemiştir; olay sadece bir düğün dönüşü âdet olduğu üzere havaya ateş edilmesinden ibarettir. Konsolos vekili o sırada sadece o civardan arabasıyla geçmektedir.[7] Beyrut'taki Amerikan konsolosu, yardımcısının ölmediği bilgisini verse de bir zamandan beri Beyrut'un gittikçe daha az güvenli hale geldiğini ve gerilimi düşürmek için bir şeyler yapılması gerektiğini söylemiş, "Magelssen'e yapılan suikast girişiminin (!) hiç olmazsa dikkatleri bu konuya çekeceği umulabilir" demiştir.[8]

Çalışmamız bu ilginç olayı ele almaktadır. Olay ilginç, dahası garip tir; çünkü bekleneceğin tersine kriz böylece sona ermemiş, tam tersine yeni başlamıştır. Şöyle ki, konsolos yardımcısının ölmediği bilgisine rağmen Roosevelt donanmaya verdiği emri geri almayacağını ilan etmiştir: Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ABD savaş gemilerinin Amerikalıları ve Amerikan çıkarlarını korumak üzere orada olmasını gerektirmektedir.[9]

Aşağıda krizin gelişimini, her iki tarafın ellerindeki kozları oynama biçimlerini ve taktiklerini göstermeye çalışacağım. Ancak daha önemlisi, sonuç bölümünde, bu krizin ABD dış politikasında o yıllarda gerçekleşmekte olan bir değişimle ilişkilendirilmesi gerektiğine dikkat çekeceğim. Roosevelt'in yürüttüğü bu yeni diplomasi tarzı, onu en iyi ve en çıplak şekilde ifade eden *big stick* terimiyle birlikte anılmıştır. "Büyük sopa" anlamına gelen bu terim, Roosevelt'in Nisan 1903'te, yaklaşan seçimlerin

1905 tarihli bu karikatürde Theodore Roosevelt'in şahsında ABD, dünyanın polisi olarak temsil edilmiş; karikatür "Dünyanın Polisi" adını taşıyor. Kompozisyonda II. Abdülhamid yanında elinde dosya taşıyan bir sarıklı ile birlikte "ihtilaf"ı çözmek için elinde sopa taşıyan Amerika'nın peşinden koşarken çizilmiş. Sarığın üzerinde "Asya", eldeki dosyanın üstünde ise "Anlaşmazlık" yazıyor.

http://www.loc.gov/pictures/item/2014645367/

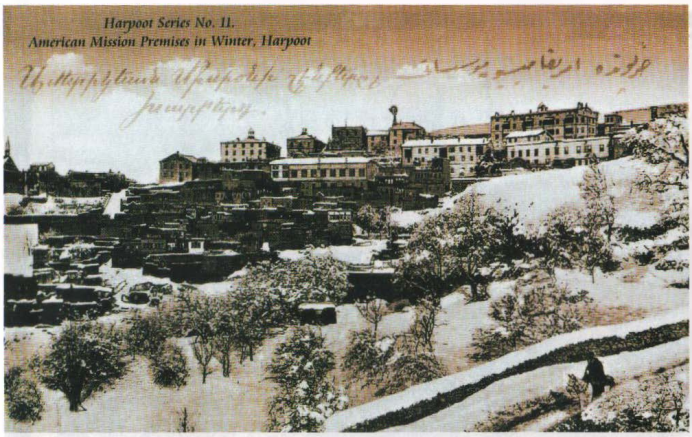
hemen öncesinde kendi politikasını savunmak üzere yaptığı bir konuşmada aktardığı eski bir atasözüne gönderme yapmaktadır: "Tatlı konuş ve yanında büyük bir sopa taşı, o zaman mesafe kat edersin."[10]

Denebilir ki ABD'nin "büyük sopa"sı olan Amerikan donanması 20. yüzyılın ilk yıllarında küresel bir role soyunmaktadır ve Osmanlı Devleti bu sopayla erken bir tarihte tanışmıştır.[11]

OSMANLI-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE KRİZ: SORUNLAR VE TALEPLER

Bu dönemin ABD-Osmanlı ilişkileri çoğunlukla Ermeni olaylarıyla ilişkilendirilmiştir; ancak bu kriz sırasında tarafların talepleri ve endişelerinin ortaya konması tek anlaşmazlık konusunun Osmanlı ya da ABD vatandaşı Ermenilerle ilgili olmadığını göstermektedir. Krizin yaşandığı 1903-1904 yıllarında ABD ile Osmanlı Devleti arasında uzun zamandan beri devam eden ve Ermeni olayları sırasında zarar gören misyoner varlıklarına dair tazminatla ilgili sorunlar bir iki tartışmalı nokta dışında büyük ölçüde çözümlenmiş durumdadır. Elbette Ermenilerle ilgili anlaşmazlıklar Osmanlı yetkililerinin hafızasından çıkmış değildir; örneğin, Osmanlı topraklarındaki Amerikan okullarına da aynı perspektiften bakılmakta, bu okullar Ermeni milliyetçilerinin yetiştiği odaklar olarak görülmektedir.[12] Osmanlı devlet adamlarının bakışına göre, Amerikan kolejlerinde okuyan Ermeniler Amerika'ya göç ediyor, Amerikan vatandaşlığına geçiyor ve Amerikan vatandaşı olarak geri dönüp ihtilalci faaliyetlerde bulunuyordu.[13] Örneğin kriz sırasında Osmanlı Devleti'nin Washington'daki elçisi Şekip Bey'in Amerikan kolejlerini kışkırtıcılık yapmak ve Osmanlı hükümetine karşı nefreti körüklemekle suçladığı sözleri Amerikan gazetelerinde yer almaktaydı.[14] Osmanlı İmparatorluğu'nda aktif olan misyoner kuruluşu American Board'un yetkilileri ise Osmanlı elçisinin sözlerini yalanlamakta, cevaben Türkiye'deki kolejlerin herhangi bir tahrikte bulunmadığını, yasalara uygun faaliyet gösterdiğini söylemekteydi: Öğretmenlerden ya da öğrencilerden herhangi biri böylesi bir faaliyetin içinde yer aldığında kuruluşla ilişiği kesilmekteydi.[15] Ancak Amerikan okulları ile Ermeniler arasında hiçbir ilişki olmasa bile Amerikan okullarının Osmanlı Devleti tarafından bir sorun olarak görüleceğine şüphe yoktur. Sorun Ermeni ya da geçmişte olduğu gibi Bulgar milliyetçiliğine entelektüel ya da militan yetiştirme meselesinden ibaret değildir; hangi ülkeden olursa olsun, yabancı okullar devletin meşruiyetini sarsmakta, ülkenin yarınını tehdit etmektedir.[16]

Osmanlı sularına savaş gemilerinin gönderilmesinden kısa bir süre önce sıklaşan yazışmalar ABD'nin taleplerinin ne olduğuna ve hangi sorunun hangi aşamada olduğuna ışık tutmaktadır. Öncelikle aradaki sorunların ve Amerikan taleplerinin en net şekilde ifade edildiği bir belgeye, ABD başkanından Abdülhamid'e gönderilen bir mektuba bakmak, —yazışmaların kronolojik sıralamasını biraz değiştirmek

Harput'taki Amerikan Misyonu.

pahasına da olsa— gündemi anlamak bakımından kolaylık sağlayacaktır. Bu mektup Roosevelt'in çokça tercih ettiği kişisel temasın, doğrudan ve açıkça konuşmanın bir örneğidir.

Başkanın mektubu gelince Leishman, kendi hükümetinden gelen mesajı iletmek üzere hemen Babıâli'yle temasa geçmek istedi.[17] Abdülhamid'e iletilecek mesajda, başkanın Osmanlı Devleti'yle iyi niyete dayanan yakın ve samimi ilişkiler kurmak istediği belirtiliyor, ardından mesajın ekindeki memorandumda "ABD'nin çözümlenmesini istediği, kimisinin çözümü kararlaştırılmış, ama uygulamaya yansımamış, kimisi ise aylarca, hatta yıllarca sürüncemede bırakılmış olan sorunlar/talepler" şu şekilde sıralanıyordu:

1) Tüm Amerikan eğitim, din ve hayır kurumlarına Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde diğer ülkelerin himayesi altındaki benzeri kurumlara tanınan hak ve ayrıcalıkların tanınması.

2) Beyrut'taki Suriye Protestan Koleji'nin tıp okulunun aynı kentteki bir başka tıp okuluna tanınan ayrıcalık ve cömertlikten yararlandırılması; yani mezun adaylarının bitirme sınavına aynı Fransız okulu gibi İstanbul yerine Beyrut'ta girmesi.[18]

3) Osmanlı kökenli olup ABD vatandaşlığına geçenlerin eş ve çocuklarının da ABD'ye göç etmelerine izin verilmesi.

4) Bilim ve tarih adına Bağdat'ta Amerikan üniversitelerinin himayesi altında kazı ve araştırma yapılmasına izin verilmesi.

5) Amerika'dan ithal edilen etlerle ilgili son birkaç yıldan beridir devam eden yasaklamayla ilgili olarak, her ne kadar yerel yetkililerce uygulamada kolaylık sağlanmaktaysa da bu yasağın resmi olarak kaldırılması ve ayrımcı uygulamaya son verilmesi.

6) Finansal açıdan güvenilir oldukları ve dünyaca ün yapmış oldukları halde özellikle de vilayetlerde zorluklarla karşılaşan Amerikan sigorta şirketlerinin, Osmanlı kanunlarına göre faaliyet göstermek istediklerini beyan ettikleri halde reddedilen resmen tanınma isteklerinin dikkate alınması.

7) İzmir'deki Amerikan konsolosunun eşi Mrs. Lane'in, kendisine ait gayrimenkulün yasa dışı bir şekilde işgal edilmesinden dolayı talep ettiği tazminatın karşılanması.[19]

Ardından memorandumda bu sorunların kimisinin hangi aşamada olduğuna dair bazı açıklamalar da verilmişti. Buna göre Babıâli, Amerikan elçiliğine Amerikan kurumları ve Suriye Protestan Koleji Tıp Okulu'yla ilgili maddelerin Amerika'nın istediği şekilde çözümlenmesinin kararlaştırıldığını ve ilgili mazbatanın onaylanmak üzere saraya gönderildiğini bildirmişti. Osmanlı kökenli ABD vatandaşlarının eş ve çocuklarının ABD'ye göç etmesine ve arkeolojik kazılara izin verilmesiyle ilgili sorunlara gelince, Amerikan elçiliğine söz konusu göçe izin verileceği, eş ve çocukların ülkeden ayrılmaları durumunda kendilerine kolaylık sağlanacağı, kazı yapılmasına da izin verileceği beyan edilmiş, fakat her iki konuda resmi bir izin yayınlanmayacağı bildirilmişti. Öte yandan Leishman'ın Abdülhamid'e aktardığına göre, kimi konsolosluk görevlilerinin resmi olarak tanınmasıyla ilgili bazı küçük sorunlar halen çözümlenmemişti, ama şimdilik bunlarla padişahın canını sıkmaya gerek yoktu.[20]

Osmanlı yetkilileri mesaj kendilerine ulaştığında zaten bu taleplerle karşılaşacaklarını biliyorlardı; çünkü kısa bir süre önce, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan Leishman'a gönderilen 2 Şubat 1903 tarihli bir telgrafı gizlice okumuşlardı. Tabii bu istihbarat, ayrıca Amerikan talepleri karşısında nasıl davranılacağına dair bir ön hazırlık yapılmasına da olanak vermişti.[21]

Osmanlı yetkilileri Washington'dan gelen ve gizlice okunan telgraftan Amerikalı yetkililerin en öncelikli talebinin Amerikan okullarına dair imtiyazlar olduğunu görmüştü, ama bunların arasında Suriye Protestan Koleji'nin ayrı bir önemi vardı. Osmanlı yetkilileri Robert Koleji'den sonra Osmanlı Devleti'ndeki ikinci Amerikan yüksekokulu olan SPC'ye zorluk çıkardı. Bunun da ötesinde Osmanlı Devleti gerçekten de —Fransızlardan gelen çok ciddi bir baskı sonucu da olsa— aynı kentteki Saint Joseph Üniversitesi Tıp Okulu'na kolaylık sağlamış, ancak Amerikalıları aynı kolaylıklardan yararlandırmamıştı. Amerikan bakış açısına göre SPC'ye yapılan ayrımcılık sonucunda, okullar diğer yabancı okullarla rekabette dezavantajlı duruma düşmekte, daha da önemlisi, Amerika diğer güçlerle denk görül-

memiş olduğundan hakarete uğramış olmaktaydı.[22]

Öte yandan ABD'nin uzun zamandan beri İstanbul'da bir büyükelçiyle temsil edilme talebi de o ana kadar dikkate alınmamıştı. Dolayısıyla bu noktadan yola çıkarak misyonerler ve ABD'li diplomatlar ülkelerinin "en ziyade iltifata mazhar ülke" sıfatının bir gerçekliğinin olmadığından şikâyet edebilmekte ve bunu temellendirebilmekteydi.[23]

OSMANLI CEPHESİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Osmanlı yetkililerinin Amerikan talepleriyle ilgili görüşlerine gelince, bunların ilk ikisi okullarla ilgiliydi. Okullar resmi olarak tanınmış değildi ve ihtiyaçlarının giderilmesi sürekli sorun olmaktaydı. Osmanlı cephesi, bu konuyu değerlendirirken, Amerikan okullarının ülkenin her yerine yayılmış olduğunu ve diğer ülkelerin okullarıyla kıyas kabul edilemez bir rakama ulaştığını göz önünde bulundurmaktaydı. Bu okullardan sürekli olarak "muzırrat tevellüd etmekte"ydi. Bu nedenle Leishman kendisine gönderilen telgraf gereğince görüşmek için Babıâli'ye gelmeden önce bu konuların acilen Hariciye Nazırı'yla görüşülmesi, hazırlık yapılması gerekiyordu.[24] Çeşitli görüşmelerden sonra gelecek taleplerle ilgili şöyle bir değerlendirme yapılmıştı:

* Yürürlükteki uygulamaya göre, Amerikalılara ait Beyrut'taki Suriye Protestan Koleji Tıp Okulu'nun mezunları mesleğe başlamak için önce İstanbul'a gelip burada bir sınavdan geçmek mecburiyetinde tutuluyordu. Bu sırada Saint Joseph mezunları ise sınavlarını Beyrut'ta veriyordu. Uzun süren itirazların sonucunda Amerikan okulu mezunlarının sınavının da İstanbul yerine mahallinde –yani Beyrut'ta– yapılmasıyla ilgili olarak Meclis-i Vükela zaten ABD'nin istediği istikamette bir karar vermişti.

* Suriye Protestan Koleji dışındaki diğer Amerikan okulları ve sair Amerikan kurumuna gelince, bu konuda bir karara varmadan önce bunların miktarı ve müfredatının incelenmesi gerekiyordu.

* Amerikalı yetkililer bazı Amerikalı bilimadamları için Bağdat dolaylarında kazı yapma izni isteyecekti. Söz konusu alan, daha önce de izin istenmiş olan Musul Vilayeti'ndeki Koyuncuk ise burası kutsal sayıldığından istenen izin elbette verilmeyecekti.

* Önceden içeriği öğrenilen telgraftan, Amerikan etlerinin ithaline izin verilmesi için bir talep geleceği anlaşılmıştı; ancak bu konuda da önceki tutum değişmeyecek, Amerikan etlerinin (Osmanlı belgelerinde "Amerikan jambonlarının") ithaline izin veren bir emir yayınlanmayacaktı.[25]

Bununla beraber, yapılan değerlendirmeye göre, ABD'nin Monroe doktrininin hilafına davranarak Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmaması beklenirdi. Yabancı okulların zararları aşikâr olduğundan ABD'ye verilecek cevapta Osmanlı Devleti'nin İslamın koruyucusu olduğu hatırlatılacaktı. Ayrıca Hıristiyan mezheplerinden birinin diğerine tecavüz etmesine de izin verilemezdi. Dolayısıyla açılan birkaç okul dışında yeni okul açılmasına izin verilmesi söz konusu değildi; bu konular Şeyhülislam Efendi'nin de dâhil olduğu Meclis-i Vükela'ca kararlaştırılmıştı. Kaldı ki Osmanlı Devleti, imparatorluğun her tarafında mükemmel okullar açmaktaydı;[26] dolayısıyla bilimi ve eğitimi yaymak gibi erdemli bir amacın yerine getirilmesi için yabancı okullara ihtiyaç yoktu.

Sürekli olarak padişahla görüşmek isteyen Leishman'a, dile getirdiği sorunlarla ilgilenilmekte olduğu münasip bir dille anlatılmalıydı. Başka bir maruzatta bulunmayacaksa Leishman cuma günkü selamlık töreninden sonra kabul edilecekti.[27]

Osmanlılar bu şekilde Amerikalıların taleplerinin yerine getirilmeyeceğini, Amerikan savaş gemilerinin varlığının daha da olumsuz bir hava yaratacağını ısrarla söylüyor, gemilerin geri çağrılmasını istiyorlardı. Dışişleri Bakanı Hay ise Şekip Bey'e "Eğer Sultan savaş gemilerinin geri çekilmesini istiyorsa bu çok basittir" diyordu; "Okul sorununu ve uzun süredir bekleyen birkaç meseleyi yoluna koysun".

Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi John George Alexander Leishman (1857 - 1924) Roma'da İtalyan Kraliçesi ile, 1910 - 1915 arası.

KRİZİN İLK AŞAMASI

Bütün bu istihbarat, danışma ve görüşmeler krizin patlak vermesinden önceydi. Aradan geçen dört beş aylık süre içinde Osmanlı Devleti Amerikalı yetkilileri sürekli oyalamaya, Abdülhamid de Leishman'ın görüşme taleplerini karşılamaktan kaçmaya devam etti. Ağustos ayında Beyrut'taki Amerikalı konsolos yardımcısının vurulduğuna dair haber ulaşıp Beyaz Saray alarma geç-

tiği sırada Leishman bu sonuçsuz görüşmelerden yorgun düşmüştü. Leishman dışındaki misyonerler (ve ABD'deki merkezleri) de bir şey yapılmadığı takdirde Osmanlı Devleti'nin kendi taleplerini hep geçiştireceğine inanmıştı. Roosevelt'in yola çıkan donanmayı geri çağırmayı reddetmesinin arkasında biraz da bir karar çıkmadan savaş gemilerinden korkulmayacağını söylemişti.[32]

ABD, Osmanlı sularına ulaşan savaş gemilerini Beyrut civarında konuşlandırmayı uygun ve yeterli bulmuştu. Bir Amerikalı diplomata güya bir saldırının gerçekleştiği yer burasıydı. Osmanlı Devleti sorunların çözüm

Amerikalı yetkililerin olaya buldukları bu çözümde de Fransız örneğinden esinlendikleri görülmektedir. Birkaç yıl önce Fransız elçisi hükümetinin memnuniyetsizliğini göstermek üzere İstanbul'u terk etmiş, talepleri yine de yerine getirilmeyince bir Fransız filosu Osmanlı sularına gönderilmiş ve 1901'de Midilli işgal edilmişti.

Amerika'daki bu misyoner kuruluşlarının baskısı vardı.[28]

Bu arada cinayet haberini takip eden ABD öfkesi karşısında Osmanlı Devleti Amerikalı yetkilileri hoşnut etmek üzere Beyrut valisini görevden almış, Beyrut valiliği vekâleten Suriye Valisi Nazım Paşa'ya verilmişti.[29] Savaş gemilerinin boy göstermesinden sonra İstanbul'da Leishman'ın prestiji de belirgin bir şekilde artmıştı.[30]

İstanbul'da Leishman ile Babıâli ve Washington'da Osmanlı elçisi Şekip Bey ile Amerikan hükümeti arasında da yoğun görüşmeler oluyordu. Osmanlılar bu şekilde Amerikalıların hiçbir taleplerinin yerine getirilmeyeceğini, tam tersine Amerikan savaş gemilerinin varlığının daha da olumsuz bir hava yaratacağını ısrarla söylüyor, gemilerin geri çağrılmasını istiyorlardı. ABD Dışişleri Bakanı Hay ise Şekip Bey'e "Eğer Sultan savaş gemilerinin geri çekilmesini istiyorsa bu çok basittir" diyordu; "Okul sorununu ve uzun süredir bekleyen birkaç meseleyi yoluna koysun".[31] Oysa Osmanlı hükümetine direnme cesaretini veren —hem Babıâli'nin kendi diplomasi tecrübesi, hem de— muhtemelen bizzat Şekip Bey'di. Leishman'ın anladığına göre, Şekip Bey kendi hükümetine Kongre'den yoluna koyulması için Beyrut'taki savaş gemilerinin geri çekilmesi gerektiğini söylüyordu.[33] Bu arada bazı sorunlar da çözüme kavuşturulmuştu. Üç yıldır bekletilen ve söylendiğine göre aynı alanda çalışan bir Alman profesör tarafından engellenen Dr. Bank'ın Mezopotamya'da kazı yapma talebi kabul edilmişti. Çözümlenen ikinci sorun, İzmir'deki konsolosun eşine ait mülklerle ilgiliydi.[34] Ancak okullar ve kurumlar konusunun çözümlenmesi o kadar kolay değildi; Yıldız Sarayı'nın görüşüne göre Osmanlı hükümeti bu konuyu etraflıca incelemeli ve Leishman bu inceleme sırasında savaş gemilerinin varlığının hiçbir etkisinin olmayacağını bilmeliydi. ABD savaş gemilerini derhal Osmanlı sularının dışına çıkarmalıydı.[35]

Kasım sonlarına doğru Amerikan gazetelerinde ABD filosunun Beyrut'ta bulunmasının artık gerekli olmadığı söylense de[36] donanma ancak 3 Şubat 1904'te Beyrut'tan ayrıldı.[37] Böylece Osmanlı Devleti açısından şimdilik işler yoluna girmiş görünüyordu; ancak kısa bir süre sonra ABD savaş gemileri yeniden Osmanlı sularına gönderilecekti.

Savaş gemilerinin neden geri çekildiği konusuna daha yakından bakmak gerekir. Dönemi araştıran W. James Hourihan'ın aktardığına göre, buraya kadarki süreçte Amerikalı yetkililer sorunların neden birdenbire çözülmediğine bir anlam verememiş görünüyor. Kara ordusu güçlü olsa da Osmanlı donanmasının zayıf olduğu, Amerikan gemilerine sorun çıkartamayacağı kesinlikle biliniyordu; Osmanlı sularına Amerikan savaş gemileri gönderilmişti, ama yine de Babıâli sorunları çözmemekte direniyordu. Osmanlıların diplomatları bezdiren "bakalum" ve "yarun gel"den oluşan politikası hamle sırasını yeniden ABD'ye vermişti. Bu durumda ne yapılabilirdi ki! Beyrut'un bombalanması veya üstüne bir de işgal edilmesi mi gerekiyordu? Belli ki savaş gemileri Osmanlı sarayını çok etkilememişti. İstanbul'a çok yakın olmadığı için mi, yoksa yeterince büyük bir güç olmadığı için mi? Aylar boyunca beklemişlerdi ve artık donanma komutanlığı gemilerini başka yerlerde görevlendirmek istiyordu.[38] Öte yandan aylar geçip sorunlar çözümsüz kaldıkça misyonerler Roosevelt üzerindeki baskılarını artırıyordu. İstanbul'a ise Leishman yine günlük bahaneler ya da oyalamalarla geçiştiriliyor, padişahın huzuruna çıkamıyor, harekete geçmeyen savaş gemileri ise bir tehdit olmaktan çıkıp ayak bağına dönüşüyordu. Ya daha ciddi bir adım atmak (Amerika açısından gündemde değildi) ya da makul bir bahane bulup çekilmek gerekiyordu.

Leishman bu karardan çok memnun olmasa da 1904'ün Ocak ayında gemilerin geri çekilmesi kararlaştırıldı. Osmanlılara "görüşmelere zaman tanımak", "başkanın iyi niyetinin bir ifadesi" gibi bir açıklama yapılacaktı. Ancak Leishman, Osmanlıların Amerika'nın içinde bulunduğu durumu çok iyi bildiğini, zaten durumu değerlendirmek için Amerikan gazetelerine bakmalarının yeterli olduğunu, dolayısıyla "vaziyeti kurtarmak" için söylenecek bu gerekçelerin vaziyeti pek de kurtaramayacağını rapor etti; sultanın bir taktiğinin de büyükelçiden daha düşük rütbeli bir diplomatla görüşmemek şeklinde fiili bir uygulama yürütmek olduğu kanısındaydı.[39] ABD elçisi büyükelçi

rütbesinde olmadığı için böylece Leishman adeta genel bir kuralın kurbanı oluyordu ki bu da büyükelçilik düzeyinde temsil edilmenin önemini ortaya çıkartıyordu. ABD bir yandan "Bir büyükelçi yoksa oradaki elçimiz büyükelçi olarak muamele görmelidir" argümanını ileri sürecek, diğer yandan elçiliklerin terfisi, yani karşılıklı büyükelçiler düzeyinde temsil edilmek için girişimde bulunacaktı. Bunun aşağıda değinilecek hem pratik hem de sembolik bir önemi vardır, ancak krizin sonunda ABD'nin taktik bir sebeple büyükelçilik düzeyinde temsil edilme talebinden "şimdilik" kaydıyla vazgeçtiği görülecektir. Bu arada elçilik büyükelçiliğe yükseltilecekse elbette bu büyükelçi Leishman olacaktı; yani Leishman'ın bu krizden kişisel olarak kârlı çıkmak üzere talebinde ısrar ederek krizi tırmandırma ihtimali de düşünülmeliydi.

KRİZİN İKİNCİ AŞAMASI

Leishman, Abdülhamid'in huzuruna çıkmakta zorluk çekse de sık sık Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'yla görüşüyordu. 1904 yılının Nisan ayı başında Tevfik Paşa'ya ABD vatandaşlarına ait okul, hastane gibi kurumların resmi olarak tanınması talebini yine iletti. Diğer ülke vatandaşlarının benzeri kurumlarına verilen haklar aynen ABD'ye de verilmeliydi.[40] Bu sırada Babıâli konuyu inceliyor, nerede hangi okulun olduğunu, hangisinin ruhsatlı hangisinin ruhsatsız olduğunu öğrenmeye çalışıyordu. Sarayda ilk akla gelen Robert Koleji'le Merzifon'daki kolejin ruhsatlı olduğuydu ve başkaca da ruhsatlı Amerikan okulu en azından o sırada bilinmiyordu. Her halükârda sefire yabancı okulların artmasının endişe uyandıracak bir gelişme olduğu göz önünde bulundurularak cevap verileceği kesindi.[41]

Bu sırada gerçekten de Leishman'ın Babıâli'yle görüşmeleri sırasında elini güçlendirmek üzere ABD savaş gemileri bir kez daha Osmanlı sularını ziyarete hazırlanıyordu.[42] Osmanlı Devleti'nden tazminat talep eden Amerikalı misyonerler de bu konunun çözümlenmesi için zamanın çok uygun olduğuna kanaat getirerek kendi hükümetleri nezdinde girişimde bulunmaktaydı.[43] Sonunda net bir cevap ve seri bir çözüm elde edemeyen Leishman, okullar sorununun çözülmesi için Osmanlı Devleti'ni açıkça tehdit etti. Sorun çözülmezse ABD savaş gemileri Osmanlı sularına gelecekti.[44] Bu durum karşısında Abdülhamid'in sorunların çözülmesi için sadrazama talimat verdiği söyleniyordu.[45] Osmanlı Devleti, İzmir'deki gayrimenkul için daha önce ödenmesini kararlaştırdığı 5.000 liralık tazminatın ödemesini hemen yapmayı kararlaştırdı; okulların durumu ise inceleme gerektiriyordu. Babıâli'ye karşılıklı olarak sefaretlerin büyükelçiliğe terfi edilmesi talebi de iletilmişti, ama sonraki bir görüşmede Leishman bunu gündeme getirmediği için Osmanlı Devleti de bu konuyu yeniden açmamaya karar verdi.[46] Her halükârda okullarla ilgili olarak ABD'yi tatmin edecek bir tavır içine girilmeyecek gibiydi. Kısa bir süre önce Suriye Protestan Koleji'nin diplomalarıyla ilgili bir taviz verilmişse de 1904 Temmuz'unda diplomalarının Maarif Komisyonu'nca resmi mühürle onaylanmasını isteyen Gaziantep'teki kolejin bu talebi Babıâli'ye ulaştığında kabul edilmeyip bir şekilde geçiştirilmesi talimatının verildiği görülmektedir. Yapılan değerlendirmeye bakılırsa, söz konusu mühür vurulduğunda çoğunluğu Ermeni olan öğrenciler Osmanlı Devleti'nin her yerinde eğitim verebilecek ve böylece zararlı faaliyetlerde bulunabileceklerdi.[47]

Leishman yine uzun zamandan beridir kendisine sürekli söz verildiği halde bu sözlerin tutulmadığından şikâyetçiydi; ısrarla doğrudan padişahla görüşmek istiyor, ama aradan birkaç hafta geçtiği halde bir türlü istediği randevuyu alamıyordu. Sonunda, Babıâli'ye başkanın kendi elçisinin uğradığı bu muameleden son derece rahatsız olduğu bildirildi ve bir hafta sonra nihayet beklenen randevu alınabildi.[48] Leishman'ın gözlemlerine göre, Osmanlı Devleti ABD donanmasının kuvvetle muhtemel olan gelişini dostça bir ziyaret olarak algılamak istiyor gibiydi. Oysa kendisi sorunlar tam olarak çözülmeden savaş gemilerinin kesinlikle geri çekilmemesi gerektiğine inanıyordu.[49]

Temmuz sonlarına doğru Leishman bir kez daha başkanın mesajını sultana iletmekle görevlendirildi. Başkan konuyla çok ciddi bir şekilde ilgileniyordu ve Leishman'a "Amerika başkanının ABD ülkesi ve onun vatandaşlarının diğer en çok kayrılan ülkeler ve onların vatandaşlarıyla eşit muamele görmek yolundaki arzu ve beklentileri" konusunda sultanı ikna etmesi talimatı verilmişti. Bununla birlikte padişah görüşme taleplerini yine geçiştiriyordu. Ancak Dışişleri Bakanı Hay Osmanlı elçisine durumdan hoşnutsuzluğunu ifade eden bir not gönderdikten sonradır ki padişah Leishman'la görüşmeyi kabul etti. Leishman'a göre, Osmanlı Devleti'nin kendisinden beklenen düzenlemeleri yapmakta gecikmesinin hiçbir mazereti olamazdı; bu nedenle sorunlar çözülmeden ABD savaş gemilerinin geri çekilmemesi gerekiyordu.[50]

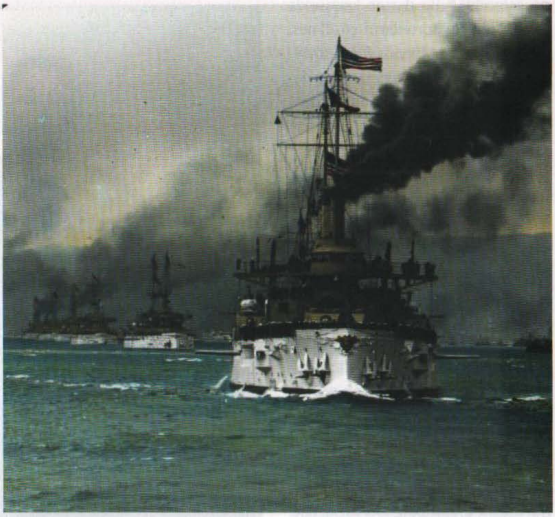

Theodore Roosevelt, 26. ABD Başkanı (1858 New York - 1919 New York).

John Singer Sargent, Beyaz Saray.

Sonunda Meclis-i Vükela iki oturumda ABD kurumları ve elçiliklerin

terfisi konularını görüştü. Görünüşe bakılırsa iki sorun da çözülecekti. Leishman'a Abdülhamid'le 29 Temmuz için bir görüşme de ayarlanmıştı.[51] Görüşmede bu iki sorunu dile getiren Leishman,[52] 6 Ağustos'ta bir kez daha huzura çıktı. Edindiği izlenim, donanmanın Osmanlı sularına gelmesinin gerekli olduğu yönündeydi.[53] Geçen yıldan farklı olarak bu yıl artık yaklaşmakta olan seçimler de göz önünde bulundurulmalıydı. Kabine toplandı ve ABD hükümeti filoya İzmir'e gitmesi emrini verdi.[54] ABD'nin Avrupa filosunun İzmir'e gelmesi havayı değiştirdi. Bir yandan Saray, Babıâli'yi suçluyor,[55] öte yandan sert açıklamalar yapılıyordu. Bu arada padişahla görüşme meselesi de sorun olmaya devam ediyordu. Leishman'ın huzura kabul edilmediği takdirde Amerikan savaş gemisine binip İstanbul'u terk etmesi dahi söz konusu oldu. Ancak ağır basan tahmin İzmir'deki savaş gemileri nedeniyle sultanın görüşmeyi kabul edeceği yönündeydi. Osmanlı Devleti ise geçen yıl ABD savaş gemilerinin Beyrut'a gitmesinin hoşnutsuzluk yarattığını hatırlatıyor, şu an donanmanın Osmanlı sularında görülmesinin de ancak padişahın Amerikan taleplerini reddetmesi yolunda bir etki gösterebileceğini açıklıyordu.[56]

Amerikan donanması (Great White Fleet) hareket halinde, 1907. Connecticut önde.

Underwood & Underwood - Naval Historical Center: Photo #: NH 100349

Sorunların çözümü yönünde yapılan çalışmalarda ilerleme kaydedilmekteydi. Hariciye Nezareti Müsteşarı Naum Paşa, Leishman'la görüşerek Osmanlı Devleti'ndeki Amerikan vatandaşlarının haklarıyla ilgili seri ve tatminkâr bir cevap verileceği teminatını verdi.[57] 12 Ağustos'ta Leishman, İzzet Paşa, Necip Melhame ve Selim Paşa'yla Tarabya'daki yazlığında sekiz saat süren bir toplantı yaptı, toplantı boyunca İzzet Paşa sarayla haberleşti. 13 Ağustos'ta nihayet iki ülke arasındaki ihtilaflı konularda anlaşmaya varıldı. Leishman Hariciye Nazırı'yla görüştü, görüşmenin hemen sonrasında Hariciye Nazırı Tevfik Paşa saraya gitti. Görüşmelerde Osmanlı devlet adamları kimi Amerikan kurumları aleyhinde olacak düzenlemelerden yana olmuş, Fransız kurumlarına verilen imtiyazların tümünü ABD'ye tanımakta isteksiz davranmışlardı. Ancak Leishman istisnasız bir eşitlikte ısrar etmişti. Verdiği 300 kurumdan oluşan listedeki okulların, hastanelerin, misyoner ikametgâhı, hayır kurumu vb'nin resmi ve tam olarak tanınmasını istiyordu. Bu liste Babıâli'ye 18 ay önce verilmişti; dolayısıyla listenin incelenmesi için yeterince zaman geçmişti. Leishman herhangi bir pazarlığa açık değildi. Sonunda Osmanlı devlet adamları meselenin halledileceği sözünü vererek sultanla görüşmek üzere toplantıdan ayrıldı. Leishman'dan işler yoluna girdiğine göre savaş gemilerinin İzmir'e gitmemesi için hükümetini ikna etmesi istendi, ancak o yine müdahale etmeyi reddetti.[58]

Roosevelt'in "Türkiye"deki hareket tarzıyla ilgili olarak kendisini eleştiren tecrübeli bir politikacıya verdiği bir cevap, ABD'nin niyetlerine ışık tutmaktadır. Buna göre, savaş gemileri şöyle kullanılacaktı: Leishman'a talepleri yeniden iletmesi söylenecek, eğer bu kabul edilmezse Leishman bir savaş gemisine binerek İstanbul'u terk edecek (Roosevelt bu aşamaya gelmeden anlaşmazlığın çözümleneceğini umuyor), ardından sorun Kongre'ye götürülecek, ama her halükârda saldırmak veya savaş açmak söz konusu olmayacaktı; Roosevelt'in buna dair en ufak bir niyeti yoktu.[59] Amerikalı yetkililerin olaya buldukları bu çözümde de Fransız örneğinden esinlendikleri görülmektedir. Birkaç yıl önce Fransız elçisi hükümetinin memnuniyetsizliğini göstermek üzere İstanbul'u terk etmiş, talepler yine de yerine getirilmeyince bir Fransız filosu Osmanlı sularına gönderilmiş ve 1901'de Midilli işgal edilmişti.[60]

Osmanlı Devleti nihayet 13 Ağustos 1904'te Leishman'dan savaş gemilerinin geri çekileceği sözünü alabildi. Amerikan talepleri kabul edilmiş, ama mali durum bahane edilerek karşılıklı olarak elçiliklerin büyükelçilik seviyesine çıkarılması sonraki yıllara bırakılmıştı. Amerikan basınında krizin bu şekilde sonuçlanmasına dair yazılan bir yazı Amerikalı diplomatların da, misyonerlerin de bakışını yansıtıyordu: "Türkiye böylece zaten tescilli olan, sadece silahla tehdit edildiğinde adaletli davranan bir güç olduğunu bir kez daha gösterdi."[61]

Amerikan hükümetinin değerlendirmesine göre, elçiliğin büyükelçiliğe terfisiyle ilgili mesele Osmanlı Devleti'nin tamamen teslim olmaması, tartışmasız bir yenilgiye uğraması anlamına geliyordu ve diplomatik olarak zaten Osmanlı'yı bu kadar çaresiz duruma düşürmek doğru

değildi. Verilen tavizler tatminkârdı, padişahın büyükelçiliğe terfi konusunu kendisinin kazandığı bir zafer olarak görmesinde bir sakınca yoktu. Öte yandan bu, elbette bir Amerikan zaferiydi ve zaferin mimarları yakınlarda seçimlere gidecek olan Roosevelt ile onun Dışişleri Bakanı Hay idi.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Görüldüğü gibi, kriz hiç yoktan ortaya çıkmıştır. Krize kaynaklık eden esas sansasyonel olay hiç olmamıştır. Osmanlı Devleti ile Amerika arasında yaşananlar da çok önemli sorunlar değildir; ancak içlerinden bazıları Amerika tarafından artık farklı bir hassasiyetle değerlendirilen sembolik bir anlam taşımaktadır. Amerika'nın artan hassasiyeti doğrudan doğruya yeni dış politikasıyla ilgilidir. 1898'de İspanya'yı yenilgiye uğratmış ve artık bir "Büyük Güç" kabul edilmiş olan Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Güç'lerden çok çekmiş olan Osmanlı Devleti tarafından beklediği muameleyi görmemekte ve bundan şikâyet etmektedir. Nitekim konsolosun ölmediği anlaşıldıktan birkaç gün sonra kimi Amerikalı yetkililer savaş gemilerinin gönderilmesinin yalnızca konsolos vekilinin öldürülmesiyle ilgili olmadığını söylemeye başlamışlardı. Washington askıdaki sorunların çözülmemiş olmasından dolayı memnuniyetsizdi ve hem bunların çözülmesini istiyor, hem de Osmanlı Devleti'ne ihmale getirilmemesi gereken bir güç olduğunu göstermek istiyordu. "İhmale getirilmemesi gereken bir güç olduğunu göstermek arzusu" ABD-Avrupa ilişkileriyle ABD-Osmanlı ilişkilerini birbirine bağlayan ortak noktaydı; zira bir donanma kadar Osmanlı Devleti'ni etkileyecek başka şey yoktu[62] ve Osmanlı sularında "bayrağını göstermek" doğal olarak aynı zamanda Avrupa içlerinde ve Avrupa'ya "bayrağını göstermek"ti.

Bu dönemdeki birkaç örnek olayda Amerikan gemilerinin güçlü bir donanma halinde Avrupa sularına gelişi önemli bir dış politika değişimini gösteriyordu; Osmanlı Devleti ile yaşanan kriz de bu değişimin bir örneğini sergiliyordu. Dış politikadaki değişim, denebilir ki, Theodore Roosevelt'in 1901'de başkanlığa gelmesiyle başlamış, daha tedbirli bir ifadeyle söylenecek olursa, ABD'nin eğilimlerini yeni bir safhaya taşıyan kişi Roosevelt olmuştur. Söz konusu olan hem dış politikanın yürütülme tarzında olan bir değişimdir, hem de dış politika artık çok daha geniş bir alanda, o zamana kadar Avrupa'nın kendi hegemonya alanı görülen alanlar da dahil olmak üzere tüm dünya sathında yürütülecektir. Bu iki istikametteki değişim elbette birbirinden ayrılabilecek şeyler değildir ve Amerika'nın bu dönemdeki diplomasisine damga vurmuştur. Bir yandan diplomaside savaş gemilerinin öne çıkışını, öte yandan Batı yarımküresinin dışına olan taşmayı göstermesi bakımından aynı yıl içinde Amerikan donanmasındaki "Avrupa filosu"nun daimi bir filo olarak kurumsallaştırıldığını hatırlamak ayrıca önemlidir.

Özetle Roosevelt'in sonradan *big stick* adıyla bilinecek olan yeni dış politikasının "büyük sopa"sı erken bir tarihte Osmanlı Devleti'ne karşı kaldırılmış ve bütün Avrupa'nın bu sopayı, somut olarak söylemek gerekirse, Amerikan donanmasının hareket kabiliyetini görmesi sağlanmıştı. Bundan ders çıkarması gerekenleri sıralamak gerekirse en başta Osmanlı Devleti'nin bizzat kendisi geliyordu; ardından —kısa bir süre önce Venezüella'da gerginlik yaşadığı— Almanya ve müttefikleri, ardından daha geniş Avrupa çerçevesi ve nihayet bütün dünya yaşananlardan ders çıkarmalıydı. Nitekim birkaç yıl sonra Amerikan donanması çok ses getirecek bir dünya turuna da çıkacak, Osmanlı sularında duyurduğu sesini böylece gürleştirecekti.

ADİL BAKTIAYA
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

DİPNOTLAR

* Bu çalışmada kullanılan tüm yabancı gazete kaynakları, ilgili gazetelerin internet ortamındaki tıpkı-basım (pdf) dijital arşivlerinden alınmıştır.

** *The New York Times*, 28 Ağustos 1903.

1 *The Times*, 28 Ağustos 1903.

2 Aynı yerde.

3 *The New York Times*, 28 Ağustos 1903; *Evening Post*, 29 Ağustos 1903.

4 Belirtilmesi gereken ilginç bir nokta da konsolos yardımcısının öldürüldüğü haberinin Beyrut ve İstanbul üzerinden geçerken aracı olarak Beyrut'taki İngiliz Konsolosluğu'yla İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği kullanıldığı halde haberin bu her iki merci tarafından düzeltilmeden ulaştırılmış olmasıdır. Bu nokta sonradan Londra'da tartışma yaratmıştı. Bkz. *The New York Times*, 30 Ağustos 1903.

5 *The New York Times*, 29 Ağustos 1903.

6 *The New York Times*, 2 Eylül 1903. Ayrıca bkz. "Turkey and America", *The Outlook*, c. 75, no 2, 12 Eylül 1903, s. 93-94.

7 *The New York Times*, 29 Ağustos 1903.

8 *Age*.

9 Seward W. Livermore, "The American Navy as a factor in world politics", *American Historical Review* 63 (4) (1958): 863-864. Roosevelt bu atasözünü başkan olmadan önce de kullanmıştır. Bkz. Theodore Roosevelt, *The Strenuous Life: Essays and Addresses* (New York: The Century Co., 1905).

10 1903-1904 yıllarında Osmanlı sularına gelen Amerikan gemileri bir ilk değildir; daha önce de Amerikan gemileri tehditkâr bir şekilde gelmişlerdir; ancak 1903-1904 krizinde Amerikan savaş gemilerinin artık dünyada yeni bir misyonu vardır.

11 Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin gözünde Robert Koleji Bulgar milliyetçilerinin yetiştiği bir okuldur. Washburn Bulgar milliyetçiliğinin babası olarak anılıyordu ve kolejin Bulgar isyanında önemli bir rol oynadığı bilinmekteydi. Bkz. Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri* (İstanbul: İmge Kitabevi, 2001), s.280-294; ayrıca bkz. Zafer Toprak, "Robert Kolej", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 6 (İstanbul, 1994), s.335-338.

12 *The New York Times*, 15 Ağustos 1904.

13 *The New York Times*, 3 Eylül 1903.

14 Aynı yerde.

15 Misyoner okullarının Osmanlı Devleti tarafından nasıl değerlendirildiğiyle ilgili olarak Bkz. Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, 3. basım (İstanbul. YKY, 2007), s. 147-174.

16 BOA, Hususi İrade, 26 Mart 1903, I HUS 103-1320.Z/153.

17 Amerikalı misyonerlerin kurduğu Suriye Protestan Koleji bugünkü Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin temelini oluşturmaktadır. Sözü edilen Fransız okulu ise Saint Joseph Üniversitesi ve ona bağlı tıp okuludur.

18 "Memorandum of Pending Cases Presented by the American Legation to the Sublime Porte", 29 Mart 1903, BOA, Y.PRK.EŞA, 57/42.

19 Agb.

20 Osmanlı Devleti açısından bir istihbarat başarısından söz etmek acelecilik olabilir. ABD'nin bazı telgrafların sızmasına göz yumduğu ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

21 Her iki tıp okulunun Osmanlı Devleti'yle ilişkileri için bkz. Adil Baktıaya, "The Ottoman-French Domination Struggle over the Syrian-Lebanon Territory: The Case of St. Joseph Medical School", *International Journal of Turcology* 4/7 (2008): 68-93 ve Adil Baktıaya., "Syrian Protestant College'S Struggle For Legitimacy As Reflected In Archival Sources", *International Review of Turkology* 1 (2008): 25-41.

22 Misyonerlerin hükümetlerine iletikleri şikayetlere bir örnek olarak bkz. "American Missions in Turkey Threatened", *The Outlook*, 8 Ağustos 1903, s. 875-876.

23 BOA, Hususi İrade, 3 Şubat 1903, I.HUS 102-1320 Za /21

24 BOA, Hususi İrade, 26 Şubat 1903, I.HUS 102-1320.Za/107. Tıp okuluyla ilgili imtiyaz için ayrıca bkz. *The New York Times*, 19 Mart 1903. Osmanlı Devleti'nin okullarla ilgili alacağı tavır için ayrıca bkz. BOA, Hususi İrade, 21 Şubat 1903, I.HUS 102-1320 Za/90.

25 BOA, İradeler-Hariciye, 6 Mart 1903,

İ.HR 437/23.
26 BOA, Hususi İrade, 2 Nisan 1903, İ.HUS 104-1321 M/7.
27 William James Hourihan, Roosevelt and the Sultans: The United States Navy in the Mediterranean: 1904, yayımlanmamış doktora tezi, University of Massachusetts, Şubat 1975, s. 21.
28 Muhtemelen Amerikan hükümetinin bu istikametteki talebi göz önünde bulundurulmuştu. Bkz. Alfred L.P. Dennis, *Adventures in American Diplomacy: 1896-1906* (New York: E.P. Dutton & Company, 1969), s. 462.
29 *The New York Times*, 12 Eylül 1903.
30 Dennis, *age*, s. 461.
31 *Age*, s. 463.
32 *The New York Times*, 26 Eylül 1903.
33 *The New York Times*, 12 Ekim 1903. Kazı ile ilgili gazetede çıkan haberin doğru olması muhtemeldi. Zira Osmanlı Devleti başlarda direnirken Amerikan arkeologa kazı yapma ruhsatını "emsali vechile" vermişti. Bkz. BOA, İradeler-Hariciye, 17 Eylül 1903, İ.HR 437/38.
34 BOA, İradeler-Hariciye, 17 Eylül 1903, İ.HR 437/38.
35 *The New York Times*, 21 Kasım 1903
36 *The New York Times*, 3 Şubat 1904.
37 Hourihan, *age*, s. 159.
38 Bkz. *The New York Times*, 9 Ağustos 1904; Ayrıca bkz. Hourihan, *age*, s. 160-162.
39 *The New York Times*, 3 Nisan 1904; haziranda yine aynı talebin iletildiği, bunun gazetelere yansıdığı görülmektedir. *The New York Times*, 18 Haziran 1904.
40 BOA, Hususi İrade, 15 Nisan 1904, İ.HUS 111-1322 M/73
41 *The New York Times*, 18 Temmuz 1904.
42 *The New York Times*, 9 Temmuz 1904; *The New York Times*, 11 Temmuz 1904
43 *The New York Times*, 9 Temmuz 1904; *The New York Times*, 11 Temmuz 1904; *The New York Times*, 10 Temmuz 1904; *The New York Times*, 21 Temmuz 1904.
44 *The New York Times*, 10 Temmuz 1904.
45 BOA, Hususi İrade, 19 Temmuz 1904, İ.HUS 120-1322C/53.
46 BOA, Hususi İrade, 23 Temmuz 1904, İ.HUS 119-1322Ca/27.
47 Sadece büyükelçilerin hükümet başkanı ya da hükümdarla görüşme talebinde bulunma hakkı olduğundan Leishman'ın huzura kabul edilmemesi aslında protokole göre normaldi. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, Amerikan hükümetine göre kendi hükümdarının mesajını iletmekle görevli olan Leishman bu görevi nedeniyle bir büyükelçi gibi muamele görmeliydi. Sonunda Hariciye Nezareti'ne verilen bir memorandumda Leishman'a "üç gün içinde huzura kabul edilmezse bunu hükümetine bildirmek zorunda kalacağı ve bundan sonra kendisine verilen kesin talimatlara göre hareket etmek durumunda olduğu" belirtildi; görüşme bu memorandumdan sonra gerçekleşebildi. Bkz. *The New York Times*, 9 Ağustos 1904.
48 *The New York Times*, 21 Temmuz 1904.
49 *The New York Times*, 21 Temmuz 1904.
50 *The New York Times*, 27 Temmuz 1904; Osmanlı yetkilileri cuma günü selamlık ziyaretine kabul edileceğini düşünen, ama çağrılmayan Leishman'ın Washington'a çektiği telgrafı okumuş ve sonraki cuma için bir düzenleme yapmışlardı. Bkz. BOA, Hususi İrade, 22 Temmuz 1904, İ.HUS 119-1322 Ca/23; BOA, Hususi İrade, 26 Temmuz 1904, İ.HUS 119-1322Ca/50.
51 *The New York Times*, 31 Temmuz 1904.
52 *The New York Times*, 6 Ağustos 1904.
53 *The New York Times*, 7 Ağustos 1904; ayrıca bkz. Hourihan, *age*, s. 182-184.
54 BOA, Hususi İrade, 10 Ağustos 1904, İ. HUS 119-1322 Ca/27.
55 *The New York Times*, 13 Ağustos 1904.
56 *The New York Times*, 13 Ağustos 1904.
57 *The New York Times*, 13 Ağustos 1904; *The New York Times*, 14 Ağustos 1904.
58 Hourihan, *age*, s. 187. Anlaşılan, böylesi bir durumda Osmanlıların bir Amerikan savaş gemisinin Çanakkale'den geçmesine izin vermeyeceği düşünülmemişti. Ancak Osmanlıları daha yakından tanıyan İngiltere'nin İstanbul'daki büyükelçisi bunu düşünmüş ve pratik bir çözüm bularak kendi hükümetine bildirmişti. Gerekmesi halinde Amerikalılara halihazırda İstanbul'da olan İngiliz *Imogene* zırhlısını kullanmaları önerilebilirdi. Ancak İngiliz diplomatlara göre bunun Osmanlıları kızdırmayacağından, şimşekleri İngiltere'nin üstüne çekmeyeceğinden mutlaka emin olmak gerekiyordu. Bkz. *age*, s. 192.
59 "The Franco-Turkish Dispute", *The Outlook* 69/11 (16 Kasım 1901): 669-670.
60 *The Outlook*, 20 Ağustos 1904, s. 915
61 *The New York Times*, 2 Eylül 1903.

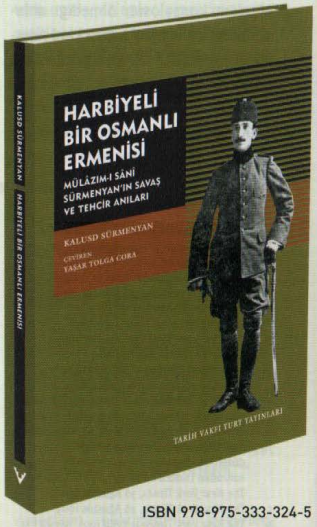
HARBİYELİ BİR OSMANLI ERMENİSİ

MÜLÂZIM-I SÂNÎ SÜRMENYAN'IN SAVAŞ VE TEHCİR ANILARI

"1912 haziranında üç, temmuzunda beş Ermeni okulu bitirdik ve mülâzım-ı sânî [teğmen] rütbesiyle Osmanlı ordusunun hizmetine ilk Ermeni subaylar olarak girdik. O yılki mezunlarımız ordulara kurayla dağıtıldılar. Ben şanslıydım, 4. Ordu'yu, Erzincan'ı çektim. 1912 yazında, belime takılı kılıcım, parlayan düğmelerim ve apoletlerimle gururlu ve mutlu, memleketimde idim..."

Kalusd Sürmenyan, II. Meşrutiyet döneminde Harbiye'den mezun olup Osmanlı Ordusu'nda muvazzaf subay olarak görev yapan Ermenilerden biriydi ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar orduya hizmet etti. Savaş sırasında geri hizmete alındıktan sonra katliamların yaşandığı Sansa Vadisi'nde görev yaptı. Tehcir sırasında görevini terk edip ailesini kurtarmak için kervanların peşinden yollara düştü, Ermeni halkının yaşadığı trajediye bizzat tanıklık etti.

Sürmenyan'ın anılarını Ermeniceden çeviren ve yayına hazırlayan Yaşar Tolga Cora, anı türü eserlerin tarihî "hakikati" ortaya çıkarmasındaki zorlukları dikkate alarak, Osmanlı Ermenilerinin Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşadığı trajedinin ayrıcalıklı bir Ermeninin hayatını dahi nasıl etkilediğini inceliyor. Bu kısa anı kitabı, geleceğine ve kariyerine dair hayalleri 1915'te kaybolan bir Harbiyeli Osmanlı Ermenisinin hikâyesini ve onun gözünden halkının yaşadıklarını okuyucuya sunuyor.

ISBN 978-975-333-324-5
Online Satış: www.tarihvakfi.com

Vakıf Merkezi
Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr

Ankara İrtibat Bürosu
Selanik Caddesi Tankut İş Merkezi
No 82/30 06420 Kızılay Ankara
T (0312) 424 05 10 / 424 00 50

TARİH VAKFI

1915

SİYASET, TEHCİR, SOYKIRIM

"1915" Türkiye'deki yaygın kullanımıyla "Ermeni Tehciri"ni, daha geniş bir bağlamda "Şark Meselesi"nin sonunu ifade ediyor. Ermeni dünyası için bu tarih "Ermeni Soykırımı" demek. Partizan olmayan uluslararası tarihçilik ve sosyalbilimsel çalışmalar ise son yıllarda konuyu karşılaştırmalı bir yaklaşımla daha soğukkanlı ve nüanslı ele almaya başladı.

1915: Siyaset, Tehcir, Soykırım söz konusu eleştirel birikime kapsamlı ve özgün bir katkı.

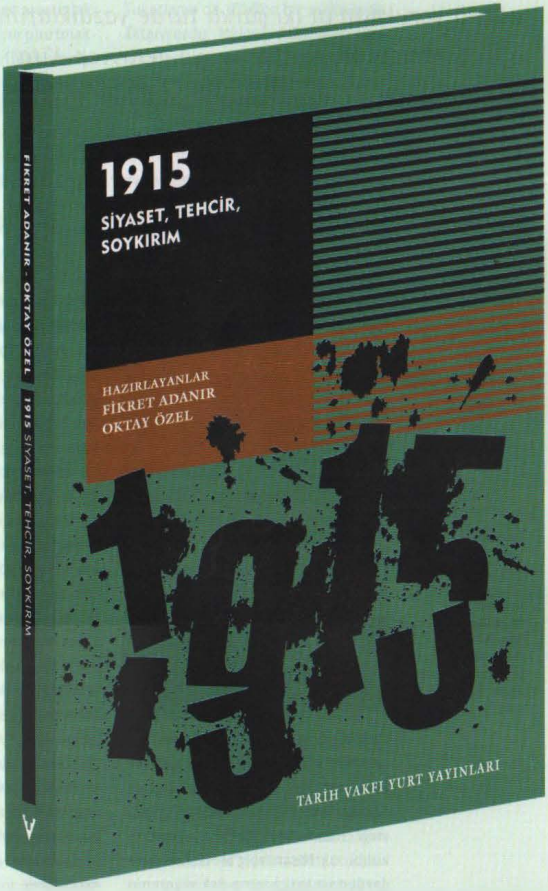
Tarihsel olgunun bütünselliğini gözeten, bu bütünselliği uzun ve karmaşık tarihsel sürecin seçilmiş bir kısmına veya boyutuna feda etmeyen, ilgili terim ve kavramları birbirine indirgeme kolaycılığına kaçmayan bir tarihselleştirme çabası. "Tehcir"i de kendi içinde teşrih masasına yatıran, bir noktadan sonra olayın nasıl imhaya dönüştüğünü, imhanın ise nasıl bir soykırım niteliği kazandığını ortaya koyan bir çalışma.

Kitap, "1915"i tarihselleştirirken, öncesi ve sonrasıyla yaklaşık yüz yıllık bir dönemi mercek altına alıyor. Tarihsel soruşturma "Ermeni Meselesi"nin doğuşuyla başlayıp Abdülhamid dönemi katliamlarına, oradan Birinci Dünya Savaşı'na, tehcir ve imhaya uzanıp nihayet 1915'in uzun sürmüş tarihsel mirası üzerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin azınlık politikalarına bağlanıyor.

Bir yılda düğümlenen tarihi bir asırlık bir zamana açılarak çözümleme denemesi; Türkçe tarihyazımının ufuklarını genişletecek yeni boyutlar, yeni bilgiler, yeni kaynaklarla gelen bir birikimi temsil eden kolektif bir çalışma; eleştirel tarihçiliğin 2015 yılı itibariyle ürettiği bir sentez...

Her bakımdan zor bir işe soyunuyor 1915: Siyaset, Tehcir, Soykırım.

Zor, ama o kadar da gerekli...

Online Satış: www.tarihvakfi.com

Vakıf Merkezi
Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr

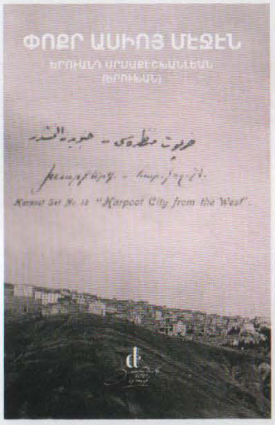
Ankara İrtibat Bürosu
Selanik Caddesi Tankut İş Merkezi
No 82/30 06420 Kızılay Ankara
T (0312) 424 05 10 / 424 00 50

TARİH VAKFI

YERVANT SIRMAKEŞKHANLIYAN (1870-1915) VE *KÜÇÜK ASYA'DAN*

AYLİN KOÇUNYAN

Küçük Asya'dan. 24 Nisan 1915'te ölüme gönderilen ve 1914 başına dek gazetenin sütunlarına katkıda bulunmuş olan Yervant Sırmakeşkhanlıyan (1870-1915) veya kısa adıyla Yerukhan'ın iki farklı türde yazdıklarını, makaleler ve hikâyeler olmak üzere üç ayrı bölümde, ilk kez bir araya getiriyor. Kitap, 20. yüzyıl Osmanlı Ermenilerinin iç dinamiklerini, cemaat-geniş toplum ilişkisini, sosyal Darwinizmin cemaatlere yansıyış şeklini ve Ermenilerin var olma endişelerini, cemaat-ihtilal-anayasa ilişkisini ve özellikle Adana bağlamında beliren şiddet terminolojisinin 1915'in habercisi gibi yavaş yavaş yankılanışını gözlemlemek açısından ilginç boyutlar taşıyor.

Yervant Sırmakeşkhanlıyan, Փոքր Ասիոյ Մէջէն (*Küçük Asya'dan*), yay. haz. Sevan Değirmenciyan, Jamanak 100 yıl dizisi, İstanbul, 2015.

Önsözünü New York'tan filolog Vartan Mateosyan'ın kaleme aldığı ve *Jamanak* gazetesi editörlerinden filolog Sevan Değirmenciyan'ın yayına hazırladığı *Küçük Asya'dan* kitabı, 24 Nisan 1915'te ölüme gönderilen ve 1914 başına dek gazetenin sütunlarına katkıda bulunmuş olan Yervant Sırmakeşkhanlıyan (1870-1915) veya kısa adıyla Yerukhan'ın iki farklı türde yazdıklarını, makaleler ve hikâyeler olmak üzere üç ayrı bölümde, ilk kez bir araya getiriyor. Kitap, *Jamanak* gazetesinde yazmış bu önemli Ermeni aydınının düşünce dünyasını yeniden toplumsal belleğe kazandırmak amacıyla kurum bünyesinde yürütülen bir çalışmanın eseri. Diğer açıdan da bakarsak, 2008'de gazetenin yüzüncü yıl kutlamalarıyla gündeme gelen ve bugüne dek kurucu Misak Koçunyan'ın edebi mirasının kitaplaştırılmasına yönelik bir çalışmanın devamı niteliğinde. Bütün bu miras, ister kurucu Misak Koçunyan'ın özelinde olsun ister genel anlamda *Jamanak*'ta yazıp çizmiş diğer aydınlar açısından olsun, işin doğası gereği, üretim dili olan Ermenicede derleniyor. Ama belki uzun vadeli bu projenin bir diğer ayağı da, Türkiye'deki bellek ve entelektüel tarih çalışmalarına katkıda bulunmak üzere, bu yapıtların bazılarını Türkçeye de aktarmak olmalı. Bu, hem çokuluslu bir imparatorlukta bütünün parçası olan cemaatlerde siyasetin nasıl tartışıldığını hem de bu tartışmanın Osmanlıca dışındaki imparatorluk dillerinde hangi terminolojiyle yapıldığını gözlemlemek açısından ilginç olabilir.

Kitapta göze çarpan ve belki de Yerukhan'ı en çok üzen nokta, Anadolu topraklarında yaşayan Osmanlı Ermenilerinden epeyce insanın 20. yüzyıl başında özellikle Amerika ve Avrupa'ya göçüdür. Çeşitli şehirlere yaptığı ziyaretler sırasında sohbet ettiği insanların aktardıkları üzerinden, yazar, bu olgunun toplumsal ve siyasi nedenlerini sorgular; satır aralarında göçün sosyoekonomik sonuçlarına değinir. Dış göç kadar, Osmanlı Ermenilerinin Anadolu coğrafyasındaki hareketliliğine, yani iç göçe de dikkat çeker. Değişik şehirlerde Ermeni cemaat yaşamının nasıl şekillendiğine ve Osmanlı Ermenilerinin diğer halklara göre, özellikle de ticaret alanında, nasıl konumlandıklarına da göz atmayı ihmal etmez. Bir eğitimci olarak, kuşkusuz ki eğitim konusu kafasını en çok kurcalayan sorunlardan biridir. Bu konuda da yine çevresinde rastladığı insanlara ve onların zihinlerindeki sorulara kulak verir. Belki de en önemli husus eğitim sisteminin Ermeni cemaatinin ihtiyaçlarını ne oranda karşıladığıdır ve esas sorun, yetişen nesillerin giderek kendi cemaatlerine yabancılaşması, sadece kendi gelecekleri inşa etme kaygısıyla yaşadıkları toprakları terk etmeleri ve böylelikle nitelikli beyin gücünün Avrupa ve Amerika'ya sürekli göçüdür.

Yerukhan aynı zamanda, vilayetlerde eğitim gibi birçok sürecin sekteye uğramasında Ermeni cemaatinin merkezi yönetimiyle taşradaki teşkilatlanması arasındaki kopukluğun

rolüne değinir; cemaat yöneticilerinin uzaktan ahkâm kesmek yerine sorunların kökenlerine inmek için vilayetlerle yakın fiziksel temas içinde bulunmaları gerektiğine vurgu yapar. Dönemin diğer Ermenice kaynaklarında olduğu gibi, Yerukhan da Ermeni nüfusun yoğunlaştığı vilayetlerde Kanun-ı Esasi'nin yeniden tesis edilmesine rağmen güvensiz ortamın hâlâ hüküm sürmesini ve Adana katliamları gibi uç örneklerin yaşanmış olmasını gündeme getirmekte, anayasa ile yeniden yükselen adalet ve eşitlik sesleriyle vilayetlerde yaşanan şiddet arasındaki çelişkiye işaret etmektedir. Yazara göre, vilayetlerde, baskıcı devlet bürokrasisinden Ermeni köylülerin toprak ve diğer edinimlerine el koyan Kürt ağa ve aşiretlere kadar bütün *ancien régime* aktörleri ve davranış kalıpları yönetimsel zaaflar olarak süregelmekte ve adalet, eşitlik ve hak taleplerinin kâğıt üzerinden uygulama alanına geçmesini sekteye uğratmaktadır. Kürt aşiretlerin baskısından nasibini alan Kürt köylüleri de gündeme getirerek Yerukhan, Doğu vilayetlerinde Kürtler ile Ermenilerin ilişkilerini, duygusal ve kültürel etkileşimlerini ve dayanışmalarını da belli nüanslarla irdelemektedir. Ermeni cemaatinin partiler arası ve iç kavgalarına dikkat çekerek, gittikçe içine sürüklendiği kaosta, belli bir toplumsal konsensüse ulaşamayan bir toplumun dâhili çalkantılarının rolünü de sorgulamaktadır. Yerukhan, Ermeni toplumunun var oluşunu, dışardan gelecek yardımlara değil, iç dinamiklerden yükselen bir toplumsal uzlaşmaya ve uyumlu politikalara bağlamaktadır. Bu olumsuz siyasi ortamda, satır aralarında da olsa, Mısır'ın bazı Ermeni aydınların gözünde, henüz anayasal bir süreci yaşamamış ama buna rağmen belli reformları gerçekleştirebilmiş bir siyasi model olarak yükselişine ve bu reform sürecini simgeleyen Nubar Paşa'nın başarılı bir devlet adamı imajıyla gündeme gelmesine de tanık oluyoruz.

Kitapta yer yer gündeme gelen medeniyet söylemi her ne kadar taşra-merkez ilişkisine belli bir geri kalmışlık önyargısıyla yaklaşan başkent insanı izlenimi verse de, Yerukhan 19. yüzyıl seçkinci İstanbul aydın tiplemesinin çok ötesinde konumlanmaktadır. Ayrıca köklere bağlılığı sık gündeme getirmesi ve gelecek inşası kaygısıyla Batı'ya ve kendi gözlemiyle öldürücü ve yok edici medeni yaşam tarzlarına göç edenlere belli bir kurban gözüyle bakmasıyla, insan yaşamındaki başarıyı belki de yerel coğrafyaya aidiyet, cemaat kimliğine bağlılık ve medeniyet arasındaki dengeli bir sentez üzerine oturtmaktadır. Mekânlara ilişkin canlı anlatımları, eski şehir kartpostallarında çoğu zaman "Ermeni mahallesi" veya "Ermeni köyü" diye rastladığımız kesitlere sanki içerik kazandırmakta ve donuk resimlerin insan unsuruyla birlikte zihnimizde canlanmasını sağlamaktadır. Hikâyeler bölümünde göze çarpan yozlaşmış Ermeni dinadamı imgesi, Fransa'daki ruhban karşıtı akımdan etkilenen 19. yüzyıl Ermeni aydınını tekrar akla getirse de, Yerukhan'ın dini otoriteye bakış açısı önem nüanslar içermektedir. Yerukhan makaleler bölümünde, Fransa ve Avrupa'daki örneklerinden farklı, kilisenin Ermeni tarihi içindeki işlevini sorgulamakta ve ruhani otoritenin yüzyıllar boyunca zorunlu olarak siyasi bir bayrak taşımış olmasına ve millet varlığının sürdürülmesinde politik otoritenin her zaman yanında yer almasına dikkat çekmektedir. Osmanlı döneminde de bu siyasi işlevin ruhani otoriteye nasıl eklemlendiği konusunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin çokboyutlu rolünü irdelemektedir. Dinin bir "ahlak idealine" dönüştüğü bir çağda, Ermeni milletinin ahlaki ve düşünsel düzeyinin yükselmesi için dinadamı sınıfının zayıflatılması gerektiği savının çocuksu bir hata olduğuna, bunun toplumun zayıflatılmasıyla eşdeğer bir anlam taşıdığına ve dinadamlarına bu kadar kusur yüklenınceye kadar ilk önce laiklerin her açıdan kusursuz bir sınıf oluşturması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Kitabın belki de en etkileyici boyutu, Türk-Ermeni ilişkilerine samimiyet ekseniyle yaklaşan satırlarıdır. Belki de Yerukhan'ın bütün karamsar ruh haline su serpen, dönemin kardeşlik söyleminin samimiyetsizliğini sorgulayan, Macid Efendi gibi aklı başında insanların az da olsa varlığıdır: "*Allez! mon ami, l'avenir nous réserve, j'espère, de beaux jours. Il peut y avoir que nous soyons les fondateurs d'une fraternité, d'une vraie fraternité entre Turcs et Arméniens.*"[1] Bu sözleri kendisine bir tanıdığı, Nişan Efendi Maksut, Tokatlıyan'da, Türkçe bir mektuptan aktarıyordu. Mektup Sakız'dan, okul arkadaşı ve can dostu Vali Ahmed Macid Efendi'den geliyordu. Samimi bir mektupta birdenbire beliren bu Fransızca cümle, samimiyet bayrağını mükemmel şekilde taşıması açısından Yerukhan için dokunaklı bir boyut içeriyordu. Sözlerin esas değeri, tesadüfi olmasında ve Türk bir hemşerinin duygularını ifade etmesindeydi. İçinde sıradan bir ruh yoktu. Herkes tarafından duyulmak için yazılmamıştı. Çoğu zaman etrafında gördüğü gibi, koşullara uygun şekilde, göz boyamak için gazete sayfalarına serpiştirilmiş parlak, allı pullu sözler değildi bunlar..

Hikâyelerle makalelerin, hayal gücüyle düşüncenin birbirine geçiş yaptığı kitap, 20. yüzyıl Osmanlı Ermenilerinin iç dinamiklerini, mali sorunlarını, cemaat yönetiminin zaaflarını, somut yönetimsel ilkeler getiren bir nizamnameye sahip olunmasına rağmen, müeyyide boyutundan yoksun olması nedeniyle cemaatin idari mekanizmasının "paslanmış bir tekerlek" gibi sorunlu işleyişini, cemaat-geniş toplum ilişkisini, sosyal Darwinizmin cemaatlere yansıyış şeklini ve Ermenilerin var olma endişelerini, cemaat-ihtilal-anayasa ilişkisini ve özellikle Adana bağlamında beliren şiddet terminolojisinin 1915'in habercisi gibi yavaş yavaş yankılanışını gözlemlemek açısından ilginç boyutlar taşıyor.

DİPNOTLAR

1 Cümlenin Türkçe çevirisi: "Dostum, umuyorum ki gelecek bize güzel günler vaat edecek! Olabilir ki bir kardeşliğin kurucuları olalım, Türklerle Ermeniler arasındaki gerçek bir kardeşliğin." Bu bölüm, kitabın "Ե՞րբ Արդեօք" (Acaba ne Zaman?) başlıklı makalesinden alınmıştır.

TARİH VAKFI'NDAN

YENİ DERS YILI BAŞLARKEN YARDIMCI DERS KİTAPLARI

UYGARLIKLAR TARİHİ I-II

9. sınıf öğrenci ve öğretmenleri için hazırlanmış olan bu çalışma kitapları, sınıfta konu işlenirken öğretmenin sınıf içi etkinlikler düzenleyebileceği, ödev verebileceği bir kitap olmakla birlikte esas olarak öğrenciler için yazılmıştır.

20. YÜZYIL DÜNYA VE TÜRKİYE TARİHİ

Çağdaş bir tarih eğitimine katkıda bulunmak için hazırlanmış, içinde yaşadığımız ekonomik ve siyasi sistemleri anlamamızı sağlayacak çalışma kitabıdır.

Vakıf Merkezi
Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr

Ankara İrtibat Bürosu
Selanik Caddesi Tankut İş Merkezi
No 82/30 06420 Kızılay Ankara
T (0312) 424 05 10 / 424 00 50

TARİH VAKFI

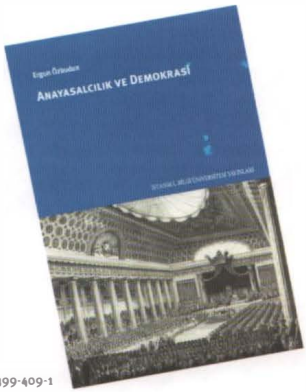
biz dağıtalım, SİZ İZLEYİN!

Tüm dağıtımlarımızı akıllı cihazlarla yapıyor ve
teslimat yapıldığı anda
Teslim Detayları, Resimleri ve GPS Bilgileriyle Google Maps üzerinde
Sunuyoruz...

ajanspress kurye

AJANS PRESS KURYE DAĞITIM A.Ş.
Profilo AUM 5. Yıl Sok. No:1/D Mecidiyeköy / İSTANBUL
+90 (212) 356 11 51 · info@ajanspresskurye.com.tr · www.ajanspresskurye.com.tr

Bir AJANS PRESS GROUP kuruluşudur.

ERGUN ÖZBUDUN
ANAYASALCILIK VE DEMOKRASİ

160 sayfa, ISBN: 978-605-399-409-1

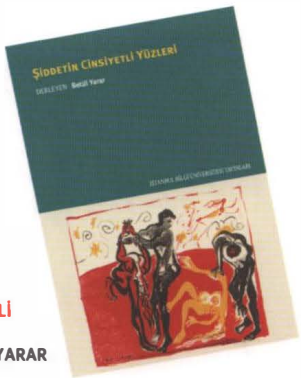
Türkiye'de anayasa hukukunun önde gelen isimlerinden olan Prof. Dr. Ergun Özbudun, *Anayasalcılık ve Demokrasi* adlı bu eserinde, iki kavram arasındaki gerilimin tarihsel kökeninl temel alarak, karşıt ilkelerin dengelenebileceğini, bunların da toplumların gelişimi ile bağdaştırılabileceğini ele alıyor. Özbudun, yaşadığımız toplumda da sürekli tartışılan, hele günümüz Türkiyesi'nin siyasal yaşamında adeta değişmez gündem maddesi olan konuyu incelerken, ülkemizin hâlâ anayasalcılık ile demokrasi arasındaki makul ve ölçülü dengeyi sağlayacak mekanizmaları oluşturamamış olduğu sonucuna varıyor.

ALİ MEZGHANİ
TAMAMLANMAMIŞ DEVLET
ARAP ÜLKELERİNDE HUKUK SORUNU

300 sayfa, ISBN: 978-605-399-389-6

Tunuslu hukukçu Ali Mezghani, *Tamamlanmamış Devlet* adlı bu eserinde Arap Ülkelerindeki hukuk anlayışı üzerinden devletlerin modernleşmelerini inceliyor. Mezghani'ye göre, bu ülkelerin demokratikleşmelerini engelleyen hukuki sorunlar vardır ve bu yüzden de modern devlete geçiş süreçleri tamamlanmamıştır. Arap ülkelerinin, dinî temelleri, devletin ve toplumun temel belirleyicisi olarak korumaya devam etmeleri, modern anlamda tamamlanmamış devletlerin varlığını korumasına neden olmaktadır. Mezghani'ye göre, modern devletin temel öğelerinden olan hukuki yapı gelişmedikçe, Arap ülkeleri devletlerinin modernleşme süreçleri sekteye uğrayacaktır. Prof. Dr. Ahmet Arslan'ın özenli çevirisiyle sunduğumuz bu eser, Türkiye'deki tartışmalara da ışık tutacaktır.

ŞİDDETİN CİNSİYETLİ YÜZLERİ
DERLEYEN: **BETÜL YARAR**

256 sayfa, ISBN: 978-605-399-408-4

Betül Yarar'ın derlediği bu eser, toplumsal cinsiyet ve şiddet arasındaki ilişkileri kuramsal ve olgusal olarak irdelemektedir. Kitapta şiddetin öznellik ve iktidarla ilişkisi; şiddetin tarihsel-toplumsal olarak değişen biçimi gibi sorunsallar izleğinde, şiddetin değişen cinsiyetli yüzleri ele alınmıştır. Tutarlı bir kuramsal çizgi izleyen kitap, eleştirel tartışmaların derinleşmesine doğrudan katkı sunacak yeni çalışmalara bir başlangıç olma niteliğindedir.
BETÜL YARAR ALEV ÖZKAZANÇ H. BAHADIR TÜRK İLKNUR HACISOFTAOĞLU NEFİSE BULGU ÖZKAN AGTAŞ FUNDA ŞENOL CANTEK EMEL MEMİŞ GÜLRİZ UYGUR OYA AYDIN

HILMAR KAISER
DİYARBAKIR'DA ERMENİ KIYIMI

428 sayfa, ISBN: 978-605-399-406-0

Diyarbakır'da Ermeni Kıyımı büyük ölçüde 1908'den 1915'e kadar kayıt altına alınmış, kıyıda köşede kalmış Türk ve Ermeni arşivleri temel alınarak kaleme alınmış bir çalışmadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yükselişini, yeni oluşmaya başlayan Kürt ulusal hareketini ve Osmanlı Ermeni nüfusunun yok edilişini tartışmaktadır. Kitap, bölgede yaşanmış gelişmelere iki taraflı bakmaktan ziyade yönetim paradigmalarının karmaşık yönlerini ele almış olup, gelecekte yapılacak araştırma ve tartışmalara yeni bir ışık tutma özelliği taşımaktadır.

www.bilgiyay.com
Telefon: 0212 311 52 59 Faks: 0212 253 47 00
e-mail: yayin@bilgiyay.com - dagitim@ bilgiyay.com

Genel Dağıtım: PUNTO

www.puntokitap.com
Telefon: 0212 496 10 50 Faks: 0212 551 30 13e-mail: punto@puntokitap.com